
AVGVSTVS
VINDELIC RESTIT
MARCI. VELSERI
MATTHAEI. F. ANT. N
PATRICII. AVG. VIND
RERVM. AVGVSTA
NAR. VINDELICAR
LIBRI. OCTO.
RAETVS
DRVSVS
MDXCIV

VIRIS NOBILIBVS

ET ILLVSTR.

IOANNI VELSERO

BARTHOL. F.

CHRISTOPHORO ILSVNGO

MELCH. F.

AVG. VIND. II. VIRIS PRÆF.

VII. Virûmque collegio.

IAM olim mihi, Patres, diuidiæ eſt, eam hiſtoriæ Auguſtanæ partem depoſitam quodammodo & deploratam iacere, uetuſtatisque ſitu in dies magis ac magis obduci, cuius maximè claritudine omnium oculi debebant perſtringi. Gentis & urbis initia dico, rerumque exinde ſeriem, quæ per annos amplius quingentos quinquaginta ſub Romanis & Gothis, qui Romanos, ueluti umbra corpus ſolet, conſequuti ſunt, ordine eue-

here . Id dum sæpe , dum diligenter cogito , factum aliquando ut alijs cessantibus , animum tandem adiecerim periculum facere , quatenus in hoc genere progredi liceret , homini nec ingenio acri , nec doctrinâ præstanti , neque otio profecto admodum diffluenti , qui solius diligentiæ fiduciam , reliquorum auxiliorum inops , in subsidium aduocaret . Opus itaque audentius quam consultius fortasse aggressus , quid promôrim , in neutram equidem partem debeo statuere : Ceterum amici persuasere editionem patriæ dehonestamento non futuram . Credo quod in magnis interdum domibus uiderint , dum marmor & æra , quæ ætatem ferant & perennent apparantur , signa ex argillâ etiam , ne bases uacent interim , pro tempore collocari . Ego me quantumcumque præstare potuerim præstitisse , hoc scio : exile dicat qui uolet licet & tenue , nemo negabit , ausim tamen promittere , neque eo elatus aut arrogans haberi uerear , si eodem ciues omnes enitantur , eâ quique uiâ qua se patriæ plurimum profuturos sentient , nullam antehac fuisse Rempublicam , nullam futuram in posterum , cui uestra ista sit inuisura , quæ uestræ non sit inuisura . Superest tenello partui nunc primùm in luminis oras enascenti , tutores petere , quorum ope fretus , pupillo rem saluam fore confidam . Ij uobis sospitibus longius nimirum non conquirendi : quippe cum nemo adeo ex populo ciuis sit , qui domum , liberos , fortunas denique uniuersas , priuatâ suâ curâ , quam publico iustitiæ , æquitatis , prudentiæ , fidei , moderationisque uestræ præsidio tutiores existimet , nihil mihi mentis , si potiores alios ullos patronos legere mauellim , ad illam præsertim caussam tuendam , quæ professione pietatis in patriam , nisi ego mihi frustra blandior , siue laudem , siue ut etiam secius exierit , sanè excusationem meretur. Valete, bono omnium publico. Augustæ Vindelicorum,

licorum, Anno post Christum natum M D XCIII. IV. K. Octobr. qui est natalis à coloniâ deductâ, ut in his libris rationes iniuimus, millesimus sexcentesimus sextus.

ARGVMENTA OCTO

LIBRORVM RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM.

PRIMO, *exequuti sumus Rætiæ & Vindeliciæ descriptionem: utriusque nominis & populi originem.*

SECVNDO, *historiam rerum Vindelicarum ante coloniam deductam.*

TERTIO, *disputationem de Augustæ Vindelicorum situ, qua contra Auentinum præcipuè imus. Coniecturas de urbe Vindelicâ ante coloniam deductam.*

QVARTO, *quæ ad coloniam extra urbis mœnia pertinent. Insignium Augustanorum uberem explicationem.*

QVINTO, *coloniæ Augustæ deductionem: Ædificia publica & priuata; Reiq; publicæ constitutionem, quâ religiosam quâ ciuilem.*

SEXTO, *historiam ab anno coloniæ conditæ primo, ad annum usque* CCLXVI. *qui fuit annus Christi* CCLIV.

SEPTIMO, *historiam inde ad annum Christi* CCCXCV.

OCTAVO, *historiam ad annum Christi* DLII.

Adiecimus Vetustorum aliquot scriptorum testimonia, quorum in his libris usus.

Antiqua præterea monumenta in tres partes tributa,

Quæ Augustæ extant,

Quæ in agro Augustano,

Quæ alibi ad res Augustanas spectantia.

MARCI VELSERI
RERVM
AVGVSTANARVM
VINDELICARVM,

Liber Primus.

AVGVSTANAS origines scripturo, per magnum refert Rætiæ & Vindeliciæ situm primo loco constituere; id cum ignoratis confinium prouinciarum terminis fieri nequeat, hinc potissimum ordiri placet. Italiam, qua continens, pleraque enim eius mare ambit, iam inde à priscis temporibus non uno modo acceptam reperio. Qui leges & fœdera, populique Romani usum spectauere, Rubicone fluuio terminarunt: Qui rerum naturam & situm, fines ad alpes promouerunt. Quam sententiam sequuti Polybius, Dionysius Halic. Strabo, Solinus, Ptolemæus, & ante omnes M. Cato, cuius de alpibus uerba apud Seruium supersunt, ***muri uice tuebantur Italiam.***

Pol.lib.2. Dion.lib.1. Str.lib.5. Sol.c.8. Ptol. lib.3. c. 1. Seru.in 10. Aen. Alpes immittet.

Germaniæ magnæ terminus Italiam uersus optimis & probatissimis geographis Danubius est. Ita Strabo, Solinus, Ptolemæus: ita etiam Tacitus & plerique historicorum scriptum reliquere. Quos nobis sequendos opinor: Etsi Plinius prodiderit, Agrippam Germaniæ adiunxisse Rætiam & Noricum, quæ cis Danubium prouinciæ sunt, & quo tempore Agrippa scripsit, Romanis, uti uidetur, nondum parebant. Iam ergo, cum Italia ad alpes, Germania ad Danubium pertigerit, alpes & planities ab alpibus ad Danubium, inter utramque sitæ fuerunt. Quidam scripsere id omne spatium Illyricorum fuisse. Nam Herodianus prodidit, solos Illyricos discrimen inter Italiam & Germaniam facere: Strabo, Illyrica à lacu apud Vindelicos & Rætos incipere: Appianus clarissimè, ***Romani uerò non hos duntaxat, sed Pæones ultra eos, nec non Rætios, Noricos, & Mysios qui Europam incolunt, & quoscumque***

Strabo lib.7. Sol.c.32.Pto. lib.2.c.11. Tacit.de Ger. Plin. li.3.c.5. Herod. lib.6. Strabo lib. 7. Appian. Illyr.

alios his finitimos, qui Istrum à dextra nauigantibus se se offerunt, uicissim ut Hellines à Græcis distinguunt, eosque proprijs appellationibus separatim nominant, ceterum communi uocabulo Illyricos omnes arbitrantur. Qua opinione à principio ducti, neutiquàm (adhuc in ea persistentes) finem earum inuenere nationum, Sed ab Istri ortu usque ad mare Ponticum, quod sub tributo obtinent, Illyrici fines esse uoluerunt. Verum huiusce rei nulla apud Latinos scriptores prodita memoria, ideò uix certam affirmare ausim: Appiani eo leuior auctoritas, quod sub finem librorum de bellis ciuilibus, res Illyricas sibi non satis compertas fateatur. Dionysius Alexand. ad dextram Danubij ripam primo loco Gerras, proximè Noricos, postea Pannonios posuit, Vt totum hunc tractum, de quo nobis sermo futurus, Gerræ occupent,

Dion. de situ orbis u. 320.

Tot spectant Istro Boream uicinius axem.
At Notij Gerræ ueniunt, & Norica castra.
Pannonij ac Mysi ——————

Sed Gerræ, gerræ germanæ, neque unus Dionysius, à quo omnium scripta dissentiunt, me mouere debet: propior existimanti sum, codicem siue librarium, quam auctorem fallere. Ceteri gentes alpinas permultas enumerant: & cum alpinas dico, sentio tam gentes quæ alpes, quam quæ campos ab alpibus ad Danubium incolunt: nam Polybius olim scripsit, transalpinos ab alpinis non genere, sed loci differentia differre: Has uerò adeò confusè & perturbatè enumerant, ut ijs distinguendis homines docti, haud ita magno cum fructu, hactenus operam dederint. Constat quidem inter omnes, sicut de eo non posit ambigi, Quidquid à Danubij fontibus ad Oenum inter Italiam & Germaniam iacet, pertinere aut ad solos Rætos, aut ad Rætos una cum Vindelicis; isto ordine, ut Ræti ad occidentem, Vindelici ad orientem solem uergant; hi Oeno, illi Danubij fontibus propiores sint. Sed cum utraque gens rursus in multos minutos populos diuisa fuerit (ciuitates uocat Plinius) nemo hodie est qui singulorum situs se exactè descripturum uerè promittat: nimiopere dissentiunt quæ antiqui de illis scripta reliquerunt, idque mirari magis, quam quid ueri sit discernere queas. Imo cum, ut quisq; Rætorum Vindelicorúmue continebatur imperio, ita Rætorum aut Vindelicorum nomine censeretur, iam neque istud de omnibus certò possumus cognoscere, ad quam ex alterutrâ gente pertinuerint. Id unum haud quaquam discrepat, limites in

Pol. libr. 2.

Plin. libr. 3. c. 20.

uniuersum

uniuersum fuisse quos dixi. Fuere certissimi Danubius & Oenus: Italiam uersus uariè à grauissimis auctoribus definiti. Sic tamen, ut ea dissensio nostram narrationem non perturbare possit, Ideò rem mirè impeditam accuratius examinare supersedeo. Auctores qui hoc spatium solis Rętis tribuere uidentur, neque pauci neque obscuri. Inprimis Ptolemæus disertè ait, Rætiam terminari ab occidente monte Adula, & lineâ quæ inter Rheni & Danubij capita, à septentrione eâ Danubij parte quæ est à fontibus ad Oeni ostia, ab oriente Oeno flumine, à meridie alpium montibus supra Italiam extensis. Idem confirmant quicunque Rętos Noricis confines, & Oenum inter utrosque fluere scribunt. Nam Vindelicos, qui inter Rætos & Noricos constituendi erant, necessariò siue negligunt, siue Rętorum partem arbitrantur. At in hac sententia sunt planissimè Plinius, Tacitus, Arrianus. Quorum potissima fides, quod priores duo Germaniam, posterior etiam Oenum uiderit. Sic Dio sensit, cum Rætos inter Noricos & Gallos iacere tradidit, Sic Solinus, Aethicus, alij permulti.

Plin. lib. 3. c. 24 & lib. 4. c. 13. Tac. lib. 3. hist. Arr. in Indicis. Dio lib. 14. Sol. c. 34. Aeth. cosm.

Eorum rursus qui inter Rætos & Vindelicos partiuntur, neque numerus neque auctoritas ullâ ex parte inferior. Ptolemæus etiam hinc stat. Cum enim scripserit Lycum Rætos à Vindelicis discernere, ostendit Vindeliciam inter Lycum & Oenum sitam esse: in quâ sententiâ quid ego desiderem, post uidero. Plinius quoque inquit, Noricis conterminos esse Rætos & Vindelicos. Strabo, Rætos lacum paullum attingere, amplius Vindelicos. Rufus, Augustum constituisse limitem per Vindeliciam, Noricum, Pannoniam & Mœsiam. Denique hinc stant Velleius, Suetonius, Eutropius, Horatius, Cum prodidere ab Augusto uictos esse Rætos & Vindelicos. Nam ut uno uerbo absoluam, Quisquis Vindelicorum unquam meminit, inter Rætos & Noricos sitos esse sensit.

Plin. lib. 3. c. 20. Str. lib. 4.

Vell. uol. post. Suet. Oct. c. 21. Eutr. lib. 7. Hora. Carm. li. 4. Odis 4. & 14.

Quæ cum se hoc modo habeant, tamen neque tot probatissimos auctores inter se committendos, neque Ptolemæum & Plinium tam somniculosos existimo, ut à semetipsis dissenserint. Accidit Rætię, quod pluribus aliarum regionum nominibus, duplicem significationem recipere. Exempla illustria in promptu sunt. Asia tertia totius orbis portio, Asia etiam pars Asiæ, quam minorem plerique, Ptolemæus & Plinius Asiam propriam uocauere, Varro, *Nam & Asia quæ non Europa, in qua est Syria: & Asia dicitur prioris pars Asiæ, in qua est Ionia, & prouincia nostra.* Sic Africa altera ex tribus orbis partibus, Africa quoq;

Var. de Ling. lib. 4.

portio Africæ, ad mediterraneum mare, Ptolemęo Africa propriè. Ita Cęſar initio commentariorum ſtatim, omnem Galliam in Belgas, Aquitanos,& Celtas ſiue Gallos diuidit. Eodem recidit quod de Italiâ diximus. Et ſimili planè ratione, Rætia eſt totus iſte terrarum tractus, Rętia etiam huius tractus pars quædam, ad ſolis occaſum ſpectans, quam Rętiam propriam uocabimus, Plinij & Ptolemęi de Aſiâ & Africâ pręiudicium ſequuti. Et cum Rętia maior, præter Rętiam propriam, Vindeliciam complectatur, apertum eſt rectè ſcripſiſſe, tum eos qui Noricos à Rętis, tum qui à Vindelicis tangi ſcripſerunt, neque has ſententias pugnare inuicem. Vidit Horatius, quo loco Rętos Vindelicos à Druſo ſuperatos indicat: ſignificat enim Vindelicos in maiori quam diximus Rętiâ ſitos eſſe,

Hor. lib. 4. Oda 4.

Videre Ræti bella ſub alpibus
Druſum gerentem Vindelici————

Interpretes hæc mirè torquent: Nonnulli copulam *&* *Vindelici* addidere, alij ſubaudiendam annotauere, quibuſdam *Videre* denuo ſubaudiendum uiſum. Interim fatentur, copulam ab optimæ notæ codicibus manuſcriptis abeſſe, neque mihi dubium ex Horatij mente abeſſe, ſenſus enim quem ſequimur ſimplex & apertus, tum eſt certiſſimus, & noſtras rationes aptè confirmat. Ad eum modum Virgilius Heſperium Latium appellauit, quoniam in Heſperiâ Latium, Lucanus Lybicos Mauros, Cinna apud Gellium Pœnos Pſyllos,& habentur huius generis ſexcenta. Apud Acronem quoq; & Porphyrionem, quin & apud Seruium Rætos Vindelicos legimus, At unus omnium ſenſus eſt, omnes quippe Horatium ſequuti.

Virg. Aen. 7.
Luc. lib. 9.
Gell. li. 9. c. 12
Acr. et Porph. in Hor. Seru. in 1. Aen. atque intima tutus.

Atque hæc quidem ſatis clara & firma. Sed qui inter Rætiam propriam & Vindeliciam limites ſtatuendi, diſſentientibus nobiliſſimis geographis, dubium. Ptolemæus de Lyco ſenſit, uti retulimus. Strabo contra, Vindelicos ad lacum Brigantinum uſq; pertingere, non ſemel, *Rhenus quoque in magnas paludes, magnum lacum diffunditur, quem attingunt Ræti & Vindelici.* Alio loco, *Prope hanc regionem origo eſt Iſtri & Rheni, ac lacus inter horum fontes ſitus, & paludes è Rheno effuſæ. Lacus in ambitu habet ſtadia amplius* CCC, (numeri correctione indigent, D. aut DC, ſubſtituamus licet) *inq; eo eſt inſula, qua pro receptaculo uſus eſt Tiberius, nauali pugnâ cum Vindelicis certans.* Rurſus, *Lacum Ræti exiguâ parte, maiore Heluetij & Vindelici attingunt.* Demum, *Primum itaq; Illyrica exponamus, quæ & Iſtrum & alpes attingunt, ſita in medio Italiæ & Germaniæ, incipientia*

Str. lib. 4. & 7.

pientia, à lacu qui apud Vindelicos & Rætos. Hinc fit, ut Brigantium, quam urbem Ptolemæus Rætiæ propriæ; iste Vindeliciæ tribuat. Auentinus, & qui Auentinum ducem clausis oculis sequi constitutum habent, quo Ptolemæo Strabonem concilient, admonent imperitos apud hunc Vindelicos legere, ipsum Vindoligos scripsisse, quæ priuata sub Rætis gens sit. Verum quid alienius à Strabonis mente excogitari potuerit, nondum reperio. Interdum cogito, Auentinum ineptissimo præcipuè commento, experiri uoluisse quam patientes aliquando nacturus esset lectores. Nec enim certum aut clarum quidquam usquam, si quatuor hos Strabonis locos dubios & obscuros uideri permittimus. Absurdum est id comminisci, Strabonem tam multa tam diligenter de Vindoligis, obscurissimi nominis populo (ijs sanè qui nulli fuere, nihil potest esse obscurius) cuius alius nemo meminerit, litteris consignasse, Vindelicos, quorum maximè illustre per ea tempora nomen fuit, tacitos præterijsse. Adde quod Licatios illorum esse ait; Licatios aut Licates ad genuinos Vindelicos omninò pertinere, non Ptolemæus, non Auentinus dubitat. Tum quod optimi codices Vindelicos constanter habent. Denique quod eos Strabo Rætis ubique opponit. Sed ego nimis fortasse ineptus, si hunc solem lucere pernegant, rem manifestam rationibus persuadere aggrediar. Videndum potius, cum Ptolemæum & Strabonem dissentire constet, utrius nobis sententia sequenda sit. Neque magnopere ambigo, posterioris auctoritatem multis momentis in causâ præponderare. Si ue ætatem inspicio, Strabo illius temporis æqualis, quo Ræti & Vindelici ab Augusto uicti, & perspicuè uerum; utriusque populi fines tunc liquidius cognosci potuisse, quam cum in unam deinde prouinciam conflati, alterum nomen, Vindelicum, fermè obsoleuit: Ptolemæus longo interuallo ab hac memoriâ remotus. Si scribendi rationem, Ptolemæus pauculis uerbis, quæ aliud cogitanti potuere excidere, has turbas commouit. Audio ea nonnullos inducere tentasse, tamquam adulterina, quo consilio nos molestiâ illum forrasse notâ liberassent, sed aduersus omnium codicum fidem, nunquam mihi tantum licere uelim. Strabo sententiam toties repetijt, ut si hanc aliquando controuersiam exorituram præsensisset animo, uix putò explicatius & expressius quiuisset testari. Quin & naualis pugnæ, quam Tiberius cum Vindelicis commiserit, meminit. Hęc si uera, ad lacum igitur Vindelici, sin falsa, uanissi-

Auent. Annal. Boior. lib. 2.

mum hominem existimabimus, qui non satis habuerit nos falsâ descriptione ludere, insuper mendacibus narrationibus in errore uoluerit confirmare; cui tamen culpæ nemo eum unquam affinem suspicatus est. Cum aduersario generatim & uniuersè componere, atque uter præferendus definire, non est animus; Nisi me tamen multa fallunt, ualde apertum est, ut Ptolemæus in mathematicis disciplinis palmam auferat, Strabonem in historicis, quæ geographiæ præcipua lux, longè præcurrere. Rætica & Vindelica equidem ab his qui bello cum Tiberio & Druso interfuere, accepisse uerisimile fit, adeò distinctè pleraque alijs prætetita in litteras retulit; Tiberium etenim eruditorum hominum comitatu in expeditionibus delectatum, ostendit Horatius, & obseruauere grammatici, ad uersum hunc,

Horat. lib. 1. ep. 3. *Quid studiosa cohors operum struit?*

Respondendum deinde nonnullis, qui ut ambos culpâ liberent, Rætos & Vindelicos aliter Strabonis, aliter Ptolemæi ætate diuisos, probè utrumque ad suorum temporum rationem scripsisse existimant. Hi cum se aliquid putent dicere, nihil dicunt. Quod temere fingunt Rætos post Strabonem terminos à lacu ad Lycum protulisse, Vnde hauriunt, aut quomodo nobis persuadent? Imo quî fieri potuit, cum sub Romanis utrique degerent? An Romani nouam diuisionem inierunt? At quam latè Rætia & Vindelicia patuere, unus præses præfuit (quod docebimus) utroque populo in unam prouinciam, Rætiæ nomine coacto. Neque suberat causa cur in partes diuideretur: si tamen aliqua, cur ab antiquâ diuisione, & priscis terminis, qui ante constitutam prouinciam, discessum fuisset? Collibuerit ita; certè utraque pars Rætiæ nomen retinuisset, neque altera Vindelicum postliminio repetijsset. Nam euentus longè post comprobauit, bipartita Rætia, primæ & secundæ cognomina accepit, Vindelicum nunquam recepit. Quin igitur quod res est, Ptolemæi peccatum agnoscimus liberè. Volens lubens fateor, nihil à quoque de Ptolemæo tam magnificè & splendidè dictum, quin eius excellens ingenium, & solers industria, omnia exuperet. Perspectum tamen habeo, multa hoc tantum ingenium latuisse, multa industriam subterfugisse. Neque mirabitur, qui condicionem rerum quas explicandas sumpsit, Vniuersi orbis, tum uniuersam, tum priuatas descriptiones, posuerit ob oculos. Si ipse rediuiuus detur, censuram ultrò agniturum, atque inconsideratam

deratam eorum leuitatem, si qui sunt, qui aliter fieri potuisse persuasum habent, risurum existimo. Quot liceat illius errores manifestos colligere, ab ijs qui Germanica, Gallica, Hispanica, Britannica scripsere obseruatos? Quoties hominem Alexandrinum in Italiæ descriptione, quâ unâ propter imperij sedem nihil illustrius, suggillant? Exempli loco non prætereo, Apud Græcos Æthaliam, apud Latinos Iluam insulam Italiæ adiacere legerat, duas credidit, quæ re uerâ una eadem est, binomia Plinio teste, & uti credidit, in tabulas retulit. Neque dissimulo eundem in Strabone errorem, nisi codex corruptus, quem interpres eo loco aliâs suspectum habet: nam & mihi uix fit credibilis, in homine qui se Corsicam, Sardiniam, Æthaliam suis oculis uidisse, alibi testatum reliquerit. Sed quidquid huius sit, Quidquid etiam Ptolemæus in reliquis prouincijs uel rectè uel perperam descripserit, Horum quæ in alpibus & trans alpes sunt, imperitissimum fuisse palam est. Nec quisquam tam ineptè eius fautor, quin fateri necesse habeat. Liquido affirmare ausim, nullum esse ab alpibus ad Danubium flumen, nullum populum, nullam urbem, in cuius descriptione multis passuum millibus non aberrarit, siue metiendi rationem quæ ab occidente in orientem geographis longitudo, siue alteram quæ à meridie ad septentrionem latitudo est, respicimus. Latitudinis errorem Auentinus agnoscit, ex eo pendere arbitratus, quod maxima alpium pars, ad nos præsertim uergens, neglectâ, extima quæ ad Italiam pertinet, tantum obseruata sit: Hinc euenisse ut integer assis (gradum appellant) interciderit. Certum habeo multo largius peccatum esse, & testes chorographicæ aliorum tabulæ diligentissimè confectæ in manibus sunt. Sed demus; Sanè hic unus gradus aliquot centena stadia conficit. Quis ergo tam iniquus, omnes finium regundorum lites isto arbitro decidendas adhuc contendet? Cum præsertim etiam lacum, quem Strabo inter Rætos & Vindelicos constituit, ignorauerit, nam Rheni fontem id loci constituisse apparet: Atqui uix est ut huius prouinciæ quidquam perspectum habere potuerit, quem lacus fluctibus, (Virgilij uerbis utar) & fremitu marino assurgens latuit. Mela & Solinus, quamuis geographica breuissimis uerbis explicarent, neutiquam prætereundum existimauere. Nec alium credo Nicolaus Damascenus uoluit historiarum libro centesimo octauo; uti Athenæus retulit, *circa montes Alpium lacum esse in multa stadia porrectum*. Sic profecto est, Ptolemæus

Marginal notes: Plin. lib. 3. c. 6. — Strabo lib. 2. — Str. lib. 5. — Auent. in chorogr. Vindel. — Mela lib. 3. Solin. c. 34. — Athen. lib. 15.

lemæus qui uerum terminum lacum nesciret, & præter Lycum, nullius Rætici fluminis nomen inaudisset, hoc substituit, quod uerisimile crederet, confines populos potissimum fluuij alueo discriminari. Vt itaque ad principium suum redeat oratio, Vindelici à lacu (Bigrantinum Plinij codices nonnulli, Brigantinum Solinus & Ammianus Marcellinus, Acronium siue Acromum Mela appellauit) ad Oenum, qua se in Danubium exonerat, pertingunt, hinc Noricum, inde Rætiam propriam & Heluetios spectant: à Germaniâ magnâ Danubio arcentur: Fines in alpibus Italiam uersus uix exactè describi posse opinor, Ptolemæus latissimo alpium uocabulo usus est. Propius tamen uero, extremas tantum & humiliores coluisse, quod Strabonis hæc significant, *Vindelici autem & Norici montana exteriora tenent*, fortassis hæc quoque, *Omnes, magis tamen reliquis Heluetij & Vindelici montanas incolunt planities*. Quæ caussa censenda cur Vindelici Romanis serò cogniti, neque eorum nomen ante Augusti tempora & bellum auditum: Cum Rætorum iam olim Polybius apud Strabonem meminerit. Proximum de utriusque gentis origine, & quod consequitur, nomine quærere. Ægyptiæ uanitatis est quod à Diodoro relatum, extare in Nysâ Arabiæ columnam Osiridi Regi sacram, quæ illum ad eos populos *qui Arcto subiacent, usque ad Istri fontes* peruenisse, & uniuersum orbem peragrasse significet: nisi cui figmento uelum demere, Osiridem Solem interpretari libet. Fabulas etiam & obscurorum auctorum excogitandi libidinem sequuti, qui Adulam Istri filium Ræticas alpes primum tenuisse prodidere: cum incorruptis historiarum monumentis, antiquissimi habitatores non nisi Ræti tradantur. Quos Liuius, Plinius, Iustinus & Stephanus Tuscorum propaginem consentiunt: Liuius sonum linguæ, ut ut corruptum, Tuscæ originis testem citat. Id perperam quidam de Romano sermone accipiunt, quod Ræti ad urbem Curiam hodie, Italicissent nimirum: Aliter res habet, lingua latina Latio olim inclusa, ceteram Italiam non persuasit, singulæ gentes priuatâ utebantur, Titinnius, *Oscè & Volscè fabulantur, nam Latinè nesciunt*, neque modicum aliquod inter has discrimen, quandoquidem Ennius tria sese corda habere iactare ausus, uti est apud Gellium, quod loqui Græcè & Oscè & Latinè sciret: sed proprij sermonis, præcipuè Hetrusci, neque eius rei potest esse dubitatio,

Plin. l. 3. c. 17. Amm. lib. 15. Diod. Sic. l. 1. Liu. lib. 5. ab V. C. Plin. lib. 3. c. 20. Iust. li. 20. Stepha. in Onom. Tit. ap. Fest. u. Oscum. Gell. lib. 17. c. 17.

Liuius,

Liuius, *Cære educatus apud hospites, Hetruscis inde litteris eruditus erat, linguamque Hetruscam probè nouerat. Habeo auctores, uulgo tum Romanos pueros, sicut nunc Græcis, ita Hetruscis litteris erudiri solitos.* Si quid Rætis latinum hæret, est id multò recentius, posterioribus temporibus, cum eius sermonis usus iam ad alpes proserpsisset, à uicinis Italis, siue post constitutam prouinciam, à Romanis magistratibus & colonis inuectum, Iustinus à Gallis, qui Româ potiti Capitolium obsederunt, Tuscos pulsos, se ad alpes contulisse scriptum reliquit. In quam sententiam Diodorus, ab his Gallis mediam Apennini montis & alpium regionem, eiectis Tyrrhenis qui tum illinc habitarent, occupatam. Notum enim qui Græcis Tyrrheni, Latinis Tuscos esse. Cum igitur Roma post annos amplius CCCLX. quam condita, capta & incensa fuerit, efficeretur Rætorum gentem eò non multo esse antiquiorem. Plinius Gallorum qui Tuscos pepulerint meminit, nec tamen pâtet, num posteriores hos, num priores alios, qui Italiam ante CC. annos Tarquinio Prisco regnante inuaserunt, accipiat. Plutarchus certè Tyrrhenos multo ante captam Romam à Gallis eiectos tradit, ut ad primam illam irruptionem uideatur respexisse. Idem est Polybij sensus, Gallos post pulsos Tyrrhenos interiectis temporibus bellum aduersus Romanos instituisse. Atqui primo Gallorum transitu uicti sunt Tusci alpibus proximi, quos Rætorum conditores existimant, non æquè omnes interiores regno penitùs exuti. Accedunt autem hac sententiâ Rætorum antiquitati anni circiter CC. Verum enimuerò Liuius adhuc altiores gentis radices ostendit: Tuscos nullâ ui coactos florente imperio, tum plures in Italiâ colonias deduxisse, tum Rætis atque reliquis alpinis gentibus originem dedisse. Cui fidem adhibere me haud pœnitet, plerisque quippe populis usu uenit rebus prosperrimè fluentibus, ob liberorum multitudinem iuuentutem apum more, quod Varro de Sabinis scripsit, in colonias emittere, idque pictor opinor in horum librorum ipso uestibulo uoluit, alueo sub Ræti pedibus effícto. An alpes tunc temporis uacuas, an habitatas, pulsis prioribus incolis occupauerint, nullus scriptorum prodidit. Nomen à duce Ræto inditum, plerorumque antiquissimorum consensus habet. Eorum potissima apud me auctoritas est, cum rectissimè facere uidear, si eos sequor, quos credibile est nihil temerè, sed uetustis instructos commentarijs qui postea perierint, omnia explorata litteris consignasse. Longè inferior ætate Cassiodorus,

Liu. lib. 9.

Diod. lib. 14.

Plut. Camillo.

Polyb. lib. 1.

Var. de re rust. lib. 3. c. 15.

Cass. Var. lib. 7. ep. 4. dorus, Rætias dictas innuit, quod contra feras & agrestissimas gentes (sic loquitur) uelut plagarum quædam obstacula disponantur. Nisi hanc allusionem quam etymologiam interpretari malumus. *Isid. orig. lib. 13. c. 21. li. 14. c. 4. & 6. lib. 17. c. 9.* Isidorus planè ridiculus, ait Rhetiam quod sit iuxta Rhenum, Rhenum à Rhodani societate, quod ex eâdem oriatur prouinciâ, Rhodanum à Rhodo oppido, Rhodum à rosâ, rosam quod rutilante colore rubeat, nomen accepisse. *Bec. in Venet. & Hyperbor.* Becani recens coniectura, *Rheten* Cimbricâ linguâ nescioquas rupturas & rimas, inprimis aquarum ui excauatas, significare, Rhetos inde, qui canales alpium, exesos ui torrentium fluminum, teneant. Troianos aliqui aduocauere, qui ex Euganeis, ubi Antenore duce consedere, immigrarint, & Rætos à Ræteio Troadis urbe dixerint. Sed infinitum est omnes omnium ineptias scribendo persequi. In nominis scripturâ adeò uariatum, ut in nullâ magis: *Retiam, Rhetiam, Rethiam, Roetiam, Rhoetiam, Rhaetiam, Raitiam,* & *Raetiam* inuenio, *Arr. in Indic.* Arrianus ῥατῶν pro ῥαιτῶν mendosè habet: At ex probatissimis nummis & marmoribus, *Raetiam* ceteris prætulerim. *Seru. in 1. Aene. intima tutus. Porph. in Hor.* De Vindelicorum origine primi scripsere Seruius & Porphyrio: Prior Liburnos, qui ab Amazonibus principium ducerent, somniat: Alter à Thracibus, quos Amazones patriâ eiecerint, deriuat. Seruij narratio, quâ Amazones attingit, ad claritudinem eximia, auidè à nostris hominibus excepta. Sed quando nihil ex uano haustum his commentarijs illinere statutum habeo, uereor ne intuenti diligentius, quæ de Amazonibus feruntur, fabularum loco sint, siue omnia siue pleraque, certè pro rei magnitudine non satis comperta. Et si quid in illis solidi, nemo tamen operæpretium existimet, fidem de Vindelicis his accommodare, quos apertum est nugandi ansam ex Horatij uerbis nactos,

——————*Vindelici: quibus*
Mos unde deductus, per omne
Tempus Amazoniâ securi
Dextras obarmet, quærere distuli.
Nec scire fas est omnia.

Poeta quærere distulit, interpretibus diuinare placuit, & Penthesilea securium inuentrix menti obseruata est. *Quintil. lib. 1. c. 1.* Quam mallem Quintiliano paruissent, qui aliquid nescire, inter grammatici uirtutes numerat. Nam si tam tenues coniecturas admittimus nullus porrò coniectorum licentiæ modus statuetur. Aliquanto uaniores, qui Vandalum

dalum cum Vandalorum tum Vindelicorum conditorem pronunciant. In Plinio inter quinque Germanorum genera Vindelici pro Vandalis aut Vindilis aliquando lecti, errore à uiris doctis dudum animaduerso. Auentinus Vindeliciæ incolas semigermanos à Liuio appellatos annotauit, ego nihil huius in Liuio lego; quod ait itinera quæ ad Penninum ferunt, gentibus semigermanis obsepta esse nimis licenter huc trahimus, uerisimilius de alpinis Gallis sensisse. Becanus, cum miris argumentis, nouâ prorsus ratione, omnium gentium Cimbricas texeret origines, Vindelicos quoque illorum coloniam contendit, colore ex Seruij testimonio quæsito, quod Amazones à Cimbris ortas interpretetur. At uerò, si ad Rætos pertinent, quod ijs quæ exequuti sumus est consentiens, alias præter Tuscorum origines nihil quærere attinet: sin propria, & prorsus discreta natio, sic quoque Liuij uerba eos spectare poterunt, nam Liuius reliquis alpinis populis (puta qui Gallici non sunt) eandem à Tuscis originem tribuit, & ex Polybio docuimus, transalpinos ad Danubium eiusdem cum alpinis generis. Hæc si dubia, non uideo quæ de adinueniendis primis conditoribus in nostrorum ingeniorum coniecturis spes superstit, quandoquidem antiqui nihil huius, quod ad hanc memoriam peruenerit, præterea litteris consignarunt. Cur non has ipsas, ignotas magis quam obscuras origines (ut in mysterijs solenne) ueneramur, & uetustissimæ nobilitatis indices recipimus? In nominis notione uariè lusum. Visum Auentino à Germanico *Undenlec*, quod est infra Lycum: Quibusdam à Lyco & Vindis Boioariæ pagis: Becano à *Ven* & Lyco, interiecto *des* articulo Germanico, *Ven* Cimbris esse loca aquis exundantia, hinc Venetos, Venedos, Venelos, Vennones, aquarum accolas. Sed hoc est in tenebris ad scopum collimare. Eorum magis sententiæ sim, qui à Vindæ (siue Vindonis rectius est) & Lyci confluentibus opinantur deductum. Quam etymologiam maioribus præcipuè placuisse reperio, & plerique litterarum opinione clari homines sequuti sunt. Ricardus, qui Imp. Maximiliani Friderici F. res gestas, non ineptissimis uersibus illustrauit, commodè expressit,

Plin. lib. 4. c. 14.

Liu. lib. 21.

Ricar. Aust. lib. 2.

Respicit & latè fluuios Vindamque Lycumque,
Miscentes undas, & nomina littoris, Vnde
Antiquam gentem, populumque urbemque uocarunt
Vindelicam ——

Clam me non est, hæc effusè rideri ab Auentino, & tot cauillis exa-

gitari, ut uerborum uehementiâ absterruerit multos, ne sibi in ueteri sententiâ persistendum existimarint. Iniquum esse, quodam loco, hoc ipsum attingens argumentum ait, imperitorum negligentiam & inueteratum errorem diligentiæ ac uirtuti præscribere, at quanto iniquius uim ueritati cuiusquam auctoritate fieri? Nam si rem putamus, tenue est quo ille præcipuè nititur, Vindam quam dicimus, à Fortunato poetâ Christiano antiquo Virdonem nominari, uti Paulus diaconus in Longobardicis retulit, si Augustanam editionem sequimur, Basiliensis enim id omnino nomen non habet: Mirum ni eâdem ratione Pauli *Lecham* pro Lyco cogat recipere. Fortunatus cum libellum è Galliâ in Italiam profectum pluribus alloqueretur, his uerbis usus est, quorum impolitia quin ascribamus non faciet,

Auent. nomenclat. nomin. German.

Paul. lib. 2. c. 13. edit. Augustana. Basil. c. 9.

Fortun. lib. 4. de S. Martino,

Si tibi barbaricos conceditur ire per amnes,
Ut placidè Rhenum transcendere possis & Histrum,
Pergis ad Augustam, quam Vindo Lycusque fluentat,
Illic ossa sacræ uenerabere uirginis Afræ.
Si uacat ire uiam, neque te Baioarius obstat,
Qua uicina sedent Breonum loca, perge per alpes,
Ingrediens rapido qua flumine uoluitur Oenus.

Quæ Paulus uersâ uice narrat, Fortunato per *Briones & Augustam ciuitatem, quam Virdo & Lecha fluentant, iter fuisse* in Galliam. Quamquam inuersio nostrâ nihil interest. At quod *Virdo* protulit, siue librariorum incuriæ debeat, siue memoriâ lapsus sit, siue analogiam uulgaris sermonis *Vuerten*, aut quod idem est *Vuertaha* (nam Germani antiquitus fluuios *Aha* dixerunt, inde plerorumque nomina in has litteras desinunt, quidam minoris rei *Aha* simpliciter dicuntur) sequi maluerit, sanè Fortunatus *Vindo* scripsit. Sic postrema Veneta editio, ex Vaticano codice expressa, sic habet altera uetustior ab Al. Lipomano emissa, sic in Calaritanâ legi, mihi V.Cl. Cæs. Baronius fidem fecit. Astipulatur qui ante annos paullo minus sexcentos scripsit Berno, is terminatione diuersâ eâdem primâ syllabâ *Vindicem* dixit, & sit mihi talium testium ab aliquot centum retro annis copia, qui Vindam Vindicemque promiscuè appellauere. Sed uideor digitum ad erroris fontem posse intendere. Librariorum primum oscitantiâ *Vindo* in *Virido* cessit, uti in manuscripto Fortunato apud se extare Ab. Ortelius, quem honoris & amoris caussâ nomino, admonuit, id cum carminis lex non pateretur,

Berno in uita S. Vdalr.

sciolus

ſciolus aliquis, extritâ alterâ I, *Virdo* ſubſtituit. Eſtque eius rei argumentum, quod uiri docti nobisque amici Giphanij codex manuſcriptus, qui unus quod ego ſciam *Virdo* præfert, ab homine utique imperitiſſimo eſt exaratus, totum enim uerſum ſic conceptum habet,

Pergis Auguſtam, quâ Virdo & Licca fluentans.

Cui ergo hæc Vindelici nominis compoſitio duta aut coacta, imo cui non certa & neceſſaria probabitur? Simile apud Plinium exemplum in Onobâ Hiſpaniæ oppido, quod ab interfluentibus Luxiâ & Vrio Luſturia cognominatum. *Plin.lib.3.c.1.* Eſt Lyci Vindonisque confluuium (ad rem magnopere ſpectat) in mediâ Vindeliciâ, ut lacus & Oenus æqualibus utrimque ſpatijs, circiter M. P. LXXV. diſtent. Atque Vindo Lycum ab occidente illabitur: ut iſtam etiam nominis deriuationem conſequatur, quod ſupra dictum, Ptolemæum cum extremum Vindelicię terminum uerſus occaſum Lycum fixit, errauiſſe. Ad ſcripturam quod ſpectat, quidam in Strabone *Vindoligos*, in Ant. itinerario *Vindelegos, Vimdelicos, Vendelicos* legunt, Pæanius Eutropij metaphraſtes Βινδίλλοος ſcripſit, errore manifeſto; emendatiores libri, & lapides antiqui, *Vindelicos* præferunt. Nec obſtat quod Ypſilon à Lyco retinenda uidebatur, quædam contra orthographicos canones ſibi uſus indulget, Licates exemplo, quos à Lyco eſse, nemo negare animum inducit, tamen I. latinâ ſcribi, Strabo, Plinius & Ptolemæus documento ſunt. Quin Licus à quibuſdam eodem modo, apertè contra originationem, in quâ fluminis conditionem ſpectatam, quod rapacitatem & ingluuiem luporum æmuletur, dubium nullum eſt. Neque enim abſurdum Græco nomine aut à Romanis donatum, aut etiam ante Romanos uſum, ſiquidem Taciti ætate uerum, *monumentaque & tumulos quoſdam Græcis litteris inſcriptos in confinio Germaniæ Rætiæque adhuc extare:* *Tacit. de germ.* Sin à priſcis Vindelicis *Lechum*, aut *Lecham* appellatum, à Romanis demum, ſonus affinitatem, græcamque ſignificationem ſequutis, in Lycum mutatum exiſtimare malumus, res eodem recidet, nam Vindelici & Licates omnino ad Lyci, haudquaquam Lechi uocem conformati ſunt. Ptolemæus *Lyciam* aut *Licium*, hoc eſt lupinum uocauit. Angelius Bargæus inter primos huius ſæculi poetas, præcipuis Germaniæ fluuijs annumerauit, *Barg. Cyneg. 2.*

——pubes generoſa Albim, Rhenumque, Lycumque
Quæ colit, & gelido ſeptem ſubiecta trioni eſt.

Vindonis

Vindonis quoque nomen, huic nostro fluuio proprium, ceteroquin appellatiuum, ut grammatici loquuntur, fuisse, quamquam significationem ignoramus, ex permultis compositis intelligimus, *Vindonissa*, *Vindomana*, *Vindobona*, *Vindocinum*, *Vindomora*, *Vindolana*, *Vindobola*, *Vindogladia*: præter ea in quibus sonus leuiter mutatus, ex qua classe *Vindelum*, Galliæ Narbonensis oppidum, à
Flor. lib. 3. c. 2. quo Florus præterfluentem fluuium, qui Straboni *Sulga* est, nec ad
Str. lib. 4. res nostras quidquam pertinet, *Vindelicum* appellauit. Sed & aliquot per Vindeliciam pagi, *Vinda* nomen habent. Atque hæc in uniuersum de regione, & primis incolis dicta; Quæ interiectâ tabulâ clariora euadent; mox rerum gestarum narrationem aggrediemur.

SPECTA-

SPECTATOR.

HAEC SCIRE TVA INTEREST.

VLLVM in tabulâ nomen cuius antiquitas dubia, præter tria: HILARA, LOISA, ISARA. Inserta, quod istorum fluminum mentio in historiâ obuia aliquoties, nec nomina prisca in promptu, nisi forte hæc ipsa, quod nescio: scio Isaram Strabonis diuersam esse.

Omissa quædam, non incuriâ, iudicio; siue antiquitatem nullus idoneus testis tueretur, & nouis hominibus (Auentinum præcipuè designo) fidem habere minus consultum uideretur: siue quam de situ constituendo probabilem coniecturam sequerer non esset. Parumne ridiculus Auentinus, qui Eponæ uotum solutum in lapide antiquo legisset, ex Deâ equili præfectâ Coloniam Romanam ausus est concinnare? Restituta contra alia, nunc primum ex uetustatis ruderibus eruta. Pleraque uariè iam antiquitus scripta. Exemplo pauca ista; *Ambra Ambro; Isenisca Isenisco: Vimania Vemania:* fortassis hæc quoque, *Vinda Vindo: Hilara Hilarus*. In quibus, ne certò constituam, obstat geographicorum scriptorum paucitas, codicum inconstantia: Quo animus inclinabat, hoc sequutus sum.

Descriptione & positu locorum, uariaui interdum nonnihil ab alijs antè me. Caussas singulatim exequi longum, uerbo dicam, Quidquid huius, feci meditatè. En specimen. Damasiæ nominis reliquiæ eædem ad utramque Lyci ripam superstites sunt: Cur illam quæ apud Strabonem *Licatiorum uelut arx*, cis flumen in colle non reciperem, potius quam alteram ultra flumen in planitie, ad Ambræ seu Ambronis lacus oram? Bataua ad Oeni ostia, potius quam in alpibus, auctoritate Eugippij, Boiodurum in aduersâ Oeni ripâ Noricâ, ex eodē, contra Ptolemæum, Ibi Boitræ nomen riuulo adhuc manet. Interualla superstitiosè ad podismum exigi non uelim: non à me, non à quoquam antiquario chorographo: nullus præstabit. Laudis species in hoc studio, errare mediocriter. Memineris interim, aliqua falsa uideri parum cogitantibus, uera multum. Et sic habe, A Ptolemæo & Ant. itinerario nunquam temerè discessum. Sed profectò Terentiani uerbis uniuersè fateri non pigebit, Veritatem

Dumos inter, & aspera,
Scrupofis sequimur uadis.
Fronte exile negotium,
Et dignum pueris putes:
Aggressus labor arduus,
Nec tractabile pondus est.

D MARCI

Vindonis quoque nomen, huic nostro fluuio proprium, ceteroquin appellatiuum, ut grammatici loquuntur, fuisse, quamquam significationem ignoramus, ex permultis compositis intelligimus, *Vindonissa*, *Vindomana*, *Vindobona*, *Vindocinum*, *Vindomora*, *Vindolana*, *Vindobola*, *Vindogladia*: præter ea in quibus sonus leuiter mutatus, ex qua classe *Vindelum*, Galliæ Narbonensis oppidum, à quo Florus præterfluentem fluuium, qui Straboni *Sulga* est, nec ad res nostras quidquam pertinet, *Vindelicum* appellauit. Sed & aliquot per Vindeliciam pagi, *Vinda* nomen habent. Atque hæc in uniuersum de regione, & primis incolis dicta; Quæ interiectâ tabulâ clariora euadent; mox rerum gestarum narrationem aggrediemur.

Flor. lib. 3. c. 2. Str. lib. 4.

SPECTA-

SPECTATOR.

HAEC SCIRE TVA INTEREST.

VLLVM in tabulâ nomen cuius antiquitas dubia, præter tria: HILARA, LOISA, ISARA. Inserta, quod istorum fluminum mentio in historiâ obuia aliquoties, nec nomina prisca in promptu, nisi forte hæc ipsa, quod nescio: scio Isaram Strabonis diuersam esse.

Omissa quædam, non incuriâ, iudicio; siue antiquitatem nullus idoneus testis tueretur, & nouis hominibus (Auentinum præcipuè designo) fidem habere minus consultum uideretur: siue quam de situ constituendo probabilem coniecturam sequerer non esset. Parumne ridiculus Auentinus, qui Eponæ uotum solutum in lapide antiquo legisset, ex Deâ equili præfectâ Coloniam Romanam ausus est concinnare? Restituta contra alia, nunc primum ex uetustatis ruderibus eruta. Pleraque uariè iam antiquitus scripta. Exemplo pauca ista; *Ambra Ambro; Isenisca Isenisco: Vimania Vemania:* fortassis hæc quoque, *Vinda Vindo: Hilara Hilarus.* In quibus, ne certò constituam, obstat geographicorum scriptorum paucitas, codicum inconstantia: Quo animus inclinabat, hoc sequutus sum.

Descriptione & positu locorum, uariaui interdum nonnihil ab alijs antè me. Caussas singulatim exequi longum, uerbo dicam, Quidquid huius, feci meditatè. En specimen. Damasiæ nominis reliquiæ eædem ad utramque Lyci ripam superstites sunt: Cur illam quæ apud Strabonem *Licatiorum uelu ti arx*, cis flumen in colle non reciperem, potius quam alteram ultra flumen in planitie, ad Ambræ seu Ambronis lacus oram? Batauа ad Oeni ostia, potius quam in alpibus, auctoritate Eugippij, Boiodurum in aduersâ Oeni ripâ Noricâ, ex eodē, contra Ptolemæum. Ibi Boitræ nomen riuulo adhuc manet. Interualla superstitiosè ad podismum exigi non uelim: non à me, non à quoquam antiquario chorographo: nullus præstabit. Laudis species in hoc studio, errare mediocriter. Memineris interim, aliqua falsa uideri parum cogitantibus, uera multum. Et sic habe, A Ptolemæo & Ant. itinerario nunquam temerè discessum. Sed profectò Terentiani uerbis uniuersè fateri non pigebit, Veritatem

Dumos inter, & aspera,
Scrupôsis sequimur uadis.
Fronte exile negotium,
Et dignum pueris putes:
Aggressus labor arduus,
Nec tractabile pondus est.

D MARCI

VINDELICIAE VET

Raetiae maioris pars: aliquando Raetia secunda appell primam, et Heluetios spectat, Brigantinum la Ab oriente, qua Noricum, Oenum

RAETI. VIN
DELICI.
SEMEL. IN
LACV. BRI
GANTINO.
NAVIBVS.
ITERVM. DI
RECTA ACIE
SVB. ALPIB.
CVM ROM.
CONGRESSI.
AN. P. ROM. C
DCCXXXIX.

RIS DELINEATIO.

ta est. Terminos habet; Ab occidente, qua Raetiam propriam, siue
in: A septentrione, qua Germaniam magnam, Danubium:
fluuium: A meridie, qua Italiam, Alpes.

TRIO. 33 34 35

MAGNAE PARS

Tiberina. Artobriga. Regium, quæ et castra Regina. Abusina. Vallatum. Summuntorium. Augusta, siue Augustana castra. Quintanis. Quintana. Parmae campi. COL. AVG. VIND. DEDVCTA. Isara fl. Batava. Boiodurum. Stanacum. Boiorum deserta.

VINDELICIA. P ARS.

Isinisca fl. Isinisca. Carrodunum. Pons Oeni. Medullum. Oenus fl. Bedaium. Iouiacum. Ouilaba. Lauriacum.

NORICI

Confluentes Isarae et Loisae. Abudiacum. Albianum. Cambodunum. Turum. Iuuauia. Immurium. Masciacum. Castra. Drauus fl.

ALPIUM PARS. Aguntum. Loncium. Burgium. Æmonia. Sebatum. Littamum. Iulium Carnicum. FORUM IULII. Belunum. Feltria. Ceneda. Opitergium. Aduricesimum. Aquileia. Concordia. Plauis fl. EUGANEI. VENETI. DANAE PARS. CARNI. Fons Timaui. Tergeste. HISTRI. Iustinopolis. MARIS HADRIATICI PARS.

ORIENS. 49 48 47 46

DIES. 33 34 35

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM,

Liber Secundus.

RIMVM omnium satis constat, Tuscos qui Ræto duce immigrarunt, non statim à principio totam regionem occupasse, sed imperium protulisse paullatim. Ea enim maximarum rerum conditio, ut à primo ortu haud adultæ, temporis accessu euadant auctiores. Et finibus tam latè propagandis, magnum annorum numerum intercessisse, pro comperto est. Verum quibus artibus, qua rerum uicissitudine, quibusq; temporum interuallis contigerit, nos tanto post nati, in ueterum silentio diuinando non assequimur. Quin & eorum bellorum uetustate memoria abijt, quæ à Rætis tum in reliquos uicinos populos, tum in eos qui Romanis parebant mota: creberrima fuisse, Strabo locuples testis, qui de Rætis, Vindelicis & Noricis in uniuersum loquutus, hæc addit, *Hi omnes cum Italiæ uicinas partes assiduis incursionibus uexauerunt, tum Heluetiorum, Sequanorum, Boiorum, Germanorum. Petulantissimi Vindelicorum habiti sunt Licatij, Clautinatij & Vennones: Rætorum Rucantij & Cotuantij. Hestiones quoq; Vindelicorum sunt, & Brigantij: Vrbes ipsorum Brigantium & Campodunum, & Licatiorum ueluti arx Damasia. De horum latronum in Italos sæuitia hoc memoratur, eos pago aut urbe potitos, non modo puberes omnes necare, sed ne infantibus quidem masculis parcere: Imo ne hic quidem subsistere, sed grauidas etiam mulieres occidere, quas eorum uates dicunt uirilem fœtum utero ferre.* Hæc scio haud impune à Romanis lata, sed scriptorum penuriâ premimur, & uix est ut tenuibus coniecturis quædam huius argumenti inuestigemus. Ex Liuio compertum Cl. Marcellum Cos. alpinos Gallos subegisse; Fuit is in magistratu anno. V. C. DLXXXIIX. ad Varronis chrono-

Stra. lib. 4.

Liu. epit. 46.

E

chronologiam, quam sequor. In Capitolinis scriptum, Marcellum triumphasse DE. GALLEIS. CONTRVBEIS. ET. LIGVRIBVS. ———————— TIBVSQVE. In quibus uerbis & si Rætorum uestigium nullum, tamen coniectura est, bellum alpinum aliquâ ex parte ad eos pertinuisse, Cum præsertim de Contrubeis nihil præterea constet, & Ræticum aliâs Gallico nomine appellatum obseruauerim; forte an quod Gallicæ & Ræticæ gentes mistæ in alpibus habitauerunt. A. DCXI. Ap. Claudius de Salassis alpino populo triumphauit, Orosius indicat. A. DCXXXVI. Q. Marcius Rex Cos. *Sarnios gentem alpinam* (sic habent uulgati Liuianæ epitomes codices) *expugnauit*: manuscripti aliquot *Stinos*. Anno DCLIX. Coss. L. Crassus Q. Scæuola. Crassum alpinum bellum affectasse, ex Cicerone intelligimus, *L. Crassus homo sapientissimus nostræ ciuitatis, spiculis propè scrutatus est alpes, ut ubi hostis non erat, ibi triumphi caussam aliquam quæreret.* quamquam honore frustratus. An Cn. Pompeius, Magni pater, consul. A. DCLXV. Rætos armis aggressus, incompertum, at cum Strabo prodiderit, cum Comum à supra colentibus Rætis afflictam instaurasse, opinamur uel hanc unam ob causam ad manus uentum esse. Neq; non annotatum à uiro docto. Q. Metellum Celerem, Murena & Silano Coss. A. DCXCII. rem in alpibus gessisse; sed dubio testimonio nititur, Metellum nempe ad Ciceronem scripsisse, *Qui prouinciæ, qui exercitui præsum, qui bellum gero.* Quis præstet hostes Rætos, aut ex alpinis saltem aliquos fuisse? Id de D. Bruto Cos. Des. A. DCCX. probabilius, sic enim etiam iste ad Ciceronem, *Progressus sum ad inalpinos cum exercitu, non tam nomen captans imperatorium, quam cupiens militibus satisfacere: quod mihi uideor consecutus. Cum omnium bellicosissimis bellum gessi: multa castella cœpi, multa uastaui: non sine caussa ad Senatum litteras misi.* De L. Munatio Planco, fermè circa hæc tempora, planè certum reddit Caietana inscriptio, TRIVMP. EX. RAETIS. AEDEM. SATVRNI. FECIT. DE. MANIBIS. Triumphum fasti Capitolini, & pleriq; scriptores, ex Gallia actum prodiderunt: siue ob caussam quam antea innui, siue quia Munatius Galliæ præfuit, cum rem aduersus Rætos gessit. Actus est A. DCCXI. IV. K. Ian. A. DCCXIII. L. Antonius K. Ian. ex alpibus triumphauit, & si nihil di-

Oros. lib. 5. c. 4.

Epit. 62.

Cic. in Pis.

Str. lib. 5.

Epist. fam. lib. 5. ep. 1.

Epist. fam. lib. 11. ep. 4.

hil dignum triumpho gesserat, neq; omnino illis locis imperium habuerat, uti Dio prodidit. Verum hæc, & quæ alia huius generis ex annalium memoriâ possunt erui, ad Ræros Italiæ & Galliæ imminentes pertinent: transalpinos nostros, siue Rætos, siue Vindelicos, nequaquam attigère, nisi suspicari placet, quod nullis indicijs assequimur, hos illis quandoq; auxilia submisisse. De transalpinis, Imp. Cæs. Augustum palma manebat: imperitè enim Appianus, dubiam inter Iulium & Augustum statuit, in Illyricis, *Rætios igitur & Noricos existimo. C. Cæsarem dum adversus Celtas depugnaret subegisse: aut Augustum, Pæones cum aggrederetur, bello superasse. Nec ullum in Rætios aut Noricos bellum gestum priuatim reperi. Quamobrem cum reliquis finitimis vna deuictos fuisse arbitror*. Ceteri omnes Augusto adiudicant: Et subit mirari, clam Appiano bellum Ræticum fuisse, cuius tot ante illum scriptores meminerint. Liuius copiosè descripsit, ex epitome enim cognoscimus, huic uni librum centesimum trigesimum sextum prope solidum impendisse. Nos principis historici narratione, temporum iniuriâ, maximâ nostrarum rerum iacturâ destituti, quæ ab alijs sparsim prodita, in vnum hunc locum collecta comportabimus. Id ut ordine, & ad temporum seriem aptè fiat, statuemus inprimis Anno urbis DCCX. C. Iulium Cæsarem Cos. in magistratu occisum. Postero DCCXI. Pansâ & Hircio Coss. occiso Pansâ, C. Cæsar Octauianus Cos. suffectus est, siue XIV. k. Septembr. siue X. k. Octob. nam inter Dionem & Velleium non conuenit. Hinc eius imperium auspicamur. A. DCCXXIII. Antonium IV. Non. Septemb. ad Actium uicit. A. DCCXXIV. Alexandriâ captâ, Ægyptum Romanam prouinciam fecit. Fuit is annus á primo consulatu decimus tertius, uel decimus quartus, si Pansæ & Hirtij annum Octauiano integrum annumeramus, quod aliquib⁹ placuit. Atq; hæc inter auctores satis conueniunt. Nobis præterea, ad illa quæ sequuntur certius prodenda, dies captæ Alexandriæ constituendus. In kalendario ueteri marmoreo Romæ, ad VI. k. Apriles scriptum, HOC DIE CÆSAR ALEXAND. RECEPIT. Id plerique omnes de hac Octauiani uictoriâ interpretantur: ego mihi uideor docere posse, ad patrem Iulium pertinere. Hisce rationibus. Pridie k. Octobr. Pompeium Magnum natum scripsit Plinius: pridie natalis sui in Ægypto occisum, consentiunt Velleius & Plutarchus, qui est dies III. aut pro-

Dio. lib. 48.

Dio. lib. 56.

Plin. lib. 37. c. 2.

Vell. li. 2. Plu. Pompeio.

pridie k. eo, & pridie k. ante aliquot annos triumphum de Mithridate duxit; nam triumphauit biduo, quod quendam fefellit, qui
Dio.lib.42. pridie k. cæsum obseruauit, quoniam apud Dionem forte legerat, interijsse die quo de Mithridate & piratis triumphasset. Mortuo Pompeio, *Cæsar post tertium diem insequutus*, ut est in Liuianâ epito-
Epit.112. me. Mox Alexandrinum bellum motum: Ita ex commentarijs belli ciuilis & Alexandrini constat. In quibus etiamsi temporum ratio minus dilucidè explicatur, rerum gestarum series persuadet, bellum ultra quintum aut sextum mensem nequaquam protra-
Suet. Iulio. c. 35. ctum, exitum in Mensem Martium incidisse. Inde Suetonius scripsit, gestum, *neq; loco, neq; tempore æquo, sed hyeme anni*. Ac quod
App. Ciu.li.2. in Appiano, *Inter has contentiones menses nouem absumpsit* (Cæsar) *donec Cleopatram loco fratris Reginam fecit Ægypti, in Nilumque una cum ipsa quadringentis nauibus subuectus, perlustrauit regionem, & alioqui deuinctus feminæ consuetudine*, Sic accipiendum, Cæsarem omninò nouem mensium moram in Ægypto traxisse: eoque probabilius, sexto mense bellum finitum, VI. K. April. Alexandriam receptam, reliquum temporis lustrando regno impensum. Receptam non captam dixit (quamquam capi & recipi de re unâ eâdem aliquando dicitur, ut est in Augusti nummis ARMENIA. CAPTA. ARMEN. RECEP.) quia à multis iam annis Ægyptus Romanis fœdere obnoxia, & Alexandria ante bellum haud dubiè in Cæsaris potestate fuerat: Simul illud innuit (nam ut Gabinium spectauerit, à quo Alexandriam cap
Cic. in Pis. tam, cum Ptolemæum reduceret, Cicero scripsit, aut nescio quod
Cic. agr. 2. testamentum, cuius hic etiam in agrarijs meminit, *Quis enim uestrum hoc ignorat, dici illud Regnum testamento Regis Alexandrini, Populi Rom. esse factum?* mihi neutiquam probatur) bellum cum tyran
Cæs.Ciu.lib.3. nis potius & latronibus (ita Cæsar appellat Photinum, Achillam,
Liu.lib.36. Ganymedem) quam cum ciuitate gestum. Eiusmodi apud Liuium exemplum: Accusabant Syracusani Marcellum uictoriâ impotenter usum, censuit T. Manlius Torquatus, cum tyrannis bellum geri debuisse, hostibus & Syracusanorum & populi Romani, *& urbem recipi non capi*. Iulij ergo uictoria in kalendario expressa. O-
Oros. lib.6. c. 19. ctauianum Alexandriam Kal. Sextil. cæpisse, ex Orosio, quiq; eum secutus est P. Diacono in historia miscellâ, certum. Inquit Orosius, *Kalendis Sextilibus primâ luce, Antonius cum ad instruendam classem in portum descenderet, subitò uniuersæ naues ad Cæsarem transierunt*,

Neque

Neque obscurum cum ex hoc ipso Orosio, tum ex Plutarcho, Octauianum quo die classis ad eum defecit, Alexandriâ potitum esse. Pridie omina & prodigia præcessere, quorum Plutarchus meminit; Antonius *inter cœnandum, ut fertur, imperauit seruis ut infunderent sibi, & exciperent epulis se liberalius, incertum esse idem ne facturi postridie essent, an alijs dominis ministraturi, ipse uerò extinctus iaceret & exanimis*. Paucisq; interiectis, *Circa noctis illius conticinium fama est, cum silentium & mæstitia ex metu & expectatione euentus teneret ciuitatem, repente omnis generis organorum exauditam symphoniam, strepitumq; turbæ cum clamore Bacchico, & tripudijs Satyricis, uelut sacro liberi patris choro, non sine ingenti tumultu erumpente, concessisse hanc turbam, quæ ingens esset, mediâ ferme urbe ad portam quæ foras ad hostes ducebat, atq; ea euasisse. Visum est autem, prodigium hoc reputantibus, à Deo quem præcipuè effingere, & ad quem consueuerat se accommodare, esse Antonium destitutum*. Dein summò manè Classis defectio, Antonij fuga & mors, Cæsaris uictoria, consecuta sunt. Huc Senatusconsultum respexit quo Sextilis in Augustum mutatus, est inter reliquas causa relata, quod *Ægyptus hoc mense in potestatem Pop. Rom. redacta sit*. Quæ ad Actiacum prœlium qui referunt, in duplici errore uersantur. Neq; ad Actium mense Sextili pugnatum, neq; eâ pugnâ Ægyptus in potestatem pop. Rom. redacta est. Quamquam ex ueteribus etiam Appianum, uictoriam Actiacam cum Alexandrinâ confudisse, in aperto est: Cum scripserit Ciceronem oratoris filium, Consulem, litteras de profligato ad Actium Antonio pro concione recitasse. At ex Plutarcho & Dione constet, Ciceronem non nisi Alexandriâ captâ, altero post profligatum Antonium anno, Consulem fuisse. Et quidem Idib. Septembr. suffectum, ex antiquo fragmento municipalium fastorum cognoscimus. Vt non sit incredibile eum de uictoriâ in Ægypto K. Sextil. partâ, Romæ ad populum Idibus Septemb. retulisse, Plutarchus narrat, eo consule Senatum Antonij statuas deiecisse, ceteraq; ornamenta abrogasse, id nimirum Appiano imposuit. In hisce porrò fastis bellum Alexandrinum inter K. Iulias & Idus Septembr. notatum reperio.

Plut. M. Ant.

S.C. extat apud Macrob. 1.c.12.

App. ciu. 2.

Plut. Cic.

IMP.

IMP. CAESAR. IIII. M. LICINIVS
K. IVL. C. ANTISTIVS

BELLVM ALEXANDR.

EID. SEP. M. TVLLIVS

Suet. Octau. c. 17. Et cum Cęſar obſeſſa Alexandriâ breui potitus ſit, uti Suetonius ſcripſit, eiusq; rei nuntius ante Idus Septemb. Romam peruenerit (nam *Plin. lib. 22. c. 6.* Idibus Auguſtum à Senatu obſidionali coronâ donatum, apud Plinium legimus) an non hinc quoq; probabilem coniecturam de k. Sextilib. duceremus, ſi apertis Oroſij uerbis deſtitueremur? Sed & *Mar. an. mundi. 4167. Sigeb. in Chron. an. 438.* Marianus Scotus atque Sigebertus, ſi qua horum eſt auctoritas, diſertè habent, Antonium & Cleopatram k. Aug. ab Octauiano uictos eſſe: quod ad Alexandriam captam pertinet, cum ad Actium, *Dio lib. 51.* Dione teſte. IV. Non. Septemb. uicti ſint. Hæc fuſius explicanda fuerunt, propter ſummam eorum auctoritatem, qui de VI. kal. April. ſentiunt. Poſt Actiũ & Alexãdriã Octauianus Rẽpub. ſolus tẽnuit. A. DCCXXVII. Munatij Planci ſẽtẽtiã Auguſtus dictus, à nobis quoque hoc nomine deinceps appellabitur. A. DCCXXIX. Salaſſos gentem alpinam, Terentius Varro deuicit: quo loco caſtra habuit, urbem condidit, & tria millia colonorum ex cohortibus prętorijs deduxit, urbs Auguſta Prętoria dicta eſt. Quæ copioſè à Strabone & Dione narrata, uiſum attingere, *Str. lib. 5. Dio. lib. 53.* quod animaduerterim nõnullos cum rebus noſtris imperitè cõfundere. Eius uictorię cauſâ Auguſto fornix trophæum ferens (Dio refert) in alpibus poſitus. Nam trophęum de alpinis gẽtibus, quod eſt apud Plinium, multo poſterius. A. DCCXXXIIX. *Camuni & Vennonetes, gentes alpinæ* (Rætis plerique annumerant) *arma contra Romanos ſumpſerunt, uictiq; à P. Silio & ſubacti ſunt.* *Dio. lib. 54.* Quod etiã à Dione proditum. Sequẽti DCCXXXIX. M. Liuio Druſo, Libone, L. Calpurnio Piſone Cæſonino Coſs. Ræti cum bellum motum eſt. Quod ſi non temporis circumſcriptione, ſed animis, & obſtinatione partium metimur, inter grauiſſima numeremus licet. Verbi inuidiam Romani uictores lenient: quorum confeſſione palam eſt, fortiſſimam gentem militaribus potiſſimum artibus & inſidijs, non apertæ uirtuti ceſſiſſe. Nam cum Auguſtus uni huic utrumque priuignum, Tib. Claudium Neronem,

& Neronem Claudium Drusum duces præfecisset, præstantissimos uiros legatos addidisset, illi præfidentem, sed inconditam, Rætorum Vindelicorumq; fortitudinem eâ fregere ratione, ut bellum latè per omnem prouinciam spargerent, & hostium exercitum in multa minuta agmina diducerent; quo excogitato, dispersos non admodum difficulter uicere, quorum unitæ uires inuictæ erant futuræ. Ista Paterculi & Dionis auctoritate confirmanda sunt. Hunc in modum Paterculus, *Neronem Cæsar haud mediocris belli molem experiri statuit, adiutore operis dato fratre ipsius Druso Claudio, quem intra Cæsaris penates enixa erat Liuia. Quippe uterque diuisis partibus Ræ tos Vindelicosq; aggressi, multis urbium & castellorum oppugnationibus, nec non directâ quoque acie feliciter functi, gentes locis tutissimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate truces, maiore cum periculo quam damno Romani exercitus, plurimo cum earum sanguine perdomuerunt.* Sic uerò Dio, *Ræti inter Noricum & Galliam, ad alpes Italiæ finitimas, quas Tridentinas nominant, sedes suas habent. Hi uicinam Galliam frequenter populati, ex Italiæ finibus prædas egerant, Romanosq; & eorum socios, iter per ipsorum terras facientes infestauerant. Id quidem consuetudine iam receptum erat, ut in eos qui nullo essent fœdere iuncti ita statuerent: Sed præter hoc omnes masculos quos comprehendissent etiam in utero adhuc matrum (id enim quibusdam diuinationibus inuestigabant) morantes necabant. Eapropter Augustus principio Drusum contra eos cum exercitu misit, isq; Rætos apud alpes Tridentinas sibi obuiam factos, prælio congressus, haud magno certamine fudit, eiusq; uictoriæ ergo Prætorios honores* (honores quidem tunc Prætorios Quæstor, Præturam ipsam quinto post anno, quo res in Germaniâ gessit, accepit, neq; id Dio annotare neglexit, cautè ergo legendus Suetonius, *Drusus in Quæsturæ Præturæq; honore, dux Rætici, deinde Germanici belli*, & quod mox ait, confestim post Præturam Consulatum iniisse, iniit namq; Anno DCCXLV.) *adeptus est. Deinde cum ab Italia reiecti Ræti nihilominus Galliam urgerent, Tiberium quoq; contra eos misit. Proinde Drusus ac Tiberius simul, multis locis in Rætiam irrumpentes, legatorum operâ, ac ipse etiam Tiberius per lacum nauigiis subuectus, exterruerunt eâ re barbaros: dissipatos aggressi, haud difficulter exiguis præliis dispersas eorum copias deleuerunt; reliquosq; inferiores exinde, ac animis collapsos, in suam potestatem redegerunt.* Denuo monendum uix existimo, Dionem Rætico nomine Rætos & Vindelicos complecti. Nam Strabo Tiberium naualem pugnam

Paterc. lib. 2.

Dio lib. 54.

Dio lib. 54.

Suet. Claud. c. 1.

pugnam in lacu cum Vindelicis pugnasse asseuerat, loco quem iam antea produximus. Incredibile facinus, in quo neq; patriæ & libertatis amor satis laudari, neq; teterrima in liberos sæuitia, quam nulla belluarum feritas imitetur, satis uituperari possit, Cheruscis, Sueuis & Sicambris ab Orosio tributum, Florus Vindelicorum, reliquorumq; alpinorum feminis ascripsit, *Quæ fuerit callidarum gentium feritas, facile uel mulieres ostendere: quæ deficientibus telis, infantes ipsos afflictos humo, in ora militum aduersa miserunt*. Ouidius in carmine abiectæ adulationis, Augustum duobus bellis, Rætico & Threicio, timuisse haud quaquam dissimulat,

Oros. lib. 6. c. 2. Flor. lib. 4. c. 12.

Ouid. trist. 2.

Rætica nunc præbent, Thraciaque arma metum.

Cum de reliquis multo lenius loquutus esset.

Nunc tibi Pannonia est, nunc Illyris ora domanda,

* * * * * * * * *

Nunc petit Armenius pacem, nunc porrigit arcus
Parthus eques, timidâ captaque signa manu.
Nunc te prole tuâ iuuenem Germania sentit,
Bellaque pro magno Cæsare Cæsar habet.

Verum, etiamsi Rætis dilaudandis omnium auctorum ingenia conspirent, nullum à quoquam ornatius elogium excogitari poterit, quam quod eos

Deuota morti pectora libera

Appellauit Horatius. Quem Acron & Porphyrio, ueteres grammatici, prodiderunt post editos tres priores carminum libros, coactum ab Augusto magno interuallo quartum scribere, ut principis poetæ uersibus (Virgilius ante aliquot annos mortem obierat) uictoria de Rætis & Vindelicis parta illustraretur. Totidem prope uerbis Suetonius in Horatij uitâ: Tam certam scilicet spem de uersuum eius æternitate Cæsarem concepisse, *Ut non modo sæculare carmen componendum iniunxerit, sed & Vindelicam uictoriam Tiberij Drusique priuignorum: eumq; coegerit propter hoc, tribus carminum libris ex longo interuallo quartum addere*. Huius rei duas grauissimas odas testes habemus; Quas, cum omnium manibus terantur, neq; rerum Augustaniarum studioso adire graue sit futurum, huc exscribendas non putaui. Est ad commendationem fortitudinis insigne, quod in ijs Rætos draconibus reluctantibus aquilæ comparat: quod Vindelicas cateruas diu lateq; uictrices fuisse narrat: quod nunc hos nunc illos, *Implacidum genus, Veloces, Immanes, Agmina*

Horat. lib. 4. Car. ode 4. & 14.

ferrata

ferrata appellat: Et quamuis Neronum impetum Aquilæ, Austro, & Aufido flumini conferat, facere non potest quin uictoriam arte & consilio potissimum extortam fateatur, De Druso his uerbis,

———— caterua
Consilijs iuuenis reuictæ.
Istis ad Augustum,
Te copias, te consilium, & tuos
Præbente Diuos ————

Quin & quod de bello latè sparso diximus, innuit: Nam Drusum Genaunos, Brencos, & plerasq; alpibus arces deiecisse refert,

———— plus uice simplici.

Quibus incommodis Rætorum uires ualde accisæ. Tamen neq; generosos spiritus, neq; libertatis amorem posuere. Imo quæ tot cladibus superfuere reliquiæ, Romanos toties uictores directâ acie aggredi ausæ, extremam fortunam euentu minus læto retentauere. Quod ex Dione uix est colligere, sed Paterculus, si uerborum seriem attentè consideramus, non obscurè, admodum manifestè ostendit Horatius, subiungit enim,

Maior Neronum, mox graue prælium
Commisit ————

Et commissam pugnam multis qui sequuntur uersibus mirum in modum amplificat. De loco quid certò asseuerem non habeo. Et dissimularem id totum, nisi coniecturas quoque probabiles in medium proferre statuissem; Eæ prope est ut fidem faciant in campis ad Lycum, immensum patentibus pugnatum esse. Mirto uideri à Rætis, qui se hactenus arte nō armis uictos intelligerent, postremo congressu amplissimam planitiem, quæ nihil ad tegendas insidias latebrarum haberet, testandæ uirtuti delectam: Illud sanè credibile, ut quæque Rætiæ partes Italiam & Galliam propius contingebant, ita prius uictas, Atque inde consequens, qui ex prœlijs alpinis & nauali pugna effugerant, se in planitie cuius hostes postremo potiti, recollegisse. Adde quod Horatius priori oda scripsit, Drusum bella sub alpibus gessisse, posteriori, Tiberium post alpinas demum uictorias graue prœlium commisisse: Vtrumque de extremo certamine in campis interpretor. Et inde etiam ultimo huic prœlio utrumq; Neronem interfuisse coniecto. Nescio an ad locum quidquam faciat, quod interpretes siue Vindelicos, siue Rætos Vindelicos eâ pugnâ superatos memoriæ consignarunt.

ſignarunt. Horatius ſemel Rætos Vindelicos, iterum Rætos tantum habet, Sed eo nomine (ſæpe dicendum eſt) uterq; populus ſolet comprehendi. Eſt tandem nonnullius apud me ponderis, fama iam antiquitus de Romanorum prœlio his locis per manus tradita: quantumuis ea incredibiliter, uti fit, corrupta, & nugacisſimis fabulis contaminata, in diuerſam prorſus ſententiam detorta fuerit. Sed hæc ut quiſque uolet accipiet. Cum uictoria à Romanis ſtetiſſet, eâ omnino debellatum eſſe ex Horatij uerſibus cognoſcimus,

——————— *Nam tibi quo die*
Portus Alexandrêa ſupplex,
Et uacuam patefecit aulam,
Fortuna luſtro proſpera tertio
Belli ſecundos reddidit exitus:
Laudemq;, & optatum, peractis
Imperijs, decus arrogauit.

Non me latet quorundam explicatio: Quo die Auguſtus Alexandriâ potitus, mortuo Antonio, captâ Cleopatrâ, anno poſt Mutinenſe prœlium decimo tertio, fortunam proſperam omnium prætéritorum bellorum ſecundos exitus reddidiſſe. Sed alia eſt poetæ mens, qui totus in celebrandâ Ræticâ uictoriâ, cur eo reuolueretur ut ciuilium bellorum finem annotaret? Quin commonſtrat, quo die Alexandria capta, eo poſt tria luſtra Rætos ſuperatos eſſe. Hanc ſententiam cauſſali particulâ, quam uocant Grammatici, proximæ antecedenti ita coniunxit, ut haudquaquam diuelli, neq; aliorſum flecti poſsit. Ideo in re aperta minus certandum interpretum numero & auctoritate: Vetuſtiſsimorum tamen uerba adducam, Porphyrionis, *Euenit ut poſt annos XV. Druſus eo die Rætos Vindelicos uinceret, quo die Auguſtus Alexandriam uicerat.* Idem Acronis ſenſus, uerũ numeri corrupti, *Felicitati aſſignat Auguſti* (poeta) *Druſi uictoriam, demonſtrando ante annos XII. eo die Alexandriam ab Auguſto captam, quo Druſus Vindelicos ſuperauit.* Tria luſtra XV. annos conficiunt, & cum Alexandriam k. Sextil. A. DCCXXIV. captam docuerimus, conſequens Rætos atq; Vindelicos iiſdem k. A. DCCXXXIX. fuiſſe uictos. Conuenit quod Strabo ſcripſit, Nerones fratres unicâ æſtate debellaſſe. Et Suetonius, *Sex-*
Suet. Octau. 31. *tilem menſem è ſuo cognomine nuncupauit, magis quam Septembrem quo erat natus: quia hoc ſibi & primus conſulatus, & inſignes uictoriæ obtigiſſent,*

giſſent. plurium numero Alexandrinam & Ræticam uictoriam notauit. Eodem modo Dio, at in S. C. Ægyptiæ tantum mentio. Porro ineptiunt qui duplices Rætos commenti, quorum alteros Romani uicerint, alteros coercuerint tantum, ex Suetonij uerbis perperam diſtinctis, *Domuit autem partim ductu, partim auſpicijs ſuis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Dalmatiam, cum Illyrico omni: item Rætiam & Vindelicos, ac Salaſſos, gentes alpinas coercuit. Et Dacorum incurſiones, tribus eorum ducibus cum magna copiâ cæſis; Germanosq; ultra Albim fluuium ſummouit*. Legendum erat, domuit *Rætiam & Vindelicos, ac Salaſſos, gentes alpinas. Coercuit & Dacorum incurſiones*. Confecto bello milites uictores honoris cauſsâ ob uirtutem donati ſunt: Indicant apud Paterculum acclamationes Tiberio factæ, *Ego tecum imperator in Armeniâ, ego in Rætiâ fui: ego à te in Vindelicis, ego in Pannoniâ, ego in Germaniâ donatus ſum*. Quæ mirè etiam ſententiam noſtram, de decretoriâ pugnâ in Vindeliciâ ad urbem, principem commiſsâ confirmant, nam milites ſe in Rætiâ quidem cum Tiberio fuiſſe, at in Vindelicis demum donatos iactant, eoq; belli finis quo loco fuerit oſtendunt. Regio uicta in prouinciæ formam redacta eſt, Idem Paterculus de Auguſto, *Rætiam autem & Vindelicos, ac Noricos, Pannoniamq; & Scordiſcos, nouas imperio noſtro ſubiecit prouincias*. Quod Italiæ proxima & contigua, continentem ex Vlpiani ſententiâ cognominabimus, *Continentes prouincias accipere debemus eas, quæ Italiæ iunctæ ſunt*. Termini circumſcripti quos in maioris Rætiæ deſcriptione delineauimus. Nam Rætiam propriam & Vindeliciam in unam prouinciam coiuiſſe, pleriſque teſtimonijs confirmare poſſum, quibus ut in re clarâ abſtineo: multa in hanc ſententiam orationis noſtræ curſus ſponte ſuâ dabit, & eodem facit qui mox ſequitur Taciti locus. Quod uir eruditus Noricum & Pannonias adiectas ſcripſit, æquè multis infirmare licet, ſed Tacito contenti ſimus: Noricum apertè à Rætiâ diſiungit, quo loco prouinciarum motus poſt Neronis mortem narrat, *Duæ Mauritaniæ, Rætia, Noricum, Thracia, & quæ aliæ procuratoribus cohibentur*. De Pannonijs minus adhuc dubitandum. Et qui hiſtorias cum curâ leg it, haud rarò inueniet alios Rætiæ, alios Norico & Pannonijs præfuiſſe. Cum uerò prouincia Rætiæ nomine appellaretur, euenit ut Vindeliciæ uocabulum paullatim deſuetudine obſoleſceret, niſi qua Auguſtæ cognomẽ manſit. Hinc eſt, quod qui poſt Au-

Suet. Octau. c. 21.

Vlpia. Dig. lib. 50. tit. 6. l. 99.

Tac. hiſt. lib. 1.

gustum & Tiberium scripsere, nonnulli id nũquàm expressere, quã-
quàm crebra esset occasio, sed ubiq; Rætiæ nomine comprehende-
rũt, uti in Dione & Tacito, omnium diligentissimis obseruare licet.
Tac. Annal. lib. 2. Nam quod Tacitus Vindelicarum cohortium semel meminit, alia
ratio, proprium hoc illis à primâ institutione nomen hæsit, neq;
Dio lib. 55. fortasse ineptè, qui Augustanas cohortes interpretatus est. In Dio-
ne incredibiliter errat (obiter moneo) qui Vandalicos montes ex qui
Xiphil. Aug. bus Albis oritur, contra libros ueteres, Xiphilini auctoritatem, rem
ipsam, in Vindelicos mutat. Nonnulli expressere, sed in historijs
Augustæi æui tantum modo, ut Suetonius, Eutropius, Victor, Ru-
Mart. lib. 9. Epigr. 86. fus & Florus. Si qui extra istud discrimen eo usi, præcipuè Mar-
Claud. de bel. Get Sid. Auiti paneg. tialis, Claudianus, Sidonius poetæ (Ptolemæi priuata caussa est;
fecit enim necessariò, cum prouinciam minutatim describeret)
non ideò minus uerè in desuetudinem abijsse dixi. De
conditionibus quibus in fidem recepta, hæc obseruaui ex Dione;
*Quia uerò populosa erat gens Rætorum, uidebanturque bellum retenta-
turi, maximam eius & ætate ualidissimam partem inde abduxerunt,
ijs relictis qui & colendæ ei regioni sufficerent, & ad rebellandum non sa-
tis uirium haberent.* Reliquos magnâ agri parte mulctatos, ne mo-
nendum quidem, & de coloniâ, cui agrorum diuisio adnata est,
paullo post uidebimus. Tributis præterea immensis afflictos, fi-
Tac. hist. 5. dem faciunt Batauorum uerba apud Tacitum, *Si Vespasiano bel-
lum nauauerint, Vespasianum rerum potiri: Sin populum Romanum
armis prouocent, quotam partem generis humani Batauos esse? Respi-
cerent Rætos Noricosq;, & ceterorum onera sociorum: sibi non tributa, sed
uiros indici.* Non frustra à Rætis & Noricis exempla ducta, præte-
ritis Gallis propinquis, sed quod illi durius habiti: nam populos eo
inclementius post uictoriam haberi, quo constantius bello restite-
rint, in confesso est: Quæ tamen ad coloniam, & coloniæ territo-
rium non pertinere, suo loco indicabimus. Iurisdictio,
& rei militaris procuratio sic ferme constituta. Cum Augustus im-
Str. lib. 17. perium bifariam diuisisset (auctor Strabo) prouincias barbaris fini-
timas sibi continendas sumpsit, populo Romano pacatas reliquit.
Iam quoniam Danubij limes perpetuis excubijs contra Germanos
tuendus erat, intelligimus Rætiam Augusto cessisse. Aliquanto aper-
Dio lib. 53. tius ex Dione, qui hanc diuisionem in annum urbis DCCXXVI.
refert, & enumeratis utriusque partis prouincijs, subiungit, *Quæ
post id tempus sub Romanam ditionem peruenerunt, semper Imperatori
accesserunt.*

accesserunt. Peruenit multò post Rætia, in eam ergò Imperator Præsidem misit. Quâ latissimâ significatione, omnes omnium prouinciarum Rectores continentur. In peculiari nomine quandoque uariatum. Dio in Italiâ Proconsules & Proprætores, extra Præfectos institutos ait, nisi nos interpres ludibrio habet; certè usus obtinuit, ut multi etiam in prouincijs Procõsules & Proprætores, apud Tacitum P. Ostorius unus idem, Britanniæ Proprætor & Legatus, paucis interiectis uersibus dicitur: Prolegatum Rætiæ in lapide uidimus, Vnde etiam legatum colligas: Procuratorem apud Tacitum; Iudicem in Afræ actis, quod iurisdictioni nempe præesset. Iulianus I. C. Prætorem hoc argumento iudicem uocauit, & posterioribus temporibus prouinciarum Rectores promiscuè eo nomine appellatos, crebra in Theodosij codice testimonia obuia. Porro Præsides, Prætorios aut Cõsulares fuisse (Equites rectè addit Strabo) eos qui ab Imperatore mitterentur ius gladij, in milites etiam uitæ necisq; potestatem habuisse, atq; militari habitu usos, hoc est paludatos in prouinciam profectos, idem nos Dio docet. Accedebat, quod annuo tempore magistratus non circumscribebatur, sed quousq; Imperatori collibuisset præesse poterant: Caussam Suetonius aperit, ualidiores prouincias annuis magistratuum edictis regi, nec facile nec tutum esse. In Iuris consultorum deniq; libris relatum, Præsidem maius imperium in suâ prouinciâ habere omnibus post principem: ad eius officium pertinere omnia prouincialia desideria, quæ Romæ uarios iudices habent: quandoquidem omnium Romæ magistratuum uice fungatur. Quæ uerò liberâ Republicâ Quæstoris partes, in eas Procuratores aut Rationales (ferè equites aut liberti) sub Imperatoribus successere: Hinc prouinciales querentes apud Tacitum, *singulos sibi olim Reges fuisse, nunc binos imponi, è quibus Legatus in sanguinem, Procurator in bona sæuiret*. Procuratoribus enim tributorum cura demandata, & quæ ad fiscum præterea pertinent. Sed inualuit paullatim consuetudo, ut certæ prouinciæ Procuratorum nonnullis (quod genus Rationales nunquam dictos reperio) regendæ committerentur, nullo alio Præside. Id multis exemplis compertum, quocirca unum Pontium Pilatum, Iudææ Procuratorem Præsidis loco, nominasse sufficiet. Et priores illos, qui de bonis tantum fisco uindicatis ordinarium ius habebant Iurisconsulti, Non uice præsidis agentes, posteriores, Procuratores qui uice Præsidis funguntur, aut qui uicem Præsidis tuentur appellauerunt.

Tac. Annal. 12.

Iul. D. lib. 4. tit. 4. l. 41.

Theod. C. lib. 1. toto tit. 6. et sæpè alibi.

Suet. Oct. 47.

Dig. lib. 1. tit. 18. l. 4. 11. 12.

Tac. in uita Agric.

Cod. lib. 3. tit. 3. l. 1. lib. 9. tit. 20. l. 4 tit. 47. l. 2.

lauerunt. Et quoniam ex Tacito intelleximus, Rætiam post Neronis mortem procuratore cohibitam, eum uice Præsidis fuisse perspicuum est. Nec ualde mirum, Præsidum appellationes sub Imperatoribus sæpius mutatas, Quandoquidem stante etiam Republicâ eædem prouinciæ pro re natâ, aliâs Consulares, Prætoriæ aliâs. De militari præsidio, uisum Auentino prodere, custodisse Vindeliciam præter auxilia, tres legiones, Martiam, Quartam, Quintam Batauam. Sed eius rei frustra quidquam credi postulat, cuius testem nullum producit, noui quam friuolas coniecturas sequi amet. Mihi persuasum sub Augusto & deinceps aliquâ diu, nullam legionem in Rætiâ statiua habuisse: & si quasdam interdum immigrasse non negem. In quam sententiam Taciti potissimũ auctoritate pertrahor; Hic auxilia Rætica, alas, cohortes sæpe, semel cohortes Vindelicorũ nominat, Legionum nullibi meminit. Quin cũ XXV. legiones quas Tiberius in armis habuit enumeraret (neq; plures sub Augusto fuisse Dio testis, nam XLIV. aut XLV. quas Augusto paruisse uicto Lepido, scripsere Orosius & Appianus, missione reliquarum ad eum numerum redactæ) omnibus extra Rætiâ locum dedit: Rhenum octo contineri prodidit, tribus Hispanias, Africam duabus, totidem Ægyptum, Syriam quatuor, Pannoniam, Mœsiam & Dalmatiam binis singulas. Rætiam ergo sequentibus uerbis comprehendit, *Apud idonea prouinciarum sociæ triremes, alæq; & auxilia cohortium: neq; multo secus in ijs uirium, sed persequi incertum fuit: cum ex usu temporis huc illuc mearent, gliscerent, numero, & aliquando minuerentur*. Eodem modo Dio legionum catalogum concludit. Quibus prouinciæ locis, alæ & auxilia cohortium tunc fuerint disposita, cum se Tacitus ob incertitudinem persecuturum neget, nos inepti, si nunc ætate tanto inferiores inuestigemus. Hoc tantum non leuiter asseuerare posse uidemur, creberrima per Danubij ripam disposita: qui *limes* (uti Rufus retulit) *inter Romanos & barbaros ab Augusto per Vindeliciam, per Noricum, Pannoniam & Mœsiam est constitutus*. Inconditê nonnulli codices, *finesq; inter Romanos & barbaros Augustus uindicans, per Noricum Mœsiamq; disposuit*, Vnde corruptissima Iornandis lectio fluxit, *finesq; inter Romanos & barbaros Augustæ Vindelicæ per Noricum Mœsiamq; dispositi*. Quæ in Notitiâ hac de re scripta, ad aliud sæculum pertinent.

Tac. hist. lib. 1. & 3. Annal. 2.
Tac. An. lib. 4.
Dio lib. 55.
Oros. lib. 6. c. 18.
App. ciu. lib. 5.
Iorn. de regn. & temp. succ.

MARCI

MARCI VELSERI
RERVM
AVGVSTANARVM
VINDELICARVM,

Liber Tertius.

OLONIA deinde *in agros captiuos, subsidium aduersus rebelles, & imbuendis socijs ad officia legum,* deducta. Quæ sunt Taciti in re simili uerba. Coloniæ autem quemadmodum apud Seruiū legimus, ueteres definiere *cœtus eorum hominum qui uniuersi deducti sunt in locum certum ædificijs munitum; quem certo iure obtinerent: Alij, Colonia est quæ Græcè ἀποικία uocatur, dicta autem est à colendo, Est autem pars ciuium aut sociorum, missa ubi Remp. habeant ex consensu suæ ciuitatis, aut publico eius populi unde profecta est consilio: Hæ autem Coloniæ sunt quæ ex consensu publico, non ex secessione sunt conditæ*. Locus in latissimâ planitie clementer editus, propè Vindonis & Lyci confluuium, Danubio ad commoditates uicinus, nec expositus nimiâ propinquitate ad pericula Germanicarum incursionum, Vindeliciæ meditullio lectus: Nomē Augustæ inditum, Vindelicorum cognomen additum, differentiæ aliarum urbium, quæ eodem nomine appellatæ. Sed ut ea quæ ponimus certissimè demonstremus, copiosè & diligenter, de re suâ naturâ minimè obscurâ, disputandum erit: quod Auentinus antiquissimos terminos, primus quantum perspectum habeo, loco mouere, Augustā ad nescio quos Isaræ & Lossæ confluxus trāsferre ausus, qui absurdissimā sententiā sequerentur multos repererit. Adeo plerumq; interest, nō quid dicatur, sed quâ existimatione qui dicit habeatur. Vt autē ueritas sibi semper cōstat, sic cōtra mendacio euenit, in uarios errores dilabi. Nam qui post Auentinum scripsere, alius alio ineptior, mirificas in hac caussâ, multiplicesq; nugas excogitarunt, nec omnes inter se, nec singuli sibi ipsis consentientes. Quorum diuerticula mihi haudquaquam persequenda opinor. Si

Tac. Ann. 12. de Camoloduno.

Seruij scheda quas à Fr. Modio habuimus Aen. 1. Tyrij tenuere coloni.

cuinco,

euinco, quod in quæstione positum, Augustam Vindelicorum à primâ origine inter Vindonem & Lycum stetisse, consequitur ad Isaram, aut ubiuis alibi non stetisse: simul illud, neque Augustam aliam, neq; castra Augustana, nec Drusomagum, nec quamuis præterea urbem, hoc loco stetisse. Id quod profecto ipse iste urbis splendor, tot & tanta antiquorum ædificiorum rudera, quæ effodiendis fundamentis occurrunt quotidie, fornices, cloacæ, pauimenta, præterea inscriptiones, scalpturæ, statuarum bases, aræ, numismata, uascula fictilia, quarum rerum nec uola nec uestigium ad Isaram, non tenuiter indicare, testatò denunciare uideri possent, nisi hoc argumētandi genus totum remitteremus. Nunc ne quidquā sine locupleti teste asseuerēmus, docebimus inprimis coloniam deductam, eamq; unicam. Vnus utrumq; Tacitus conficiet: Qui huius eum in modum meminit, ut unam fuisse disertè ostendat: *Hermundurorum ciuitas fida Romanis, eosq; solis Germanorum non in ripa commercium, sed penitus* (obiter uerbo ostendit Coloniam longiusculè à Danubio dissitam) *atq; in splendissima Rætiæ prouinciæ colonia: passim sine custode transeunt. Et cum ceteris gentibus arma modo, castraq; nostra ostendamus, his domos villasq; patefecimus non concupiscentibus.* Si plures in Rætiâ coloniæ (Rætiam quo sensu accipiat explicauimus) næ ille aut colonias dixisset, aut nomen eius quam animo conceperat expressisset. Præterea nulla in medio ratio, cur Hermunduri in unam admitterentur, excluderentur reliquis. Quod lapidum nummorumq; inscriptiones, & ex ijs complures Ræticas colonias obijciunt: Intelligant, de quibusdam non constare, an ad Rætiam & Vindeliciam omninò pertineant, exemplo COL. TIBERIA. AVGVSTA, in quâ nihil afferunt, præter opinionem suam, cur Reginoburgum potius credamus, quam aliquam earum urbium, quæ diuersis alijs locis Tiberio Imp. dicatæ, duarum Nicephorus Callistus meminit, *opus quoq; eius est Iudææ celebris urbs Tiberias, & quæ in Thracia est Tiberia*; at isti nostri, nisi coniecturis decipior, opinionem hauserunt ex Leonis III. Pontificis diplomate Anno Chr. DCCIIC. perscripto, cuius hæc uerba fuiit, *Iuxta muros Tiburniæ ciuitatis, quæ à Tiberio Cæsare Augusto ædificata est, quæ modo uulgo appellata est Regina spurch*, cum Tiberiæ sic satis confusum, sed nec Augustæ, nec coloniæ in ijs extet uestigium: De nonnullis constare quidem, ad nomen & situm quod spectat, colonia iis unquam adeptas non constare, est enim perabsurda persuasio,

Tac. de germ.

Nic. lib. 1. c. 17.

suasio,

ſuaſio, cum fœdâ antiquitatis ignoratione coniuncta, omnes à Romanis urbes, aut Colonias, aut Municipia fuiſſe: Sint quædam reliquæ de quibus liqueat hoc ipſum, Ea non tantum Auguſto, etiam Tacito ætate inferiores cenſendæ. Neq; quarundam cognomen Auguſtum obſtare poteſt. Quibus Auguſta proprium nomen, uti noſtræ huic accidit, ſi antiquæ ſunt (nolim enim nobis quiſquam de Auguſtâ Siculâ à Friderico II. conditâ negotium faceſſat) ad Auguſtum referendas non negauerim: Quibus nomen proprium aliud, Auguſta cognominis loco accedit, poſteriores eſſe nihil prohibet: Quandoquidem cognominum ambitio an adulatio, mirè poſt Auguſtum creuit, & ſingulæ urbes ſibi quotquot uellent, propriâ auctoritate deligebant, uti Dio notauit. Maneat ergò quod ex Tacito poſuimus. Coloniam Auguſtam appellatam, ex Ptolemæo cognoſcimus; Vindelicorum ille, Rætorum alij dixere, Ambobus rectè tribui, ex ijs quæ diſputata ſunt intelligitur. Vtriuſq; etiam cognominis rationem in lapidibus & nummis haberi, obſeruatum. Ideò rectè coniunxit Notitia imperij, quo loco Auguſtam Vindelicenſem Rætiæ urbem dixit. Nam inepta eſt quorundam diligentia, qui ex unâ geminam conſtituere maluere, ut ſi cui Auguſtam Prætoriam, Salaſſorum & Subalpinam, in tres urbes placeat diſtinguere. Vindelicorum autem Auguſtam eſſe, quam Tacitus Ræticæ coloniæ circumlocutione deſignauerit, neutiquam obſcurum. Siquidem ſplendidiſſima colonia prouinciæ caput extitit, & in eâ cauſsâ Auguſta omnino. Mitto nomen, nullo argumentorum ambitu ſuffultum, de primariâ urbe fidem facere: Ptolemæus ad huius meridianum Vindeliciæ diem metitur: Auctor itinerarij, nomen litteris grandiuſculis exprimit, & in inſcriptionibus itinerum quæ illam attingunt, eius ſemper peculiarem rationem habet: Notitia, Præpoſitum theſaurorum ibi collocat, cuius hodie ueſtigium ſiue manet, ſiue reſtitutum eſt. At hæc præcipuæ urbi conuenire omnes intelligunt. Accedunt nummorum inſcriptiones, in quibus coloniæ dignitas clarè, Si ex ſcriptoribus fides conſtat, mihi neq; nummos, neq; eorum delineatam ſpeciem uidere contigit. Et quâ ratione Tacitus Rætiæ prouinciæ coloniam Auguſtam intellexit, eâdem alibi Taurinam coloniam dixit, quæ Auguſta Taurinorum eſſet. Sequitur ſitum conſtituamus. Ptolemæus, quod Rætiam propriam à Vindeliciâ Lyco ſemel diſtinxiſſet, facere non potuit (adeo fæcunda

Vide Fazellũ rer. Sicul. Dec. 1. lib. 3. c. 4.

Dio lib. 54.

Obſeruatum a Panuinio & Golzio.

Ptol. lib. 8.

Golz. in theſ. c. 18. ex Tib. nũmis.

Tac. hiſt. li. 2.

res error est, unus parit alterum) quin Vindelicas urbes omnes inter Lycum & Oenum, itaq; Augustam necessariò ad dextram Lyci ripam collocaret. Inde Auentinus opinionem hausit, ut Augustam quæ nunc est, & quæ læuam occupat, ad Vindelicum nomen non admitteret. Strabonem, quem obstare uidebat, ridiculâ cautione eludere satis habuit. Verum ego, quid Straboni, quid Ptolemæo in hac caussâ tribuendum, disserui. Et cum amplissimâ Strabonis auctoritate constet, Vindeliciam ad lacum Brigantinum pertigisse, Ptolemæum ei ualde magnum agri modum nullo iure abstulisse, deinde rerum aspectu doceamur, hunc imperitè in reliquâ descriptione uersatum esse, Ne miremur si maximis erroribus minutum istum adiunxit, Vrbem ex læuo fluminis latere (quantulum interest?) in dextrum temere traiecit. Commodum extat nescio cuius dictum, si Ptolemaicas descriptiones cum regionum, fluuiorum, montium, urbium situ, quauis iacturâ conciliare necesse, satius multò, & minoris operæ uideri, tabularum lineas, quam rerum immutabilium mutare naturam. Eo respexere principes huius ætatis geographi, quorum unus in ueteris Germaniæ typo, alter in postremâ Ptolemæi editione, Augustam ad læuam delineantes, rei ueritatem præ Ptolemæi præiudicio sequi maluere. Et cur præsentem oculorum sensum, tot sæculorum fide subnixum, præ uno hoc non sequerentur? Si mediæ ætatis auctores respicimus, Augusta quæ nunc maximè inter Vindonem & Lycum iacet, itidem Augusta, est, sine cognominis adiectione, Bedæ, Egolismensi monacho auctori uitæ Caroli Magni, Scriptori incerto, qui annales sub Ludouico Pio collegit, Frodoardo, Dietmaro, Vitichindo, Liutprando, Honorio, Lamberto, Gottefredo, multis præterea: quippe quibus nulla huius, tanto post exoriturae, controuersiæ suspicio in mentem uenire poterat. At antiquus chronographus Rhabani Mauri temporibus æqualis, Hermannus quem cōtractum dicunt, Sigebertus, Otto Frisingensis, Guntherus, Liechtenauius; Vindelicum nomen non dubiè recipiunt, & si fere Rætici soli urbem dicant. Si recentiores qui sequuti sunt colligere libeat, numerum conficiam cuius inuidia aduersarium nimiopere oneret. Plerique inter illos summæ auctoritatis atq; eruditionis uiri, & quod caput est, qui auctores Græcos & Latinos quos Auentinus, omnes uiderint. Antiquiores quærimus? Fortunatus ante proximos mille annos, uersibus quos produximus, nominat,

Ab. Ortelius Ger. Mercator.

Beda Mart. 7. Id. Aug. Egol à Pithæo edit. Incert. A. 787 Frod. A. 948. Diet. lib. 2. c. 6 Vitich lib 3. Liut. li. 2. c. 3. Hon. in chron. Lab. A. 1047. 10. 73. 1076. 1077. Gottef p. 17. Chron. ant. a. 832. Herm. a Diocl. 20. Otton. 11. Chr. 1047. 1052. Sig. a 942. Otto. lib. 3. c. 4. 45. Gunt. li. 7. hist. Liecht. a. 1167.

Augustam,

——*Augustam, quam Vindo Lycusq; fluentat.*
Prouidè Vindonem adiecit, ne de aduersâ Lyci ad orientem ripâ su ſpicaremur. Et propiuſné poterat Vindelico cognomini alludere? Antiquior Fortunato Afræ martyris hiſtoria, (ſub Conſtantino Magno ſcripta uidetur) etiam Auguſtæ ad Lycum meminit. Antiquiores Afrâ quatuor milliares lapides L. Septimio Seuero & filijs inſcripti, quos meritò tot ſanctiſſimos teſtes appellem: Eorum tres prope Vrſinium antehac extabant, nunc in monaſterium illud tranſlati, ſic habent; Primus quidem,

VIAS. ET. PONTES. REST.
AB. AVG. M.P. XXXXI.

Secundus,

AB. AVG. M.P. XXXXII.

Tertius,

AB. AVG. M.P. XXXXIII.

Quartus Vilthaimi, haud procul Oeni—ponte,

VIAS. ET. PONTES. REST. AB. AVG.
MIL. PAS. CX.

Cum hæc ſpatia Auguſtæ hodie quoq; conueniant, non uideo quis de ueteri ſitu ambigendi locus ſuperſit. Nam illa de Auguſta Rætorum nebula, quam abſurdè oppoſuere Vindelicorum coloniæ, ut Vindelicis Vindoligos, & quod eſt in Amphitruonis fabulâ, omnia congeminarunt, hoc ſole diſcutitur. Vnam tantum in uiciniâ Auguſtam fuiſſe, inde manifeſtè uerum, quod Seuerus nullum cognomen addidit, addidiſſet ſi aliter res habuiſſet, ne dubium relinqueret à qua pontes uiasq; reſtituiſſe intelligendum eſſet. Accedit ad hanc ſuſpicionem planiſſimè eluendam, Itinerarij Ant. auctoritas. quam tum Ptolemæo, tum ceteris omnibus (Seueri lapides excipuos habeo) tantum prætulerim, quantum experimentum præ ſentemq; intuitum, rationibus & auditui anteſtare æquum. Exempla quæ in manibus, Conſtantino quidem recentoria ſunt, nam meminere urbium quibus à Diocletiano, Maximiano, & Conſtantinis nomina: Verum principium & inſtitutum, multò uetuſtius, & qui à Iulio, Æthici uerbis perſuaſi deducunt, me uolente faciunt. Nec nuperæ urbium appellationes obſtant, cum ſequutis temporibus, pro re natâ, adijci potuerint. Itineraria autem, præſidia-

riorum exercituum usui præcipuè à metatoribus parata, hinc fides certa: Quæ enim fallendi caussa? Fuerit aliqua, tot millia militum, siue fraus siue error, in re præsenti num latuisset? Itaq; uiri docti, quoties occasio tulit (factum frequenter) hoc testimonium tamquam locupletissimum produxere: ipse ille cum quo nobis res est Auentinus. Vnus quidam admonuit, ei temere non fidendum. Quo uerbo si errores respexit, qui à librarijs multi, nihil moror. Eadem ratione nullius, quantumuis optimi auctoris libri sine cautione legēdi, hæc calamitas omnes peruasit; neq; negandum, hunc libellum ob uulgatissimum usum, peius plerisque alijs habitum: Sin itinerarium nouitium, uel aliàs dubiæ fidei credidit, patietur eum potius leuiter opinari, quam auctores itinerarij temerè scripsisse eligamus. Itinera autem quæ huc faciant complura sunt, idq; cadit percommodè; Et cum Augustæ nostræ ita respōdeant, ut iam aptius non possint, quid est cur rei claræ & compertæ tenebras offundere, de ruderibus ad Isaram (quo hæc itinera nullo conatu, nullis machinis queant pertrahi) somniare quemquam delectet? Primum est *De Pannonijs in Gallias, per mediterranea loca*, Inde partem excerpsi quæ ad hoc institutum, & fere ex Auentino interpretor.

Iuuauia. Auentino Salisburgum. Certè non procul abfuit.

Bedaio M. P. XXXVI. Nullam ualde probabilem coniecturam habeo.

Ponte Oeni M. P. XVIII. Oetinga Auentino, & omnibus, Errat quisquis analogium sequutus, Insprugg, ad uerbum Oenipontem uertas, accipit.

Isinisca M. P. XX. Isem Auentino, Fluuio & pago nomen manet.

Ambra M. P. XXII. Prugk an der Amber Auentino; plures hoc nomine uici ad eum fluuium, sed itineris ratio illi qui ad monasterium Furstenueld est, fauet.

AVGVSTA VINDELIC. M. P. XXVII. Vindelicorum aut Vindelicûm: quidam codices Vindelicus. Nam Augusta probè Vindelicus dici uidetur Scaligero, eo modo, quo Mediolanum Santonum, Santonus, Lutetia Parisiorum, Parisius. *Scal. in Auson. lib. 2. c. 10.*

Rostro Nemauiæ. M. P. XXV. Nihil cōstituo. An Ross-haupten?

Camboduno. M. P. XXXII. Kempten omnibus. Confirmat lapis antiquus Isnæ. Differt à Campoduno Ptolemæi, aut hic insignitè errat.

Vemania M. P. XVI. Neq; hic quidquàm statuo.
Brigantia M. P. XXIV. Bregenz ad lacum, Auentino & reliquis extra controuersiam Proximum iter inscribitur, *Per ripam Pannoniæ, à Tauruno in Galliam*, eius quoque partem subijcio.
Quintanis. An castris? Videtur. Auentino Kijnzen,& Quintanorum colonia. De loco & nomine recenti assentior: de coloniâ amplio. Est ibi fluuius Quintanica,ex Eugippio.
Augustis. M. P. XX. Videntur Augustana Notitiæ: neq; dubium hîc quoque castra subintelligi, quæ Danubij ripam tutarentur. Auentino Azelburg,& Augusta Acilia,cuius tamen nominis nullum testem laudat. Ego Atiliam in Azelburg abijsse uideri dixi ad inscriptionem Saturnini, quam inter monumenta agri Augustani XIX. loco posui. Neq; tamen abhorret ad id oppidum castra Augusta fuisse,
Regio. M. P. XXIV. Castra Regina Notitiæ opinor. Auentino Roking,Distat à Reginoburgo M. P. XV. Quibusdam Reginoburgum ipsum esse, nomen persuadet.
Abusina M. P. XX. Auentino Abensperg.
Vallato M. P. XVIII. Auentino Pfal.
Sumuntorio M. P. XVI. Auentino Hochvvart.
AVGVSTA VINDELICVM M. P. XX.
Guntia M. P. XXII. Gunzberg ad fontes Guntiæ, fluuius enim nomen non mutauit. Quidam Gunzburg ad ostia interpretati: Absurdè, nec enim itineris ratio patitur. Transitus Danubij Guntiensis in panegyrico ad Maximianum Aug. is est.
Cœlio monte M. P. XVI. Quibusdam Kelmunz, sonus enim accedit, si in Cœlio — mons C. antiquè pro K. proferas. At quoniam itineris ratio aduersatur, coniectura acutior est quam uerior, Mihi locus ignotus.
Camboduno. M. P. XIIII.
Vemania M. P. XV.
Brigantia M. P. XXIIII.
Tertio itinere, Lauriaco Brigantiam aut Brigantium, per mediam Augustam Vindelicorum, Iuuauiâ Brigantium usque mansionum nomina à primo nihil differunt, interstitiorum numeri differunt, neq; id nullo nostro commodo: Docemur enim, ut loca ipsa ex inscriptionibus antiquis, itinerum ductu, nominum similitudine, fluuijs & lacubus adiectis, rectè conijciuntur, ita si interualla, itinerarij

nerarij numeris non prorſus reſpondeant, de errore haud ſtatim ſuſpicandum, quin exiſtimandum eſſe, hos corruptos, qui tam frequenter uacillent, aut uiarum compendia mutata.

Iuuauia.

Bedaio. M. P. XXXII.

Ponte Oeni M. P. XVII.

Iſiniſca M. P. XX.

Ambra M. P. XXXII.

AVGVSTA VINDELICVM M. P. XXXVII.

Roſtro Nemauiæ M. P. XXV.

Camboduno M. P. XXXIII.

Vemania M. P. XV.

Brigantia M. P. XIIII.

Vltimum Auguſtâ Veronam ſic habet.

Abuzaco M. P. XXXVI. Auentino & alijs Fueſſen, ad alpium fauces. Eius rei cum alia indicia, tum fabula quam oppidani narrant, oppidum conditum à gigante cui Abuzacus nomen fuerit.

Parthano. M. P. XXX. Auentino Parthen_Kirch, Nomen fidem facit, & ſitus conſentit. De ijs quæ ſequuntur, mihi tenebræ: nec ſequi placet quorundam hariolationes, cum præſertim noſtræ rationes ſine illis conſtare poſſint.

Veldidena M. P. XXX.

Vipiteno M. P. XXXII.

Sublauione M. P. XXXII. An Sabona uel Sabiona? An Brixen, Brixina uulgo?

Endideio – M. P. XXIIII.

Tridento M. P. XXIIII. Notum.

Ad Palatium M. P. XXIIII. Reliquias in uico diruto Palazzo ſupereſſe ferunt.

Verona M. P. XXXVI. Nomen non mutauit. Iam ſi ad chorographicam tabulam oculos refero, animaduerto manſiones unius itineris, haud equidem omnes in rectam lineam incidere: Fert enim exercituum ratio, pontes ob fluminum traiectus, ciuitates annonæ causâ, etiam per ambages ſectari, Cuius generis exempla in Ant. per omnes prouincias obuia, in præcipuarum maximè coloniarum gratiam. Verum, uti hæ cauſſæ à rectâ ſæpius abducunt, ita retrogradi, & inſtitutæ peregrinationi contrariam uiam ire, nunquam cogunt. Et in Iuuauiâ, Ponte Oeni, Iſiniſcâ, Ambrâ, mediocres

diocres illos flexus animaduertimus, qui etiam Augustam, Cambodunum, Brigantiam commodè complectuntur. Si contra Augustam ad Isaræ & Loisæ confluentes statuas, mirificos mæandros flexionesq; sequaris oportet. Isinisca Ambram petes, Isaram fluuium à tergo relinques, Ambrâ rursus ad Isaræ & Loisæ confluentes profecturus, aliâ quidem uiâ, nam ad læuam flectes, retrò tamē omninò redibis. Huius itionis reditionis quæ, non dicam necessaria, ueri similis esse causa potuit? An Isenisca ad Isaræ confluentes (Augusta ibi stetisset) non rectum patebat iter, quod non fluuius, non alicuius nominis riuus impediret? Reliquorum itinerum similis ratio est. Abusinâ Vallatum, Sumuntorium, ad Lycum ducit, neutiquam ad Isaram. Augustâ Abuzacum & hinc Parthanum, à Lyco non ab Isarâ abducit. Quæ tam aperta, ut hodie pleraq; non mutatis stationibus in usu maneant. Sed nugas ago, si multus sum, in re quæ se inspectis tabulis statim explicat. Næ in illis quæ Auentinus in Boioariâ retulit, neminem præter ipsummet arbitrum dari uelim, nam ipsius ferè, quæ mihi probissimæ uisæ, interpretationes sequutus sum. Vt sæpe mirari subeat, quid illam tabulam describenti, & itinerarium legenti, probanti, mentis fuerit, quin addo frontis, Augustam contra huius sensum, & omnium ætatum consensum aliò transferre. Nisi tanti aut nouandi lubido, aut quēquam unum hominem cum ueritatis iacturâ ab erroris opinione uendicasse. Sed benè habet, nobis uerum & rectum, omnibus Ptolemæis amicius. Stat itaq; post longiusculas ambages, quod initio positum. Et cum demonstrauerimus, Ptolemæum in describendo Augustæ situ errauisse, fit ut hoc accedat argumentis quibus eum in Vindeliciæ descriptione lapsum antea ostendimus. Nam principem prouinciæ urbem extra prouinciam stetisse, nemo concipiet. Neq; nō cōsequens uerisimile, in Licatibus quoq; falsum, quos necessariò, iisdem uestigijs insistens (uti in catenarū complexione anulus anulū ducit) cum reliquis Vindelicis ad dexteram Lyci reiecit. At quam longissimè annalium memoria retrò repeti potest, proxima planities ad utramq; ripam, læuam quidem præcipuè, Licates campi appellati: Et opinor caussa nulla est, cur Licates aliquando ultra flumen tantum habitasse suspicemur, cum Vindelici, ad quos pertinebant, utrimque colerent. Cuius rei ignoratio Ptolemæo multis modis imposuit. Quapropter summa hæc sit: Augustam coloniam à primâ origine in Licatibus Vindeliciæ,

quæ

quæ maioris Rætiæ pars esset, deductam. Strabonis sententiã Licatij inter audacissimos & ferocissimos Vindelicorum censi: ἰταμώτατοι, interpres non satis splendide uertit, *petulantissimi*. Coloniæ porrò aliæ in ueteres, in nouas aliæ urbes mittebantur. Hyginus de Augusto, *Quibusdam deletis hostium ciuitatibus, nouas urbes constituit: quosdam in ueteribus oppidis deduxit, & colonos nominauit*. Nouarum urbium colonijs noua nomina indita, me tacente intelligitur. Antiquarum retenta quædam, adiectione quædam aucta, quædam omninò mutata. Retenta sunt, frequentissimè; Aucta republicâ stante non ita sæpe: Euersâ, plurimis Iuliæ, Augustæ, Sebastæ, Cæsareæ, præter alia ambitiosa cognomina adiecta: Rarenter etiam ante Cæsarum tempora mutata, ferè ominis caussa, sic Beneuentum ex Maleuento, Narnia ex Nequino, ex Epidamno, Dyrrhachium orta: Postea in nominũ mutatione, eadẽ quæ in adiectione ambitio inualuit. Quam harũ conditionũ Augusta sequuta sit, exquiramus. Patrijs annalibus proditum, antiquissimis temporibus Aborigines hoc solum tenuisse. Verissimi enim Aborigines, qui non interruptâ serie principem hominẽ Adamum generis auctorem ciere possunt, quod Iapheti filijs contigit. Istos post diluuium huc immigrasse, urbem condidisse, siue Vindelicam, siue Cisaram appellasse memorant: Vtriq; nomini confluuium caussam præstitisse. Vindelicæ ratio in aperto, Cisaræ nescio quam exoticã etymologiam ex Hebræorum sermone proferũt. Verum hæc uti auctoribus placuit conficta, nullâ auctoritate, neq; probabilis saltem coniecturæ specie nixa, nemini paullo cordatiori imponere poterunt. Inuentores si ueniam accipiunt, satis habeant: Liuio præeunte, his artibus maiorum primordia augustiora facere, sibi licere crediderunt, quæ illustrium urbium fortuna est. Nos aliâ cœpimus uiâ, eâ pergamus: Altè sedeat, nobilitatem originumque splendorem, nullâ re æquè ac ueritate commendari: nec committamus, ut falsis ornamentis conquisitis ac assutis, illorum fidem quæ uera ac certa sunt, labefactemus. Hinc quæ sequuntur etiam, de Cisarâ anno ante Romam conditam DC. à Marpesiâ Amazonum Reginâ expugnatâ & restitutâ, atque totâ Vindeliciâ gynæcocratumenâ, poeticis fabulis fortassis non indecora, historiam ueri amantem ne interturbent. Absurdiora sunt quam ut ijs excutiendis operam ludamus. Neq; non censendæ eodem loco nugæ planissimæ, de Troianorum reliquijs duce Priami nepote Priamo

Hyg. de lim. const.

Liu. lib. 1.

mo altero, urbe Genauniâ, & quæ sibi præterea indulsit inscita temeritas. Altera eorum sententia, qui de Iapheti filijs nihil solliciti, urbem quam isti dicunt, ita retinent, ut de originis tempore non constituant, id asseuerent, Cisaram à religioso barbari numinis cultu, Vindelicam à fundo dictam. Neq; hæc temere excogitasse uideri uolunt, quando ad ea quæ de Cisarâ narrant firmanda, producunt fragmentum historicum, quod Augusto an Patercu lo olim scriptum dubij, nunc demum in lucem redijsse existimant. Sed mihi constat, ab aliquot centum annis hominum manibus uersatum, à Liechtenauio pœne uerbatim in chronicis relatum, Ottoni Frisingensi quoque lectum, & actis D. Afræ, multis phaleris auctũ, inscriptione historiæ Gallicæ præfixum esse; neq; Auentinũ latuisse satis apparet, sed is parcè illo & tectè, suis suspicionibus firmãdis usus, In hanc autem sententiam conceptum est. Germanos occupatis Rætijs, urbem in planitie sub alpibus, prope Noricorum fines, ad rapidissimorum amnium confluentes constituisse, uallo & fossa sepsisse: Cisaram aut Zisaram, à Cisâ uel Zisâ Deâ, cuius ligneum templum, etiam post deductam Romanam coloniã inuiolatum manserit, deinde uetustate collapsum colli nomen dederit, appellasse. T. Annium Prætorem, ut excursiones cohiberet, eam Kal. Sextil. exercitu circumdedisse. Ipsum cum legione Martiâ ad meridiem, qua solum æquo pede, nullo fluuio impeditus erat aditus, castra posuisse: Auarem Bogudis Regis filium, eximiâ indole, græcis latinisq; litteris imbutum, cum equitatu, & auxiliaribus Macedonibus, ad occidentem, qua barbari timerentur, ultra flumen, uallo circumducto, loco angusto consedisse. Post cœptam obsidionem die LIX. qui Cisæ sacer, ludum & lasciuiam, non formidinem ostentaret, Incredibilem barbarorum multitudinem, ex proximis syluis derepente effusam, castra irrupisse, equitatum omnem cum auxilijs deleuisse, Auarem qui regio habitu insignis in potestatem uiuus uenisset, fœdè mactasse. Prætorem auxilio properantem, ab oppidanis interceptum, acri pugnâ congressum, oppidanorum principes Habbinonem & Caccum occidisse, parum abfuisse quin reliquos in fugam uerteret, nisi illis socij, aduersâ ripâ iam uictoriâ potiti, opem ferre maturassent. Vtrosq; dein coniunctis copijs Romana castra perrupisse, Prætorem, qui tumulum frustra cœpisset, & extremam fortunam fortiter tueretur, obtruncasse, Legionem diuinam, ut ne nuncius superesset, internecione occidisse, Vnum Ver-

Liecht. An. 1168.
Otto lib. 3. c. 4.

rem Tribunum, transmisso amne in paludibus delitescentem, honestam mortem subterfugisse: Quam non multo post Siciliæ proconsul, immani auaritiâ turpem promeruerit. Hæc fragmenti narratio. Quam ad Augustam pertinere, ualdè liquet: neq; tot retro annis, ex quo primum prodijt, cuiquam ambigere in mentem uenit, præter recẽtissimos perpaucos, quibus & ista Isaræ confluentibus tribuere placitum: Quod existiment nec Augustam in Norici finibus sitam, nec fluuios qui ad eam confluunt rapidos, nec paludes in queis Verres perierit in propinquo. Sed omnia secus habent. De Norico non eo inficias, quod antea, multis confirmaui, antiquitus ad Oenum pertigisse, neque ultra progressum; quâ ratione Isara nihilo uerius in eius finibus: At cum dein Boij Romanis Vindeliciæ partem quæ inter Oenum & Lycũ abstulissent, & ex Norico credo illuc immigrassent, factum ut totus hic tractus cum Boioariæ siue Bauariæ, tum Norici nomen acciperet. Quod in numeris mediæ ætatis scriptoribus perspectum, si unius Guntheri auctoritas hic firmabit satis est,

Gunth. Lig. libro 2.

——————— *Qua Norica lambit*

Rura Lycus ———————

Hinc Augusta, solo fluminis alueo diuisa, Norico proxima. Lycum & Vindonem qui rapidos negat, rem manifestam negat, cuius Lycæum nomen admonere debebat, rectius norunt qui ripas utrimq; ingentibus molibus nunquam satis munire possunt. Paludum quoque caussâ non est cur ad lacus circa Isaram nos uocent, quorum diuersa ratio, nos paludes stagnante Vindone in agro Augustano sæpe intuemur. Verum enimuerò, etsi fragmentum Augustam spectat, & Augusta aliquid inde lucis expectat, cauendum tamen, ne à fumosâ nec lucidâ face, plus aliquanto fuliginis quam fulgoris inferatur. Inprimis nimis obesæ naris est, si quis Augustum aut Pateculum auctorem autumat. Prior ex membranis, quibus HIST. AVG. historia Augustæ, aut Augustana scilicet præscripta, irrepsit. De posteriori incertior coniectura; Sed quæcumq; erroris caussa, plumbum istud longè est ab auro omnis illius æui. Et si melioris metalli uenæ intercurrunt, hoc tantum indicant, auctorem in bonis scriptoribus, non prorsus fuisse hospitem. Ætatem Augusti cur affingimus, quam ille non affectat? Quæ de templo narrat, multo post coloniam deductam, quæ tamen sub Augusto deducta, contigisse credi postulat: Rætias numero plu-

rium

rium appellat, cuius rei Hadriani temporibus usus obtinuit: & quæ de Norico notauimus, multis adhuc annis recentiorem, post eiectos demum Romanos scripsisse ostendunt. Quin ab eiectis Romanis, aliquem temporis modum ad hanc scriptionem fluxisse intelligimus, qui sciamus ista tunc studia mirè iacuisse. Si diuinare licet, eo feror ut Caroli Magni tempora sentiam, quibus primum cogitationes de litterarum studijs à nostris hominibus susceptæ, rudes quamquam & incompositæ, nam multa ab illo sæculo falsa ueris intermixta turbido quodammodo alueo ad nos fluxerunt. Nescio an inscriptio historiæ Gallicæ, quam fragmentum aliquando præferre dixi, suspicionem adaugeat. Sanè Frisingensis, qui ante Otto.lib.3.c.4. annos plus minus CCCCL. scripsit, Quinctilij Vari cædem cum ijs quæ de Annio Præt. fragmentum narrat, uulgato plerisq; errore confundens, *Tradunt Augustenses hanc cædem ibi factam, ostenduntq; in argumentum collem ex ossibus mortuorum compactum* (inexplicabilis huius commenti uanitas est, cum in hoc quidem colle, quem ex ossibus totum constare aiunt, nemo ullum unquam ossiculum repererit) *quem in uulgari Perleich, eo quod ibi legio perierit, usq; hodie uocant, uicumq; ex nomine Vari appellatum monstrant*, significat famam, quæ ex fragmento tota fluxit, plurium sæculorum curriculis iam tunc confirmatam, Carolo, aut si forte Ottonibus (nemo certum diem scripto tam uetusto & obscuro assignet) inferiorem haud esse. Atq; hanc temporum disquisitionem consequitur, auctorem ut ut antiquum, qui Augusto, & memoriâ rerum narratarum procul uixerit, in ijs quæ ab antiquioribus monumētis dissentiunt, fidem neutiquam mereri: in reliquis, non nisi considerate & circumspectè mereri. Nemo adeò hebes, Verrem Siciliæ Prætorem, Anno urbis DCLXXXIII. repetundarum damnatum, hic ferat. Nam Proconsulem imperitè appellatum, de morte irrogatâ falsa esse prodita, ne obijcio quidem. Commodè scilicet interpretantur, & culpam in hominem stolidum, cuius temeritate ista adiecta sint transferunt: quod mihi non difficulter persuaderent, si tot præterea manifestæ uanitatis uestigia, reliquæ historiæ impressa non cernerem. At præcipuum caput, clades Martiæ legionis, quam itidem uanum? Num credibile cædem laudatissimæ legionis, quæ una isto cognomine ob uirtutem honestata, ut Appianus notat, & quæ (utar Ciceronis uerbis, nam fragmentum App.Ciu.4. Cic.Phil.4. ea respexisse crediderim, cum diuinam appellauit) *uidetur diuini-*

tus ab eo Deo traxisse nomen, à quo Pop. Rom. generatum accepimus, reliquis eius æui scriptoribus omnibus tacitam transmissam? Tacito etiam, qui clades à Germanis illatas simul comprehensas, tamquam in tabellâ nobis ob oculos posuit? Quin & ijs qui inter aduersa Augusti Lollianam, *maioris infamiæ quam detrimenti* ait Suetonius, in qua una quintæ legionis aquila Velleio teste amissa, retulere? eam namque Tacitus, quod minoris momenti, præterijt. Atqui nulla Martiæ huius ab Augusto in historijs memoria. Verum. Ego quoque Martias posteriores, nihil ad istam pertinuisse, istam finitis ciuicis bellis in legionum numero esse desijsse sentio: Sed alijs de caussis. Siue quod in Ionio mari perierit, die qui Cassio in campis Philippicis illuxit ultimus, & est in eam sententiam idoneus auctor Appianus: siue quod naufragio an nauali prœlio (in medio cum hoc Appiano relinquimus) superstites reliquiæ, mox emeritæ militiæ præmia perceperint, agris donatæ, in coloniam deductæ: auctores habeo, qui se coloniæ nomen certis coniecturis assequutos opinentur, si nobis id hîc quærere propositum. Quin constet, & si contra est, Martiam à Germanis deletam, siue inter Varianas tres, siue alibi, nunquàm erit ut eius suspicio cadat in bellum Ræticum. Rei gestæ series, quam ex grauissimorum scriptorum auctoritate retulimus, neutiquam patitur: minimè omnium Velleij uerba, Victoriam partam esse *maiore cum periculo quā damno Romani exercitus*. Nisi leuis iactura XIV. M. militum circiter, periculo quam damno propior. In legione enim pedites paullo supra VI. M. (aliâs alio numero fuisse non ignoro) equites DCC. tantundem plerumq; ex socijs peditum, duplum equitum, ut est Polybius auctor, quin & pedites interdum geminati, sic apud Liuium, *Hernici & Latini iussi milites dare ex fœdere: duæq; partes sociorum in exercitu, tertia ciuium fuit*, ac sæpe alibi. Id est quod fragmentum exercitum appellauit: Vlpianus, *Exercitum autem non unam cohortem, neq; unam alam dicimus: sed numeros multos militum, nam exercitui præesse dicimus qui legionem uel legiones cum suis auxilijs ab Imperatore commissas administrat*. Neq; item fieri potest ut clades ante bellum; nam id commenti quidam, qui dum scribant, quid scribant nihil pensi habent. Strabo & Dio belli caussam memorant, frequentes & fœdas Rætorum Vindelicorumq; populationes, ex Italicis & Gallicis agris: at multo speciosior titulus ex uindictâ cædis nobilissimæ legionis, si cædes præcessisset. Prætereo quod

Tac. de Germ. Suet. Octau. c. 23. App. Ciu. 4. Polyb. hist. lib. 6. Liu. lib. 3. Vlp. D. lib. 3. tit. 2. l. 2.

Germani

Germani nondum tunc temporis in his oris, & quæ de Rætijs ac Norico iam semel dicta. Sed nec post bellum locū uacuū reperiemus: Pacata tunc omnia, Strabo, *Iā agitur annus tertius supra trigesimum, ex quo quiescentes tributum legitimè persoluūt.* Str. lib. 4. Ad hoc, noster coloniā post cladē deductā ostēdit: Colonia aūt sub Augusto, statim à bello. Historiā ergo quæ omni tēpore excluditur, superest manifestæ fabulositatis damnemus. Inde ineptiarū etiā, quod collem à Cisæ templo nomen inuenisse memorat. Frigidum commentum est, cuiquam homini Romano hæc curæ, ut scriberet in mentem uenire potuisse. Appellationem quæ ad Cisam forte fortunâ, uti fit, alluderet; fabulæ occasionem dedisse, & auctori asserendi audaciam addidisse, satis uideo, nisi cui tamen cliuus à fabulâ demum, quod fieri nihilominus potuit, uideatur indigetatus: nam in censualibus Reipublicæ libris, cliuus *Zizenberg* inter D. Vdalrici & D. Dominici describitur. Alijs *Eisenberg* proximè Curiam, cuius originatio à publico carcere, apertè Germanica, uisum substituere, quod Cisam eandem Isidem esse comminiscantur. *Zusem, ZusemeK, Zusemalten Zusmerhausen*, agri Augustani fluuium & pagos, certus sum non nisi incogitantiâ præteritos, aptus enim hic se iactandi campus, affinitate inter I. & V. litteras notâ. Porrò quem *Zizenberg* diximus, ridiculo uulgo nomine *Affen—vvald* Simiarum sylua est, & si nugis habenas libeat laxare, non diffidam aliquibus probari posse quod nunc maximè in mentem uenit, *Afrævvald*, exiguâ unius alteriusue litteræ mutatione primitus dictum lucum in quo Afra Venerem Cypriam, plerique enim eam Cisam existimant, coluerit. At nos hæc ridere solemus, qui sciamus nomenclatorium istud cacoethes, post Carolum demum inualuisse, Peruasisse autem omnes qui reconditas historias docti uideri uolebant, ut locorum nomina effictis fabulis explicanda putarent, & ijs inueniendis confingendisq; promptissimus, maximâ laude censebatur. Longius itaq; progressi nostri, non à Cisâ collem tantum, sed ab Auare (Varus Frisingensi est aut Auar hic, aut Verres qui mox sequitur) Habbinone, Cacco, Verre, proximas circa urbem uillas, à legione quæ perierit, forum deduxerunt. Addidere in eum sensum carmina, sine risu non legenda, inscitì homines antiqua, marmoribus descripta, se persuasuros sperabant. Mihi ægrius esset, nisi cognitum haberem, omnes propè alicuius rei & famæ urbes hac labe aspersas. Quid ridiculum præ Italicis istis, Vicetiam dictam

ctam à Vicis centum, Papiam quasi Patriam Piorum, Placentiam à Placentulo Troiano, Tridentum à tribus dentibus, Cremonam à crumena Iani, Veronam tamquam Romæ minantem, uæ Roma, & sexcenta, quorum origines si recensere uacet, omnium fabellarum ineptias superent. Barbaro sæculo fidem inuenisse uix patimur, in hac litterarum luce feramus? Nemo aures accommodet, neque nostris, neque nuperis illis, qui ad Isaram transtulere campos Perlaich à legionis pernicie, lacus Vvirm – see à Verre, Vvalhen – see ab Italis cæsis, à tegendo Teger – see, nihil est toto genere insulsius. Verum, uti hæc apertè friuola, ita insunt fragmento quidam non dubij ueri radij: Rursus alia, quæ item ex uero nata suspicari libeat, sed obscurius. Siue auctor famam ueterem, tunc temporis nondum adeo corruptam, siue (quod potius reor) litteraria monumenta quibus nos destituimur præ oculis habuit, eaque additis, demptis, immutatis plerisque, nouis coloribus ad hanc speciem quam cernimus adumbrauit. Eo nomine de patriâ, cui optimè uoluit, pessimè meritus. Dum omnia in maius auget, Vindelicos contra quam res tulit, uictores quàm uictos narrare mauult, assequutus est, ut ipse quidem animo suo indulserit, nos quid uerè actum sit, uix multa cogitando, legendo, conferendo diuinare, quæ uero substituit, propemodum omnia commentitia esse, non difficulter scire possimus. De radijs quod dixi, Primo topographia tota proba est: Verum dein Germanos Rætias occupasse, sed longè alio sæculo: tum coloniæ deductio non dubia: item pugna cum Romanis, diuerso euentu licet: Kalendæ denique Sextiles commisso prælio nobiles, uti pluribus disseruimus: At auctor prælium quod Vindelicis male cessit, declinatum uolens, obsidionem subiecit. Suspiciones obscuriores istæ: Vrbem id loci stetisse, quæ & à solo, & à Deæ alicuius nomine binomia. T. Annium aliquem, Prætorium forte an inter Neronum legatos fuisse, nobilis enim gens Annia multis imaginibus, nec isto prænomine infrequens, Consul Anno DCI. T. Annius T. F. Anno DCXXVI. T. Annius T. F. T. N. Candidatus Anno DCCII. T. Annius Milo, quem æternitati sacrauit Cicero, mitto alios, sub Augusto honoratam, indicio nummi Annij III. Viri A. A. A. F. F. Macedones dein auxiliares, nihil à Romanâ consuetudine abhorrent: Nihil equites Mauri sub Auare, & ipsus sane Auar quam Numidicum sonat, fere consonant

sonant

sonant Aspar & Dabar Sallustij. Bogud notus Romanis historijs, cuius uxor Eunoe amata Iulio, Methone ab Agrippa bello Actiaco interfectum prodidere Dio & Strabo, atq; cum regno multò ante mulctatus fuerit, eo uerisimilius filium armis rem & famam quæsiuisse: Talis apud Tacitum Ornospades Parthus, *exul quondam, & Tiberio, cum Dalmaticum bellum conficeret, haud inglorius auxiliator, eoq; ciuitate Romanâ donatus*. Litterarum quoque studia (fragmẽtum horum in Auare meminit) non aliena à calidis Afrorum ingenijs, & quidem Regum: Iuba Iubæ F. laudatus Plinio, Vitruuio C. Iulius Massinissæ F. quo cum sermones de philologiâ contulit, & eâdem famâ proximè Abdelmelecus Marocci & Fessæ Rex, is qui cruentâ pugnâ cum Lusitanis congressus, uictoriæ immortuus est. Postremò, quandoquidem Vindelicos ducibus usos necessum, ijs tam Habbinonis & Cacci, quã quæuis alia nomina esse potuerunt, & qui rerum exitus, occisos non incredibile. De numero LIX. dierum à Kal. Sextil. alius dicendi locus incidet. Hæc ergo uera, hæc uerisimilia in caussâ: Sicut uerisimilia, quantumuis quid contra dici debeat non uideo, uera præstare nequaquàm audeam: facerem, si paullo grauior esset fragmenti auctoritas, nunc scio, testi mendacij semel comperto, uera narranti fidem haud facile adhibendam. In urbe Cisarâ equidem, cuius ergo huc progressi sumus, testimonio de nomine tantum stamus, res sine teste in dubium uix uenire poterat. Nam istud camporum æquor, modicis collibus, tamquam lasciuientibus fluctibus interstinctum, cœlo maximè temperato & salubri, solo pascuis læto, agris frugifero, uirentibus nemoribus, & pisculentis riuis amœno, intelligere possumus ex quo hominum cultum Rætia regio accepit, habitatoribus non caruisse: Quorum urbem (frequentes per Rætiam urbes, tum alij testes, tum Velleius) in ipsius planitiei acie, ad confluentes maiorum fluuiorum Vindonis & Lyci, qui maximâ aquarum ui, fossarum in modum pleraque latera muniunt, & commodo tamen interiecto spatio eluuionum metum procul habent, sitam fuisse, situs propè est ut fateri cogat. Sic sanè, nisi quod de Megarensibus Deus respondit, Vindelicos ueteres cæcos fuisse arbitramur. Nam Germani haudquaquam auctores, quibus nihil tunc temporis rei cis Danubium, neq; ex illorum institutis urbes: Tacitus, *Nullas Germanorum populis urbes habitari satis notum est, ne pati quidem inter se iunctas sedes*: Vindelicos magis est ut conditores

Sal. Iugurth.
Dio lib. 50. Str. lib. 8.
Tac. Ann. 5.
Plinio saepe. Vitruu. lib. 8. c. 4.
Tac. de germ.

ditores demus. In ætate constituendâ nihil uideo, profiteor, cum plausibiles etiam suspiciones destituant: nisi quod antiquitatem, situs quam diximus prærogatiua arguit. Gentis caput iam tunc extitisse, idem situs suadet, totius regionis umbilicus: tum quod huc coloniã deduxere Romani, cũ primarias prouinciarũ urbes constituendis colonijs deligere consueuerint. Hinc Vindeliciæ quoq; nominis fides constat, quando nihil in omni historiâ frequentius, quam principes urbes populorum nominibus appellatas obseruare. Adiutant disputata de Vindeliciæ etymo, quod ex solo ab hac urbe insesso originem traxisse indicauimus. Et

Frisi. lib. 3. c. 4. Frisingensis uerba in istâ testium penuriâ non negligenda, *Drusus Moguntiam in Galliâ, & Augustam in Ratiâ, quæ ante Vindelica dicebatur, ex nomine Augusti uocatam, fundasse uel instaurasse dicitur.* Neq; interim alterum Cisaræ nomen locum habere non poterat. nihilo secius quam illa à confluuio Lusturia, proprium Onobæ retinuit. Si in re simili ludimus, auctor est Stephanus, etiam Syriæ Larissam binomiam, indigenis Zizaram appellatam. Quin creditum quibusdam, omnes omnino urbes duplici nomine usas, publico nimirum ac uulgari, tum altero occulto, religioso, & in

Macr. lib. 3. c. 9. Plin. lib. 3. c. 5. uulgus ignoto. Quod Macrobius de Româ prodidit post Plinium; ego uniuersè nolim asseuerare. Id tamen ex Macrobio compertũ, *omnes urbes in alicuius Dei esse tutelâ*, & à Dijs tutelaribus plerasq; appellatas uidemus. Non enumero Alabandum, Tenem, tot alios, in promptu cum sit exemplum urbis binomiæ Terracinæ, quæ Anxur à Ioue Anxuro dicta. Idem in Cisarâ accidisse, fragmentum (quem magis idoneum testem producam, nunc nullus est) adeò narrat probabiliter ut mihi certè approbet. Sic interim, si quis hanc coniecturam ad priores quas reiecimus, ablegare maluerit, nihil sum succensurus: Existimatio namq; rei incertæ, in medio relinquenda. Ego, nescio quî fit, testis etiam suspecti, in re ualde credibili fidei cogor credere, & cum non uideam cui bono nomen confingi debuerit, neq; confictum esse possum animum inducere.

Tertul. Apolog. Num enim absurdior Cisa apud Vindelicos, quam *Asculanorum Ancaria Dea, Volsiniensium Nurscia, Otriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia*, quas Tertullianus enumerat? At qui Cisam ex Tacito Isidem interpretantur, quoniam is scripserit, *pars Sueuorum Isidi sacrificat*, errant largiter, & turpis chronologiæ lapsus, res Vindelicas cum Sueuis, qui tanto post immigrarunt, confundere: cui in-

scitiæ

ſcitiæ fragmenti tamen auctor obnoxius. Quod ſi Ciſa Sueuorum Iſis fuiſſet, ineptirent adhuc de muliebri oris ſpecie, parumne teſtato Tacitus, *Signum ipſum in modum liburnæ figuratum, docet aduectam religionem?* Et mox (quo etiam nugas de Cerere aut Cybele aut etiam Venere refellit, quas Ciſæ nomine à Sueuis cultas alij coniecere, argumento imagunculæ, ſub ſcapo coni, qui Auguſtanis inſignium loco) *Ceterum nec cohibere parietibus Deos, neq; in ullam humani oris ſpeciem aſſimilare, ex magnitudine cæleſtium arbitrantur.* Ineptus caſſusq; labor eſt, barbara numina Romanis & Græcis conferre uelle: Quis Deus Alabando reſpondet? Aut ſi Germanica malumus, quis Tuiſconi & Manno, quæ Dea Tanfanæ? Mihi Minerua Ciſſæa apud Pauſaniam lecta, Zizilia Venus Sarmatica apud Poſſeuinum, & ſcio quibus Germaniæ oris *Zizen* mammæ ſint, Neq; ut ad Ciſam aut zizam (quam Camboduni quoq; Vindelicâ urbe cultam, ueteribus annalibus conſignatum reperio) quidquam horum pertinere arbitrer, ideo inducor. Seruius rectè annotauit, Topicos deos ad alias regiones nunquam tranſire. Dixi de urbe Vindelicâ, ſiue Ciſara fuit, quam potui maximè credibiliter. Illam kal. Sextil. in Romanorum poteſtatem ueniſſe, quidam in litteras retulère, neq; quam auctoritatem ſequantur comperio. At conuenit quod his Kal. debellatum demonſtrauimus, & ſi coniectura ſedet, in iſtis campis pugnatum, credibile uno impetu urbem captam fuiſſe. An quod Horatius Alexandriæ mentionem iniecit, huc alluſit? Par utrimque ratio: Alexandriâ Kalendis captâ, Ægyptus in poteſtate fuit, ſic Vindelicia Ciſarâ. Victoria uictæ urbi, quod rarò aſſolet, ſplendorem & ornamentum addidit. Nam quia coloniâ honeſtatam intelligimus, ſcire intereſt præcellentem coloniarum dignitatem extitiſſe: Adeo, ut cum præſtantiſſima eſſet municipiorum conditio, quippe quæ ſuo iure & legibus utentia, muneris tantum honorarij cum Pop. Rom. participia, potiori tamen, & præſtabiliori exiſtimarentur coloniæ, quæ iura inſtitutaq; omnia Pop. Rom. haberent: nimirum *propter amplitudinem maieſtatemq; Pop. Romani, cuius iſtæ coloniæ quaſi effigies parua ſimulachraq; eſſe quædam uidentur:* Gellij uerba ſunt. Quo Suetonij locus de Auguſti colonijs ſpectat, *iure ac dignatione urbi quodammodo pro parte aliquâ adæquauit.* Cum enim in arce rerum humanarum Roma conſtituta eſſet, ut quæq; illam urbes arctiſſimis neceſſitudinis uinculis contingebant, ita ſeſe præ reliquis maximè extuliſ-

Paus. Corinth. Poſſeu. in ep. ad R. Pol.

Seru. 7. Aen. Laurente Marica.

Gell. lib. 16. c. 13. Suet. Octau. 46.

ſe uidebantur. Hoc eſt quod in lege Mamiliâ, perpetuo primo loco coloniæ, deinde municipia, præfecturæ, fora, conciliabula ordine nominantur. Inde quod ex Diui Hadriani oratione Gellius memorat, Italicenſes, Vticenſes, & quædam alia municipia antiqua, *cum ſuis moribus legibusq; uti poſſent, in ius coloniarum mutari* uoluiſſe. Hinc denique quod inferioris ætatis & ſequioris ſæculi ſcriptores Municipiorum nomine minoris rei urbes tantum dixêre. Quoniam uerò uictoriam Anno poſt Romã cõditam DCCXXXIX. partam oſtendimus, indicio eſt illo coloniam deductam: Quatenus nihil attinet ambigere, hoc genus præſidia debellatis populis protinus impoſita. Colonias militares dico, cum ex Quiritibus ſcriptæ in aliquot interdum annos poſt uictoriam dilatæ ſint. Et princeps prouinciæ ciuitas Auguſti honori hunc in modum ceſſit; minoribus oppidis, priuata uictoriæ monumenta fixêre Nerones, à maiore ſiquidem Tiburnia, aut ſi quo alio nomine rectius appellatur, nam hoc ſanè abſonum, Tiberina opinor concinnius, à minore Druſomagum, cuius Ptolemæus meminit, dicta ſunt. Quæ ſi à Strabone præterita, intelligere poſſumus eum ſtatum regionis qui ante prouinciam conſtitutam, & Romana nomina inducta, fuit, ſumpſiſſe deſcribendum. Vindelicæ quoq;, quam ante prouinciæ conſtitutionem ſtetiſſe, haud obſcuris freti argumentis oſtendimus, nullam rationem habuiſſe non ualde miror, cum idem pleriſq; urbibus quæ populis cognomines accidiſſe ſciam; credo quia populorum editis nominibus ſatis indicatæ uidebantur.

MARCI

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Quartus.

ED circa coloniam multa præterea expedienda. Quæ, quoniam hic locus à nemine satis perpurgatus est, quo poterimus ordine prosequemur. Primum, nulli nisi lege latâ deducere licuit: ut paullo latiore legis appellatione, tam Senatus, quam populi iussiones comprehendamus. Et stante quidem Republicâ, singulis deductionibus, siue una colonia deduceretur, siue plures simul, singulæ leges ferebantur: At Senatus Populiq; potestate in unum transfusâ, peculiari lege nihil opus erat, quod eâ quâ Populus in illum unum omne imperium & potestatem conferebat, de colonijs quoq; caueretur. Plutarchus de Sullâ, *Omnium præteritorum data ei fuit ex lege impunitas: in futurum autem ius necis, publicationis bonorum, coloniarum deducendarum, urbium condendarum & diruendarum, ius regna auferendi, & pro libito condonandi.* Hinc uerba fluxerunt quæ Neroni Seneca affingit, *Quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea iurisdictio est.* Atq; idem Iulio & Octauiano tributum, definitè & nominatim opinor: quamquàm quod Dio & alij, Imperatoribus à subditis nihil non concessum prodiderunt, uniuersè ius istud de quo loquimur, tum reliqua omnia complectitur. Superest in fragmentis legis Regiæ eius sententiæ formula, VTIQVE QVAECVMQVE EX VSV REIPVBLICAE, MAIESTATE DIVINARVM, HVMANARVM, PVBLICARVM, PRIVATARVMQVE RERVM ESSE CENSEBIT, EI AGERE FACERE IVS POTESTASQVE SIT. Quod in colonias quæ istâ ratione à Sullâ, Iulio & Octauiano deductæ, fere Veterani milites missi, eas Velleius Militares nominauit, & à

Seneca de Clem. lib. 1. c. 1. *Dio lib. 53.*

reliquis deductis *iussu Senatus* distinxit; In Ancyrano lapide indice rerum ab Augusto gestarum, COLONIAS MILITVM appellatas uideo; Et uerò est apertum, Augustam istarum numero censendam. Quæ & si separatim nullâ lege deduci iussa, duplicem tamen colonicam legem accepit: Augustæam inprimis, cuius persæpe apud auctores rei agrariæ mentio, quâ Augustus generatim præscripsit, quæ in coloniarum collocationibus seruata uellet: tum priuam aliam; quam posteriore loco excutiemus. Augustææ specimen præbere possunt, cum aliarum huius argumenti legum reliquiæ, præcipuè Mamiliæ: tum quod ipsius nonnullæ, apud auctores quos iam nunc laudaui, superant, tamen etsi maxima pars interciderit. Eâ enim cautum esse, ut ager assignetur QVA FALX ET ARATRVM EXIERIT, Hygenus semel atq; iterũ auctor: explicationẽ adijcit, *Hac lege, suâ interpretatione quidã putant, tantũ cultũ nominari: ut mihi uidetur, utilẽ ait agrum assignari oportere: hoc erit, ne accipienti syluæ uniuersus modus assignetur, aut pascui. Qui uerò maiorem modum culti acceperit, optimè secundum legem accipiet aliquid syluæ, ad implendum accepti modum.* Deinde limitum latitudinem constitutam, ex Hygeno itidem percipimus: *Limitibus latitudines secundum legem & constitutionem Diui Augusti dabimus. Decumano maximo pedes XXXX. Kardini maximo pedes XX. Actuarijs autem limitibus omnibus decumanis pedes XII. Subrunciuis pedes VIII.* Hæc quo intelligantur rectius: Primi duo limites in coloniarum deductione, agrorumq; assignatione, constituebantur Decumanus Maximus, & Kardo item Maximus, sese rectis angulis mutuò intersecantes, ille ab oriente ad occidentem, hic à meridie ad septentrionem directus; Licet ea ratio nõnunquam mutata, interdum inuersa fuerit. Vtrimq; dein singulæ centuriæ (quarum modum non unum reperio, iugerum scilicet L. C. CC. idq; frequentissimè, CCX. CCXL. & CCCC.) singulis limitibus, qui prioribus illis paralleli, distinguebãtur: primus, secũdus, tertius & quartus à Decumano maximo, Linearij seu Subrunciui appellabantur, quintus Actuarius siue Quintarius, quem etiam sextum non pessimè diceres, si Decumanum maximum pro primo numerares, nam quinq; centurias sex limitibus comprehendi necesse est: hi autem prorsi omnes. Et quoniam post Kardinem maximum, eâdem ratione transuersi quatuor Subrunciui, postmodum Actuarius quinto loco succedebat, sequebatur ut Decumano

& Kar-

& Kardine maximis, atq; duobus illis Actuarijs, quatuor omninò rectis lineis, XXV. centuriæ circumscriptæ essent. Quo deinceps ordine pergebant, Vt Decumanus & Kardo Max. non repeterentur (singulares enim erant, ad quorum normam reliqui exigebantur) sed semper post quintam centuriam Actuarius duceretur: atq; totus ager, si sub unum aspectum caderet, cancellatam tessellatamque speciem præbere posset. Quæ apud auctores quos sequor distinctè prodita. Neq; tamen perpetuò obseruata sunt, quoniam agri natura & spatium aliud interdum suadebant. Atq; hæc agrimensorum erat curatio, qui agros perticâ siue decempedâ, cuius in antiquis nummis adhuc forma uisitur, metabantur.

Val. Cato Diris,

Pertica quæ nostros metata est impia agellos.

Et Propertius, *Prop. li. 4. el. 1.*

Abstulit excultas pertica tristis opes.

A decempedâ, Cicero L. Antonium priuati & publici agri decempedatorem dixit. *Cic. Phil. 3.* Ligneam fuisse arguit, quod talis Quincupeda apud Martialem, *Mart. lib. 14. epigr. 92.*

Puncta notis ilex, & acutâ cuspide clausâ.

Præter Decumanum autem & Kardinem Max. per Actuarios iter Populo deberi, iam olim lege Semproniâ, Corneliâ & Iuliâ cautum erat: Subrunciuos itidem coloniarum conditores aliqui publicauerunt, fructus asportandi caussâ. Sed nos Augustææ legis ossa pergamus legere. Cum hæc quæ diximus non limitibus tantum circumscribenda, sed & terminis firmanda (propriè hîc uocibus istis utimur, cum aliâs confundi soleant, & ut Festus auctor, *limites in agris, nunc termini, nunc uiæ transuersæ* sint) ac à uicinorum iniurijs *Festus u. Limites.* uindicanda essent, uidetur Augustus de terminorum genere & usu pleraq; cauisse. Certe non frustra est, quod agros, uti lege & limitibus Augustæis, sic terminis Augustæis assignatos legimus: Latinus & Mysrontius, *In locis montanis terminos posuimus rotundos, quos Augustæos uocamus, pro hac ratione, quod Augustus eos recensuit, & ubi fuerunt, lapides alios constituit; & omnem terram suis temporibus fecit remensurari, ac ueteranis assignari.* Apud Hygenum nonnullorum species delineatas cernimus: apud alios foueas Augustanæas, fossatosq; Augustæos obseruamus, quod terminorum uice essent scilicet. Nescio an ex eâdem lege Hygenus mutuatus, illa quæ in hoc genere, ijs quæ de limitibus antea attulimus, statim subiungit, neque enim satis

satis pâret, *In medijs tetrantibus lapides defigemus ex saxo silice, aut molari, aut ne deteriore, politos in rotundum, crassos pedem, in terram ne minus habeant pedibus I I. S. super terram sesquipedem.* Sed nobis de terminis iterum dicendum erit. Nunc locum hunc concludemus, si prius annotauerimus, ea quæ Hygenus omnes diuisionum aucto res sanxisse scripsit, ab Augusto non fuisse prætcrita, *Vti quæcumque loca sacra, sepulchra, delubra, aquæ publicæ, aquæ vicinales, fontes, fossæque publicæ, uicinalesque essent, item si qua compascua, quamuis agri diuiderentur, in omnibus* (sic lego, pro, ex omnibus) *eiusdem con dicionis eßent, cuius antè fuißent.* Quamquàm sepulchra interdum co

Suet. Iul. c. 81. lonorum cupiditati cessisse uideo, Suetonius Iulio, *Cum in coloniâ Capuâ deducti lege Iuliâ coloni ad extruendas uillas sepulchra uetustissima disijcerent, idque eo studiosius facerent, quod aliquantum uasculorum operis antiqui scrutantes reperiebant, tabula ænea in monumento, in quo dicebatur Capys conditor Capuæ sepultus, inuenta est.* Neque plura huius legis capita hactenus eruimus: nam quæ præterea in his ipsis libris supersunt, & hinc manare suspicamur, nullum nomen ascriptum habent, ideo asseuerare uetat religio. Edictis deinde pro re natâ obscuriora nonnulla explicata fuisse, idoneus testis Hygenus est, *Sunt quoque quædam Diui Augusti edicta, quibus significat, quoties ex alienis territorijs sumpsisset, & assignasset ueteranis, nihil aliud ad coloniæ iurisdictionem pertinere, quam quod ueteranis datum assignatumque sit.* Præter perpetuam autem Augusti omnium coloniarum legem, priuam quam dixi, singulatim unicuique à conditoribus præscriptam, exploratum est. Siculus Flaccus, *Auctores diuisionis assignationisque, leges quasdam colonis describunt:* Nec non alibi, *Leges datæ colonijs municipijsq; intuendæ:* Hygenus, *omnium coloniarum municipiorumq; leges semper respiciendæ.* Hæc fortassis multa continuit: duo aut tria potissimum capita, qua ratio, qua scriptorum auctoritas persuadet. Nam cur non opinemur (etsi rei quæ ad limitum quæstionem nihil pertineret, nullum appareat in nostris aucto ribus uestigium) primo loco, cum diuersi essent coloniarum gradus, eius cui lex scripta, condicionem expressam? Antiquitus aliæ ciuium Romanorum, Latinæ aliæ: At Italiâ totâ ciuitate donatâ, optimo fuere iure, quæ Italicum ius adeptæ, uti ex Iurisconsultis Vl-

Dig. lib. 50. tit. 15. l. 6. 7. 8. piano, Celso, Gaio, Paullo haurio: pessimo quæ, uti etiam Vlpianus monet, *nihil præter nomen coloniæ* haberent. Rursus coloniæ quædam immunes, quædam neutiquam: Italicæ fuisse uidentur immunes

munes omnes, non contra. Quæ caussa cur Plinius in Italiâ immunium non meminerit, in prouincijs meminerit. Qui diuersè sentit, cogitet num fieri potuerit, ut in Italiâ colonia immunis nulla, id enim sequeretur: deinde num concedendum existimet, Tyriorum coloniam, cui *Diuus Seuerus & Imperator noster, ob egregiam in rempublicam imperiumq; Romanum insignem fidem, ius Italicum dedit*, atq; Berytensem, Augusti beneficijs, Vlpiani quoq; uerba sunt, gratiosam, quam cum postmodum Theodosius & Valent. metropolim decernerent, *suis uirtutibus coronatam* appellauerunt, immunes non fuisse, quod in utraq; Italici tantum iuris fiat mentio: Demum, quid sibi Paulli hæc uelint, *Diuus Vespasianus Cæsarienses colonos fecit, non adiecto ut & iuris Italici essent. Sed tributum his remisit capitis. Sed Diuus Titus etiam solum immune factum interpretatus*: Vt ego sentio, si Vespasianus ius Italicum dedisset, de immunitate nulla potuisset oriri quæstio. Plenissima porro immunitas, omnium tributorum, soli et capitis, atq; publicorum munerum, extra coloniam, remissionem complectebatur. Atqui Augustam Italici iuris fuisse, quod dubitemus nihil est: Nisi ueterani post percepta præmia, assignatamq; coloniam, peiori condicione quam milites in exercitu fuissent, uixêre: In legione namq; iure Italico, ciues Romani erant. Quin ut mea memoria est, non obseruô ab Augusto coloniam deductam, præterquam Italicam. Si coloniæ Augustæ non Italicæ occurrunt, uel antiquiores Augusto sunt, ab illo nomine tantum Augustæo honêstatæ, uel fortassis coloniæ dignitate nullâ deductione rescripto auctæ. Hoc habet, in quas milites missi, quæq; exin Militares appellari possunt, Italicas fuisse omnes. Dabo Strabonis locũ, qui edoceat Militares quantumuis nouas & tenues, clarissimas reliquas dignitate & existimatione præstitisse. Quid enim cuiquam largiretur Augustus, ut abnueret militibus, quorum beneficio se imperio potiri, fateri necesse haberet? Strabonis ista sunt, *Hispalis claret, ipsa quoq; Romanorum colonia. Ac nunc quidem emporium durat: honore autem, & recenti militum Cæsaris eo missorum inhabitatione Bætis præcellit, quamuis non splendidè condita.* Sed in nostrâ, exemplis & argumentis accedit Taciti auctoritas: Is cum splendidissimam cognominauit, uerbo conclusit ornamenta quæcumq; possunt in coloniam cadere. Neq; Apuleius (cuius summum circa sermonis proprietatem studium) quod Madauræ patriæ tribueret præclarius elogium inuênit, *Veteranorum militum nouo con-*

Cod.li. 11. tit. 21 lib. 1.

Str. lib. 3.

Apul. Apol. 1.

uo conditu, splendidissima colonia sumus: Quæ item apud eum Hypata *ciuitas cunctæ Thessaliæ antepollet*, honoris ergô *splendidissima & unica Thessaliæ ciuitas* appellatur. Pari sensu Vlpianus, splendididissimam Tyriorum coloniam dixit, quæ cum ius Italicum haberet, uti uidimus, tum esset *nobilis regionibus, serie sæculorum antiquissima, armipotens, fœderis quod cum Romanis percussit tenacissima*. Exscripsi lubens, quæ ob dicta hactenus, & dicenda postmodum, in Augustâ æquè omnia agnoscimus. Iam si coloni ciues Romani, idq; optimo iure, in tribum relati fuere: neq; nos nisi de Fabiâ aut Scaptiâ, quas utrasq; Augustus, Suetonio teste obtinuit, aut Iuliâ, quæ ex ueteribus una (siue Fabia siue Scaptia opinor) in Augusti honorem, ut Dio auctor est, appellata, suspicari possumus, maximè omnium credibiliter de Iuliâ. De linguâ, ueste, moribus, institutisq; reliquis Romanis si admoneam, ineptus uidear. Sequebatur caput legis, quo coloniæ iurisdictio & coercitio mandabatur, certisq; finibus circumscribebatur. Operæ est formulam ex Hygeno proponere, *QVOS AGROS, QVAEVE LOCA, QVAEVE AEDIFICIA, INTRA FINES, puta illos, & intra flumen illud, intra uiam illam, DEDERO ASSIGNAVERO, IN EIS AGRIS IVRISDICTIO COERCITIOQVE ESTO COLONIAE illius, cuius ciuibus agri assignabuntur*. Id spatium regionis nomine expressit Flaccus, *Regiones autem dicimus, intra quarum fines singularum coloniarum, aut municipiorum magistratibus, ius dicendi, coercendiq; est libera potestas*. Ceterum Territorij appellatio uulgatior est: Frontinus, *Quicquid enim ad coloniæ muncipijue priuilegium pertinet, territorij iuris appellant*: Flaccus, *Territorium dixere, intra quos fines ius ducendi esset*: eleganter, & si sunt qui malint, *iuris dicendi ius esset*: Et Pomponius, *Territorium est uniuersitas agrorum, intra fines cuiusq; ciuitatis*. Etymologia siue deduceda, ut hîc Pomponius existimat, *quod magistratus ibi ius terrendi habeat*, siue quod *hostis terrendi caussa constitutum est*, ut Aggenus Vrbicus, siue à terendo uti Varro, siue à bobus, quasi terribouium, quemadmodum Cato in originibus, siue denique, quod Isidoro placuit, à tauris tauritorium: nos non admodum laboramus. Hoc potius, quodnam Augustæ coloniæ territorium fuerit. Intelligo difficile ad fidem esse, in tam obscurâ & reconditâ antiquitate, certos limites affirmare: Sed tamen, quod iam aliquoties rebus dubijs fecimus, coniecturas quas uerum proximè existimabimus

Vlp. D. lib. 50. tit. 15. l. 1.

Suet. Octau. c. 40.

Dio. lib. 44.

Pomp. D. lib. 50. tit. 16. l. 239.

Varro de lingua L. lib. 4. Cato apud Seru. in 5. Aen. Vrbem designat. Isid. lib. 14. c. 5.

mus

mus assequi concipiemus. Visum nonnullis, fines in uniuersum quantum sacram episcopi iurisdictionem porrigere: neq; ego aucto ritatem defugio. Homines enim Romanarum ecclesiasticarumq; antiquitatũ ex æquo periti, hæc uestigia alibi lubentes sectati sunt: Cum rerentur, quod episcopis à ciuitatibus nomina indita, Augustæ hîc, alius alterius urbis uocatur Episcopus, satis esse indicio, Augustæ, rerumq; Augustanarum, quæ territorio procul dubio continentur, inspectionem illi & curam demandatam. Quâ ego occasione illos præterire non debeo, qui quas urbes episcoporum aliquando dictas inueniunt, in episcoporum potestate fuisse opinantur: Rectè si sacram sentiunt, sin aliam, quam profanam differentiæ caussâ appellamus, nihil imperitius, cum eodem argumento episcopos ciuitatum paruisse imperio necessariò sequatur, quod utique falsum est, nam ut episcoporum ciuitates, ita uersâ uice ciuitatum episcopi appellantur, nec obscurus utriusq; locutionis sensus. Paulus Apostolus ad Corinthios scripsit, *In omni loco ipsorum & nostro*, neq; ille tamen profecto Corinthiorum dominus, sed ut significanter ad modum Caietanus interpretatus, *addidit ET NOSTRO, ut quẽcumque locum qui est Corinthiorum inuocantium nomen Christi, explicaret esse etiam Apostolorum; quod est uerum, non solum propter unitatem charitatis, sed etiam propter extensionem iurisdictionis Apostolicæ.* 1. Cor. 1.
Aliorum commentatorum sententias, quæ uariæ sunt, nihil necesse afferre. At quoniam comperi Carolo Magno Imp. Diuo Simperto episcopo, Augustanæ ecclesiæ diæcesim, quam uocăt, auctă, nec non idem sæpius uel ante uel postea fieri potuit, Vix opinor territorij modum hac uiâ rectè inuestigabimus, nisi primo loco de accessionibus sigillatim (quod nunquam futurũ uereor) constiterit. Incredibiliter nãq; errat, quisquis antiquas rationes, ad eũ qui nunc est rerum statum reuocat. Huic itaq; subsidio, alia ex rerum naturâ, temporumq́ue conditione petita, adiungenda sunt. Kardinem palam est, septentrionem uersus prouinciæ limitem Danubium haudquaquàm transijsse, neq; agros in hostico assignatos esse, & si in eam Germaniæ Magnæ partem, iam episcopi religiosa iurisdictio porrecta: Ad meridiem ab alpibus initium sumpsisse, neq; profecto ullum ueteranorum in ijs (quanquàm in alpes quoq; sacra episcope nunc penetret) agros accepisse: quin ad hunc locum pertinet, quod Hygenus quodam dixit, *Rupium multitudo limites accipere propter loci difficultatem non potuit: Sed relicta est ut aut syluã*

K Reip.

Reip. præstaret, aut si sterilis esset uacaret. Aggenus, *Hæ autem sunt loca quæ soluta* (ita lego, pro, insoluta) *dicuntur, quæ aut in saxosis & sterilibus locis sunt, aut in paludibus, ubi nulla potuit exerceri cultura, quia dum non esset quod excoli potuisset, nullis necesse fuit limitum regulis obligari, propterea & soluta loca uocata sunt.* Et quamquam materiã olim etiã secũdo Lyco ex alpibus deuectam, Hygeni uerbis consentaneũ sit, quas tamen syluas colonia acceperit, non ausim definire, neq; eas extra territorij fines fuisse, absurdum. In Decumano, priscæ diœcesis certiora indicia apparent: Adeò, ut intra fluuios, Lycum qui ab oriente, & Hilaram ab occidente constitisse, in dubium uenire prope nequeat; Cum Hilara Augustanam à Constantiensi diœcesi hodieq; discriminet, nec caussa sit, cur fines uariasse existimemus, ab eo tempore quo antè Constantiam conditam, episcopi sedes Vindonissæ fuit: Lycum ecclesiasticam prouinciam altrouersum tunc terminasse, etiam perspicuum, eo quod Simperto demum episcopo (Auentinus Diuo Vdalrico nõ rectè tribuit) Nouoburgensem iurisdictionem Augustanæ accensam, Nouoburgensemq; ad Lycum peruenisse, annalium monumentis testatum. Hoc est quod in uetusto manuscripto codice legere memini, Simpertum Augustanam diœcesim Noricorum finibus auxisse: antiquum namq; Noricum (quod iam semel indicauimus) ad Oenum tantum, posterius ad Lycum usq; pertigit. Decumani ergò longitudo XXX. M. passuum, plus minus, complectebatur: neq; tamen exacta ratio, fluuijs nõ usquequaque parallelis, iniri potest: Kardinis ab alpium radicibus ad Danubij alueũ M. pass. circiter LXX. Itaq; tota territorij area habuit decies centena passuum millia bis millies, & id quod excurrit. Cũ Siculus Flaccus scripsit, interdum territoria fluminibus finiri, interdum summis montium iugis, fieri potest ut de nostrâ colonia ne cogitarit quidem, eius nihilominus terminos, uti omnino habuere, expressit. Legem deniq; de rerum diuinarum humanarumq; curatoribus, sacerdotibus & magistratibus nimirum, decurionumq; ordine cauisse, nemo ambigere inducet animum: Vnum ambigo, an priuata ista, an publica Augustæa cauerit, & fere est ut Augustæam opiner. Sed quoniam totus hic locus ad colonicæ reipublicæ constitutionem pertinet, posterius exequemur. Iam cum de legibus plura non occurrant, deinde admonẽdum est, Coloniam deductam iussu, uel utriusq; Neronis

Auent. Annal. lib. 3.

uel quod credibilius multò, alterutrius; Cum patrato bello, ordinandæ & constituendæ prouinciæ, ambo tempus non triuerint. Ac malo equidem de Druſo uerum eſſe, quod & plures tradidere auctores: tamerſi antiquiores (ne fallam) Ottone & Honorio Augu- *Otto. friſ. lib. 3. c. 4. Hon. in chron.* ſtodunenſe nondum reperio. Sed bonum factum, conditoris memoriam, inſertâ imagine apud noſtros homines nouare.

Triumuiros qui deducerent (alio aliâs numero fuiſſe ſciens ſum) arbitror lectos ex legatis, quorum operâ Dio uictoriam partam prodidit; neq; is honor cuiquam haberi poterat iuſtius. At hi ignoti ſunt, niſi qua Auguſti nummus ſuſpicioni rimam adaperit,

Tribunitia poteſtas cum anno DCCXXXI. V. K. Iulij primum inſtituta ſit, fit ut annus eius IX. nummo inſcriptus, ex iiſdem K. anni DCCXXXIX. quo Auguſtam deductam diximus, ſumat initium. Id temporis coloniam aliam deductam, nemo opinor certo teſtimonio approbabit; eo minus leuiter coniecero, ſi ad hanc coloniæ ſymbolum bouem retulero. Notæ II. VIR. de P. QVIN. VARO. M. TITIO. L. COR. BALBO. à quibus coloniam deductam ſuſpicor, accipi neque debent, neque poſſunt, quî enim tres Duumuiri? Verum nummum auctoritate Duumuirûm, qui princeps coloniæ magiſtratus, ſignatum oſtendunt. Quod idem ueſtigium (an æmulatione Romani moris, quo Senatus auctoritas hiſce notis S.C. aſcripta?) in multis præterea colonicis nummis, nec tamen omnibus, uariè ſpectatur. Nudè interdum, nullo adiecto nomine, ut Cæſarauguſtanis quibuſdam,

CAESAR AVG. II. VIR. Binis nonnunquam additis nominibus, C. HEIO. POLLIONE. ITER. C. MVSSID. PRISCO. II. VIR. quæ ipsorum Duumuirûm esse nihil ambigo: Ternis sæpe etiam, exemplo præter nostrum, Sebastæ nummus, L. FABATO. T. TAVRO. L. PISONE. COL. SEBAS. II. VIR. coloniæ incertæ alter, AP. PVLCHRO. T. TAVRO. L. PISO. CN. F. II. VIR. quæ ad coloniæ conditores audacter refero. Nam cum Appium, Taurum & Pisonem, Consules sub Augusto fasti prodant, quid illis in coloniâ simul rei esse potuit, præter hoc unum, si in eius deductione collegæ? Extreme frigidum commentum est Appios, Tauros, Pisones alios à consularibus, totidem nominibus in coloniâ unâ aliquâ extitisse. Et ut ad nostra reuertar, P. Quinctilium Varum, qui post biennium ordinarius consul cum Tiberio iniit, M. Titium Rufum, qui ante annos XVI. ex Kal. Maiis suffectus est, & L. Cornelium Balbũ, siue maiorẽ, qui suffectus extremo anno DCCXIV. siue minorẽ, qui ex Africâ triũphũ egit Procos. anno DCCXXXV. VI. K. Aprilis, III. Viros Coloniæ deducendæ, agrisq; assignãdis, à colonis Augustanis hoc nummo posteritatis memoriæ piè & gratè commendatos interpretor. Nam cõsularia & triumphalia singulorum ornamenta, de legatione quæ diximus probabiliter confirmant. A triumuiris uerò coloni scripti, Cato in M. Cœlium, *In coloniam mehercules scribere nolim si triumuir sim, spatiatorem aut fescenninum.* Seruius notauit, transcribere hac in re solenne uerbum, *Transcripti enim in colonias deducebantur.* Ad colonorum numerum constituendum, in tantâ ueterum scriptorum disperditione, & omnis antiquæ memoriæ, quod toties conqueri necesse habeo, abolitione, etiã hæremus. Aliqui ter mille missos scripsere: sed hos similitudo nominis in errorem duxit, ut quæ Strabo de Augustâ Prætoriâ prodidit, ad nostram detorquerẽt. Alij duplum, uel paullo amplius uolunt, nam integram legionem, sine auxiliis, missam coniiciunt. Aut hîc, aut nullibi, Taciti uerba locum habere, *Olim uniuersæ legiones deducebantur, cum tribunis & centurionibus, & suis cuiusque ordinis militibus, ut consensu & charitate Rempublicam efficerent.* Ego frequentes ad firmitatem prouinciæ missos assentio, & numerum VI. millium non abiudico, Quod si quis, probabili subnixus ratione, de ampliore censuerit, in eius sententiam me pedibus iturum, iã nunc profiteor. Si enim anno urbis cõditæ CCCCL.

Cato apud Festum u spatiator.

Seru. 5. Aen. Transcribunt urbi matres.

Strabo lib. 5.

Tac. An. 14.

nomine

nomine Æquorum prope ad internecionem deleto, proximo *Albam in Æquos sex millia colonorum scripta*, quod Liuius annotauit, Liu. lib. 9. & 10. si anno DXXXVI. Placentiam totidem deducti, *in quibus equites deducendi fuit caussa, ut opponerentur Gallis, qui eam partem Italiæ tenebant*, quod ex Pædiano cognoscimus, Non est cur hic numerus in Ped. Orat. in Pis. Vindelicâ coloniâ, quæ coercendis prouincialibus recens domitis, tum reprimendis uicinis Germanis, præcipuè Sueuis, iam tunc imminentibus, instruenda esset, non exiguus existimari debeat: eo potissimum, quod à militaribus præsidijs, per prouinciam dispositis, auxilium non adeò magnum, ex Italiâ, interiectis alpibus, nullum omnino, nisi serum admodum sperari poterat. Equites eadem quam in Placentiâ Pædianus caussam notauit, persuadet, deductos ut opponerentur Germanis, qui Gallis haud paullo acriores hostes essent. Colonorum nomina nemo expectabit. Si ex triumuiralibus tabulis maximè in promptu essent, huc attexere odiosam diligentiam argueret. Indicabo tantum, monumenta antiqua quæ nostros commentarios sequentur, uideri nonnulla ad primos colonos pertinuisse, nõnulla ad eorum posteros: sed ut illa quæ legionem tertiam Italicam, multo post institutam respiciunt, non annumeremus. Hîc placet subsistere, & putare animo, quam fœdas plerasq; historiæ labes antiquitatis inscitia asperserit, quæ leui eius cognitione rursus detergi possint. Ilio cremato Æneã profugum in Italiam uenisse, regnum constituisse, posteros Romã condidisse, omnium consensione conuenit. Neque discrepat, qui à Romanis descenderint, sibi & reliqua Romanæ nobilitatis decora, & Troianam originẽ recte ac merito asciscere. Quin coloni Augustani asciuerint, nihil caussæ est: nam cunctas gentes laudis appetentiâ uicêre Romani, nec laus ulla, publico populorum cõsensu, æquè ac Troianæ originis fama appetita est, eo usq;, ut multi qui uerè non possent, per mendacium in eam inseri uoluerint, opinati credo quod Plinius enuntiauit, *mentiri clarorum imagines erat aliquis uirtutum amor*. Plin. lib. 35. c. 2. Huius ergo rumoris cum nescio quid maiores nostros afflasset, neq; facile rationem inuenirent qua Troiani in has oras appulissent, excogitarunt inscitissimam narrationem, cuius uerbo ante meminimus, nunc uberius explicare nullum operæ pretium: Multo labore assequuti, ut rem perspicuè uerã, à Troianis Augustanos ortos, nemini unquam fuerint persuasuri. Neque uerò Vindelicorum stirps ideò sublata, sed mixta Romano sanguini,

guini, ueluti læta arbor insitione aucta est, cuius rei symbolum in limine horum librorum sub Drusi imagine expressum. Nam multas hoc genus colonias collocatas prioribus ciuibus nequaquam pulsis, certum. Exemplo ne longius abeam, Vbiorum oppidum, in quod colonia Agrippinæ nomine deducta, non eo minus se pleriq; ciuium Vbios, origine Germanos ferebant, ita Tencterorum

Tacit. hist. li. 4

legatis apud Tacitum respondent, *Ut uobis, ceterisq; Germanis consanguineis nostris iungeremur*, Et mox de Romanis colonis, *Deductis olim & nobiscum per connubium sociatis, quiq; mox prouenére, hæc patria est. Nec uos adeò iniquos existimemus, ut interfici à nobis parentes, fratres, liberos nostros uelitis*. Atque in libello de Germanis, *Vbij quidem, quamquam Romana colonia esse meruerint, ac libentius Agrippinenses conditoris sui nomine uocentur, origine non erubescunt.* Porrò colonos sub militaribus signis deductos, ut exercitus speciem præbere possent, obscurius alij, apertè Hygenus significat, *Cum signis & aquilâ, & primis ordinibus ac tribunis deducebantur*. Territorium aratro ambiri consueuisse, uide-

Cic. Phil. 2.

tur innuere Cicero, cum in Casilini deductione Antonio portam Capuæ, aratro circumducto, uomere pœne perstrictam, & florentis coloniæ territorium imminutum obijcit. Sequebatur territorij diuisio & assignatio. Nam agro, quâ ratione prius di-

Festus u. centuriatus & limitatus.

ctû est, centuriato & limitato (utroq; uerbo Festus utitur) singulis colonis agri modus tribuebatur uiritim, Idq; sortitò. Sortitionis morem pluribus uerbis Hygenus, tum uno aut altero exemplo prosequitur. Neque tamen inquit Siculus Flaccus, *omnibus æqualiter datus, sed & secundũ militiam modus est datus*. Permagna autem territorij portio, colonis neq; diuisa, neq; assignata. Excipua enim primo loco, quæ complectitur caput legis Augustææ, quod ultimum ex Hygeno posuimus, & hîc paullum mutatis uerbis, ex Flacco repetimus, cũ lucẽ antiquarijs tenebris collatione inferri existimemus, *Qui agri delubris, sepulchrisûe publicis, qui solis, itineris, uiæ, actus, ambitus, ductusq; aquarum, qui publicis utilitatibus seruierint, ad id usq; tempus quo agri diuisiones fierent, in eâdem conditione essent quâ ante fuerant*. Subseciua deinceps, quorum duo genera, Flacco & Frontino; siue cum in extremâ assignatione centuria expleri non potuit, siue cum in mediâ assignatione, & inter ipsas centurias, spatia superfuere: nomen manauit, quod à reliquo corpore subsecta essent quodammodo. *Euenit hoc autem ideò, quoniam militi ueteranoq;*

noq; cultura assignatur, si quid enim amari & incerti (an inertis?) *soli est, id assignatione non datur*. Vt Aggenus prodidit, *hæc aliquando auctor diuisionis aut sibi reseruauit, aut aliquibus concessit, aut Reip. aut priuatis personis*. Vespasianus pleraque uendidit, reliqua Domitianus, ijs qui tunc possiderent donauit: Quod præter agrarios istos scriptores, Suetonius memoriæ consignauit. Ad hoc, Subseciuorum Suet. Domit. 9. itidem conditionis erant, Relicta & Extraclusa: sic dicta quæ in assignationem omnino nunquam uenerunt, siue ob locorum asperitatem, uti de Subseciuis diximus, siue quod conditori quacumque de caussa ita collibuisset. Hæc si intra coloniæ fines sita, territorio certè accensebantur, sed nisi alicui aut homini, aut urbi, aut locis sacris & religiosis attributa essent, remanebant iure in eius potestate qui assignare potuerat, re inquit Aggenus, *plerumq; proximi possessores inuadunt, & opportunitate loci irritati, agrum obtinent*. Quasi Subseciua etiam Compascua, *siue loca quæ proximi quique uicini, id est qui ea contingunt, pascua* habent, uti Flaccus: Tum fluuiorum aluei, & ad ripas utrimque spatium, eo usq; interdum, quousq; inundationes possent alluere, uti hic ipse Flaccus, & plenius Aggenus scriptum reliquere. Accedebant agri sacerdotum collegijs, & certis sacris dedicati, in quibus quoque luci, ædes, templa: Agri uectigales, siue Pop. Rom. siue coloniæ, Qui mancipibus locabantur, uel in annos singulos, uel in lustra, uel in annos centenos, ut fructus partem præstarent quintam, aut septimam, aut etiam pecuniam pro soli ubertate, proximi quiq; possessores rursus à mancipibus conducebant, quod ex Hygeno affero: Agri præterea prouincialium nonnulli, nam prouinciales non omnes pulsos, & patrimonio exutos, Siculus Flaccus ostendit, *nec tamen omnibus personis uictis ablati sunt agri, nam quorundam dignitas, aut gratia, aut amicitia, uictorē ducē mouit, ut eis concederet agros suos*. Omnia deniq; loca publica, quæ Aggeni uerbis enumerare satius est, *Loca autē quæ sint publica uideamus. Sunt syluæ, de quibus lignorū copia in lauacra publica ministrāda cæduntur. Sunt & loca publica quæ in pascuis sunt relicta, quibuscumq; ad urbem uenientibus peregrinis. Sunt in suburbanis loca publica, inopum destinata funeribus, quæ loca culinas appellant*. (Festo Culina uocatur locus in quo Festus Paulli u. Culina. epulæ in funere comburuntur) *Sunt & loca noxiorum pœnis destinata*. (Capitales enim animaduersiones fere extra urbes, nisi quæ spectaculo in theatris & circis propositæ. Huic rei in Augustano agro antiquitus Lyci fluminis insula, quæ postmodum in continentem

abijt,

abijt, addicta: quod ex Afræ martyris actis iam olim obseruatum in Vindeliciæ tabulâ expressimus, Tacitus credo *locum seruilibus pœnis sepositum* Romæ appellauit.) *Ex his locis, cum sint suburbana, sine ulla religionis reuerentiâ solent priuati aliquid usurpare, atque hortis suis applicare. Sunt autem loca publica coloniarum, ubi prius fuere conciliabula, & postea sunt in municipij ius relata. Sunt & alia loca publica, quæ præfecturæ appellantur. Nam & pomœria urbium, de quibus iam superius suo loco disputauimus* (dixerat Pomærium esse certæ mensuræ spatium ante urbis muros, aliquando etiam intra muros, propter fundamentorum custodiam, quod priuatis operibus occupari non oporteat, neq; ullo iure alienari possit) *publica esse noscuntur.* Horum igitur omnium, cum nihil ad colonos priuatim pertineret, singulorum nomine portionem aliquam detractam necesse est: multo maxîmam Subseciua & uectigales agros abstulisse crediderim, nam ad Lycum multa millia sterilis & amari soli iugera, & uectigalibus Augustū colonias suas largiter instruxisse, scripsit Suetonius. Hinc, quamquam rei dubiæ nulla esse potest certa asseueratio, opinor tamen, colonis interdum minus, cum plurimum, ultra semissem agri colonici assignatum non esse. Quo Hygenum refero, *multis colonijs immunitas agri, uicit assignationem*: apertè namq; agros immunes qui in assignationem non uenerunt, denotat, cum alij immunes assignati essent. Ac si integrum territorium millies mille passus bis millies comprehendisse rectè disputauimus, assignationi nō plus dimidio, passuum deciès centena millia millies cessisse cōsequetur. Pedum etiam rationem inde non difficulter inibimus: cum passus quinos pedes longitudine contineat, fit ut passui quadrato, cuius singula latera quinque pedum, pedes quadrati (planos quoq; & constratos appellabant, Varro pedes magnos) insint uiginti quinque, itaq; ex superiori summa proueniant, uicies quinquies millies mille pedum millia: quorum numerorum ratio, nisi meditatò uix queat animo concipi: Iugera autem (ad quæ calculus reuocandus est) paullo supra octingenta sexaginta octo millia: siquidem iugerum Romanum, uicies & octies mille atq; octingentos pedes complectitur. Vnde apparet, sex millibus colonis dari potuisse in singulos iugera centena, ut in uniuersum ducenta sexaginta octo millia iugera superarent, inter Centuriones, Equites, & Benemeritos partienda. Nam Centurionibus & Equitibus, liberâ etiamnum Republicâ, liberalius quam ceteris militibus assignari consueuisse, frequens

Tac. An. lib. 15.

Suet. Oct. cap. 46.

Var. de Ling. lib. 4.

quens testis est Liuius, idem postea in reliquis militarium dignitatũ gradibus obtinuisse, Flacci quæ attulimus uerba fidem faciunt. Benemeritis extra ordinem fundi modum quantus conditori placuisset concessum, addito insuper priuilegio, ne quo munere coloniæ obstrictus esset; ex Hygeno in Augustæâ lege cognouimus: eo referenda Aggeni uerba, *Legimus in quibusdã locis ab uno mille & trecẽta iugera fuisse possessa*, Et quod Cicero Antonio obijcit, *Medico tria millia iugerum, quasi te sanum fecisset; Rhetori duo, quasi disertum facere potuisset*. Nam ut quisquam existimet, tam immodicas ullas diuisiones fuisse, quæ tot iugera assignarent uiritim, frustra erit: quin de centenis adhuc exempla quæro, nunc præter unum Appuleij Saturnini, de quo auctor de uiris illustribus, *ut gratiam Marianorum militum pararet, legem tulit, ut ueteranis centena agri iugera in Africâ diuiderentur*, aliud ad manus nullum est. Sed quod anno DLXIV. & DLXXI. in præpingui & opimo Italiæ solo, Bononiæ & Aquileiæ, quinquagena diuisa inuenio, minus incredibile uisum tanto post, ætate qua prisca parsimonia ita laudabatur ut rideretur, in transalpinâ prouinciâ, bello recens partâ, duplum eius fuisse assignatum. Atq; hæc quæ nos omnibus uestigijs indagamus, olim in Cæsaris tabulario pinacibus delineata, & libris distinctè perscripta, tũ æneis tabulis, quas in Capitolio fixas opinor, insculpta erant: Istas agrorum formas appellabant, ita Vlpianus, *Qui tabulam æneam legis, formamue agrorum continentem refixerit, uel quid inde immutauerit, lege Iuliâ peculatus tenetur*. Plura eiusdem rei nomina adducit Siculus, *Quamuis una res sit forma, alij dicunt perticam, alij centuriationem, alij metationem, alij limitationem, alij cancellationem, alij typon; quod ut supra diximus; una res est forma*. De Cæsaris tabulario idem Siculus, *Omnium enim agrorum, & diuisorum & assignatorum, formas & diuisionem, & commentarius & principatus in sanctuario habet: qualescumque enim formæ fuerint, si ambigatur de earum fide, ad sanctuarium principis reuertendum erit*. Hyginus æris libros nominat, atq; eorum exempla etiam in colonijs constituta significat, *Libros æris, & typum totius perticæ, linteis descriptũ*. (an lineis? uerius est linteis, ad ænearum scilicet tabularum exemplar adumbratis, codẽ modo Constantinus de lege quadã, Æreis tabulis, uel cerussatis, aut linteis mappis scriptâ) *secundum suas terminationes, ascriptis affinibus, tabulario Cæsaris inferemus: & si qua beneficio concessa, aut assignata coloniæ fuerint, siue in proximo, siue inter alias ciui-*

Liu. lib. 35. de Vibone lib. 37. de Bononia li. 40. de Aquileia.

Cic. Phil. 2.

Vlp. D. lib. 48. tit. 13. l. 8.

Const. C. Theod. lib. 11. tit. 27. l. 1.

tates,in libro beneficioru ascribemus. Et quidquid aliud ad instrumentum mensorum pertinebit, non solum colonia, sed & tabularium Cæsaris, manu conditoris subscriptum, habere debet. Paullo ante dixerat, *Omnes significationes & formas æris tabulis inscribemus: Data, Assignata, Concessa, Excepta, Reddita, Commutata pro suo, ueteri possessori, & quæcumq; alia inscriptio singularum litteraru in usu fuerit, & in ære permaneat.* Sed multa ad hæc apud auctores istos de æreis formarum tabulis loca extant. In Capitolio fixas suspicatus sum, quod id in legum tabulis obseruatum scirem, eoq; colonicæ leges indubitatè
Suet.Vesp.c.8. pertinuerint, neq; formarum caussa diuersa uideretur. Inde Suetonius tria millia ærearum tabularu, quæ cremato Capitolio perierunt, & à Vespasiano, undiq; inuestigatis exemplaribus restituta sunt, *instrumentum imperij pulcherrimum ac uetustissimum* appellauit. Quoniam autem agrariæ ratiocinationis principium & originem à pede duximus, memoratu haud indignum fuerit, in pede, cuius nunc Augustæ usus, certum antiquitatis uestigium residere, neq; uideri dubitabile, quin ad eius mensuram colonis agri diuisi. Non quod existimem hunc legitimum Romanum pedem esse, quem pleriq; omnes scriptores latini nudo pedis nomine intelligunt, qui Græco semunciâ breuior, & ad cuius rationem amphora, siue quadrantal constitutum: nam uideo quæ uiri eruditi de istius modulo disputant, nec improbo, & intelligo nostrum tantillum longiorem esse: sed quia pluribus præterea pedum generibus Romanos usos scio, ad quorum aliquod unum noster referendus. Nomina, caussas, & differentias sigillatim exequi, nunc fortassis nemo possit, at res in uniuersum sicuti dixi habuit. Indicant cu pedes sepulchris antiquis aliâ atq; aliâ magnitudine insculpti, tum eorum moduli ærei, quandoq; è ruderibus Romæ eruti, affabrè confecti, palmis, uncijs & digitis distincti, clauiculis ita aptati ut complicari, & rursus explicati, fibulâ contineri porrecti possint, qui commensu inter se haud quaquàm conueniunt. Præterquam quod Hygenus tres species expressè numerat, & nominibus distinguit, Monetalem, Ptolemaicum & Drusianum: quorum secundus primum semunciâ, tertius sescunciâ excedit. Nam Drusianum saltem à Romanis esse, euincit appellatio. Ptolemaicus si idem cum Græco, quo inclinat animus, legitimus Romanus Monetalis erit, Græco semunciâ contractior; & hæc caussa fortassis, cur Hygenus istos posteriores cum illo comparare uoluerit. In nominis origine

rigine

rigine parum uideo, nisi inde est, quia in Capitolio ad Monetæ mēsura proposita, ad quam hi pedes exigerentur: suspicionem mouent quæ in congio antiquo leguntur, IMP. CÆSARE. VESPASIANO. VI. T. CÆS. AVG. F. IIII. COS. MENSVRÆ. EXACTÆ. IN. CAPITOLIO. & quod amphoram simili de caussâ in Capitolio positam memini, Fannius, *Fan. de pond. & mens.*

——— *quam ne uiolare liceret*
Sacrauere Ioui Tarpeio in monte Quirites,

Vnde Capitolinus pari sensu, Capitolinam amphoram dixit, quæ iustæ & exactæ mensuræ esset. *Capit. Maximinus.* Neque uerò, quod ad pedum differentias præterea pertinet, placet quorundam cogitatio, labente imperio mensuras & pondera aucta, recentissima quæque maxima esse: Facilius dicuntur ista quam probentur. Rem nummariam sensim mutari, in peius scilicet, pondere decrescente, & uilioris metalli portione admixtâ, in plerisque Rebus publicis uidimus: At pondera & mensuras, rarò nisi euersis imperijs, & uictoris populi legibus receptis, neque id semper. Vt apud Romanos aliter acciderit, eodem modo utraque imminuta, non aucta, suspicaremur rectius. Caussas igitur quæremus alias: Vel diuersis artificum collegijs diuersos pedes fuisse, quo modo Græcorum medicorum pondera à ueterinarijs differunt: aut Romæ quidem unius generis fuisse, Romanis autem per uarias prouincias uarios: cui ego potissimum accedo sententiæ, & eo Hygenus, Ptolemaicum Cyrenaicæ, Drusianum Tungris ascribit. Atque idem in ponderibus usu uenisse Symmachus innuit, cum Theodosio *Mille sexcentas auri libras* Senatus nomine offert, *urbanis ponderibus conferendas, id est, trutinæ largioris examine*. *Sym. lib. 10. ep. 26.* Nam quod dissimiles pedum modulos Romæ erutos, & sepulchris incisos scripsi, nihil obstat, neque consequitur in illâ urbe omnes usitatos: Quin quod ex Theodosij codice habemus, *In quinque pedibus & septem uncijs usualibus delectus habeatur*, *Lib. 7. tit. 13. l. 3.* contra indicio est pedes alios non usuales fuisse. Vt porrò eo redeam, Augustanum à Romanis esse, ex Marliano, qui antiqua urbis monumenta diligenter obseruauit, deprehendi: *Mar. lib. 1. c. 7* prodidit enim columnam a se dimensam, cuius Græca inscriptio ΠΟΔΩΝ. Θ. nouenos pedes significaret, eius longitudinem in tot æquales partes diuisam, mensuram confecisse quam ille libro inseruit, ego ad oram delineaui, quæ cum Augustanâ prorsus est eadem. Meminit huius Philander quoque, *Phil. I Vitruu. lib. 3. c. 3.* & ex Luca Pæto didicimus, superesse ex ære aut orichalcho antiquum modulum, diligentiâ quam paul- *Pætus de mēs. & pond. lib. 1.*

lò ante memorauimus confectum, cum columnæ ratione consentientem. Quod uir doctus ex inscriptione cõiectat, columnam ad Græcorum pedem exactã, errat, quandoquidem legitimũ Romanum, noster iste nonâ tantum, aut septimâ, aut quartâ (uariè hæc scribo, quia de legitimo Romano, aliquot scrupulorum tenus, nondum conuenit) aut si plurimum, tertiâ unciæ parte superat, cum Romanum à Græco semunciâ uinci, sit in confesso. Ac ne non omnes diuisionis reliquias persequamur, extant in agro Augustano, ad certos pagos propter uiã, colliculi exigui, quos manu aggestos satis apparet, ita in orbem cõpacti, ut torno rasi uideri possint: Eos ad limitum rationem pertinuisse arbitror, adductus Fausti & Valerij uerbis, qui auctoribus quos in hoc argumẽto crebrò laudauimus, succenturiati accedunt, *In limitibus uerò, ubi rariores terminos constituimus, monticellos plantauimus de terrâ, quos Botontinos appellauimus.* Et sæpe præterea Botontinorum nomẽ per illos libros occurrit; neq; aliter accipio quod de agro Ausculino in Apuliæ & Calabriæ ciuitatum enumeratione proditum, *Finitur per terminos, & terrarum tumores.* Ijs carbones, cineres, testæ contusæ & calx subdi cõsueuere, quorũ fortassis adhuc aliqua, terrâ paullo altius effossâ, inuenientur. Alijs quoq; terminis eius generis, quæ tempori non facile cederent, signa (sic appellabant) substrata fuisse obseruo, neq; id tamen perpetuò. Siculus Flaccus, *Quibusdam placet & uidetur, ut sub omnibus* (terminis) *signũ inueniri oporteat, quod ipsum uoluntarium non necessarium est. Si enim essent certæ leges, aut consuetudines, aut obseruationes, semper simile signum sub omnibus inueniretur: nunc quoniam uoluntarium est, aliquibus terminis nihil subditum est, aliquibus uerò aut cineres, aut carbones, aut testas, aut uitrea fracta, aut ossa subcensa, aut calcem, aut gypsum, inuenimus; quæ res tamen, ut supra diximus, uoluntaria est.* De carbonibus egregiè ut omnia Augustinus, *Nonne miranda res est & tanta infirmitas ut ictu leuissimo frangantur, pressu facillimo conterantur, & tanta firmitas ut nullo humore corrumpantur, nulla ætate uincantur, usq; adeo,*

Aug. de ciu. li. 21. c. 4.

Pes Augustanus, in palmos, uncias et digitos tributus

adeo, ut eos substernere soleãt qui limites figunt, ad cõuincendũ litigatorẽ, quisquis post quãtalibet tempora extiterit, fixumq; limitẽ nõ esse contẽde rit? At ego cur iã non rideam peruersam impostorũ ho minũ impudentiã, qui quo cupidis & credulis quibusdã os oblinãt, excogitauere strophã, ista ubicunq; se dant obuiam, latentium the saurorum, qui non nisi impijs cæremonijs adhibitis in lucem pos- sint erui, certa & indubia indicia esse, ab ijs qui pecunias olim con- diderint constituta. Quem plerisq; perniciosum errorem, antiqui- tatis etiam notitia eximit. Aliquanto illustrius à primâ coloniæ constitutione, & agrorum diuisione, uti sentio, monu- mentum superest, quod cum in omnium oculos incurrat assiduè, à nemine hactenus satis est obseruatum, aut certè explicatum. Sa- xum intelligo, altitudine quinque pedali circiter, quod ante aliquot multos annos terrâ effossum, ad D. Vdalrici nunc spectatur; Cu- ius effigiem uetustate arrosam hîc repræsentare fuerit optimum, cũ præsertim Augustanorum insignium speciem referat, & nos de ijs quoq;, secus quam alij factitarint, dissertuiri simus.

Hanc

Hanc formam quoniam in duo membra commodè partimur, nequaquam dissentio, conum qui scapo nixus est, resiniferæ alicuius arboris (pini strobilum ut definitè pronunciem non adducor) nucē exprimere: infra coni scapum, columnæ capitulum esse, cuius abaci mediæ areæ scapus insistat, nemo ibit inficias, quisquis quid columna, quid capitulum, quid eius abacus sit cognitum habet. Neq; non fatebitur, quamquam rudi operâ elaborata sunt omnia, ob lapidis scabritiem, nimirum, nam ex silicum genere est, Corinthiæ tamē, aut sanè Italicæ architecturæ, quam mixtam uel compositam appellauere, manifesta in capitulo uestigia extare. Iam columnam capitulo olim fuisse subiectam, ne monendum quidem, cui enim capitula usui, nisi huic uni? Columnam quæ capitulum istud sustineret, nullum potuisse fulcire ædificium, uerissimum quoq; est, quando planum in quo epistylia siue trabes considere solent, scapo & cono occupatur: Restat ergo sub dio statutam fuisse credamus. Quod si sic est (nam mihi sine ullâ dubitatione uidetur) cogitabimus quem porro usum habuerit: Ego terminum fuisse mihi dudum persuasi. Mitto antiquissimos terminos conorum formam tulisse, tale esse apud Homerum saxum quod Hector in Græcorum munitiones iaculatur, idq; Virgilium, qui Homerū æmulatus, terminum interpretatum,

Homer. Iliad. 12. Virg. Aen. 12.

Saxum antiquum ingens, campo quod forte iacebat
Limes agro positus ——

Nostra ad Romanorum mores examinare magis est. His innumeras prope terminorum differentias fuisse hinc animaduerto, quod pleraque nomina auctores de limitum constitutione recensuere, species supra quadraginta unus Hygenus delineauit, cum interim permultas ijs præteritas Boetius nominet. Ex Augusti lege pauca & obscura huius argumenti fragmenta supersunt, aliunde itaque auxilia corroganda. Flaccus scripsit, nonnullarum coloniarum territoria finiri *lapidibus positis præsignibus, qui à priuatorum terminorum formâ differunt:* Interdum ararum specie. Hygenus, *Aris inscriptis conditoris nomine, & coloniæ finibus*, paullo post, *Aras lapideas ponere debebimus, quarum inscriptio ex uno latere pertica applicito, finem coloniæ demonstrat.* Et mox, *Has utreq; ciuitates constituant. Ad fines enim eisdem locis, nomine Imperatoris, & finium suorum inscriptionibus, aras consecrare debebunt.* Sed id neutiquam perpetuum. Nam præter quod lapides præsignes Flacci aræ non sunt, uidemus quoq; inter

Boet. geom. lib. 2.

ter

ter ſchemata quæ Aggenus Vrbicus libello de limitibus ſubiecit, huius generis terminos cipporum aut columnarum formâ, quibus uel ſtatuæ, uel neſcio quæ alia, nec enim ſatis diſcerni poſſunt, ſint impoſita. Exiſtimauerim autem territoria ijs bifariam munita fuiſſe, prope coloniam ſtatim à pomœrio, ubi agrorum aſſignatorum principium, & ad fines, in agrorum extremitate. Atq; quod dicere cœperam, eo tum capitulum & conum, tum columnam quæ perijt refero: haud paullo credibilius, quàm alij in Druſi cenotaphio, aut Cybeles ſimulachro luſerint. Nam Boetio inter *nomina lapidum finalium*, eſt *circulatus pyramus, item acuto ſimilis*. *Item pyramus uitæ* (alij uiæ legunt, mihi in utroq; nomine tenebræ) *præciſæ ſimilis*: quæ de cono interpretemur licet. Quamquam in noſtro cauſſa accedit alia; uti à Fauſto & Valerio annotatum, per Gallias & Africam, atq; circa urbem Romam, *oliuaſtellum* (minutam oliuam accipio) *& coroneum* (malus cydonia appicta eſt) terminorum loco fuiſſe, ita ſtrobilos apud nos eâdem occaſione uſurpatos ueriſimile eſt, quod Rætia coniferarum arborum, Abietis, Pini, Pinaſtri, Piceæ, Laricis admodum ſit ferax. Quod ſi illæ per Gallias, Africam & Latium, oliua atq; cydonia malus, ueræ fuere arbores, haudquaquam ex lapide imitatæ, non quidquam prohibet in Rætiâ quoq; genuinas larices, pinus abietes, ſimili ratione ſæpe ſtatutas: nec interim abſurdum, ab illis qui perpetuitati, quantum eius fieri poteſt, conſulebant, lapideos terminos ſtrobilorum formâ poſitos, cum arbores totæ non ſatis cõmodè ex ſaxo fingerẽtur: & id præcipuè, qua publico coloniæ nomine fixi, præſignes, & formâ, uti Flaccus ſcripſit, à priuatis terminis diſcretâ. Niſi lapides caput aquilæ, caput uituli, quorundam animalium ungues & ungulas (diſcimus ex Latini librorum de terminis reliquijs) præferre potuerunt, ſpeciem eius fructus qui per totam prouinciam frequentiſsimus, non potuerunt. Nec icunculam in capitulo mirabitur architectonices peritus, uarietatis enim lenocinio laudem aucupare ſoliti ſculptores: itaq; uidemus in capitulis antiquis Romæ ſigilla diuerſorum generũ, trophæa militaria, copiæ cornua, flumina, equos alatos, aquilas, gryphes, ora mõſtrorũ quorundã, deorũ etiã capita, deniq; quid nõ? Idq; ſiue temerè, ſiue certâ ratione: nã cum in Iouis æde, inter acanthi folia, aquilas ad capitulorum angulos, in medio fulmina ſub ipſius dei capite ſcalpſerunt, quid ſpectarint palam eſt: quid in noſtro conſilij fuerit, eo difficilior coniectura, quia parieti

adhæreſcit,

Hanc formam quoniam in duo membra commodè partimur, nequaquam diſſentio, conum qui ſcapo nixus eſt, reſiniferæ alicuius arboris (pini ſtrobilum ut definitè pronunciem non adducor) nucē exprimere: infra coni ſcapum, columnæ capitulum eſſe, cuius abaci mediæ areæ ſcapus inſiſtat, nemo ibit inficias, quiſquis quid columna, quid capitulum, quid eius abacus ſit cognitum habet. Neq; non fatebitur, quamquam rudi operâ elaborata ſunt omnia, ob lapidis ſcabritiem, nimirum, nam ex ſilicum genere eſt, Corinthiæ tamē, aut ſanè Italicæ architecturæ, quam mixtam uel compoſitam appellauere, manifeſta in capitulo ueſtigia extare. Iam columnam capitulo olim fuiſſe ſubiectam, ne monendum quidem, cui enim capitula uſui, niſi huic uni? Columnam quæ capitulum illud ſuſtineret, nullum potuiſſe fulcire ædificium, ueriſſimum quoq; eſt, quando planum in quo epiſtylia ſiue trabes conſidere ſolent, ſcapo & cono occupatur: Reſtat ergo ſub dio ſtatutam fuiſſe credamus. Quod ſi ſic eſt (nam mihi ſine ullâ dubitatione uidetur) cogitabimus quem porro uſum habuerit: Ego terminum fuiſſe mihi dudum perſuaſi. Mitto antiquiſsimos terminos conorum formam tuliſſe, tale eſſe apud Homerum ſaxum quod Hector in Græcorum munitiones iaculatur, idq; Virgilium, qui Homerū æmulatus, terminum interpretatum,

Homer. Iliad. 12. Virg. Aen. 12.

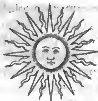
Saxum antiquum ingens, campo qui forte iacebat
Limes agro poſitus ——

Noſtra ad Romanorum mores examinare magis eſt. His innumeras prope terminorum differentias fuiſſe hinc animaduerto, quod pleraque nomina auctores de limitum conſtitutione recenſuere, ſpecies ſupra quadraginta unus Hygenus delineauit, cum interim permultas ijs prætereas Boetius nominet. Ex Auguſti lege pauca & obſcura huius argumenti fragmenta ſuperſunt, aliunde itaque auxilia corroganda. Flaccus ſcripſit, nonnullarum coloniarum territoria finiri *lapidibus poſitis præſignibus, qui à priuatorum terminorum formâ differunt*: Interdum ararum ſpecie, Hygenus, *Aris inſcriptis conditoris nomine, & coloniæ finibus*, paullo poſt, *Aras lapideas ponere debebimus, quarum inſcriptio ex uno latere perticæ applicito, finem coloniæ demonſtrat*. Et mox, *Has utreq; ciuitates conſtituant. Ad fines enim eiſdem locis, nomine Imperatoris, & finium ſuorum inſcriptionibus, aras conſecrare debebunt*. Sed id neutiquam perpetuum. Nam præter quod lapides præſignes Flacci aræ non ſunt, uidemus quoq; in-

Boet. geom. lib. 2.

ter schemata quæ Aggenus Vrbicus libello de limitibus subiecit,
huius generis terminos cipporum aut columnarum formâ, quibus
uel statuæ, uel nescio quæ alia, nec enim satis discerni possunt, sint
imposita. Existimauerim autem territoria ijs bifariam munita fuis-
se, prope coloniam statim à pomœrio, ubi agrorum assignatorum
principium, & ad fines, in agrorum extremitate. Atq; quod di-
cere cœperam, eo tum capitulum & conum, tum columnam quæ
perijt refero: haud paullo credibilius, quàm alij in Drusi cenota-
phio, aut Cybeles simulachro luserint. Nam Boetio inter *nomina
lapidum finalium*, est *circulatus pyramus, item acuto similis*. *Item py-
ramus uitæ* (alij uiæ legunt, mihi in utroq; nomine tenebræ) *præci-
sæ similis*: quæ de cono interpretemur licet. Quamquam in nostro
caussa accedit alia; uti à Fausto & Valerio annotatum, per Gallias
& Africam, atq; circa urbem Romam, *oliuastellum* (minutam o-
liuam accipio) *& cotoneum* (malus cydonia appicta est) termino-
rum loco fuisse, ita strobilos apud nos eâdem occasione usurpatos
uerisimile est, quod Rætia coniferarum arborum, Abietis, Pini,
Pinastri, Piceæ, Laricis admodum sit ferax. Quod si illæ per Gal-
lias, Africam & Latium, oliua atq; cydonia malus, ueræ fuere ar-
bores, haudquaquam ex lapide imitatæ, non quidquam prohibet
in Rætiâ quoq; genuinas larices, pinus abietes, simili ratione sæpe
statutas: nec interim absurdum, ab illis qui perpetuitati, quantum
eius fieri potest, consulebant, lapideos terminos strobilorum for-
mâ positos, cum arbores totæ non satis cõmodè ex saxo fingerẽtur:
& id præcipuè, qua publico coloniæ nomine fixi, præsignes, & for-
mâ, uti Flaccus scripsit, à priuatis terminis discretâ. Nisi lapides
caput aquilæ, caput uituli, quorundam animalium ungues & un-
gulas (discimus ex Latini librorum de terminis reliquijs) præferre
potuerunt, speciem eius fructus qui per totam prouinciam frequen
tissimus, non potuerunt. Nec icunculam in capitulo mirabitur
architectonices peritus, uarietatis enim lenocinio laudem aucupare
soliti sculptores: itaq; uidemus in capitulis antiquis Romæ sigilla di
uersorum generũ, trophæa militaria, copiæ cornua, flumina, equos
alatos, aquilas, gryphes, ora mõstrorũ quorundã, deorũ etiã capita,
deniq; quid nõ? Idq; siue temerè, siue certâ ratione: nã cum in Iouis
æde, inter acanthi folia, aquilas ad capitulorum angulos, in medio
fulmina sub ipsius dei capite scalpserunt, quid spectarint palam est:
quid in nostro consilij fuerit, eo difficilior coniectura, quia parieti
adhærescit,

adhæreſcit, & unum tantummodo latus conſpicuum eſt, neq; an reliqua ſimili formâ ſcalpta ſcire poſſumus. Subdubitandi anſam dedere uerba ex Dolabellæ libris, ab ijs qui auctores de limitibus col legere excerpta, *Omnis terminus ab oriente limpidum latus habet, ab oc cidente roſcidum latus habet*, iſtæ dein ſubiectæ figuræ,

Quæ in uniuerſum, de omnibus terminis uera non ſunt: Dolabella, credo, de aliquo terminorum genere, aut certis prouincijs loquutus, eo *omnis terminus* retulit, & oſtendit, ortum uerſus os ſolis radiatum, ad occaſum lunam cornutam ſcalpi conſueuiſſe. Quod ſi in capitulo de quo quærimus, auerſum latus ſolem habet, imaginem quam cernimus lubens accipiam pro lunâ, quæ ſine cornibus frequenter ficta fuerit, & ſi qua hîc habuit, uetuſtate poſſint conijci detrita: Sin hanc eandem effigiem præfert, ſimpliciter ad architectorum quæ diximus ornamenta reuocabimus. Elegans eius generis antiquum capitulum Veronæ ad D. Cæciliæ extat, in quo etiam feminæ effigies pectore tenus, inter Amaltheæ cornua quæ ad angulos excurrunt. Quam religioſè autem terminus coleretur, nihil attinet dicere, eius rei ueterum libri pleni ſunt: ex Siculo Flacco tantum ponendi ritum aſcribemus, *Cum enim terminos diſponerent, ipſos quidem lapides in ſolidam terram collocabant, proximè ea loca quibus foſſis factis defixuri eos erant, unguento uelaminibuſque & coronis eos coronabant: in foſſis autem quibus poſituri eos erant, ſacrificio facto, hoſtiaq; immaculatâ cæsâ, facibus ardentibus, in foſsâ cooperti ſanguinem inſtillabant, eoq; thura & fruges iactabant; fauos quoq; & uinum, aliaque quibus conſuetudo eſt terminis ſacrum fieri, in foſsâ adijciebant, conſumptiſq; omnibus dapibus igne, ſuper calentes reliquias collocabant, atq; ita diligenti curâ confirmabant, adiectis etiam quibuſdam ſaxorum fragminibus circumcalcabant, quo firmius ſtarent. Tale ergò ſacrificium, domini inter quos fines dirimebantur, faciebant:* in publico, opinor, magiſtratus.

Torellus Sarayna rerum Veron. li. 2. delineauit.

ſtratus. Et quoniam hac ſuperſtitione termini omnes imbuti, odio impietatis à Chriſtianis, cum primum rerum potiri cœperunt, æquè ac Deorum ſimulachra ſublati ſunt, Prudentius, Prud. in Sym. lib. 2.

——— *lapis illic*

Siſteteit antiquus, quem cingere ſueuerat error
Faſciolis, uel gallinæ pulmone rigare,
Frangitur, & nullis uiolatur terminus extis;
Et quæ fumificas arbor uittata lucernas
Seruabat, cadit ultrici ſuccisa bipenni.

Quæ obſeruo, quo cauſſam aperiam, cur ex tanto terminorum numero, tam pauci ad nos peruenerint. Atquamquam hæc fortaſſis non abſurdè diſputata ſunt, nihil tamen adhuc dictũ cur terminum in urbis ſymbolum abijſſe ſuſpicemur: Nec ego illuc ibam. Verum, ſi de ſaxeo cono quæ diximus conſtant, probabilis de cetero erit exiſtimatio, in coloniæ ſymbolo eaſdem cauſſas ualuiſſe. Prouincias enim urbesq; rerum quarũ maximè feraces ſunt præferre ſymbola, incredibile dictu quot exempla in medio. Quis nummariam antiquitatem unquam attigit, quin perſpectum habeat Africam elephante, aut ſcorpione, Arabiam camelo, Ægyptum crocodilo, & has omnes, uti etiam Alexandriam, Tyrum atq; Iudæam, palmâ, uel palmæ ramo deſignari? Quis piſces in nummis maritimarum urbium Syracuſanorum, Catanenſium, Thuriorum, Maſſilienſium: ſpicas & frumenti grana, fertilitatis argumento, in Hiſpaniâ, Africâ, ac pleriſq; Siciliæ & magnæ Græciæ urbibus non obſeruauit? Propius ad res noſtras Mamertini, Martis capiti (Mars Oſcâ lingua Mamers dictus, ait Feſtus) piceæ fructum addiderunt, quia ad eorum urbem *ſylua ferens picem optimam*, uti Strabo notauit. Iam cum alpes, & Rætia reliqua (uti dictum) plurimas coniferarum arborum ſyluas habeat, ac Plinius prodiderit, laudatiſſimam abietem in alpibus & Appennino naſci, eoq; forſan Virgilius reſpexerit. Feſtus u. Mamers. Str. lib. 6. Plin. lib. 16. c. 10. Virg. ec. 7.

——— *Abies in montibus altis,*

Deinde alpina larix Romanis prope miraculo fuerit, quippe quam flammis non obnoxiam, falsò licet, crederent, quod Vitruuius, Plinius, Palladius referunt: Ideo Tiberius, *concremato ponte naumachiario, larices ad reſtituendum cædi ex Rætia* iuſſerit, inter quas fuit ampliſſima arborum ad id æui Romæ uiſa (Plinius memoriæ conſignauit) *trabs è larice, longa pedes C X X. bipedali craſſitudine æqua-* Vitruu. lib. 2. c. 9. Plin. 11. c. 19. Plin. lib. 16. c. 39. & 40.

M *lis.*

lis. Quo intelligeretur uix credibilis reliqua altitudo, fastigium ad cacumen æstimantibus: Quid est cur dubitemus quo strobilus in principe prouinciæ urbe pertineat? Caussæ coniectionem nihilo difficiliorē autumo, quam si Tyrum & Alexandriam palmæ signo hactenus uti, semperq; usas fuisse constare posset: Nam neq; nos antiquorum nummorum auctoritate deficimur, quos postea uidebimus. Quin pari de caussa M. Aur. Antonini nummus, uti Ortelius acutè obseruauit, abiete Germaniam designat, Cum Germanicarum syluarum uastitas ueterum scriptis celebrata sit, & Tacitus terram frugiferarum arborum impatientem appellauerit, Strabo nescio quam illius oram alpibus comparans, eiusdem materiæ feracem dixerit. Nam quod Plinius scripsit, in Germanicis insulis pini lacrymam electrum gignere, fabulosum. Quæ si se hoc modo habent, in symbolo Augustano strobilum tantum considerabimus, reliqua parergorum loco ducentes, siue strobilus columnæ capitulo imponatur, sicuti elegātiæ causâ uulgo fit: & capituli quidem icunculam turri tam fingūt, quo si Cybelem hîc olim cultam innuunt, non probo, si coloniæ, aut etiam prouinciæ, illam imaginem esse uolunt, non ualdè improbo, & si malim nihil à saxeo termino, aut à nummis, utrumuis sequi placeat, mutari, quod eam antiquitati uenerationem deberi existimem: siue pediculo insistat minoris operæ, tornatili specie, qualem in nummis aspicimus, qualemq; maiores prætulisse intelligimus, publicum quippe signum, quo Respublica etiam nunc utitur, ita sculpendum curauerunt. Spicæ, quod exemplum laudauimus, etiam non uniusmodi, nunc singulæ, nunc plures, solutæ, colligatæ, canistro extantes, & per solum proiectæ in nummis uisuntur, cum omnium una sit significatio frumentariam ubertatem respiciēs. Sed operam rectè colloco, si ostendo cum symbolo, symboli quoq; nomen, utut mutilum, à Romanis ad nos peruenisse. Patrio sermone urbis *Pyr* dicimus, nec eam particulam ullâ casuum inflexione uariamus, eò pyrum, quod quidam opinati, significare non potest, *Bir* enim, quo pro pyro in recto utimur, in obliquis *Biren* est, adde quod *Bir Biren* fœminino, *Pyr* neutro genere efferimus: & num lusciosi adeo maiores nostri, qui pini conum pyrum putauerint? Verius multò, *Pyr* à *Pyramo*, quæ apud Boetium termini rotundi acuti appellatio, esse reliquum, atq; hinc generatim ad symbolum transijsse. Quoniam uerò, ut nunc usus habet, insignia non tam rebus, quam certis coloribus constant,

Tac. de Germ.

Str. lib. 7.

Plin. lib. 37. c. 3.

ſtant, quibus & clypeorum areæ, & ſymbolorum imagines diſtingui ſolent, Videtur eius rei initium à Romanorum æuo & moribus neutiquam petendum. Quamuis Romani, & omnis ante Romanos antiquitas, ſymbolis, quæ ſigna & inſignia dicimus, uti conſueuerit, quippe nec exercitus ſine aquilis, draconibus, uexillis (muta ſigna Vegetio, ad diſtinctionem uocalium & ſemiuocaliũ) neq; fere heroes apud poetas ſine clypeorum imaginibus, neq; ſignatoriæ gemmæ ſine cælaturâ, neq; pleræq; urbes abſq; ſymbolis: hæc tamen ad unum aliquod idem præſcriptum cum noſtri æui inſignijs non exigenda ſunt, falluntur admodum qui exigunt, & res, quas ex eodem fonte, naturæ parentis inſtinctu hauſtas fatemur, ſed alio atq; alio ritu, prout temporum ferebant conſuetudines, conſtitutas fuiſſe uidemus, imperitè confundunt. Quin leges quæ hodie, opinione an certo iure, inſignia circumſcribunt, ut antiquiſſimæ ſint, Carolum Magnum non præuertunt, à quo primum adũbratas, ſub Henrico demum Aucupe & poſteris, perpolitas arbitror. Fortiſſimi Imperatores, militarem uirtutem, cui toto pectore incumbebant, hoc ornamento honeſtatam uoluere: Vnde clypei & caſſidis nata ſpecies, nomen quoq;, nam uernaculis quibuſq; linguis ARMA appellamus. A militibus ad reliqua poſtea hominum genera fluxere, tam effuſè, ut cum Europam omnem peruaſerint, Aſiam uſq; penetrarint. Vidimus ex Sinis parmulam aduectam, in quâ tum alia, tum auro pictum ſcutum erat, pantherâ conſpicuum, ſcuto incumbebat galea aperto hiatu, cancellis feneſtrato, lacinijs ſiue uittis utrimq; dependentibus tecta, ſupra galeam plumea criſta ſurgebat, prorſus ad Europæum morem. Siue cui credibilius Sinas hæc ab Europæis nequaquam accepiſſe, quin ijs idẽ quod nobis ſuâ ſponte in mentem ueniſſe, id enim profectò de bellicis tormentis & chalcographiæ arte nullâ propemodum ueriſimili ratione negari poteſt. Sed nobis in orbitam redeundum. Vti ergo in Cæſarum aquilis Romanas ueneramur, & ſi alterũ caput Conſtantinopoli ſerò adnatum, aureum clypei, nigrum aquilæ colorem à Francis aut Germanis eſſe ſcimus: Sic certum itidem habemus coloniam iam olim ſtrobilum prætuliſſe, ut is uiridi, qualem natura ante plenam maturitatem fert, ſcutum rubro & candido, iucundiſsimis omninò coloribus exornaretur, longo poſt tempore inſtituiſſe: eaq; in re antiquos Germanorum mores eſſe ſequutam, de quibus Tacitus, *nulla cultus iactatio, ſcuta tantum lectiſſimis coloribus* [...]

Veg. lib. 3. c. 5.

Tac. de Germ.

diſtinguunt. Vt præterea ad colorum ſignificationes diligentius expendendas; ac pleraq; ſtrobilorum myſteria, etiam philoſophis, & nobili in primis theologo D. Ambroſio celebrata, explicanda digrediar, aut ut fabulá de puellâ à Borea & Pane amatâ in pinum uerſâ ex geoponicis, ſomniorum de pino, & ſtrobilis interpretationes ex Artemidoro afferam, utúe pino Noeticam arcam hominum ſeruatricem afferam, quod *Gopher* in ſacris litteris eo quidam modo interpretati, ut denique uarios nucum in medicinâ uſus ex Theophraſto, Dioſcoride; Galeno conquiram, mihi non indulgebo: neq; item, ut de æneâ pini nuce antiqui operis diſputem, quæ Romæ in Vaticano uiſitur, quá nonnulli in faſtigio ſepulchri Hadriani Imp. ſtetiſſe, quidam ineptè prorſus, ex æneâ pinu, honorario Scipionis monumento ſupereſſe opinantur; cum nux in multorum pedum altitudinem aſſurgat, arboris immanis magnitudo animo concipiatur neceſſe eſt, quæ profectò, ænea potiſsimum, omnia totius orbis miracula longo interuallo uiciſſet; ſed hæ nugæ ſunt, nec ad res noſtras pertinent, nihilo magis quam lapis ille glandis formâ, ut aiunt, Mogontiaci, quem Druſi cenotaphium exiſtimant: aut quod Tacitus de Paphiâ Venere ſcripſit, *Simulachrum Deæ non effigie humanâ. Continuus orbis, latiore initio, tenuem in ambitum, metæ modo exurgens, & ratio in obſcuro*: aut Herodianus de Elagabalo, *Simulachrum uerò nullum Græco aut Romano more manufactum ad eius Dei ſimilitudinem. Sed lapis eſt maximus, ab imo rotundus, & ſenſim faſtigiatus, propemodum ad coni figuram*. Nos quæ ad urbem pertinent, deinde proſequemur.

Vide Bec. Hierogl li.7. Val. lib. 52.
Amb. Hex. lib. 4 c. 15.
Geop. lib. 11. c. 11.
Artem. lib. 2. c. 25. lib. 5. c. 74.
Oleaſter in genes.
Tac. hiſt. li. 2.
Herod. lib. 5.

MARCI

MARCI VELSERI
RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM
Liber Quintus.

OMANÆ urbis effigies paruas simulachraq; colonias appellauit Gellius, ut uidimus: Inde usu uenit, ut plerosq; omnes ritus, quos Romulus Româ condendâ uel primus instituit, uel ut Varronem accipio, ab Etruscis est mutuatus, posteri in coloniarum collocatione religiosè seruarent. Eo Varro generatim uniuerseq; dixit, *oppida quæ prius erant circumducta aratro, ab orbe & urbo, Vrbes: & ideò coloniæ nostræ omnes, in litteris antiqueis scribuntur urbes, quod item conditæ ut Roma*: Nos prolatis certorũ scriptorum testimonijs, sigillatim planũ faciemus. Var. de ling. L. lib. 4.

Hoc primum: cum Cicero scriptum reliquerit, *nihil publicè sine auspicijs, nec domi nec militiæ gerebatur*, consentaneum fuit rem tantam, quanta coloniarum deductio semper habita, auspicatò aggredi: Varro, *hoc faciebant religionis caussâ die auspicato*: Cicero contra Rullum, *Iubet auspicij coloniarum deducendarum caussâ, Decemuiros habere pullarios*: in Antonium, *Negaui in eam coloniam quæ esset auspicatò deducta, dum esset incolumis, coloniam nouam iure deduci*. Cic. de diu. 1. Cic. agrar. 2. Cic. Phil. 2.

Sed & sacrificia adhibita: cui rei ara intra spatium quo colonia constituenda, solemnibus cæremonijs, quas Ouidius explicat, posita, Ouid. Fast. 4

Fossa fit ad solidum, fruges iaciuntur in ima,
Et de uicino terra petita solo est.

Fruges iactæ ubertatis omine: terra de uicino solo, terra est ex patrio solo petita, in patriæ nimirum memoriam, nam Roma à uicinis populis condita.

Fossa repletur humo, terræq; imponitur ara,
Et nouus accenso funditur igne focus.

Plutarchus eius fossæ Romæ in Comitio meminit, quo intelligimus Plut. Romulo.

aram

aram futuræ urbis meditullium occupasse. Dein ambitus aratro circumscriptus. Fidem faciunt permulti colonici nummi in quibus arantis species, & in promptu aperta Varronis uerba, quæ attulimus. Modum Seruius ex Catonis originibus minutatim descripsit, *Condituri enim ciuitates, taurum in dextrâ, uaccam intrinsecus iungebant* (futuræ fœcunditatis spe) *cincti ritu Gabino, id est togæ parte caput uelati, parte succincti, tenebant stiuam incuruam, ut glebæ omnes intrinsecus caderent. Et ita sulco ducto, loca murorum designabant, aratrum suspendentes circa loca portarũ*, ne portæ eâdem qua muri religione consecratæ manerent. Ex Plutarcho & Carminio habeo, uomer fuisse æreum: credo quod æs perpetuitatis symbolum, & si alias caussas Macrobius profert. Boues albos lectos ex Ouidio,

Serv. 1. Aen. Vrbē designat

Carmin 2. Italic. apud Macrob. sat. lib. 1. c. 19.

Alba iugum niueo cum boue uacca tulit.

———————— Vtrumq;

circumaratâ coloniâ, cũ multis præterea uictimis mactatum, Dionysius Halicarnasseus prodidit. Lustratio sequebatur, cuius apud Ciceronem mentio, *In lustrandâ coloniâ, ab eo qui eam deduceret, & cum Imperator exercitum, Censor populum lustraret, bonis nominibus qui hostias deducerent eligebantur:* Bona nomina, ex quibus faustum omen ducitur, qualia apud Festum *Valerius, Saluius, Statorius*. Lustrationis hic ferme ritus. Hostiæ maiores, taurus, aries, uerres, circum condendæ urbis spatium ter ducebantur, eas Sacerdotes, Triumuiri & coloni fausta ominantes sequebantur, primus deinceps Triumuir, aut is cui sors obtigisset, sic enim de Censoribus Varro, *inter se sortiuntur uter lustrum faciat*, Iouem, Martem, Vestam, Deum uel Deam in cuius tutelâ colonia, Deosq; reliquos conceptis uerbis ueneratus, ad aram immolabant. Nam circuitum uerbi etymon exprimit, siquidem lustrare circuire est, quod Nonius notauit: inde ab urbis ambitu dictum Amburbium etiam, pari significatione, Vopiscus, *Lustrata urbs, cantata carmina, Amburbium celebratum*, neq; non Lucanus utrumq; nomen, qua poetæ licuit coniunxit,

Dionys. lib. 1.

Cic. de diu. 1.

Fest. u. lacus Lucrinus.

Var. lib. 5. de ling.

Non. c. 4. u. Lustrare.

Vopisc. Aurel.

Luc. lib. 1.

Mox iubet & totam pauidis à ciuibus urbem
Ambiri, & festo celebrantes mœnia lustro &c.

Ternarius numerus ex Dionysio est, qui in lustro Romano seruatũ ait, Virgilius in Ambaruali,

Dionys. lib. 4.

Virg. georg. 1.

Terq; nouas circum felix eat hostia fruges,
Omnis quam chorus, & socij comitentur ouantes.

Quorum

Quorum uersuum posterior, uulgus hostias fauentibus linguis comitatum confirmat: de sacerdotibus, ratio uincit multò magis, & Lucanus in Romano Amburbio sacerdotum seriem bene longam, per collegia distinctam, ciuibus coniungit. *Cantata carmina* Vopisci, *chorus & socij ouantes* Virgilij, fausta omina sunt. Hostias Amburbiales dictas Paullus ex Festo habet. Maiores, exemplo Romani lustri scire possumus; cum Ambarualibus contra lactentes immolatas Cato fidem faciat, & si Seruius, *sæpe de porcâ fæcundâ & grauidâ fieri* consuesse scripserit. Suem, ouem & taurum mactatos, testes Festus & Asconius, Vnde quoq; Suouetaurilia maiora appellata, quemadmodum in Fratrum Arualium monumentis legimus; Festus & Valgius maluere Solitaurilia. Ioui Marti, Vestæ & Dijs tutelaribus supplicatum quod dixi, Ouidium (Dionysius & Lucanus Martis tantum meminere, nec enim omnes omnia exprimunt) sequor, apud quem Romulus,

Paul. u. Amburbiales.

Cato de re rust. tit. 141. Seru. 1. georg. Felix est hostia. Fest. u. Solitaur. Ascō. in diuin. Fratr. Arual. inscript. 12. ap. Vrsin Valg. de quas per ep. ap. Charis. lib. 1. Ouid. 4. Fast.

——————— *Condenti Iuppiter urbem*
Et genitor Mauors, Vestaq; mater ades,
Quosq; pium est adhibere Deos ———

Postremis uerbis tutelare numen comprehensum interpretor, cuius neq; præteritio in hoc sacrificio ferenda, nec nomen ex Pontificum disciplinâ enuntiandum, nisi nos à Plinio, Plutarcho, Macrobio fallimur. Inde tot aræ inscriptæ Tutelæ urbium & Genijs, nullo expresso nomine, sic & Tertullianus, *ille mihi Deos suos, uel coloniæ Genium propicios imprecetur.* Atq; eâdem precatione, cēseo, coloniæ nomen inditum, nam non loco, non tempore commodiore fieri poterat. Exemplo etiam persuadeor: lustricis diebus lustrabantur infantes, quibus nomina accepisse, Suetonius, Festus & Macrobius referunt, Tertullianus inde solemnitatem nominalium appellat. Præeunte autem sacerdote solemne carmen, Triumuir aram tenens, præfatus Ianum, cui, ait Seruius, *consecratum est omne principium*, ideoq; mos quem Ouidius tangit, obtinuit,

Plin. lib. 28. c. 2. Plut. Problem. Macr. Sat. lib. 3. c. 9. Tertul. de Idolol.

Suet. Ner. c. 6. Fest. P. Lustrici dies. Macr. Sat. li. 1. c. 16. Seru. 1. Aen. Foribus cardo strid. Ouid. 1. Fast.

——————— *Quamuis aliorum numina placem,*
Iane tibi primum thura meruumq; fero.

Deos inde quos diximus, hisee uerbis obsecrasse creditur: Te Iuppiter Opitule Stabilitor, Marspiter Quirine, Vesta Mater, seu queis alijs nominibus appellari uoltis, Et te, siue Deus, siue Dea es, in cuius tutelâ hoc solū, Vos ceteros item Deos Deasq; immortales omnes precor, quæso, obtestor, utei sitis uolentes propitij: Quæ à me, col-

legisq;

legisq; meis gesta sunt, geruntur, postq; gerentur, ea Imp. Cæs. Diui, F. Augusto P. P. Pontif. Max. Coniugi, liberis, gentiq; eius, Pop. Rom. Quiritibus, & Decurionibus, Colonis, Incolis Coloniæ Augustæ Vindelicorum agriq; Augustani Vindelicorum, intra regionem & fines quos me sentio dicere, uteiq; rectissumè sentio, coniugibus, liberis, familijsq; eorum, bene uerruncent, Vos omnia salua seruassitis, sicut uelim ea salua seruata sint, bene iuuetis, prosperetis, bonis auctibus auxitis: Viduertate m, uastitudinem, famem, morbos, pesestatem, intemperias, calamitates, uim, populationem hostilem & obsidium, prohibessitis, defendatis, auerruncetis: Perdulles terrore, fugâ, squalitate, miseritudine, morte afficiatis, eorum ulciscendorum copiam faxitis. Harumce rerum ergo, Coloniæ agrique lustrandi, lustriq; faciundi ergo, macti hisce Suouetaurilibus maioribus immolandis estote. Augustæ nominis obseruatio tacitè non transmittenda. Scio quibus urbibus conditores, quod eas florentes, potentes, ualentes & pollentes futuras aut sperarenr aut optarent, inde nomina indidere, at augustum, auspicatissimis quibuscumq; grandius sonare & sanctius, palam est. Maiestatem eo æstimare possumus, quod maximus principum, diserti oratoris consilio, eruditissimo sæculo, *Augustus, quasi hominis naturâ amplior*, inquit Dio, *cognominatus est: Augusta enim ea quæ honore dignissima ac sanctissima sunt, dicuntur*. Neq; me interim præterit, eâ urbes esse conditione, ut non primigenio, sed deriuato ab Octauiano honore, hoc nomine fuerint insignitæ: Verum inter præcipuas dignitates id ipsum censum, Octauiani præcipuè ætate, cum quorundam postea licentia, nimium multum in hoc genere sibi indulserit, utrumq; Dionis fide, *Paphijs terræmotu afflictis, largitus est* (Augustus) *iussitq; ut urbem Augustam nominarent. Id non eò à me refertur, quasi non alijs quoq; urbibus multis, prius ac postea, in simili infortunio Augustus ac Senatores auxilium tulerint, quas si quis omnes enumerare uelit, res in infinitum se extenderit: sed quod cognomina etiam urbium honoris causâ Senatus eis imposuit, & non, quod nunc fit, ipsæ sibi nomina quotquot uellent delegerunt*. Paphus anno quo colonia nostra condita, instaurata est. Nec Virgilius hunc imponendæ concedendæq; appellationis morem annotare neglexit,

Vrbem appellabunt, permisso nomine, Acestam.

Vt uerò Augusti nomen honoris ergò inditum, sic contra contumeliæ pœnæq; aliquando ademptum, cuiusmodi Agrippæ exem-

plum

Dio. lib. 53.

Dio lib. 54.

Virg. 5. Aen.

plum apud Dionem, *cum multos milites amisisset, multos propter rem male gestam ignominiâ notasset, nam præter cetera, totam legionem quæ Augusta uocabatur, eo nomine uti prohibuit*. Iam illud ab alijs obseruatum, nullam dubitationem habet, quæcumq; urbes Augustæ à populis cognomina accepere, quemadmodum Taurinorum, Veromanduorum, Rauricorum, multis præterea, inprimis Vindelicorum aut Ræ torum Augustæ accidit, Istorum eas populorum principes fuisse & capita, uti Æduorum Augustodunum appellat Tacitus. Visum uerò memorabile, ex innumeris prope huius ordinis, quarum splendore pleraſq; prouincias Octauianus illustrauit, unâ Vindelicorum supeteſſe, quæ nomen non mutauerit, & Coloniæ dignitatem post tot sæculorum ætates adhuc tueatur: Cum reliquæ quotquot fuere, omnes aut perierint funditus, aut nomine, aut libertate, aut utrâq; re mulctatæ fuerint. Subuereri interdum soleo, ne quæ diſſerimus parũ propria & accommoda argumento instituto uideantur: Quod quidam liberâ Rep. non multo aliter habuiſſe, ritusq; quos protulimus ſeruatos, fortaſſe consentiant, sed non perinde opinentur ad Augustum referendos, cuius æuo pleraq; ueterum instituta sint peruersa, leges contemptæ. Rursus alij, neq; antea quidem colonias quæ in uetera oppida ducerentur, circumarari consueuiſſe, sed eas tantum quibus noua ædificabantur, quod Cato scripserit, *Qui urbem nouam condit, tauro & uaccâ aret, ubi arauerit murum faciat*. Vtrisq; occurrendum: nostrâ enim intereſt, quæ scribimus ueta & solida uideri, uti sunt, non ad inanem speciem & ostentationem conformata. Priores, quod Reip. formam uersam aiunt, nihil errant, palam est sub Iulio & Augusto imperium à pluribus ad unum migraſſe: Verum publicas ptiuatasq; consuetudines, præsertim condendarum coloniarum rationes, idcirco immutatas, quî sit consequens? Nemo unus Augusto antiqui moris retinentior, ut Suetonius obseruauerit, *etiam habitum uestitumq; pristinum reducere* studuiſſe: In religione superstitioni quã neglectui propior, neq; omina & auspicia, neq; somnia uel sua, uel aliena de se neglexit, & cæremonias *ueteres ac receptas reuerentiſſimè coluit*. Atqui quæ circa coloniæ deductionem fiebant, ad religionem pertinuiſſe uident omnes: Nihil ergò cauſſæ, cur quas iure optimo deductas uoluit, aut non auspicatò deduxerit, aut non circumarauerit, aut non lustrauerit, in ijs deniq; eorum quæ enumerauimus minimum aliquid prætermiſerit. Posterioribus Varro satisfacit,

Dio lib. 54.

Tac. An. 3.

Cato apud Isid. lib. 15. c. 2.

Suet. Octau. c. 40.

Suet. Octau. c. 90. 91. 92.

N

tisfacit, quem asserentem audiuimus, colonias omnes urbes dici, quod eo quo Roma modo sint conditæ: cum uno uerbo omnes cõprehenderit, fieri non potest ut quæ in uetera oppida missæ, quæq; nouas numero longè superabant, excluserit. Adde quod Berytum, Cæsaraugustam, alias quasdam, antequam coloniæ fierent diu stetisse exploratum habemus, quarum tamen nummi nihilominus boues iunctos cum aratro, pone nescio quem stiuæ innixum præferũt, & circumarationem perspicuè significant. Nec istud Cato conuellit: ut scriptum reliquerit quo ritu nouæ urbes condendæ sint, non indicauit, eo uti nefas esse, deducendis colonijs in oppida iam extructa: Quin si nomen pressè accipimus, & in Varronis etymologiã intuemur, hæ quoq; nouæ urbes sunt, ideo usus obtinuit, ut coloniæ in antiquissima oppida missæ, non minus condi dicerentur, *Apul. apol. 1.* quam quibus noua à solo & fundamentis fuere exædificata: sic Apuleius, cum Madauram Syphacis oppidum appellasset, nouo dein conditu, coloniam euasisse subiunxit. Vno differebant uetera, muro iam antea usa, quod is in sulco nouiter ducto statui non poterat, sed aratrum uel muro applicitum, uel proximè pomœrium circumactum existimo: sin muro carerent, nam quædam aggere tantum, aut si forte uallo munita (hæc de Vindelicâ fama manet, etsi uetustate obscurior) mœnia ex ipso sulco excitabantur, prorsus ad eum modum quem Cato præscripsit. Primum coloniæ ambitum ut tamquam radio describam, nemo exiget, eius enim memoria, cum ueterum mœniorũ uestigijs deperdita: quæ mediâ prope urbe murorum reliquiæ à S. Crucis ad Marianam portam, & hinc ad D. Ægidij superant, Augusti æuum longo interuallo non attingunt: quiq; coniecere muros ab Ægidij, per cliuum cui hinc nomen *Maurberg* manserit, ad turrem quam Regiam appellant, inde per forum olitorium, ac per depressum uicum, Valleculam ex re dictum, ad S. Crucis portam rursus pertigisse, Triumuiros hosce fines circumscripsisse, nimis tenuiter de amplissimâ coloniâ, tot ornamentis instructâ sentiunt: Commodius sensuri (fuerit is aliquando ambitus) si posterioribus temporibus tribuere maluissent, quibus, collabente imperio, & afflictis prouinciarum præsidijs, multarum urbium ciues, munitiones quo facilius tueri possent, in arctum contraxêre, si occasio ferret iterum exporrecturi. Quod & nostrâ ætate Romæ accidisse scimus, cum nonnullis locis nouo opere urbs muniretur. Inter Marianam quam diximus portam

tam

tam, & nouos muros, tot antiquorum ædificiorum rudera effossa uidimus (neq; plura ullibi) ut id spatium ad coloniam olim pertinuisse, nihilo magis quam de coloniâ ipsâ sit ambigendum; Et si profectò D. Vdalrici ætate, qui anno Christiano CMLXXIII. obijt, urbe neutiquam fuerit comprehensum, annales enim eum templum S. Stephani *non longè à ciuitate* construxisse memorant, quod nunc intra muros est, & hoc ipso spatio quod coloniæ tribuimus continetur. Momentum adijcit D. Galli ædicula (hoc nomine nunc celebris est, cum antiquum ignoremus) quam omnium primam Christianis sacris Augustæ dicatam, multorum sæculorum consentiens fama prodidit, ea longè extra interiorem ambitum, proximè nouos muros posita. Id non negauerim, qua se urbs in meridiem erigit, aliquantum ultra ueterem modum esse porrectâ: argumento etiam, quod id loci ubi SS. Vdalrici & Afræ templum iam uisitur, Christiani sepulcra (aream aut cœmeterium, antiquis ecclesiæ uocibus, appellemus licet) Diocletiani ætate habebant, cũ in ciuitate sepelire neq; per XII. tabulas, neq; per Imperatorum rescripta liceret. Item alijs sæpe locis pro rerum temporumq́; rationibus siue promotam siue contractam fatendum. Porrò quoniam circumaratione, & ceteris illis ritibus coloniæ constituebãtur, ratione factum ut natalem inde auspicarentur. Et quamquam paucis omninò certum originis diem assignare possumus: nam præter Brundisium, quam Non. Sextil. conditam ex Cicerone intelligimus, Bononiam, quam III. Kal. Ian. ex Liuio, Placentiam Prid. Kal. ex Pædiano, & ipsis Kal. Ian. Saticulam ex Festo, nescio num aliæ litterarum monumentis consignatæ: unum tamen Brundisinorum exemplum, cuius Cicero meminit, dubitare nos non patitur, quin & reliquæ natalem sanctum celebratũq; habuerint, ac Romana Palilia aliqua ex parte fuerint æmulatæ. Vt in nostrâ ex obsoletâ antiquitate eruere, & ad fidem queamus constituere, metuo: at ne qua susceptum munus destituam, quærere & indagare pulchrum existimo. Repetamus ergo animo, Rætici belli exitum in Kal. Sextil. incidisse, uidetur consequi deductionẽ ante proximã hyemem maturatam, medium autumnum huic curæ impensum. Ac cum uulgatâ famâ, aliquibus etiam monumentis testatum sit, IV. Kal. Octobr. ex omni memoriâ religiosè Augustæ cultas, quid cur non hæc potissimum coloniæ encænia suspicemur? Incidunt in LIX. diem à Kal. Sextilib. quem Cisæ

Ex XII. tab. Cic. 2. de diu. Imp. Hadr. ap. Vlp. D. lib. 47. tit. 12. l. 3. Impp. Diocl. et Max. C. lib. 3. tit. 43. l. 12.

Cic. ad Attic. lib. 4. ep. 1. Liu. lib. 37. Pæd. or. in Pis. Fest. u. Satic.

N 2 sacrum

sacrum tertij libri fragmentum monuit: Vti pleraq; reliqua narratio, ita fortassis hæc pars, ueri istud refert uestigium, & si perturbatum & confusum. Perspeximus Kal. Sextilium annotationem haudquaquam inanem fuisse (quantumuis fragmenti auctor ad friuolam fabulosamq; narrationem detorserit) eo minus erit ut LIX. dierum numerum, accuratè adeò proditum, ex uano haustum adducar credere. Nã quod postea princeps ecclesia eo die Christiano cultui dedicata, certo consilio factum autumo: Fuit iam olim in more positum, superstitiosos Deorum cultus, substitutis Christianis cæremonijs, quæ priorum loco in uulgi oculos incurrerent, publico consensu abrogare, siue uerius expiare. Cuiusmodi, si res postulet, multa suppetant exempla. Hîc piâ prudentiq; cogitatione, quæ sacra Ioui Regi, Terræ matri, & Genio coloniæ fiebant annuè, in Deum Opt. Max. Virginem matrem, & Spiritus cœlestes tutelares, quibus omnibus ecclesia sacrata est, sanctiori ritu uersa interpretor. Quin & ludos, qui equorum decursu celebres ad nostram ætatem prope urbem durauere, ab usq; Coloniæ constitutione eâdem occasione originem ducere existimauerim. Nisi coniecturis plus æquo indulgeo, quod mihi quidẽ nõ uidetur. Mœnibus delineatis, sequebantur platearum directiones, ædium sacrarum, fori, & reliquorum locorum, quæ ad publicum usum pertinent designationes, arearum priuatis domibus ædificandis diuisiones. Quæ quia natali absolui omnia nequiuere, in posteros dies reiecta sunt. Viæ (nam reliquiæ indicio sunt) *silice in urbe, glareâ extra urbem* stratæ, ad Romanum exemplar, quod ex Liuio cognoscimus. Earum ceteroquin rationem, ut nunc res habet, nullam inire possumus, formâ urbis (quod Liuius Romæ quoq;, post bellum Gallicum instauratæ, accidisse scriptum reliquit) occupatæ magis quam diuisæ simili. Siue prior urbs nullo certo ordine ædificata, curam uicos dirigendi non admisit: Siue, quod uero propius reor, quæ à conditâ coloniâ multa & fœda sequuta sunt incendia, bella, uastationes, & ipse tot sæculorum cursus, priscam designationem ita immutauêre, ut eius uel nulla, uel obscura, nec agnoscenda uestigia supersint. Ad ædificia quod spectat, in publicis interdum à colonijs non res tantum, sed & appellationes ad Romanum exemplar conformatas animaduerto, siue dominæ urbis imitatione, & ad eius quodammodo præiudicium, siue tacito naturæ instinctu, quo ad patrij soli memoriam omnibus modis

Liu. lib. 41.

Liu. lib. 5.

dis reuocamur. Sic Helenus apud Virgilium,

———————— *paruam Troiam, ſimulataq; magnis*
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Conſtituit, & Æneas, *Virg. Æn. 3.*

———————————— *hoc Ilium, & hæc loca Troia.*
Eſſe iubet. ———————————————— *Virg. Æn. 3.*

Inde eſt quod in quibuſdam colonijs campum Martium, & neſcio quæ huius generis reperimus, ſed frequentiſſimè Capitolia: nam Capitolia habuiſſe illuſtres urbes Capuam, Beneuentum, Nolam, Pompeios, Rauennam, Brixiam, Florentiam, Mediolanum, Carthaginem, Conſtantinopolim, Nemauſum, Toloſam, Narbonem, Auguſtodunum, Treueros, Santones, Agrippinam, locupletes teſtes prodidere: Neq; nos eo ornamento deſtituti, Meminere Capitolij Auguſtani acta Afræ martyris ſemel atq; iterum. Quâ urbis regione ſteterit, nullis ſuſpicionibus aſſequor, niſi quod ſummam, Vitruuij auctoritas tuetur, *Ædibus uerò ſacris, quorum Deorum maximè in tutelâ ciuitas uidetur eſſe, & Ioui, & Iunoni, & Mineruæ, in excelſiſſimo loco, unde mœnium maxima pars conſpiciatur, areæ diſtribuantur:* In Capitolijs quippe cum coniuge & filiâ cultus Iuppiter. Vnde ad Capitolium primam noſtrarũ inſcriptionum pertinuiſſe autumo, Ioui optimo maximo, æterno, conſeruatori, & ceteris dijs deabusque eius loci, à neſcio quo Præſide prouinciæ Rætiæ dedicatam, ut ego quidem lego. De filiâ Arnobius, *Nonne uides in Capitolijs omnibus uirginales eſſe ſpecies Mineruarũ?* de patre & Iunone cõiecturâ à Romano mutuamur: hinc Varro auctor, Capitoliũ uetus (diuerſum à Capitolio Tarpeij mõtis) nomẽ accepiſſe *quod ibi ſacellũ Iouis, Iunonis, Mineruæ*, & ad hoc exemplar in Auguſtodunenſi, ut eſt apud Eumenium, aras habuere *Iuppiter pater, & Minerua ſocia, & Iuno placata.* At quamuis Capitolium Romæ multa comprehenderit, Arcem, Aſylum, Curiam calabram, Romuli caſam, & pleraque templa, Vnum tamen inter hæc Iouis Capitolini, à Tarquinio Priſco uotum, à Superbo exædificatum, ita enituit, ut Capitolij nomen ſæpe ſolum ſuſtinuerit, quod qui antiquos ſcriptores attigerit non eſt negaturus. Eâ ratione in reliquis urbibus, Capitolium fortaſſis interdum arcem complectebatur, eò S. Hieronymus Babyloniæ arcem Capitolium uocauit, ſed id neutiquam perpetuum, nec ſcio an in noſtro uerum: de templo certè primario & maximè ſplendido, ubi ubi Capitolij nomen occurrit, dubitare non poſſumus,

De lap. capit. Suet. Tib. c. 40. Caio 57. Beuen. Id. de gram. Orbilio. Nol. Ado martyr. 14. Ian. Pomp. Vitruu. lib. 3. c. 2. Rauen. Rub. hiſt. 1. Brix. acta SS. Fauſt. & Iouitæ. Flor. et Med. Bergin. orig. Flor. Carth. Cyp. ep. 55. & de lapſ. Conſtãt Gyl. Top. lib. 3. c. 7. Nemauſ. Pold. antiq. Nem. c. 16. Tolo. Greg. Tur. de glor. mart. cap. 48. Narb. Sid. de laud. Narb. Auguſtod Eũ. paneg. Treu. uita S. Tyrſi. Sant. Pith. aduerſ. lib. 2. c. 18. Agrip. nomẽ adhuc manet. Vitruu. li. 1. c. 7. Arnob. lib. 4. Varro de ling. lib. 4.

Hier. de locis Hebr. & comment. in Iſ.

tum

tum quod ſcriptores quorum ad oram nomina hoc indicāt, ex quibus Eumenius in panegyrico, Apollinis templum atq; Capitolium Auguſtoduni, appellat *fana longè omnium in hac urbe pulcherrima*, tum quod concilium Eliberi olim habitum, prohibet ne quis *ad Idolum Capitolij ſacrificandi cauſsâ aſcendat*: S. Zeno, Iudæorum Synagogas, & gentium Capitolia Chriſtianorum eccleſijs comparat: & ad Auguſtanum ut accedens ſacrificaret, Gaius iudex Afram hortatus eſt: Neque aliter Saturninus Apollinarem martyrem Rauennæ, uti acta habent notæ uetuſtatis, quæ eo libētius exſcribo, quod de templo, eius ſplendore, Iouiſque cultu dicta, ſimul confirmant, *An ignoras ſacrum nomen Iouis, qui magnus eſt habitator Capitolij urbis huius, cui te oportet ſupplicem fieri? B. Apollinaris reſpondit: Quis ſit ille habitator neſcio, nec templum eius noui. Pontifices dixerunt: Veni ergo, & uide magnificum fanum, mirificeque exornatum, uidebis illic inuictiſſimi Iouis ſimulachrum.* Extra Capitolium ædes ſacræ præterea aliæ, quarum non omnium memoriam intercidiſſe, inſcriptionibus quæ hos commentarios ſequūtur debemus. Siluani templum, cum ſigno uetuſtate collapſum (quod ex illis cognoſcimus) Sext. Attonius Priuatus reſtituit: Plutoni & Proſerpinæ ædem Flauia Veneria Baſſa, uiſu monita ſtatuit: Mercurio, cuius ſedes à tergo eius inſcriptionis fuere, Appius Claudius Lateranus uotum ſoluit, item M. Baſſinius Vitalis: Marti Criſpus Ræci filius: Marti & Victoriæ, contubernium Marticultorum: Dijs Deabuſque omnibus, Adiutorius Romanus. Quamquam marmora, quæ uotum ſolutum tantummodo indicant, ad templa pertinere affirmatè non dixerim, quod uota perſæpe, poſitis ſimulachris loco non ſacro reddita. Ædis incertæ neſcio cuius, nomen enim temporis iniurijs conceſſit, cum ſuis ornamentis, meminit Antonij Æliani lapis: De Ciſâ ſuſpiciones in medio: Veneris aliquod delubrum extitiſſe, Afræ hiſtoria innuit: Auguſti, Suetonij uerba, *Prouinciarum pleræque ſuper templa & aras, ludos quoq; quinquennales pæne oppidatim conſtituerunt*, nam inter pleraſque has prouincias, eæ ſine controuerſiâ imprimis numerandæ, quæ etiam totas ciuitates Auguſtæo nomini dicatas habuere. Sed templa profectò complura alia, deperditis iam nominibus, partim cum coloniâ nata, partim ſequentibus temporibus conſtituta ſunt. Situm uix ſcio an ullius recte indicabimus. Viam eò munirent lapidum inſcriptiones, ſi quibus locis ſingulæ erutæ, annotaſſent maiores, nunc eo auxilio deficimur

Concil. Elib. can. 59.
Zeno ſerm. de ſpirit. ædif. dom. Dei.

Vide inſcript. Auguſt. parte 1.

Suet. Octau. c. 60.

cimus. Mercurius tamen credo in foro cultus, sententiæ Vitruuium auctorem habeo: qui quod Martis & Veneris fana extra urbem, Hetruscam disciplinam sequutus, collocat, uideo ei us ne Romæ quidem semper rationé habitam. Plutonis & Proserpinæ haud procul à Saluatoris templo stetisse, uisum aliquando, argumento arulæ illiteratæ exiguæ, in proximo Societatis Iesu collegio erutæ, meminenam Vitruuium Ioui, omnibusq; cœlestibus excelsissimas præscribere, humiles Vestæ, Terræ, Mariq;, inde humillimas inferis tribuendas procul dubio censebam. Sed quam ancipites & incertæ hariolationes istæ, nec ignoro, nec diffiteor. Ineptè etiam quidam, quoniam Siluano lacte factum legerant, in lacticiniorum ei foro quod nunc est, locum dedere. Fori colonici area statim à principio designata, ad ædem maximam Virginis genitricis, nisi nos uestigia quæ odoramur decipiunt. Occupasse censeo, cum spatium quod id loci ad orientem solem hodieq; patet, tum quidquid ædi post primam constitutionem ex eâ parte adiectum, Magni operis ædificium intelligo, quod ab alterno diuinarum laudum concentu chorum, ab ætate nouum, cum uulgò dicimus. Fauet Vitruuius, qui foris media urbe locum tribuit: multo ualidius fama uetus, cuius fidem persæpe nugis & fabulis intermixtis dubiam, rarò ex toto uanam mendacemq; expertus, qua ferri potest, nunquã eleuare consueui: narrat hæc, Vbi nunc ædes est, stetisse Romanis temporibus Xystum, amplamúe porticum, Ego basilicam interpretor, in quâ magistratus ius dicerent, & mercatores maximè per hyemem conuenirent, nam *basilicarum loca adiuncta foris*, ex Vitruuij præscripto scio, quem in architectonico argumento sæpius laudare necesse habeo. Et quidni fuerit basilica porticus, quam basilicarum dimensionibus constitisse ex uestigio colligimus? Siquidẽ chalcidicum nouum (chorum appellauimus) & extremas utrimq; testudines (cum ædes quincuplex sit) latitudine inter se haudquaquam consentientes, cogitatione paullisper seiungimus, harum enim symmetriæ uitium, certo mihi argumento, à Romanis non esse. Reliquiæ interiores tres, simul iunctæ, duplam longitudinis ad latitudinem proportionem habent, & mediana, triplâ fere latitudine singulas laterales excedit: ad occidentem in hemicyclo, ubi iã Episcopi solium lapideum, tribunalis locus. A quibus rationibus nihil dissentiunt basilicarum ichnographiæ, in architectorum libris deformatæ. Verum, etiam si areæ circumscriptio

conuenit,

Vitruu. lib. 1. c. 7.

Vitruu. lib. 4. c. 8.

Vitruu. lib. 1. c. 7.

Vitruu. lib. 5. c. 1.

conuenit, absurdè tamen, quisquis æstimat testudines tres interiores quas diximus, cum Romanam architectandi rationem neutiquam referant, ex basilicâ superesse: ferri possit quod quidam probabilius cõiecêre, superesse ex eâ pilâs quadratas, siue columnas Atticas lapide structas, utrimque octonas aut nouenas, quibus fornices incumbũt ad dimidiam circinationem arcuati, medianã testudinem sustinentes, nam antepagmenta lateritiâ pilis adpressa, hinc medianæ, lateralibus inde testudinibus subseruientia, postea accessêre, quod apertum est, cum per ipsa epystilia hac de caussâ incisa excurrant: Reliquam basilicam omnem dudum disiectam, eius fundamentis ecclesiam inædificatam existimamus, exterioribus porticibus iam tunc, at longo post tempore chalcidico, adiectis, cũ de chalcidico ex annalium monumentis constet. Quod enim Christianis usibus ecclesiæ in longum porrectæ etiam antiquitus aptæ uiderentur, cuius rei testimonium Apostolicæ constitutiones dicũt, *sit ædes oblonga, ad orientem uersus naui similis*, subinde accidit, ut uel basilicæ, utpote hac formâ, in ecclesias uerterentur, quo fortasse Ausonius respexit, *Basilica olim negotijs plena, nunc uotis*: uel ecclesiæ dirutarum basilicarum spatia occuparent. Et hinc potissimum manasse crediderim, quod maximis & amplissimis quibusq; ecclesijs id nomen passim inditum: quamquàm Isidorus, & quidam sacrorum rituum interpretes, aliam appellationis caussam assignant. Num quæ præterea ueteris basilicæ reliquiæ extent, diu multumq; uestiganti, occurrit frustum columnæ striatæ in proximo episcopij atrio, crassitudine diametri duorum pedum cum quadrante circiter, quod inde esse conijciebam: eius altitudinem ad Corinthium genus æstimãtibus, scapus columnæ cum basi & stylobatâ, cumq; capitulo, epistylio, Zophoro & coronâ, in triginta sex pedes assurrexerit, aliquanto minus si ad Doricas, aut Ionicas, aut etiam Hetruscas dimensiones uocemus. Quia uerò Vitruuius ostendit basilicas supra contignationem columnas habuisse inferioribus minores, hanc superiori ordini tribuo, Atticis quippe illis longè graciliorem. Coniuncta deinde foro ærarium, carcer, curia: de ærario & carcere nihil præterea affero, nisi cui tamen credibile, monetæ officinam, quæ proximè ædem maximam stetit, ad annum usq; ab hinc centesimum quinquagesimum plus minus, ærarij locum occupasse. Curiam profectò in uicinia ad turrem Regiã fuisse, prodidere maiores, & eo argumento coniecturæ de fori regione minus

Clem. Apost. constit. lib. 2. c. 57.

Aus. orat. ad Gratian.

Isido. orig. lib. 15. c. 4. Amal. lib 3. c. 2. Vualfrid c. 6. & 7. Io. Steph. Durant. lib. 1. c. 1.

Vitruu. lib. 5. c. 1.

ne minus pœnitet. Hanc ipsam turrem (reperio aream id loci inædificandis ædibus, tradidisse beneficij nomine, Othoni Bogenario Augustano ciui, Gottefridum comitem Hohenloensem, anno post Christum natum MCCXLVI. IV. K. Septembr. Conrado *illustri*, *Romanorum in Regem electo* coram, uti in litteras relatum, quibus scribendis Henricus Velserus testis affuit) hanc inquam turrem, sunt qui Romanum opus opinentur, nec eius rei præter uetustatis speciem indicium ullum habent: mihi Germanicum aut Francicum, aut ut uetustissima sit, Gothicum sapit, Et uel Theodorici, uel Pipinorum & Carolorum tempora subolent. Curia ubi nunc est, Prætorium, Præsidum antiquitus usui paratum, fuisse certis rationibus persuadeor, atq; ita interpretor quod in uetustis tabulis *Ambthauß* appellatur. De thermis & amphitheatro non certus index, non satis clara indicia superant, argumentis in suspiciones trahimur: nam ut tunc mores erant, illæ ad lauandi usum uoluptatesq;, istud ad oblectamenta spectaculorum propemodum necessaria: Et paucæ sine utrisq; coloniæ, tenuiores dico, ne de maxima florentissimaq; ambigamus. Saluianus episcopus, qui se uixisse ostendit quo tempore *Romana Respublica uel iam mortua, uel certè extremum spiritum* agebat, in theatra & ludos asperius inuectus, disertè ait, illas solas ludis carere urbes, quæ uel in barbarorum potestatem redactæ, uel miseriâ & egestate ita attenuatæ, ut faciendis sumptibus uires non sufficiant, superesse tamen in his adhuc *loca ipsa, ac diuersoria ludicrorum*, hoc est theatra. Ante non multos annos, in hortis ad D. Stephani quibusdã, scrobe altitudine triũ aut quatuor pedũ forte effossâ, detectũ apparuit pauimentum tessellatum sectile egregij operis, in quo quadratis spatijs delineati gladiatores, ascriptis nominibus, bigæ, metæ, alia id genus, ut satis appareret ædificio splendido, qualia in opulentis urbibus, homines præpotentes & perdiuites, ad luxum atq; magnificentiam comparare solẽt, inseruisse, hoc cum per aliquot menses niuibus, gelicidijs & omni hyemis iniuriæ, magno antiquitatis neglectu sub dio patuisset, terrâ iterum est obrutum: Mihi aliud ex alio cogitanti, in mentem uenit, thermarum uideri posse uestigia, sed rei incertæ certus esse auctor nolim, & si probè cognitum habeo, balnearum loca omni ornamentorum genere, pauimentorum inprimis, fuisse uestita, & memini apud Plinium legere, Agrippam in thermis quas Romæ fecit, pauimenta nouo inuento, ex humo etiam in came-

Saluu. de prouid. lib. 4. & 5.

Plin. lib. 36. c. 25.

ras transtulisse. Amphitheatrici cadaueris nec ossa conspici, non uelim quisquam nimis miretur: quot eâ fortunâ Romanæ urbis monumenta, insanis sumptibus in spem æternitatis structa, præ quibus quid fuerint ædificia coloniæ, quantumuis splendidæ? Pleraq; senium soluit, nam & saxis sua mors imminet, multa subruerunt manus inimicæ, quædam amicæ: En amphitheatra, Placentinum Vitelliano bello, Tacitus testis, obsessâ urbe incensum conflagrauit: altâ pace Catanense, Theodorici Regis concessu (rescriptum in Cassiodori uarijs legitur) reficiendis mœnibus impensum. Et scio hanc frugalitatem pluribus antiquis operibus fuisse exitio. Lapideorum tamen membra, quamquàm alio translata, formâ quadantenus agnoscendâ mansere, lateritiorum neutiquã. Quæ meo animo caussa inter primas, cur pauca ueterum ædificiorum fragmenta Augustæ possimus ostendere, plura alibi, in quibusdam minoris rei & famæ urbibus. Cum enim in propinquo lapicidinæ nullæ essent, lapides magno constitisse uerum est: à Colonis itaq; (& si impensæ cum usus ferret non pepercisse, & pilæ ex basilicâ reliquæ, & columna striata, præter alia indicant) factũ prope necessariò, quod Reges & ciuitates locupletes nonnullas, firmitatis perpetuitatisq; gratiâ fecisse consulto Vitruuius & Plinius scripsère, Vt lateritia pleraq; opera, publica priuata, statuerent: quibus semel disiectis, uti excisis arboribus nil nisi radices, sic præter fundamentorum uestigia, nullius rei indicium relinquitur. Nam quæ ex lapide ornamenta accessisse credibile est, cum pro modo singulorum ædificiorum pauca fuerint, in calcem soluta, aut alios usus uersa, priori formâ amissâ minus apparere, non uidetur incredibile. Fundamentorum uerò rudera multa & magna, duritiâ ut ferro uix cedant, diuersis urbis locis fodientibus nunc quoq; occurrunt, ex quorum accuratâ obseruatione, periti architecti inædificatorum olim operum speciem, non difficulter animo conciperẽt, si hæc eâ quâ æquũ esset curâ curarentur. Est, exempli caussâ, haud ita procul à pauimento quod thermis tribuimus, uicus in crescentis prope lunæ modũ incuruus hortorũ utrimque parietibus inclusus, quibus si fundamẽta subsint, quæ tãti ædificij fidẽ sustinere possint, de amphitheatro profectò cõiecturã ex formâ sumã. Ductus demum inducendis educendisq; aquis, à primis colonis uidentur. Riuos qui perpetuis fossis, ex Lyco & proximis quibusdam amnibus, magno ciuium commodo in urbem deriuati, atque cloacas

Tac. hist. 3.

Cass. lib. 3. ep. 49.

Vitruu. lib. 2. c. 8.

Plin. lib. 35. c. 14.

eluendis

eluendis sordibus subterraneas fornicatas intelligo. Nam riuos, tacentibus domesticis annalibus rei insignis auctorem, cui quam Romanis tribuimus rectius? quibus hoc genus opera mirè usitata, ut à ductis fossis nonnullæ urbes nomen inuenerint: hinc Eumenius, Imperatores sui temporis commendat, qui *resides aquas, & nouos amnes, ueluti aridis fessæ urbis* (Augustoduni) *uisceribus infundant.* *Eum. pro schol. instaur.* Cogitaui aliquando Fortunatum eò scripsisse, Augustam à Vindone & Lyco fluentari, quod de Lyco per canales istos uerum sit, in Vindone poeticâ phrasi propinquitatem spectauerit. Non nego posterioribus sæculis nouos riuos additos, ueteres uariè mutatos esse, sed hîc principium indicamus. Cloacarum, præter sordium expurgationem, eædem quæ Romæ caussæ, *Has primum Romæ fecisse dicunt* (ait Isidorus) *Tarquinium Priscum, ut quotiens pluuiarum inundatio existeret, per eas aquæ extra ciuitatem emitterentur; ne maximis perpetuisque tempestatibus, planitiem uel fundamenta urbis strages aquarum subuerteret.* *Isid. lib. 15. c. 2.* Etsi Plinio Romanas *operum omnium dictu maximum* appellare uisum, nec Augustanæ quidem pro coloniæ modo contemnendæ: nam quod ille miratur unicè, *durant tamen à Tarquinio Prisco annis DCCC. propè inexpugnabiles*, altero tanto nostræ, & aliquanto amplius, à conditâ coloniâ ad hanc ætatem perstitere. *Plin. lib. 36. c. 15.* Quod Liuius de Romanis prodidit, ut *primò per publicum ductæ, nunc priuata passim subeant tecta*, istis itidem contigit, certo antiquitatis indicio, formâ urbis hodie ualdè immutatâ. *Liu. lib. 5.* Atque publica in hunc ferme modum habuere. De priuatis unum moneo, domos aut domorum areas, sorte fuisse diuisas, ita Æneas apud Virgilium,

Sortiturque domos ——————— *Virg. Aen. lib. 5.*

In quem locum Donatus, *dabantur autem sorte, propter locorum differentiam*, ut enim quæque foro proxima, ita situ maximè commoda & opportuna censebatur. Nunc, quoniam coloniæ corpus, quâ fieri potuit delineauimus, restat animam (Reipublicæ constitutionem me dicere palam est) describere. Hæc in duo membra disparata, diuina & humana complectitur. Nobis de religione uniuersim eo minus dicendum, quod colonos patria sacra, Romana uidelicet, coluisse nemo ambigat: ludis tamen, festisque quibusdam diebus uariasse docet Cicero, quod inter Romanæ urbis commoda, ludos & festos dies numerat, quibus Quirites in colonias missi sint cariturì, *Cic. agrar. 2.* Et Tertullianus ait, aliquas ludorum spe- *Tert. de Spectac.*

cies ex *municipalibus fastis superstitionibusque caussas originis* habere. Curatio sacrorum Sacerdotibus demandata, inter quos eminuere Pontifices. Extant fasti marmorei Pontificum coloniæ Iuliæ Sutrinæ; C. Virius quidam PONTIF. ET DECVR. in antiquâ inscriptione legitur, & plura huius generis, præter Ciceronis uerba quæ mox dabimus, nos de colonicis Pontificibus dubitare non patiuntur. Singulorum deinceps Deorum Flamines, Augures, Haruspices, Æditui etiam, Tibicines, Popæ, ministri alij. Quorum omnium numerum grandiorem fuisse, quam hodie quisquã facile cogitatione concipiat, persuasum habeo. Nec defuere dignitatis ornamenta: Latinus Pacatus Naronenses Theodosio Imp. gratulantes describens (Illyrici ea colonia) nominat *Reuerendos municipali purpurâ flamines, insignes apicibus sacerdotes*: Tertullianus, cognoscendæ antiquitati inprimis bonus auctor, addit auream coronam, quæ prouincialium sacerdotum insigne fuerit proprium, uti prætextæ, uel trabeæ, uel palmatæ, certis dignitatum generibus Romæ, inde apud Epictetum nescio quis, Augusti sacerdotium Nicopoli ambiens, *At auream coronam gestabo*. Ad politiæ rationem quod spectat, Coloniam leges ab Imperatore & Triumuiris accepisse dixi, nec muto: Sed & alias à colonis, pro re natâ latas, compertum, Sic est ad Virgilij uerba,

Vide inscript. Smety f. 44. n.15. & f. 159 n.10. & sepè capite Magistratuum municipalium.

Pac. in paneg. Theod.

Tertul. de Idol.

Arriani Epict. lib.1.c.19.

Virg. Aen.1.

————————*patribus dat iura uocatis*,

Apud Seruium, *Dat condendi iuris potestatem, his quos appellauerat patres*: res firmat, nam quî prospicerent Triumuiri euentura tam acutè, ut nouis in dies legibus opus non esset? Superant quædam huius generis æreæ & marmoreæ reliquiæ, siue decretorum siue legum nomine inscriptæ, siue coloniarum siue municipiorum, quod eodem in hac caussâ recidere arbitror. Legum porrò cura ad publicum consilium pertinuit: publicum consilium Decurionibus constitit. Hos nomen accepisse existimant quidam, ait Pomponius, *quod initio cum coloniæ deducerentur, decima pars eorum qui ducerentur, consilij publici gratiâ conscribi solita sit*. At errant profectò isti quidam, nec est ut in bene constitutâ Republicâ ullâ, decimus quisque ciuis Senator ferri possit. Scilicet Romæ ad Sullæ Dictaturam usque Senatus trecentorum numerum non excesserit, in colonijs nonnullis quadringentorum, quingentorum, sexcentorum expleuerit? Cicero Rullo obijcit, *Quinque millia colonorum Capuam scribi iubet*: Si decimam deducimus, quingenti procul dubio Decuriones prouenient,

Pomp. D. lib. 50. tit. 16. l. 239.

Cic. agrar. 2.

nient,

nient, At aliter ille, *Huc isti Decemuiri, cum numerum colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum Decuriones, decem Augures, sex Pontifices constituerint.* Totidē ego Augustæ crediderim cōstitutos, Ad Romanæ originis hâc quoq; in parte similitudinem, Propertius, *Prop. lib. 4. el. 1.*

Centum illi in prato sæpe senatus erat.

Nā Capuæ exemplo opinionis alterius ineptiæ satis superq; patefactæ. Etymon igitur à curiâ, quæ est Isidori in originibus interpretatio, aut de curijs deducere uerius. *Isid. lib. 2. c. 4.* In decurias enim Decuriones tributos suspicor; Inde Decemprimi nati, quorū præsignis præ reliquis dignitas, meminit Cicero oratione pro Sex. Roscio Amerino: Liuius in historiâ secūdi belli Punici, *Decreuerūt ut Consules magistratus, denosque principes Nepete, Sutrio, Ardeâ, Calibus, Albâ, Carseolis, Sorâ, Suessâ, Setiâ, Circeis, Narniâ, Interamnâ (eæ namq; coloniæ in eâ caussâ erant) Romā accirent:* *Liu. lib. 29.* & hisce Iulius Firmicus, *Faciet claros, & gloriosos, ciuitatibus præpositos, aut maximarum ciuitatum Decemprimos;* *Firm. lib. 3. c. 12.* hinc Hermogenianus Decemprimatum dixit. *Hermog. D. li. 50. tit. 4. l. 1.* In curiâ conuenisse, clarum: Itaq; posteriores, Curiales pro Decurionibus promiscuè appellauere, uti est in Arcadij & Honorij lege, *Arca. & Hon. Cod. lib. 1. tit. 3. l. 12.* tum sæpe alibi. Primos à Triumuiris Coloniæ deducendæ lectos conijcio: uacantibus deinceps locis allecti uel à Censoribus, quod minoris Plinij auctoritate assero, *Plin. lib. 10. ep. 113. 116.* uel ab ordine ipso, uti lapis antiquus habet, HVIC. ORDO. SENIENSIVM. ORNAMENT. DECVR. PRIMO. DECREVIT. *Inscript. Smet. f. 161. n. 9. f. 83. n. 1.* siquidem Decurionum ornamenta decernere ad eos qui legerent pertinuit: uel à Decurionibus, Augustalibus, & Plebe, sic est in Suessanâ inscriptione, HONOREM. DECVRIONATVS. GRATVITVM. DECREVIT. ORDO. DECVRIONVM. ET. AVGVSTALIVM. ET PLEBS. VNIVERSA. Imperatorum deniq; iussu plerosq; Decuriones & magistratus constitutos, scio neminem ambigere, at id præter consuetum morem cōtigit, nec nobis hoc loco de Principum auctoritate, quæ infinita fuit, disputandum. Allecti pecuniam quandoq; erogabant, ita Cn. Sulpitius in uetusto marmore, DEDIT. DECVRIONATVS. NOMINE H-S. IↃↃCIↃ. *Sulpicij inscr. in Alds Orthogr. u. circumuenio.* sportularum scilicet ratione, *pro introitu* ait Plinius: *Plin. lib. 10. ep. 113. 116.* ex quo intelligo, in quibusdam ciuitatibus lectos à Censoribus, hoc honorarium non intulisse, sed supernumerarios tantum, Imperatoris indulgentiâ adiectos, in quibusdam utrosque; Traianus rescripsit, *id ergò quod semper tutissimum*

est,

Plin. lib. 1. ep. 19. *est, sequendam cuiusq; ciuitatis legem puto*. Ex Plinio constat, Decurionum censum centum millium fuisse: ex Diocletiani & Maximiani rescripto, libertos in curiam non admissos, nisi qui ius aureorum annulorum assequuti, uel natalibus suis restituti essent: Ex Iurisconsultorum libris, neque lectos minores uigintiquinque annis, nisi ex certâ caussâ, qui tunc sportulas quidem Decurionum accipiebant, interim suffragium ferre non poterant: nec maiores quinquagintaquinque inuitos, nisi illis consuetudo obstaret: nec in totum surdos & mutos: nec relegatos ad tempus & reuersos, nisi Principis accederet permissio: nec nauicularios. Cicero significat, exclusos item qui præconium facerent, non qui fecissent. A Gratiano & collegis Imperatoribus, Decuriones Senatores suæ curiæ nominatos obseruo, additâ cautione, *si sic dici oportet*, quod Senatoriæ uocis maiestatem, præterquam principi principis urbis consilio, conuenire uix existimarent: à Leone & Maioriano minorem Senatum, *Curiales neruos esse reip. ac uiscera ciuitatum nullus ignorat, quorum cœtum rectè appellauit antiquitas minorem Senatũ*: est in lapidibus disertè, SENATVS. P. Q. TIBVRS. S. P. Q. NOLAN. SENATVS. POPVLVSQVE. SIGNINVS. & plura ad hunc modum, quibus sanè Decuriones Senatus appellatione dignati, quod Plinium pariter atque Traianum sequutum uideo, & olim Liuium, ubi de XII. coloniarum defectione agit: abstinuere tamen pleræque coloniæ, aut Ordinis, aut Decurionum inscriptione contentæ. Cicero de Puteolanis uerba faciens, amplissimum ordinem uocauit. Plinius in Bithynicis & Ponticis ciuitatibus, Græcâ Buleutarum appellatione usus est.

Diocl. Cod. li. 10. tit. 32. l. 1.

Iurisc. D. lib. 50. ti. 2. l. 2. 3. 6. 7. 9. 11. 13. & tit. 4. l. 8.

Cic. fam. lib. 6. ep. 18.

Grat. C. lib. 10 tit. 31. l. 33.

Nou. lib. 4. Nou. 1.

Plin. lib. 10. ep. 83. 84. 115. 116.

Liu. lib. 27.

Cic. pro Cælio.

Vlp. D. lib. 50. tit. 3. l. 1. 2. Quo quisque loco in album relatus sententiam dixerit, Vlpianus docet, *Decuriones in albo ita scriptos esse oportet, ut lege municipali præcipitur: sed si lex cessat, tunc dignitates erunt spectandæ, ut scribantur eo ordine, quo quisque eorum maximo honore in municipio functus est: puta qui Duumuiratum gesserunt, si hic honor præcellat* (utitur exceptione, propter municipia in quibus Dictatores, aut summo loco Ædiles, id enim Arpini consueuisse, ex Cicerone scimus, *is enim magistratus in nostro municipio, nec alius ullus creari solet*, & credo etiam in alijs interdum municipijs, non item in Colonijs, quæ Dictatores nullos, Ædiles infra Duumuiros habuere) *& inter Duumuirales antiquissimus quisque prior is: deinde hi qui secundo post Duumuiratum honore in Republica functi sunt: post eos qui tertio, & deinceps: mox hi qui nullo*

Cic. fam. lib. 13. ep. 12.

honore

honore functi sunt, pro ut quisque eorum in ordinem uenit. In sententijs quoq; dicendis idem ordo spectandus est, quem in albo scribendo diximus. Sed intererat quâ quis ratione dignitatem assequutus, *Nomina ante scribi oportet eorum qui dignitates principis iudicio consecuti sunt: postea eorum qui tantum municipalibus honoribus functi sunt.* Et *patrem, non habenti filios anteferri*, Diocletiani & Maximiani lege cautum. Decurionum partes duas, totius curiæ instar exhibere, Arcadio & Honorio placuit. Quod maior pars curiæ effecisset, pro eo haberi ac si omnes egissent, Scæuola interpretatus est. Nam Decreta quæ non legitimo numero Decurionum coacto facta sunt, non ualere Marcianus annotauit: & ordinem non aliter habendum quam duabus partibus adhibitis, ante Arcadium ex municipali lege Vlpianus prodidit. Vti uerò Senatus consulta Romæ duabus singularibus litteris S. C. ita Decurionum Decreta totidem D. D. notabantur: eò L. D. D. D. in fragmento Augustanæ inscriptionis, monumento locum datum Decurionum Decreto significant. At quoniam Decuriones pleraq; Reipublicæ munera suo periculo tractare cogebantur, inferioribus maximè temporibus, eis militiâ, uectigalium publicorum, alienarumque rerum omnium conductione & procuratione interdictum, ne hisce curis à proprio munere auocarentur. Itaque usu uenit, ut honor tot oneribus implicitus, à paucis ambiretur, cum pleriq; enixè fugerēt, & si prærogatiuis quas enumerabimus auctum: Statuere ideo Imperatores plurimis constitutionibus, ne publica munera negligerentur scilicet, Decurionum filios curijs necessario obnoxios, cuius rei antiquitus nec suspicio incidit: quin nec Christianos eximios habuerunt, Christianos namq; Iudæorum nomine intelligit Vlpianus, quo loco scripsit, *Eis qui Iudaicam superstitionem sequantur, Diui Seuerus & Antoninus honores adipisci permiserunt: sed & necessitates eis imposuerunt.* Arcadius & Honorius omnium superstitionum asseclas admisere; Iulianus clericos etiam inuitos addixit, vt est apud Sozomenum. Postea prohibitum à Gratiano & collegis, ne quis supplicij loco curiæ deputaretur, graui addita sententiâ, *cum utique unumquemque criminosum, non dignitas debeat, sed pœna comitari.* Prærogatiuis præter sportulas, hisce propę modum usi sunt: Nullum in Coloniâ magistratum maiorem nisi Decurio gerere poterat, *quia Decurionum honoribus plebeij fungi prohibentur*, quæ Paulli uerba sunt: Extraordinariorum munerum omnium immunitate fruebantur: & Theodosij lege, mortuo Decurione,

Diocl. C. lib. 10. tit. 31. l. 9.
Arc. C. lib. 10. tit. 31. l. 46.
Scæu. D. li. 50. tit. 1. l. 19.
Marc. D. lib. 50. ti. 9. l. 2. Vlpi. l. 3.
Vide C. li. 10. ti. 31. l. 38. 51. 55. D. lib. 50. tit. 8. l. 2. lib. e. ti. 2. l. 6. C. lib. 4. tit. 61. l. 30.
Impp. C. li. 10. ti. 31. l. 22. 26 32. 35. 36. 37. 41. 43. 48. 50. 62. 66.
Vlp. D. lib. 50. tit. 2. l. 3.
Arc. C. li. 10. tit. 31. l. 49.
Soz. lib. 5. c. 5.
Grat. C. li. 10. tit. 31. l. 38.
Paul. D. lib. 50. tit. 2. l. 7.
Vide C. li. 10. tit. 31. l. 21. tt. 34. per totum. lib. 2. tit. 11. l.

3.lib.9.tit.41. l.16.D.li.48. tit.19.l.9.15. 18.lib.50. tit. 18.l.3.lib.28. tit. 3. l. 6.lib. 49. tit. 4. l.2. C.Theod.li.5. tit. 2. l. unicã D.lib. 50. tit. 2.l.8.

ne, extraneis relictis hæredibus, qui ad curiam non pertinerent, quarta facultatum portio cedebat beneficio reliquorum Decurionum; nullo legitimo ſucceſſore relicto, bona omnia ordinis utilitati proficere Conſtantinus reſcripſit: *Decurionibus facultatibus lapſis alimenta decerni permiſſum*, Hermogenianus prodidit: Non fuſtibus, non quæſtioni ſubijciebantur, niſi maieſtatis rei, capitali propoſitâ pœnâ iudici qui contra tentaſſet: non in metallum dabantur, nec in opus metalli, nec in opus publicum, uel ad beſtias; nec furcæ ſubijciebantur, nec uiui exurebantur: ac omnino capite non damnabantur, niſi ſi qui parentem occidiſſent: grauioris facinoris rei, à Præſidibus non puniebantur, ſed carceribus tantum diligentioris cuſtodiæ cauſsâ mancipabantur, deq; ijs ad Imperatores referebatur, Vlpianus ait, Decurionem *punire ſibi Præſes permittere non debet; ſed recipere eum in carcerem, & Principi ſcribere de pœna eius.* Quæ priuilegia & Decuriones, & eorum parentes atq; liberos complectebantur, quod ex Imperatorum, Iuriſq; prudentum ad oram notatis locis planum. Sed & alia pleraq; de Decurionibus aſcribi poterant, nos capita delibauimus. Auguſtanorum mentio in noſtris monumentis obuia aliquoties, duorum tantum, aut ſi plurimum trium nomina reliqua, Antonij Æliani, C. Iulianij Iulij, & Adiutorij Romani, nã de poſtremo mihi minus conſtat. Magiſtratus colonici fuere multiplices: Maiores, minores. Maiores hîc uoco, qui Rempublicã reſpiciebãt uniuerſam, minores, qui certa corpora & collegia. Priores, ut obſeruaſſe uideor propemodum annui, eſt in fragmento municipaliũ faſtorum, ab Apiano edito, ſæpius præſcriptũ, EX. K. IVL. AD. K. IVL. & EX. IAN. AD K. IAN. interdũ EX. K. IVL. AD. K. FEB. aut EX. K. IVL. AD. K. IAN. Credo quod ij quorum nomina ſubſcripta in magiſtratu mortui, uel ſe ante ſtatum tempus abdicauerint. Excipio tamen Quinquennales, quos inter maiores infra numerabimus, cũ alij minores ſint: & Duumuiros, qui nominati aufugiſſent aut latitaſſent, hos repertos, *biennio integro onera Duumuiratus* ferre, Conſtantinus coegit: à ſummo quippe philoſopho ſapienter proditum, magiſtratus dignis tribuendos eſſe, ſiue uolentibus, ſiue nolentibus etiam. Magiſtratus in curiâ à Decurionibus ex ipſo ordine lectos, Diocletiani lege ſatis liquet. Prout quiſque Decurio creatus, ita magiſtratum adipiſceretur, Diuorum fratrum reſcriptum cauit: Vlpianus interpretatus, non locum habere, niſi cum omnes æquè idonei & ſufficientes:

Cõſt.C. li.10. tit. 31. l.18. Ariſt. 2. de Rep.c.7.

Diocl. C. lib. 10.tit. 31.l.2.

Vlp.D.lib.50. tit.4.l.6.

ſufficientes: Modeſtinus, ita quoque municipales leges intelligendas, quæ de certorum hominum honoribus conſtituant. *Vt gradatim honores deferantur, edicto, & ut à minoribus ad maiores perueniatur, epiſtulâ Diui Pij ad Titianum* expreſſum. *Maioribus honoribus functos, ad minores deuocari non oportere, rationis* eſſe, uiſum Diocletiano & Maximiano: Neminem item ad eadem munera reuocandum, ſi aliorum ciuium ſit copia. Prætextæ honore uſos, Liuius docet, *Magiſtratibus in colonijs municipijſque, hîc Romæ infimo genere magiſtris uicorum, togæ prætextæ habendæ ius permittemus, nec id ut uiui ſolum habeant tantum inſigne, ſed etiam ut cum eo crementur.* Veſtis purpurâ prætexta, ceterum alba, nam de municipali magiſtratu apud Iuuenalem eſt,

Mod. tit. e. l. 11.

Diocl. lib. 10. tit. 42. l. 2. & 3.

Liu. lib. 34.

Iuuen. Sat. 3.

—————— clari uelamen honoris
Sufficiunt tunicæ ſummis Ædilibus albæ.

In tunicis ne quis uim faciat, generatim pro ueſte poeta dixit. Ineuntes quandoq; ſpectacula edebant, exemplo Thyaſus Corinthius in Apuleij Mileſijs, *Vt eius proſapia atque dignitas poſtulabat, gradatim permenſis honoribus, Quinquennali magiſtratui fuerat deſtinatus: & ut ſplendori capeſcendorum reſponderet faſcium, munus gladiatorium triduanis ſpectaculis pollicitus, latius munificentiam ſuam porrigebat:* Et L. Fadij Pieri baſis Alliſæ, QVI. OB. HONOREM. DECVR. EODEM. ANNO. QVO. FACTVS. EST. GLAD. PARIA. XXX. ET. VENATION. BESTIARVM. AFRICANAR. ET. POST. PAVCOS. MENSES. DVVMVIRATV. SVO. ACCEPTIS. A. REP. H-S. XMX. N. VENAT. PLENAS. ET. GLADIATORVM. PARIA. XX. EDIDIT. ITEM. POST. ANNVM. LVDOS. SCAENICOR. P. S. F. AGI. Quod ne cui mirum, priuati quoque & extremæ conditionis homines, ambitioſâ tantum uanitate impulſi, munerum interdum in colonijs editores, Martialis,

Apul. lib. 10.

Smet. f. 82. n. 13.

Mart. lib. 3. epig. 58.

Sutor cerdo dedit tibi culta Bononia munus,
Fullo dedit Mutinæ, nunc ubi caupo dabis?

Summus autem magiſtratus Duumuiri, quorum per omnia litterarum monumenta, ſcripta, ſculpta, percuſſa, frequens memoria, ut ſtultum ſit inhærere ſingulis. Nihil planius Ciceronis uerbis, quibus Campanum faſtum notat, *cum ceteris in colonijs Duumuiri appellentur, hi ſe prætores appellari uolebant.* Ceteræ coloniæ, coloniæ

Cic. agr. 2.

omnes ſunt, Nec contra eſt, quod in quibuſdam tum colonijs tum municipijs Quatuoruirorum graues ſcriptores, aut etiam lapides meminere, quod Cicero IV. Viros Neapolitanos, Cumanos, Larinates, & Fregellanos nominat, quod in lapidibus Nepeſini, Spoletini, Vrbinates, Veronenſes, alij multi ſunt: neutiquã enim conſequitur, quod nonnullis placuit, diuerſis Rebuſpublicis II. Viros aut IV. Viros præfuiſſe: forſan potior ſententia utroſque fuiſſe in omnibus, certè in aliquibus, principe loco Duumuiros, inferiore Quatuoruiros; quin & III. Viros & IIIII. Viros, quos non raro obſeruamus. Neapolitanos ſiquidem, quibus IV. Viros Cicero tribuit, II. Viros habuiſſe, multorum marmorum ſcimus teſtimonio, & Patauinæ inſcriptiones II. Viros IIII. Viroſque promiſcuè præferunt, nec plura exempla colligo. Sed præfuerint alicubi IIII. Viri (non enim pernegandum credo eſt) cogitaui fieri potuiſſe ut nomine à II. Viris differrent, re eſſent ijdem, & bini per uices annuum, omnes ſimul integro biennio magiſtratum gererent. Leuiter in hanc cogitationem traxit exemplum VI. Virorum Mediolanenſium, quos in Seniores Junioreſque tributos ex inſcriptionibus compertum, nec ſat ſcio an iſtâ de cauſâ, Seniores ſcilicet, qui anno ſuo iam functi, nam hoc diſtinctionis genus in magiſtratibus pleræq; hodie etiam Germaniæ Reipublicæ tuentur. Confirmauit aliquantò ualidius tabula ærea, in qua Veſpaſianus Imp. SALVTEM. DICIT. IIII. VIRIS. ET. DECVRIONIBVS. SABORENSIVM, cum ad finem duorum tantum expreſſa ſint nomina, II. VIRI. C. CORNELIVS. SEVERVS. ET. M. SEPTIMIVS. SEVERVS. PVBLICA. PECVNIA. IN. AERE. INCIDERVNT. Simile propemodum eſt quod apud Fuluium Vrſinum in æneâ item tabellâ Senatuſconſulti municipalis, M.' ACILIVS. PLACIDVS. L. PETRONIVS. FRONTO. IIII. VIR. I. D. appellantur. Aſinij Pollionis apud Ciceronem de Balbo uerba an ad hanc ſententiam faciant, neque pro confeſſo, neque pro uano poſuerim, *Quatuoruiratum* (Gadibus) *ſibi prorogauit: comitia bienny biduo habuit.* Eandem fere rationem habet, quod in Republicâ noſtrâ nunc quoque experimur, Conſules ut uulgo appellant, ſiue Prætores ſi ad Romanos mores accommodamus, VI. Viri Iuredicundo ſi ad Colonicos uerius, ſex, annum ita partiuntur, ut quaternis uiciſſim menſibus bini iuriſdictionem exerceant. Iuriſconſultorum abſque dubio libri,

Cic. ad Attic. lib 10. ep. Epiſtola tua. orat. p Cluent fam. lib 13. ep. 77. Inſcript. Smety. f 73 n 6. f. 74. n. 13. f. 77. n 1 f 159. n. 18. f. 160. n. 16.

II. Viri. Neap. ap. Smet. f 84. n. 1. 9. f 164. n. 15. 18. Pat. inſcript. apud Scardeõ.

VI. Viri Mediol. ap. Smed. f. 158. n. 16. 17

Inſcript. Hiſp. Occonis. pag. 27. n. 1. Fabric. antiq monum. lib. 1. Mariana hiſt. Hiſp. li. 4. c. 4.

Pol. ap. Cic. fam. lib. 10. ep. 32.

I. C. D. lib. 2.

Duumuiros maximum inter municipales magistratus usurpant, minimum duodecies, Quatuoruiros, quod sciam, semel. Cæsar etiã generatim, *Duumuiris municipiorum omnium imperat, ut naues conquirant, Brundusiumq; deducendas curent*. Quod Iurisdictionem exercerent. II. Viri Iuredicundo appellati sunt: quamquam & alij magistratus, puta IV. Viri & VI. Viri, Iuredicundo: Isti etiam eximiè II. Viri Præfecti, & II. Viri Præfecti uridicundo, quod lapidum auctoritate fisus profero, itaque frustra est quidam qui in nummis Coloniæ Victricis Iuliæ Leptis L. NER. L. SVR. PR. II. VIR. & A. P. SALPA. M. FVLV. PR. II. VIR. Prætores Duumuiros interpretatur: frequentissimè tamen nudè II. Viri. Quod uir doctus Consulum nomen affectasse annotat, non persuadet, & nimis clatè Ausonius, si se Burdigalæ II. Virum lectum uerbis intelligi uoluit,

Diligo Burdigalam: Romam colo: ciuis in hac sum,
Consul in ambabus. ——————

Mihi perplacet, —*Consul in hac sum, Ciuis in ambabus*— est enim ad ueritatem expeditius, & proximo confirmatur hemistichio— *cunæ hic, ibi sella curulis*, Sed librarius uarium pronominis usum non percepit. Duumuiros antiquitus lictores duo cum bacillis anteibant, nam id ex Cicerone colligo, & Apuleio qui postea auctâ ambitione in fasces creuere, si Arcadio & collegis Impp. credimus, *Duumuirum impune non liceat extollere potestatem fascium, extra metas territorij propriæ ciuitatis.* Etsi Cicero idem iam olim Campanos ausos indignatus. Augustanorum Duumuirûm puto antiquissimam memoriam extare in Augusti nummo, quem quarto libro expressimus: ad eos præterea refero imagines duas togatas, quas inscriptionibus inseruimus. Quinquennales, coloniarum Censores, non obscuris usus argumentis, interpretor. Parum cautè confundit cum summis Duumuiris, uir eruditus, quem paullò ante diximus; distinguit clarè C. Hedij lapis. II. VIR. II. VIR. QVINQ. Rursus alij à Quatuoruiris, en C. Vesidieni iste, IIII. VIR. IVR. Dic. IIII. VIR. QVINQ. A. Quinctilij alter, IIII. VIR. IVRE. DIC. IIII. VIR. QVINQ. & quos præterea recensere longum: in quibus Quinquennales tum Duumuiros, tum Quatuoruiros obseruo. Cogitabimus an eâ ratione quam de II. Viris & IV. Viris Iuredicundo proposuimus. Censores censumque in colonijs fuisse, uel ex S. C. de XII. Colonijs, quæ Quintis Fa

tit. 3. l. unica. lib. 3. tit. 4. l. 6. lib. 15. tit. 1. l. 3. lib. 27. tit. 8. l. 1. lib. 38. tit. 2. l. 4. lib. 47. tit. 2. l. 52. tit. 10. l. 13. lib. 50. tit. 1. l. 38. C. lib. 3. tit. 5. l. 16. lib. 6. tit. 9. l. 9. lib. 10. tit. 31. l. 53. lib. 11. tit. 35. l. 3. lib. 0. tit. 29. l. unica Alexander A. IIII. Viris & Decur. Fabret. Cæs. de bel. ciu. lib. 1. IV. Viri I. D. sæpe. VI. Viri I. D. ap. Smet. f. 158. n. 9. f. 159. n. 12. II. Viri Præf. ap. Occon. inscrip. Hisp. pag. 13. n. 9. p. 15. n. 1. p. 16. n. 2. 9.

Aus. de urb. 13.

Cic. agr. 2. Apul. de Asin. lib. 3. Arc. lib. 10. C. tit. 31. l. 53.

Liu. lib. 29. bio & Fuluio Consulibus abnuissent milites dare, quod apud Liuium extat, in promptu est, *Censumque in ijs colonijs agi ex formulâ à Romanis Censoribus data: dari autem placere eandem, quam Populo Romano: deferrique Romam ab iuratis censoribus coloniarum, priusquam magistratu abirent.* Hæc quia his colonijs nominatim iussa, apparet de cetero censorias coloniarum tabulas Romam non fuisse delatas. Plinius scripsit, in Bithynicis ciuitatibus Senatum à Censoribus lectum, ut indicauimus. Legimus in marmore, CENSITOR. CIVIVM. ROMANORVM. COLONIÆ. VICTRICENSIS. item CENS. ET. DVVMVIRATV. BENE. ET. E.R.P. ACTO. Præcipuam eam dignitatem fuisse, cui primores, fere Duumuirales præfecti, Romanum exemplar monet: hinc Apuleij uerba fluxere, *permensis honoribus, Quinquennali magistratui fuerat destinatus*, ceteroquin enim hic idem Apuleius, summum honorem Duumuiratum fuisse, disertè confirmat, *In qua coloniâ patrem habui loco principe Duumuiralem, cunctis honoribus perfunctum, Cuius ego locum in eâ republicâ, exinde ut participare curiam cœpi, nequaquam degener, pari spero honore & existimatione tueor:* atq; Spartianum de Hadriano ita accipio, *In Hetruriâ Præturam Imperator egit: Per Latina oppida Dictator, & Ædilis & Duumuir fuit: Apud Neapolim Demarchus: in patria suâ Quinquennalis: & item Hadriæ Quinquennalis, quasi in alia patriâ: & Athenis Archon fuit.* Nomen nactos quod Romanorum more per quinquennium magistratum gesserint, non uideo cur dubitemus: cum præsertim Coloniarum lustra ex lapidibus alij dudum obseruauerint. Sed accedat coniecturæ pondus à Constantini lege, quâ medicis & professoribus immunitatem tribuit, *Si quis eos uexauerit, centum millia nummorum ærario inferat, à Magistratibus uel Quinquennalibus exactus.* Magistratuum nomine summos, idest II. Viros (neq; hoc infrequens) Quinquennalium Censores, ad quos census ratione immunitatis cognitio & tuitio pertineat, omnino complectitur. Fascibus usos, non est cur denuo ex Apuleio repetamus. Iam in Ædilibus, Coloniæ matrem non minus imitatæ sunt; quos itidē binos quaternosúe, uariæ inscriptiones indicant, quamquam quaternos sæpius, hoc nonnunquam modo, IIII. VIR. AED. POTEST. & breuiori scripturâ, A. P. Ædilitiâ potestate: tabula municipij Cæritum, unum AED. IVRIDIC. alterum AEDIL. ANNON. habet, Et est apud Suetonium, C. Albutium Silum Noua-

Plin. lib. 10. ep. 83.

Smet. f. 85. n. 2.

Oct. inscript. p. 13. n. 2.

Apul. apol. 1.

Const. Theod. C. lib. 13. tt. 3. l. 1.

Duo Aedil. in fastis municipalib. Apiani. Quatuor. ap. Smet. f. 73. n. 10. f. 71. n. 11. f. 82 n 7. Tab. Car. ap. Smet. f. 15.

Nouariensem ædilitate in patria fungentem, ius pro tribunali dixisse. Annonæ certè illis cura mandata, Apuleius, *Annonam curamus, ait, & Ædilem gerimus: & si quid obsonare cupis, utiq; commodabimus*: & balnearum, Alfenus, *Ædilis in municipio balneas conduxerat, ut eo anno municipes gratis lauarentur*. Ædificiorum præterea curam gessisse, à nobis ne monendum quidem, nomen monet. Sed & hos uirgis Apuleius ornat, *Et lixas & uirgas, & habitum prorsus magistratui congruentem in te uideo*. Augustæ Ædilis & Ædilitius fortasse fuerit (quamquam Qinquennalitium quoque suspicari licet) C. IVLIANIVS. IVLIVS. IIII. VIRALIS. cuius in uetustis nostris monumentis nomen superat. Quæstores demũ in colonijs & municipijs: C. Gracchus oratione de legibus promulgatis, *Quæstori Sidicino M. Mario datum est negocium, uti balneis exigerentur qui lauabantur*, paullo post, *suæ ciuitatis nobilissimus homo M. Marius*, deinde, *Ferentini ob eandem caussam Prætor noster Quæstores arripi iussit*. In lapidibus hac notã Q. crebri sunt. Miror fefellisse eum qui in titulo quodã, AEDIL. Q. IIII. VIR. I. D. maluit Ædilem quinquennalem, quam Ædilem, Quæstorem & Quatuoruirum interpretari: Qinquennales cum breuissimè, dupli ci tamen Q. Q. scripti. Atque Duumuiratum, Quinquennalitatem, Ædilitatem, Quæsturam, distincta munera esse, per se clarum, clarissimum Allifanã M. Granij inscriptione redditur, II. VIRO. TER. QVINQ. AED. Q. nam hic omnibus functus. Quæstores annuos fuisse, in municipalibus fastis uidemus. Cum pecuniæ publicæ & ærarij curam gesserint, fit ut eos ipsos II. VIR. AER. in Geneuensi inscriptione dictos autumem. Augustales quo loco reponerem dubitabam: inter Sacerdotes, suadebat Tacitus, *Idem annus nouas cæremonias accepit addito Augustalium sodalium sacerdotio*; Vetabant lapides, in quibus sodalium nomen nunquàm additum, & à Flamine Augusti unus apertè distinguit, FLAMINI. DIVI. AVG. VI. VIRO. AVGVSTALI. Nec enim unus aliquis eiusdẽ numinis flamen & sodalis: diuersum ergò uisum Taciti sacerdotiũ, cum unum nomen multas significationes admiserit, Vegetius Augustales in legione milites uocauerit, qui ordinarijs ab Augusto iuncti, & notus Augustalis AEgypti præfectus sit; Inter magistratus, iuuabant quædam alia, tum in speciem ualidè Petronianus locus, *Quod præcipuè miratus sum, in postibus triclinij fasces erant cum securi*-bus

Suet. de clar. Rhet.
Apul. de Af. lib. 1.
Alf. D. lib. 19. tit. 2. l. 30.
Gracch. ap. Gell. lib. 10. c. 3.
Turn. Aduers. lib. 11. c. 10.
Smet. f. 82. n. 11.
Smet. f. 157. n. 19.
Tac. An. 1.
Smet. f. 80. n. 6.
Veget. li. 2. c. 7.

bus fixi, quorum unam partem quasi embolum nauis æneum finiebat; in quo erat scriptum: G. POMPEIO. TRIMALCIONI. VI. VIRO. AVGVSTALI. CINNAMVS. DISPENSATOR. Obstabant multa, inprimis duo, quod eos ubique nō tam post magistratus, quam post Decuriones etiam positos reperi, DECVRIONES. ET. AVGVST. ET. POPVLVS. DECVR. AVGVST. ET. POP. DECVR. AVG. PLEBS. idem est, DEC. VI. VIR. PLEBS. quodque ijs sportulas parcius datas, OB. DEDICATIONEM. EARVM. DEC. XV. VI. VIR. XIII. PLEB. X. II. DARI. IVSSIT. item, DECVRIONIB. SING. H-S. XXX. SEX. VIRIS. ET. AVGVSTALIB. SING. H-S. XII. PLEBI. SING. H-S. IIII. &, DECVRIONIB. MVSVN. ET. CRVST. ET. SPORTVL. H-S. X. N. ITEM. PVER. CVRIAE. INCREMENT. ET. VI. VIR. AVG. QVIBVSQ. V. V. E. CRVST. MVLSVM. ET. H-S. VIII. N. Quæ eos infra Decuriones collocant. Petronij secures facile hebetamus, nec enim Augustalitatis insigne, sed ad ostentandum mirificum Trimalcionis luxum & fastum, atque uti nescio quis annotauit, ad terrorem & supplicium seruorum, à mimico Rege id loci fixas, præcipua illa narrantis quoque admiratio innuit. Eo facit ipsum Trimalcionis nomen, regium aut triregium uerius, Eunapius quippe prodidit Malchum Syrorum linguâ Regem sonare, inde Martialis ridiculè de Zoilo,

Smet. f. 73. n. 1. 4. & 11. f. 74. n. 13. Smet. f. 74. n. 14. f. 75. n. 12. f. 81. n. 7.

Eun. uit. philos. Porphyr. Mart. lib. 3. epig. 81.

Hos Malchionis patimur improbi fastus.

Cum de cetero patronos Reges à clientibus adulatoribus audisse, multa huius epigrammata ostendant. Istius originis sunt in sacris literis etiam Melchias, Melchon, Melchisedech, & in communi credo usu Melchior, Quod itaque de Augustalium officio minus liquere potest, in medio sit: Hæc satis liquent, dignitatis id genus, inter Senatum, siue Decurionum ordinem & plebem constitisse, Sex numero fuisse, quod tam multa marmora loquuntur, ut nec Duumuirûm, nec Censorum, nec Ædilium, nec Quæstorum, neque planè horum simul omnium plura meminerint: A Decurionibus creatos, VI. VIR. AVGVSTALIS. QVI. INTER. PRIMOS. AVGVSTALES. A. DECVRIONIB. AVGVSTALIS. FACTVS. EST. Pecuniam

Mart. li. 1. ep. 113. lib. 2. ep. 18. 68. lib. 3. ep. 7. lib. 4. ep. 84. lib. 5. 20. 23. lib. 10. ep. 96.

Alc. in 10. li. C.

eius

eius caussâ quandoque soluisse, Hic. PRO. SVVIRATV. IN. REM. P. DEDIT. H-S ∞ ∞ . Eam interdum remissam, HVIC. ORDO. DECVRIONVM. OB. MERITA, EIVS. HONOREM. AVGVSTALITATIS. GRATVITVM. DECREVIT. item IIIIII. VIRO. AVGVSTALI. GRATVITO. D. D. Perpetuos demum non fuisse, at honorem aliquos repetiuisse. FAVSTVS. TITIVS. LIBERALIS. VI. VIR. AVG. ITER. Apud nos Augustales, Sext. Attonius Priuatus, qui Siluani templum restituit, & Tib. Cleuphas purpurarius.

Smet. f. 74. nu. 4. f. 83. nu. 7. f. 159. n. 17.

Smet. f. 49. n. 7

Equitum duo fuisse genera, quorum unum in re militari peditibus responderet, alterum in ciuitate senatui & plebi, notius est quam ut hîc exequar. Prius illud, locum in colonijs habuisse dudum diximus, neque aliter capiendus Liuius toties, *tria millia & septingenti pedites ierunt, trecenti equites*. &, *tria millia hominum sunt deducta, equitibus septuagena iugera, ceteris colonis, quinquagena sunt data*. item, *tria millia peditum quinquagena iugera, centuriones centena, centena quadragena equites acceperunt*. Caussa cur Augustam huius classis equites deductos existimare debeamus, suo loco explicata.

Liu. lib. 34. lib. 37. lib. 40.

Sed nec de posteriori genere in colonijs dubitemus, cui Equitum Romanorum, Equestrisque ordinis nomina peculiari modo fuere propria, Monobricensis lapis, II. VIRI. VNA. CVM. ORD. EQVEST. ET. POPVLO. Lugdunensis, DECVRIONIB. ORDINI. EQVESTRI. IIIIII. VIRIS. AVG. Plures pauciores ue, pro Coloniarum splendore & magnitudine fuisse, Curijs multum dignitatis ijs Decurionibus accessisse, nemo neget. Senatorium etiam Romæ locum persæpe assequutos, innumeris per omnes scriptores locis in comperto, nobis uno aut altero comprobare satis: Tacitus, *Cn. Iulius Agricola, uetere & illustri Foroiuliensium coloniâ ortus, utrumque auum Procuratorem Cæsarum habuit: quæ equestris nobilitas est. Pater Iulius Græcinus Senatorij ordinis*. Expressius Claudius Imp. oratione super ciuitate Gallis dandâ, quæ æneis tabulis incisa Lugudini extat, DIVVS. AVG.................. ET. PATRVVS. TI. CÆSAR. OMNEM. FLOREM. VBIQVE. COLONIARVM. ET. MVNICIPIORVM. BONORVM. SCILICET. VIRORVM. ET. LOCVPLETIVM. IN. HAC. CVRIA. ESSE. VOLVIT. paucis

Menob ap Oc. p. 23. nu. 5. Lugd. ad. Parad.

Tac. uita Agric.

Ex Paradino.

interie-

interiectis, ORNATISSIMA. ECCE. COLONIA. VALENTISSIMAQVE. VIENNENSIVM. QVAM. LONGO. IAM. TEMPORE. SENATORES. HVIC. CVRIÆ. CONFERT. EX. QVA. COLONIA. INTER. PAVCOS. EQVESTRIS. ORDINIS. ORNAMENTVM. L. VESTINVM. FAMILIARISSIME. DILIGO. Apud nos, ANTONIO. AELIANO. EQVITI. ROMANO. quem inter Decuriones Augustanos numerauimus, uetusta inscriptio testimonium præbet. Et alium nostrorum quempiam (nomen perijt) cui PEREGRINIVS. BELLICO*sus* titulum posuit, Consularibus ornamentis auctum, ex fragmento, quod in hunc modum restituendum uidebatur, CONSVLARES. HO*nor. adept*. colligebam. Minores magistratus collegiorum licitè coeuntium appellamus. Hos per quinquennium præfuisse, indicio nomen Quinquennalium, aut Magistrorum Quinquennalium, nam utroque usi, & inde est lustrorũ mentio in lapidibus qui ad illos pertinent, MAG. QVINQ. COLL. FABR. TIGNAR. LVSTRI. XXVII. item, MAGISTER. QVINQVENNALIS. FABRORVM. TIGNVARIORVM. OSTIENSIVM. LVSTRI. II. Videntur ijdem quos Lampridius in Alexandro Defensores dixit, *Corpora omnium constituit, Vinariorum, Lupinariorum, Caligariorum, & omninò omnium artium, hisque ex se se Defensores dedit.* Gratianus & collegæ Impp. quinquennij spatium Defensoribus disertè præscribunt, *In defensoribus uniuersarum prouinciarum erit administrationis hæc forma, & tempus quinquennij spatium metiendum.* Quamquã ea lex Defensores generatim uniuersos, non hos collegiorum priuatim complectitur. Collegia quod pecuniam communem haberẽt, Quæstores etiam habuere, Q. COLLEGI. CENTONARIOR. Vti ab Vlpiano proditum, *Diuus Marcus omnibus collegijs, quibus coeundi ius est, manumittendi potestatem dedit.* Augustæ multa huiuscemodi collegia esse potuere, & uerò fuere, sed de singulis difficiles obscuræq; coniecturæ. Negotiatorum certè collegiũ aliquod extitisse credibile, nisi eos in multa collegia diuisos credibilius; Meminere lapides nostri negotiatorum aliquoties, MVNICIPI. AEL. AVG. NEGOTIATOR. quantumuis hujus nomen uetustate euanuit, FLABIA. CVNANIO. SERENO. NEGOT. item, VICTO*ri*O. VICTOR*i*ANO.

Smet. f. 32. n. 5. f. 96. n. 2.

Grat. C. lib. 1. tit. 55. l. 4.

Smet. f. 159. n. 15. Vlp. D. lib. 40. tit. 3. l. 1.

NO. neGOTIATORI. Aug. In duobus negotiorum genus expressum, IVL. VICTOR. NEGOTIATORI. QVONDAM. VESTIARIO. TIB. CLEVPHAS. IIIIII. VIR. AVG. NEGOTIATOR. ARTIS. PVRPVRARIÆ. Quinquennales autem magistros, non à Decurionibus, quod in maioribus magistratibus obseruatum diximus, sed à collegijs creatos crediderim; ex ipsis collegijs lectos, Lampridij uerba ostendunt. Non ignarus sum plures præterea utriusque generis magistratus in colonijs fuisse, sed neque perpetuos, quin pro re natâ uariè mutatos, neq; eosdē in omnibus: nos illos enumerauimus, quibus fere Reipublicæ constitutio comprehensa. Iudicia ab ordine uniuerso in curiâ exercita, Iudices non alij à Decurionibus: sic de Oppianico Cicero, *Illum tabulas publicas Larini censorias corrupisse, Decuriones uniuersi iudicauerunt*. At operæ pretium est iudicandi formam in rei capitalis cognitione, ex Apuleio afferre, id compendi facturi, ut obiter nonnulla etiam quæ antea diximus, comprobemus: *Magistratus interim, metu periculi proprij, ne de paruis indignationis elementis, ad exitium disciplinæ ciuitatisque seditio procederet, partim Decuriones deprecari, partim populariter compescere: ut ritè, & more maiorum iudicio reddito, & utrimque secus allegationibus examinatis, ciuiliter sententia promeretur, nec ad instar barbaricæ feritatis, uel tyrannicæ impotentiæ, damnaretur aliquis inauditus: & in pace placidâ tam dirum sæculo præberetur exemplum. Placuit salubre consilium, & illico iussus præco pronunciat, Patres in curiam conuenirent. Quibus protinus dignitatis iure consueta loca residentibus, rursum præconis uocatu, primus accusator intendit: tunc demum clamatus inducitur etiam reus.* Vtriusque partis orationes sibi parum compertas esse ait; *sed quæ planè concepi, ad istas litteras perferam. Simul enim finita est dicentium contentio, ueritatem criminum fidemque, probationibus certis instrui, nec suspicionibus tantam coniecturam permitti placuit: atque illum promptissimum seruum, qui solus hæc ita gesta esse scire diceretur, sisti modis omnibus oportere. Nec tantillum cruciarius ille, uel fortunâ tam magni iudicij, uel confertæ conspectu curiæ, uel certè noxiâ conscientiâ suâ deterritus, quæ ipse finxerat, quasi uera asseuerare atque asserere incipit*. Deinceps subdolam confessionem prosequitur. *Nec quisquam Decurionum tam æquus remanserat iuueni, quin eum euidenter noxæ compertum, insui culleo pronunciaret. Cum iam sententiæ pares, cunctorum stilis ad unum sermonem congruentibus,*

Cic. pro Cluentio.

Apul. lib. 10. de As.

bus, ex more perpetuo, in urnam æneam deberent conijci: quo semel conditis calculis, iam cum rei fortuna transacto, nihil postea commutari licebat, sed mancipabatur potestas capitis in manum carnificis: unus è curiâ senior, præ ceteris compertæ fidei, atque auctoritatis præcipua medicus, orificium urnæ manu contegens, ne quis mitteret calculum temerè, hoc ad ordinem pertulit: Sequitur medici oratio, de seruo quæstio, & pueri quem mortuum credebant, in iudicium productio: *Iamque liquido serui nequissimi, atque mulieris nequioris patefactis sceleribus procedit in medium nuda ueritas: & nouercæ quidem perpetuum indicitur exilium, seruus uerò patibulo suffigitur; & omnium consensu, bono medico sinuntur aurei, opportuni somni pretium.* In theatra interdum

Apul. lib. 3. iudicia translata ob loci amplitudinem Apuleius alibi ostendit; *Iamque sublimi suggestu magistratibus residentibus, iam præcone publico silentium clamante, repente cuncti consonâ uoce flagitant, propter cœtus multitudinem, quæ pressuræ nimia densitate periclitaretur, iudicium tantum theatro redderetur.* Populi partes in his rebus publicis quæ fuerint, non admodum clarè dispicio; Videtur in nonnullis leges iussisse, Decuriones legisse: ad utrũque pertinere potuit

Cic. 3. de leg. lex tabellaria, quã M. Gratidiũ in Arpinati municipio tulisse, Cicero scriptũ reliquit, & supra adduximus inscriptionẽ, quæ popularẽ Decurionum lectionem cõfirmaret. Sed hæc uetustiorũ temporũ, postea potestas omnis, si rectè obseruo, in Senatum & Magistratus translata: quod si qui lapides Senatus populique, aut Decurionum & plebis meminẽre, opinor populi assensum applausumque, haudquaquàm scitum significant. Quamquam fatendum, ista coniecturis probabiliora, quam auctoritate nobis compertiora. Nunc, quoniam tota hac disputatione, municipiorum & coloniarum exemplis usi, rationes ex ijs promiscuè collegi-

Gell. lib. 16. c. 13. mus, cum differentia, à Gellio potissimum prodita, in omnium ore uersetur, edocendum profectò accuratius, quid nobis ita uisum confundere. In primis caussa illa honestissima, quod itidem ueteres probatosque scriptores fecisse animaduertebam. Neq; hi colonias tantum sed & Præfecturas & Fœderatas ciuitates, uno Municipiorum nomine complexi. Haud equidem quod minus luculenta sit Gellij distinctio, nihil eâ uerius, uerum quia uocabulum ipsum multiplicem uim laxioremque interdum significationem obtinuit, Liui-

Liu. lib. 26. us, *per Appiæ municipia, quæque propter eam uiam sunt, Setiam, Soram, Lauinium præmisit*: At Setia & Sora coloniæ iam tunc temporis.

ris. Cicero oratione pro Plancio, *Nemo Arpinas non Plancio studuit, nemo Soranus, nemo Casinas, nemo Aquinas*, & mox, *iisdemque nunc è municipijs adsunt Equites Romani*. Idem in epistolis, *L. Castronius Pætus, longe princeps municipij Lucensis*: Cum Luca Anno urbis DLXXVI. colonia deducta fuerit, Liuij etiam auctoritate. Item pro L. Vareno, nisi leuis Prisciani fides est, *C. Ancharius Rufus fuit è municipio Fulginate*, post hæc, *in præfecturâ Fulginate*. Fœderatam demum Neapolim (Neapolim antequam ciuitatem acceperit fœderatam, ut nullus alius, idoneus testis Polybius est) municipium Cicero uocauit, *L. Manlius est Susis; is fuit Catinensis, sed est una cum reliquis Neapolitanis ciuis Romanus factus, Decurioque Neapoli, erat enim ascriptus in id municipium, ante ciuitatem socijs & Latinis datam*. Sed ut eleuemus horum nonnulla, quando cognitum Municipia in colonias interdum mutata, & uicissim colonias in municipia, nihil omnino apertius ijs uerbis, quibus Paulus in Pompeianâ epitome Municipia tripliciter ita distinguit, ut tertium genus, municipia propriè dicta, & colonias simul comprehendat, *Tertio, cum id genus hominum definitur, qui ad ciuitatem Romanam ita uenerunt, ut municipia essent sua cuiusque ciuitatis, & coloniæ, ut Tiburtes, Prænestini, Pisani, Arpinates, Nolani, Bononienses, Placentini, Nepesini, Sutrini, Lucenses*: Quibus si subiunxero unum Gellij locum, *Quotus enim fere nostrum est, qui cum ex coloniâ Pop. Rom. sit, non se municipem esse, & populares suos municipes esse dicat?* Vlpiani alterum, *Nunc abusiuè municipes dicimus, suos cuiuscumque ciuitatis ciues, Vt puta Campanos, Puteolanos*: Nullus qui nos pungat supererit scrupulus, quin permulta de municipijs allata testimonia, ab eorum auctoribus de colonijs dicta fuisse consentiamus. Nam & Augustam coloniam in nostris inscriptionibus Municipium appellatam sæpe inuenio, nec necesse rei claræ & testatæ aliarum lapides in eundem sensum conceptos ascribere.

Cic. fam. lib. 13. ep. 14.

Liu. lib. 40.

Prisc. lib. 7.

Polyb. lib. 6.

Cic. fam. lib. 13. ep. 31.

Paul. in u. Municipium.

Gell. lib. 16. c. 13.

Vlp. D. lib. 50. tit. 1. l. 1.

Non absurdior illa quam deinde caussam sequuti sumus: Vt municipia etiam propriè, & quâ à colonijs differunt consideremus, rerum publicarum formæ, quantum uestigijs odorari potuimus, perparũ plerumque à coloniarum rationibus distabant, & oppidò credibile, ijs quotidie propius conformatas, siue quod coloniarum politiæ à Romanis conditoribus sapientissimè institutæ, & ut pulcherrima quæque æmulemur naturâ fit: siue quod in dominæ præcipuè urbis gratiam, disparilitatem quæ intercederet exuere, & se ad similitu-

dinem harum, quæ Romæ effigies & simulachra essent, componere, quam à maioribus tradita instituta retinere maluerint, nam & hoc naturâ fit. Sanè Dictatores municipiorum sensim obsoluere, nec de cetero aliæ differentiæ ualde in conspicuo. Vnde nimirum fluxit, quod cum Iurisconsultis de ciuitatum constitutionibus sæpe præscribendum fuerit, Municipalium legum nomine, tum Municipales, tum Colonicas intellexerint. In trãscursu admonendum, quod Vlpianus Colonias contra Municipia distinguit,

Vlp. D lib. 50. tit. 1. l. 27.

Si quis negotia sua non in coloniâ, sed in municipio semper agit: in illo uendit, emit, contrahit: eo in foro, balneo, spectaculis utitur: ibi festos dies celebrat, omnibus denique municipij commodis, nullis coloniarum fruitur: ibi magis habere domicilium, quam ubi colendi causâ (quidam codices, colendi ruris causâ, legunt) *diuersatur*; non ad urbanas colonias, sed ad rustica prædia pertinere, quo sensu alibi, uias *quæ post Consularem excipiunt, in uillas, uel alias colonias ducentes, putem etiam ipsas publicas esse*: & sic quoque Paullus eâ uoce usus est, *nec enim semper liberabitur dominus, eo quod secundo uel tertio anno patietur fundo frui. nam & qui expulsus a cõductione, in aliam se coloniam contulit, non suffecturus duabus, neque ipse pensionum nomine obligatus erit*: item Scæuola, *quæsitum est an reliqua colonorum, qui finita conductione, interpositâ cautione de coloniâ discesserant, ex uerbis suprascriptis legato cedant.* Neque porrò dissimulabimus, Quantumuis coloniæ, Reipublicæ constitutione quam explicauimus usæ, non obscuram libertatis speciem aspexerint, multis tamen modis Præsidum potestati fuisse obnoxias. Id in nostrâ historiâ approbant acta Afræ martyris, quam Præses Augustæ capitis damnauit: Et multo creberrima sunt Iurisconsultorum testimonia, ex quibus id ipsum constituamus. Quod Strabo scripsit, Nemauso nihil negotij esse cum præfectis Româ missis, aut absolutè uerum non est, aut eximium eius coloniæ priuilegium fuit, nam & Plinij epistola & Traiani rescriptũ ostendunt, Præsides coloniarũ rationes cognouisse, nisi priuilegiũ, aut mos uetustus, arbitrio suo Rempublicã administrandi obstaret. Quod si placet similitudine quãdã conferre inter se, res magnitudinis differẽtiã ualde dissitas, Vt Colonia, Decuriones, Duumuiri & magistratus reliqui, Dominæ urbis, Senatus, Cõsulum, totiusque Rom. Reip. uestigium referebant, sic Præsides Imperatorum uicem præstabant, & quẽ Imperatores Romanis libertatis modũ largiti, eo propemodum colonias per Præsides usas sentien-

Vlp. D lib. 43. tit. 8. l. 2.

Paul. D. lib. 19. tit. 2. l. 24.

Scæu. lib. 33. D. tit. 7. l. 20.

Strabo lib. 4.

Plin. lib. 10. ep. 36. 37.

sentiendũ. Nec postremò illud disconuenit, quod Imperatores sedẽ imperij orbis terrarum Romæ, Præsides prouinciæ in coloniâ, si una esset, aut in coloniarum præcipuâ, si plures, figere soliti, quod multis exemplis in promptu: sic tamen, ut pro rerum temporumque statu, reliqua suæ iurisdictionis loca peragrare non intermiserint. Vtrũque ex legum præscripto; *Vnusquisque iudex in his locis sedem constituat, in quibus oportet omnibus præsto esse rectorem*. Et, *Prouincijs præsidentes per omnium uillas sensim atque usitatim, uicosq; cunctos discurrant.* Morabantur in ciuitatibus quibus palatia aut prætoria erant, in his ipsis, ceteroquin in priuatorum ciuium ædibus. Rætiæ Præsides Augustæ sedem habuisse cum in dubium reuocandum nõ sit, neq; argumentis hîc nobis comprobandum uideo. At deinceps, conuerso Romani imperij statu, in prouincijs Præsidum loco Reges aut Principes successere, & factum eâdem occasione, ut innumeræ per omnes regiones coloniæ, mero illorum dominio cõcederent. Augusta, & paucæ præterea, admirabili & memorabili in omni fortunâ fortitudine, per tot sæculorum ordines eluctatæ, una cum ceteris ciuitatibus, quas liberas uulgò quoque appellant, ijs hodie legibus uiuunt, quibus nec Præsides, qui isto sensu iam nulli sunt, neque Principes, præter summum unum, cui imperanti Romanus orbis pâret, respiciant: Quin communi probataque doctorum hominum sententiâ, ipsæ Principis iura habeant, Principisque uicem obtineant. Et quandoquidem terminos quos nobis ab initio panximus, Romana scilicet & Gothica tempora, orationis quodammodo curriculo sumus præteruecti, uisum isto deinde loco, priusquam ad lineam redimus, annotare exortæ postmodum dignitatis genus, quod cum non tam ijs quæ memorauimus sæculis, quam constituto etiam in Germaniâ Imperio planè sit recentius, antiquum tamen eo usque est, ut auctoris &, omninò originis memoriâ uetustate abierit, constet interim aliquot multis retrò ætatibus hominum existimatione apprimè uiguisse. Lecti nimirum quaterni ex singulis quos hoc Imperium complectitur ordinibus, ij qui auctoritate & potentiâ ceteris sui ordinis antestantes, tãti Imperij maiestatem columnarum ueluti more fulcire, siue in membrorum modum illi subseruire possent, nam utrâque appellatione honestatos reperio: cæptum à Ducibus primùm, quorum summa post Imperatorem habita potestas, per omnes ordine gradus descensum est. Inuentæ itaque quatuor ex liberarum urbium omni

Cod. Theod. lib. 1. tit. 6. l. 4. & 5.

Cod. Iust. lib. 1. tit. 41. l. 14.

Vide And. Gail. Obseru. li. 2. Obs. 17. n. 7. & Doctores quos allegat.

MARCVS

numero (is superiori quidem æuo aliquantò quam nunc est fuit amplior) quæ reliquo uti par est credere consentiente & deferente collegio, columnis quas appellauimus accensæ, eximiè urbes, siue ut quidam uertendum existimarunt, metropoles dictæ sunt. Eas inter Augustâ relatâ, magnum id ipsum dubio procul haberi poterat, at cũ relata fuerit præterea loco omnium principe, quid Germaniæ de illâ uniuersitas senserit abundè profectò testatum reliquit, neque ei rei cuiusquam interpretatione opus. Nobis ad Romanos maturè reuertendum.

MARCI VELSERI
RERVM
AVGVSTANARVM
VINDELICARVM
Liber Sextus.

QVONIAM uerò inter egregia Romanorum instituta, illud ab usque Romulo manauit, quod *coloniarum & sociarum ac amicarum ciuitatum, & bello subactarum quaque* (Dionysij uerbis hæc referimus) *suos habebat Patronos, quoscumque uellet è Romanis ciuibus, & sæpenumero Senatus controuersias ciuitatum ac gentium, ad earum Patronos remisit, eorumque iudicia rata habuit*, cuiusmodi tum multa ex libris, tum infinita numero ex lapidibus suppetunt exempla, quin Augusta Drusum potissimum adoptauerit, in cuius se clientelam dederit, in ambiguo nimirum esse non debet. Is prouincialibus & colonicis rebus compositis, redux exquisitis honoribus ab Italicis urbibus acceptus est, quod uersus in eius funere Liuiæ consolandæ scripti innuunt, Dionys. lib. 2.

Funera ducuntur Romana per oppida Drusi
(Heu facinus) per quæ uictor iturus erat,
Per quæ deletis Rætorum uenerat armis,
Hei mihi, quam dispar huic fuit illud iter.

Prætoria ornamenta Augustus, durante adhuc bello, ob pugnam in Tridentinis alpibus feliciter commissam detulerat, uti ex Dione cognouimus. Triumphus non ipsi, non fratri Tiberio, quidquid causæ fuerit, decretus, neque omnino Vindelici unquam triumphati sunt. Quod Eusebius anno Augusti XXXVIII. retulit, *Tiberius de Rætijs, Vindelicis, Armenijs ac Pannonijs triumphauit*, de Pannonijs (& si diuerso anno) uerum est, de Armenijs, Rætis & Vindelicis neutiquam, siquidem in hoc argumento potior Velleij auctoritas, & Velleius disertè narrat, Tiberium ter triumphasse, bis ex Dalmatiâ & Pannoniâ, ex Germaniâ semel, quatuor prærerea Dio. lib. 54. Vel. uol. 2.

triumphos

triumphos meruisse, nec egisse, unum minorem, *ex Armeniâ recêptâ, & ex Rege ei præposito*, tres maiores, *Vindelicorum Ræetorumque* uictorem, & rebus in Germaniâ iterum tertiumq; bene gestis. Quid ergo Eusebio de Armeniaco scribere in mentem uenit? In Rætico & Vindelico, ex Suetonij uerbis errandi ansam accipere potuit, quæ de Tiberij bellis hæc sunt, *Rætico atque Vindelico gentes Alpinas, Pannonico Breucos & Dalmatas subegit, Germanico XL. millia dediticiorum traiecit in Galliam, iuxtaque ripam Rheni, sedibus assignatis collocauit. Quas ob res & ouans & curru urbem ingressus est*: At neutrum ad Ræticum & Vindelicum, utrumque ad Pannonicum & Dalmaticum, atque Germanicum bellum referre debebat. Orosij etiam errorem, quem plerique sequuti, hac occasione notare fuerit operæ: Cum scripserit Pisonem aduersus Vindelicos missum, quibus subactis uictor ad Cæsarem Lugdunum uenerit, Thraces ex Velleio, Dione, Floro substituendi, Vindelici expungendi sunt. An hominem fefellit, quod Vindelici Pisone consule à Neronibus uicti? Anno post Romam conditam DCCXLV. à coloniâ deductâ VI. (temporis rationem, ex numero annorum Tribuniciæ potestatis Augusti inimus) numismata quæ hodieque extant, hac specie signata,

Suet. Tib. c. 9.

Oros. lib. 6. c. 21. hist. miscel. li. 7. Treculph. tomo 1. lib. 7. c. 16.

Vel. lib. 2. Dio lib. 55. Flor. lib. 4. c. 12.

Ea quin ad Augustæ symbolum, quâ conum præferunt referam, Augustæque percussa fuisse existimem, caussæ nihil est, cur ita existimem caussæ graues sunt aliquot. Nam quod coloniæ nomen non expressum, symbolum pro nomine est: Quomodo Iulij nummos, qui parte auersâ Bellerophontem & Chimærã habent, Corinthijs omnes tribuimus, etsi Corinthiorum nomen non omnes exhibent, Et Antonij Triumuiri leone insignes, Lugdunensiũ sunt, tam qui coloniæ nomen habent, LVGVDVNI. A. XL. quam qui eo destituti, ANTONIVS. IMP. A. XL. Fit nimirum pro priarum rerum fiduciâ, ut nostra æquè omnibus nota, æternumq; futura nobismet facile persuadeamus. Nec quod his annis bellum in Germaniâ gestum, cui Drusus immortuus, & quod Germa-

Germaniam abiete notari diximus, ideo strobilus Germaniæ tribuendus. Victos populos nummi hostilibus ferè expressis armis & trophæis designant, aut alatis uictorijs & coronis, aut captæ prouinciæ specie, aut captiuis & supplicibus barbaris, aut arcuum fornicibus & quadriiugis curribus, denique litteris rei bene gestæ indicibus, quorum hîc nihil est. Accedit, quod TI. SEMPRONI. TI. F. GRACCVS. LEG. PROCOS. (Graccus sine aspirationis notâ, antiquitatis affectatione, Quintilianus, *Diu deinde seruatum, ne consonantibus aspiraretur, ut in Graccis & triumpis*) Germanico bello interesse non potuit, siquidem id Drusus primum Prætor, dein Consul gessit, cum Gracchus interim legatus Proconsulis fuerit, & ut legatum Proconsule interpretari malimus, ineptientis est opinari Prætorem aut Consulem legatis Proconsulibus usos. At Gracchum utrouis nomine Rætiæ Præsidem egisse, non quidquam uetat, cum constet, quod de III. Viris docuimus, Colonias Præsidum quoque nomina nummis honoris caussâ impressisse, fidem Augustæi isti astruunt, P. CARISIVS. LEG. PROPR. COL. TOLET. P. CARISIVS. LEG. PROPR. EMERITA. prior caput fæminæ turritum, posterior muros coloniæ & portas præferunt, sic nescio cuius coloniæ nummus, laureæ coronæ inscriptum habet, SISENNA. PROCOS. subiectis Duumuirorum nominibus. Ceterum Sempronius Gracchus is ipse uidetur, qui Iuliæ Augusti F. adulterio nobilis, in Cercinâ Africi maris insulâ exul sub Tiberio cæsus, meminere Velleius & Tacitus; nummi alij Quæstoris & IIII. Viri titulos adijciunt. Numismata Augustæ signata posuimus, sequuti præter uulgarem unam rationem, quâ non est credibile colonicos nummos, extra eã coloniam cuius aut nomen aut symbolum gerunt percussos, priuã aliam, quia uidelicet certæ in prouincijs constitutæ urbes, quibus non tantum honorarij nummi isti, sed & pecunia ad quotidianos usus, publicè feriretur (eo Ciceronianum pertinet, *cum signaretur argentum Apolloniæ*) atque Augusta inter eas opinor: suadet tum splendor coloniæ, tum multo maximè Notitia, quâ Romani imperij forma post Constantinum descripta, nam nominat Præpositum thesaurorum Augustæ Vindelicensis, quem & uectigalibus Ræticis, & pecuniæ signandæ præfuisse, non incommodè conijcio. Neque illis accedo qui perpaucis tantum locis, quibus Notitia Procuratores Monetæ constituit, pecuniam percussam sentiunt,

Quint. lib. 1. c. 5.

Vell. lib. 2.
Tac. An. 1.

Cic. fam. lib. 13. ep. 30.

cum numiſmatum notæ pleraſque præterea urbes indicent. Inuenta Conſtantij Londinio, uti Camdenus obſeruauit, ſic inſcripta, P. LON. S. quod pecunia Londinio ſignata nimirum, cum tamen Notitia Procuratorem monetæ in Britanniâ nullum habeat, habeat uerò Præpoſitum theſaurorum Auguſtenſium, ſiquidem Londinium Auguſtam dictam Marcellinus auctor. Sequentis anni hunc nummum habemus,

Camd. Britan.

Marc. lib. 27.

Quem nemo imperitus adeo Germaniæ trãſcribet. Mulier ſellæ quadratæ inſidens, turribus comas cincta, dextrâ pineam nucem, læuâ cornu copiæ oſtentans, planè florentis quieſcentisque coloniæ, haudquaquam barbaræ & hoſtilis, bello oppreſſæ prouinciæ ſigna prætendit. Tales ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ. ΔΑΜΑΣΚΗΝΩΝ, ſub Antonino Pio, & ΑΔΡΙΑΝΟΠΟΛΕΙΤΩΝ, ſub Caracallâ ſignatos nummos uidimus, niſi quod altera pro nuce uictoriolam, altera dextram inanem porrigit. Prætereo pleraſque ſiue ciuitates ſiue prouincias, ſtantes cum Amaltheæ cornu expreſſas, ſed ſemper amicas, honoris commendationiſque ergô, inimicas nunquam; idque comprobarem pluribus, ſi cui hæc aliquando in dubium uentura addubitarem. Iam unum non inuitus conceſſero, coniſeram imaginem non tantum coloniam Auguſtam, quamquam hanc inprimis, uerum Rætiam quoq; omnem deſignare, quemadmodum Alexandrini nummi Ægyptum non minus reſpectant, utique ob conſenſionem inter caput & corpus reliquum. Ad annum coloniæ VIII. (annos Tribuniciæ poteſtatis cum annis coloniæ deductæ ita concinnamus, ut quamuis illa V. K. Iulij occeperit, hæc ut exiſtimamus, IV. K. Octobr. deducta fuerit, eius tamen differentiæ nobis rationem non habendam putemus.) nummus qui ſubiectus eſt pertinet,

Vin-

Vindelicum esse si mihi liquere pronunciem, fallam, sin me non inanissimis adductum suspicionibus, hunc in modum arbitrari, fidem merear, & spero faciam. Libro secundo ostendimus Præsides Rætiæ pluribus annis præfuisse, ne quis solidum triennium à Graccho in magistratu exactum aspernetur, ut hac depositâ prouinciâ, mox aliam regendam acceperit, nimiò minus probabile est. At si hactenus Rætiæ Præses, quænam alia à Vindelicorum urbe Colonia Iulia Augusta, quando idoneus ualde auctor Tacitus, unam hanc Rætiæ coloniam id temporis fuisse perdocuit? Iulij nominis adiectio; Augusti honori, quem in Iuliam gentem adoptatum scimus, tributa, quâ ratione Iuliam Berytum, Iuliam Corinthum, Iuliam Carthaginem, Iuliam Parmam, Iuliam Dertonam, Iuliam *Vide Goltzij thesaurum.* Fidentiam, Iuliam Valentiam, deniq́ue Iuliam Augustam Taurinorum, & multas ad hunc modum in antiquis monumentis legimus, quin satis credo, colonias Augusti Iulium cognomen omnes asciuisse, ad splendorem saltem & pompam, haudquaquam ad quotidianum usum & consuetudinem. II. VIR. ITER. nummũ iussu Duumuirũm qui refecti essent, signatũ ostendit. EX. S. C. Senatusconsultũ respicere nemo nescit, sed id quod uulgò adeò consentiunt, huius notæ numismata omnia Romæ percussa, palam falsum est, nisi si quis ferre potest, Duumuirorum & coloniæ potius Romæ, quam Senatusconsulti in Coloniâ rationem habitam, cum hoc profecto conueniens, illud absurdum sit. EX S. C. nos interpretamur, Senatum eius facti quod Augustani honestando Graccho nummo impreßêre, extitisse auctorem; neque non quale id fuerit ex Iulij Cæsaris nummo quodam intelligere possumus, cum enim ille parte alterâ sic inscriptus sit, COL. CASILIN. TI. SEMPRON. GRACCVS. Q. DES. ITER. indicat Gracchum Casilini deductioni (Casilinum coloniam à Cæsare de- *Cic. Phil. 2.* ductam Cicero scripsit) præfuisse, & eo in nostro boues iuncti aratro, cum arante ritu Gabino cincto pertinent, ne quis de coloniâ ipsâ Augustâ suspicetur, nam & alij Gracchi huius nummi uisun-

R 2 tur,

tur, coloniarum ſymbolis uexillo, aquilâ, aratro, decempedâ inſignes. Eodem anno Tiberius Claudius Nero Conſul II. Imp. II. K. Ianuarijs de Germanis triumphauit, uti eſt apud Dionem & ceteros, Cuius ergô nummus hic cuſus;

Dio lib. 55.

Apertè noſter: Quî enim ad Germaniam hunc ſtrobilum uocemus (in quâ me tamen opinione aliquãdo uerſatum non diffiteor) cum utique rei natura, deuictarum gentium ſymbola triumphantium curribus imponi, cogitare non patiatur: rectè illud, imponi eorum ſymbola qui nummos ſignauere; ad manum exemplum L. Aquillij Flori, is quo cognominis originem oſtenderet, aut ad illud, uti fit, alluderet, quibuſdam nummis florem bene magnum impreſſit, uni, quo Auguſto triumphum aliquem gratulatus, nam hæc eſt inſcriptio, AVGVSTVS. S. C. & parte alterâ, L. AQVILLIVS. FLORVS. III. VIR. quadrigam triumphalem impreſſit, & quadrigæ floſculum minutum impoſuit. Cui omnino geminum Auguſtanorum conſilium, Tiberij triumphum effictâ quadrigâ coluere, interim additâ pineâ nuculâ, nummus ubi percuſſus eſſet ſignificarunt. Quod ſi hoſtile ſolum pinea referret, imo erat ſine dubio loco ponenda, quemadmodum in naualibus interdum triumphis nauium roſtra, & in Siculis ſpicas ſub equorũ pedibus uidemus. currui honoratiſſima quæque impoſita, aut uictores ipſi, aut numina quorum ope ſe uiciſſe crederent, aut ſymbola quæ nummorum auctores indicarent, nihil inimicum, niſi uictor triumphans hoſtiũ ſpolia manu præcederet; opima præſertim Virdumaro detracta in Marcelli nummis obſeruo. Anno demũ coloniæ IX. ſi nobis in numeris Pliniani librarij non imponunt, Auguſto, QVOD. EIVS. DVCTV. AVSPICIISQVE. GENTES. ALPINÆ. OMNES. QVÆ. A. MARI. SVPERO. AD. INFERVM. PERTINEBANT. SVB. IMPERIVM. P. R. REDACTÆ. SVNT. trophæũ à S. P. Q. R. poſitũ, in eo perſcripti LICATES noſtri, & nomina præterea gentiũ XLII. Anno

Plin. li. 3. c. 20

no X. aut duobus proximè ſequentibus, nimirum ante Conſulatum Auguſti XIII. nummus iſte exijt,

Quem nobis eo minus audacter uendico, quod pleræque coloniæ Iuliæ Auguſtæ, indicandus tamen uiſus, quoniam & noſtra inter illas. Manus iunctas, caduceum & copiæ cornua, Concordiæ, pacis, abundantiæque eſſe argumenta omnes ſcimus. Anno Coloniæ XIII. Cn. Cornelio Lentulo, & M. Valerio Meſſallino Cotta Coſs. VIII. Kal. Ianuarij IESVS CHRISTVS Dominus Deus noſter ex uirgine Mariâ natus, Proximis. Kal. Ianuarij Imp. Cæſ. Auguſto XIII. & M. Plautio Siluano Coſs. circumciſus eſt. A circumciſione faſti Chriſtiani initium capiunt, quos mihi porro ſequendos ſumo, cum omnis externæ hiſtoriæ collatio ex ijs in procliui ſit. Annos colonicos qui annumerare maluerit, intelliget à natali coloniæ ad Chriſti natalem interceſſiſſe annos XII. menſes II. dies XXVII. ad circumciſionem annos totidem, menſes III. dies IV.

Caſ. Baronij rationes in anno natiuitatis Chriſti ſequimur.

Annus Chriſti 1

16 Anno Chriſti XVI. XIV. K. Septemb. Auguſtus obijt. De quo ſi rectè opinatus Suetonius, *non eſt, ut opinor, prouincia, excepta duntaxat Africâ & Sardiniâ, quam non adierit*, eum Rætiam adijſſe conſequitur, atque de coloniâ inde quod ſuſpicemur habebimus. Eſt apud Suetonium, eum uino Rætico maximè delectatum, quo Virgilium reſpexiſſe nonnulli ſentiunt,

Suet. Octau. c. 47.

Suet. Oct. c. 77

Virg. georg. li. 2.

——— *& quo te nomine dicam*
Rætica? ———

Quamquã alioverſum trahat Seruius. Sed quidquid hoc uini, Catoni quoq;, Straboni, Plinio, & Martiali laudati, in Rætiâ quæ ad Italiã uergit naſcitur, ad res noſtras minus pertinet. L. Piſonem Rætiæ Præſidem ſub Auguſto retulit Auentinus, primum ait poſt Claudios Tiberium & Druſum: quod cum ſcriberet, Oroſij locus, à nobis correctus paullò ante, menti obuerſatus eſt, nam

Cato apud Seru. Strab li. 4. Plin. lib. 14. c. 1. 2. 6. Mart. lib. 14. ep. 100.

præter

præter eos quos fefellit Orosius, Pisonis in Rætiâ nemo meminit, Nec quisquam item Claudios Rætiæ Præsides unquam dixit. Sunt tamen apud hunc, & apud quendam qui uanissimâ item temeritate perpetuum Rætiæ Præsidum catalogum, edere professus, alij adhuc inanioribus nixi suspicionibus, de quibus si sigillatim suis quibusque locis dixero, meo me simul & lectorum otio uideo abusurum; Quid enim, exempli caussâ, in eo uerba perdas, qui M. Antonium Præsidem sub Imp. Claudio ausus obtrudere, quod in Eusebij chronico legisset, *M. Antonius Liberalis Latinus Rhetor*, professionis hoc nomen ad Rætiam pertinere arbitratus? quapropter semel moneo, quos Auentinus & alter ille prodidit, omnes à me uisos, omnes pensiculatè examinatos, eos tantum receptos, quorum fides certis probatorum auctorũ testimonijs subsisteret. Ceterum tempora nominibus Imperatorũ quibus Rætia paruit, & annorũ numeris distinguere satis habui. Augusti locum Tiberius tenuit, cuius initia legionum ad Rhenum seditio excepit; eâ Tac. An. 1. per Germanicum compositâ, inquit Tacitus, *Veterani haud multò post in Rætiam mittuntur, specie defendendæ prouinciæ, ob imminentes Sueuos, Ceterum ut auellerentur à castris, trucibus adhuc, non minus asperitate remedij, quam sceleris memoriâ.* Vidi qui hoc loco ad pseudo Velleianas nugas firmandas abuteretur, mirè ineptus, nec enim ullum est uerbum, ex quo Sueuos prouinciam irrupisse appareat; Germanicus imminentes tantum uerbo prætexens, cum uerior alia subesset caussa, præsidium non necessarium submittere uoluit, quo colore quæsito castra exhauriret. Prætereo quantiuis stuporis esse, hæc cum illis quæ ante coloniam deductam contigerunt confundere, & Tacitum tam supinum historiæ scriptorem existimare, ut ueteranos in Rætiam ablegatos accuratè litteris consignauerit, internecione paullo post cæsos silentio dissimularit. At nec imminentes quidem Sueui otiosè transmittendi, qui iam id æui Rætiæ proximi coluerint, ad Martianum uidelicet nemus, quod Hercy-Aus. epigr. 4. niæ syluæ pars est prope Danubij fontẽ, cui Ausonius aliquot post sæcculis hæc uerba affinxit,

——————— *fontem medijs effundo Sueuis.*

Strabo lib. 7. Nam & Strabo, maximam Sueuorum gentem, partim in Hercyniâ, partim extra habitare, à Rheno ad Albim, atque adeo ultra Tac. de germ. Albim pertingere scripsit, & Corn. Tacitus, Sueuorum non unam ut ceterorum gentem esse, *maiorem enim Germaniæ partem obtinent,*

proprijs

proprijs adhuc nationibus nominibusque discreti, quamquam in commune Sueui uocentur. Nos in tabulâ Sueuos, qui postea Alemani appellati, eo sanè loco posuimus, nec procul inde confinium Germaniæ Rætuæque, ab hoc quoque Tacito memoratum. Et hæc monuimus, ne quem ancipitem haberent Sueui à diuersis auctoribus ad Rhenum, ad Danubium, ad Albim, ad Oceanum Sueuicum, quin & in Sarmatarum finibus collocati. Vt item procliue esset intelligere, quid ita Danubij fontes auctores Rætiæ, Sueuiæ, Germaniæ promiscuè ascripserint.
18 Anno XVIII. post Christum natum, Germanicus Arminium ad Visurgim flumen magnâ pugnâ uicit, qua bonam fortemque operam Romanis Ræti & Vindelici nauauere, Tacitus, *Insignis Arminius manu, uoce, uulnere, sustentabat pugnam: incubueratque sagittarijs, illa rupturus, ni Rætorum Vindelicorumque & Gallicæ cohortes signa obiecissent. Nisu tamen corporis & impetu equi peruasit, oblitus faciem suo cruore, ne nosceretur. Quidam agnitum à Chaucis inter auxilia Romana agentibus, emissumq; tradiderunt.* Dixi dudum, uideri cuidam, Vindelicor. cohortes pro Augustano Vindelicis accipiendas esse, nec uanè: Hoc planè indubium, ut Ræticæ & Vindelicæ cohortes milites interdum peregrinos qui prouinciæ præsidio erant significêt, sicuti Syriacæ & aliarũ gentiũ legiones eâ de caussâ dicuntur, ita Rætorũ Vindelicorumq; cohortes de prouincialibus ipsissimet intelligendas. Tac. An. 2.
20 Anno XX. Strabo de Rætis, Vindelicis, Noricis prodidit, *Iam agitur annus tertius supra trigesimum, ex quo quiescentes tributum legitimè persoluunt.* Strabo lib. 4.
34 Anno XXXIV. IESVS CHRISTVS Dominus Deus noster cruci affixus, pro hominum salute mortuus est.
39 Anno XXXIX. Tiberius obijt: cuius nummos hisce inscriptionibus extare, COL. AVGVSTA. VINDELICOR. & COL. AVGVSTA. RHÆTORVM. alienâ fide scribo, si bonâ & certâ, leuiter enim subdubito, uterque nostram coloniã, quamquam diuerso cognomine intuetur: caussas differentiæ multò ante explicauimus. Golz. thes. c. 18.
Sub eo qui successit Caio Caligulâ, nihil de rebus Ræticis, quod ad nostram cognitionem peruenerit, litteris consignatum. Etsi enim Auentinus Fabianum nescio quem Tiberij & Caij temporibus Vindelicorum Rectorem ex patrijs annalibus, quos faciles nimis & obsequentes habere solet, eruit, assensum sustineo: siquidem annales isti, antiquissimi ut sint, ante aliquot centum annos, non adeo multos,

multos, ab imperitis hominibus scripti sunt, nec nos alia ad cōmentandum potior caussa impulit, quam ut eorum rubiginem & sitū detergeremus. Adde quod sæpenumero obseruo, quędā ex cariosis istis obscurorū auctorū scriptis à nonnullis audacius quā cōsideratius colligi, quæ tātum ab ipsorum sententiâ, quantū ipsi à ueritate abscedant. Anno XLIII. Caio occiso, Claudius 43
inijt: quo imperante Petrum Apostolum Romam uenisse, innumeris sanctissimorum hominum testimonijs à sacræ historiæ scriptoribus comprobatum uideo. Anno LVI. Nero rerum po 56
titus: sub quo Paulus in Italiam appulit. Atque ab his Apostolorum principibus, Christianæ religionis radios aliquos iam tūc temporis in Rætiam immissos, non est improbabile. Præcipuè à Petro, siue per ministros, quos Romæ sedens ablegauerit, siue per se ipsum, quo tempore edicto Claudij, cuius Suetonius meminit, cum ceteris Iudæis Româ pulsum, euangelij lucem per Italiam uicinasque prouincias circumtulisse credendum. Nam Pauli nobilis locus, *Ita ut ab Hierusalem per circuitum usque ad Illyricum repleuerim euangelium Christi*, uereor ne ad res nostras parum faciat. Sed quod in eâdem epistolâ Dauidis uaticinium, *in omnem terram exiuit sonus eorum*, effectu uel tunc confirmatum asseuerat, ostendit profecto plerasque prouincias iam aut apostolos, aut apostolorum discipulos qui homines ad pietatis studium cohortarentur, inaudiuisse: Et si coniecturis quidquam licet, id de Italiâ, Italiæque proximis, inprimis existimare æquum, cum de perlonginquis multis indubium sit. Sin uerò de Petro, Petrique discipulis non ita liquet, Petri tamen successoribus euangelium à Rætiâ deberi pro comperto est, his enim Innocentius Pontifex, epistolâ ante annos prope mille ducentos scriptâ; omnium Italicarum ecclesiarum constitutionem disertè tribuit, Italiæ autem Innocentij ætate Rætia accensa, *Manifestum, in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, atque Siciliam, insulasque interiacentes, nullum instituisse ecclesias, nisi eos quos uenerabilis Apostolus Petrus, aut eius successores constituerint sacerdotes. Aut legant, si in his prouincijs alius Apostolorum inuenitur aut legitur docuisse.* Nec quisquam tam absurdi ingenij est, quin monitus sibi persuadere patiatur, permultas illustres ciuitates, Christianæ religionis cultores, eorumq; præfectos episcopos, dudum ante ea tempora habuisse, quæ nunc ex priuatis annalibus uetustissima possunt erui, nam memoriam tot sæculis intercidisse num mirum? cum præsertim Diocletiani

Suet. Claud. c. 25.

Paul. ad Rom. 15.

Paul. ad Rom. 10. ex ps. 18.

Innoc. ep. 1. ad Dec.

tiani dein Imp. iussu incredibilem numerum librorum, quibus ecclesiastica monumenta comprehensa, ignis absumpserit. Neronis apud nos nuper æreus nummus effossus, circa caput hisce notatus litteris, NERO. CAESAR. AVGVSTVS. parte auersà sub figurâ sedente & dexterâ pateram prætendente, SALVS.
70 S. C. Eius interitum anno LXX. Galbæ paucorum mensium imperium consecutum est, à quo desciscendi initium Germanicæ legiones fecere: eas sequuta Rætia, *contactu ualentiorum* agebatur, ait Tacitus, neque in militaribus copijs per prouinciam dispositis *mora, quo minus statim adiungerentur*. Itaque à Galbâ (Othone *Tac. hist. li. 1.*
71 nunquam recepto) principio anni sequentis LXXI. in Vitellij nomen iurauere, Porcio Septimio Procuratore præeunte. Auentinus Septimium & Seuastum Rætiæ Vindeliciæque legatos sub Nerone nominat, cum Seuastum Aquileiæ Fori Iulij ciuitati præfedisse acta Hermagoræ episcopi ostēdant. Porro ijs bellis quæ Vitellius cum Othone & Vespasiano gessit, fortem fidelemque Rætorum operam expertus est, aduersantibus Noricis. Cum partium Vitellianarum dux Cæcina, per Heluetios in Italiam iter faceret, tumultuantibus Heluetijs, *missi ad Rætica auxilia nuncij, ut uersos in legionem Heluetios à tergo aggrederentur. Illi ante discrimen feroces, in periculo pauidi, quamquam primo tumultu Claudium Seuerum ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in unum consulere. Exitiosum aduersus ueteranos prælium, intuta obsidio, dilapsis uetustate mœnibus. Hinc Cæcina cum ualido exercitu, inde Ræticæ alæ cohortesque, & ipsorum Rætorum iuuentus, sueta armis, & more militiæ exercita; undique populatio & cædes. Ipsi in medio uagi, abiectis armis, magna pars saucij, aut palantes in montem Vocetium perfugêre. Ac statim immissâ cohorte Thracum depulsi, & consectantibus Germanis Rætisque, per syluas, atque in ipsis latebris trucidati. Multa hominum millia cæsa, multa sub coronâ uenundata. Cumq; direptis omnibus, Aueneticum iusto agmine peteretur, missi qui dederent ciuitatem, & deditio accepta.* Hic obseruo Ræticas alas cohortesque, à Rætorum iuuentute distingui, illas esse alas & cohortes inter auxilia conscriptas, hanc nō scriptam prouincialem uoluntariorum iuuentutem, cui egregium militaris fortitudinis testimonium perhibetur. Pergens in itinere Cæcina, *quia præsidio alæ unius latissima pars Italiæ defendi nequibat, præmissis Gallorum, Lusitanorum, Britannorumque cohortibus, & Germanorum uexillis, cum alâ Tauriana ipse paululum cunctatus, num Ræticis iugis in*

Vide acta Hermag. apud Vincent. lib. 8. c. 116. Pet. de Nat. li. 6. c. 86 lib. S. c. 291. Candid. hist. Aquil. lib. 2.

S *Noricum*

Noricum flecteret, aduersus Petronium Procuratorem, qui concitis auxilijs, & interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu ne amitteret præmissas iam cohortes alasque, simulq; reputans plus gloriæ retentâ Italiâ, & ubicumque certatum foret, Noricos in cetera uictoriæ præmia accessuros, Pœnino subsignanum militem itinere & graue legionum agmen, hibernis adhuc niuibus, traduxit. Othonis autem exercitu Bedriaci uicto, ipsoque mortuo, Fl. Vespasianus de imperio
Tac. hist. li. 2. cogitans, sibi quoque Rætiam occultis artibus adiungere tentauit, *deprehensi cum litteris edictisque Vespasiani, per Rætiam & Gallias militum & centurionum quidam, ad Vitellium missi necantur: plures fefellêre, fide amicorum, aut suomet astu occultati.* Consilium id tamen frustra fuit, Rætiâ in fide persistente; itaque occupata à Flauianis
Tac. hist. li. 3. Veronâ, magno adiumento summæ rerum existimatum, obstruxisse saltem aditum *per Rætiam Iuliasque alpes.* Atque labentibus Vitellij deinde rebus (siue hæc ante Veronam captam, quod uiro
Lips. no. ad 3. lib. hist. Tac. docto & amico I. Lipsio non ab re uideri uideo, contigêre) Vespasiano adiunguntur, & *trahuntur in partes, Sido atque Italicus, Reges Sueuorum* (eorum qui apud Sarmatas & Iazyges, haudquaquam
Tac. An. li. 12. in Rætiæ finibus, nam de Sidone apertè ex Taciti annalibus colligas) *quibus uetus obsequium erga Romanos, & gens fidei commißæ patientior. Opposita in latus auxilia, infestâ Rætiâ, cui Porcius Septimius Procurator erat, incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix cum alâ Aurianâ & VIII cohortibus, ac Noricorum iuuentute, ad occupandam ripam Oeni fluminis, quod Rætos Noricosque interfluit; missus; nunc illis aut his prælium tentantibus, fortuna partium alibi trãsacta.* Quibus explicandis mirificè quidam nugatur, cum lectori non ignauo sensus satis constet: opposita scilicet à Flauianis auxilia, quod illis Rætia aduersa, cui Septimius Procurator Vitellianarum partium præesset; missum ergo Felicem, Oeni ripam Noricam insedisse. Flauianis autem quotidie magis inualescentibus, & Cæ-
Tac. hist. li. 3. cinæ proditione iam patefactâ, adhuc *ingens Germanorum uis per Rætiam timebatur*, auxilium latura Vitellio, Rætiæ Præside transitum per prouinciam perlubenter concessuro: sed hæc maturato Vitellij exitio irrita, idque Antonius Primus, ut suâ uirtute perfectum, Vespasiano inter præcipua beneficia imputauit, *suâ constantiâ perruptas alpes, occupatam Italiam, intersepta Germanorum Rætorumque auxilia.* Vitellio demum occiso, Rætia cum reliquâ Republicâ in Vespasiani potestate fuit. Neque inde fidem Germanico bello, quod

Ciuili Batauo duce motum, exuit: eo Sextilius Felix, Romanis ad
Rhenum subsidia adducens, ex Norico *cum auxiliarijs cohortibus,*
72 *per Retiam* iter tenuit. Anno LXXII. Hierosolyma *Tac. hist. li. 4.*
à Tito, Vespasiani filio, capta & excisa: eius rei hanc in Hebræorum
libris chronicis memoriam reperio, *Venit Aspasianus* (Vespasianus *Seder Olã Zuta.*
est) *deuastans templum, transtulitque Israel, & familias multas de domo Dauid & Iehuda, in Aspamiam, quæ est Hispania.* Quid hic sibi
Hispania sola uelit nescio, nisi auctor Hispanus patriæ tantum rationem habere uoluit; Rectius Iosippus, *Veniens Vespasianus Cæsar,* *Ios. de decem captiu.*
atque Titus filius uxoris suæ, deuastauerunt domum secundam, transtuleruntque Israelem Romam, Romæ nomine Romanũ imperium intelligit, nam Iudæos illa clades non tam in unam Hispaniam, quã
reliqua terrarum sola, quæ præsertim Romanis parerent, disiecit, *Prud. Apoth. adu. Iud.*
——— *per omnes*
Terrarum pelagique plagas tua membra feruntur,
Ait Prudentius, totam gentem alloquens: quo Rutilius scripsit,
Latius excisæ pestis contagia serpunt. *Rutil. Itiner.*
Nec improbabile credo est, eâdem occasione nonnullos Augustam delatos, Vbi diutissimè consedisse multis Hebraicis characteribus inscriptis monumentis, & priuatorum annalium auctoritate compertum. Beniamin quidam Tudelẽsis, qui ante annos CD. scripsit, inter Germanicas urbes quæ Iudæorum Synagogas habeant *Dauir Asburk* posuit, uulgarem *Augsburg* enunciationem, uti uidetur, *Ben. Itiner.*
sequutus, subiungit autem, *in quibus etiam metropolibus multi ex Israelitis sunt, sapientum discipuli, ac diuites.* Quo fortasse *Dauir* respicere cuipiam uideatur, nam Hebræorum lexica *Dabir* interpretantur oraculum. Porro si ex primis Iudæis unum aliquem tamquam protento digito indicare cogar, TIB. CLEVPHAS. IIIIII. VIR. AVG. NEGOCIATOR. ARTIS PVRPVRARIÆ. cuius titulus apud nos extat, certè extitit, huius potissimum conditionis uideatur; Cleuphæ enim uel Cleophæ nomen Hebraicum esse, diuinarum litterarum monumentis proditũ, *Luc. c. 24. Ioan. 19.*
Tiberij prænomen, in Romani alicuius clientelâ fuisse indicat, sic Flauij Iosepho accreuit, & purpurariam factitasse ab homine Palæ-
81 stino non alienum. Anno LXXXI. Titus patre mortuo imperauit. Ad utrum horum pertinuerit basis prægrandis, Vespasiani nomine elegantissimis litteris inscripta, quam ante annos circiter XX. cum horreorum ad Marianam portam fundamẽta

locarentur inuentam, terraque denuò operarum incuriâ adobrutam, & ei inædificatum esse audio, non admodum scio, quandoquidem quos magistratuum titulos numerosque prætulerit tunc haudquaquam obseruatum, neque nos nunc comperire possumus. Filij est nummus æreus inter pulcherrimos qui unquam Augustæ eruti, T. CAES. VESPASIAN. IMP. PON. TR. POT. COS. II. parte auersâ eques, CÆSAR. DOMI-
Suet. Dom. c. 6 TIAN. COS. DES. II. S. C. Post Titũ Domi 83
tianus anno LXXXIII. imperiũ suscepit; A quo L. Antonius, superioris Germaniæ Præses, ut Suetonius habet, defecit, quẽ L. Ma
Xiph. Domit. ximus, ait Xiphilinus, bello uicit & cœpit. Eo bello Norbanũ (Præfectũ Prætorio postea) pro Cæsare stetisse, & *Vindelicis in oris* degisse, cum apud Martialem reperiam, fortassis eum Rætiæ Præsidem fuisse minus insulsè suspicer, quam de plerisque alijs quidam fecerint; sed multæ præter hanc caussæ Norbano esse potuerunt ueniendi in
Mart. lib. 9. epig. 86. Rætiam, quapropter nihil assero, Martialis uersus isti sunt,

Cum tua sacrilegos contra Norbane furores
Staret pro domino Cæsare sancta fides:
Hæc ego Pieriâ ludebam tutus in umbrâ
Ille tuæ cultor notus amicitiæ.
Me tibi Vindelicis raptum narrabat in oris,
Nescia nec nostri nominis Arctos erat. &c.

Nisi quis tamen amphiboliam illuc trahat, ut haudquaquam *tibi Vindelicis narrabat in oris*, uerum *me Vindelicis raptum in oris* componat, quod à poëtæ sensu existimo alienum. Quæ Auentinus de Vindeliciâ, Rætiâ, Norico, his temporibus à Germanis uastatis, nullus ueterum prodidit, ideo nec memoratu digna credidimus. Occiso Domitiano anno XCVIII. Nerua im- 98
perium non toto biennio tenuit. Vidimus eius nummum argenteum, in Augustano agro repertum, IMP. NERVA. CAES. AVG. P. M. TR. P. COS. III. P. P. parte auersâ manus iunctæ, cum signis militaribus, CONCORDIA. EXERCITVVM. Et quamquam aliorum etiam Impetatorum nummi, siue Augustæ, siue in uiciniâ reperti multi extent, eos tamen qui argumentum nostrum nihil iuuarent parcè, neque nisi si qui dum hæc maximè commentaremur eruti forte quadam in ma nus uenissent, indicandos duximus. Anno C. Traia- 100
nus excepit: is quamuis uigesimum annum attigerit, nihil tamẽ eo

Principe

Principe de rebus Rӕticis annotatū animaduerto. Ha-
119 drianus anno CXIX, successit. Qui pleraque in imperij constitutione nouauit, Victor in epitome, & auctor historiӕ miscellӕ eum secutus, *officia sanè publica & palatina, nec non militiӕ, in eam formam statuit, quӕ paucis per Constantinum immutatis, hodie perseuerat.* In Rӕtiâ multa eius rei uestigia obseruo: quӕ tum aliunde, tum ex Notitiâ imperij cautè sublegenda, nec omnia promiscuè confundenda sunt, uti illi procul dubio fecerunt, qui dimidiam Notitiam edentes, hoc est indicem occidentis tantum, Hadriani ei ӕtatem ascripsêre, cum interim Gratianenses, Valentinianenses, Honoriani, alia sexcenta inscripta nomina, totis sӕculis Hadriano posteriorem esse uincant. Nam quod Notitia Consulares octo per Italiam describit, Spartianus de Hadriano palam dissentit, *quatuor Consulares per omnem Italiam iudices constituit*, & quӕdam alia huius generis, ab illis non animaduersa minus miror. Verum quod ex hac ipsâ Notitiâ appâret; Italiam diuisam in septendecim prouincias, quarum Rectores Prӕfecto Prӕtorio Italiӕ, siue eius Vicarijs omnes paruerint, & quidem duas fuisse Rӕtiam primam, & Rӕtiam secundam, sub singulis Prӕsidibus singulas; Rem militarem procuratam ab uno Duce in utrâque Rӕtiâ, qui Rӕtici inde limitis Dux dictus, sub dispositione Magistri peditum fuerit: Fiscum à thesaurorum Prӕposito, qui Augustӕ constitutus, Comiti sacrarum largitionum rationes reddiderit: Horum ut opinor nihil est, quin ex Hadriani institutione, etsi leuiter fortassis postmodum mutatum iuflexumque, ducat originem. Quӕ maximè insignia, Prouinciӕ diuisionem, & militaris siue Comitis siue Ducis institutionem, ab Hadriano manasse, hâc potissimum ratione colligo, Quod cum imperij descriptionem semel atque iterum post Augustum mutatam cognitum habeam, ab Hadriano primum, à Constantino secundo loco, necesse sit ea quӕ post Hadrianum denique, neque antea, ante tamen Constantinum obtinuisse obseruamus, Hadriano ascribere: At Rӕtiam unius numero, auctores Hadriano uetustiores constanter ubique omnes habent, Strabo, Velleius, Plinius, Tacitus, Suetonius, & qui Liuianas epitomes scripsit, quem non ex suo, sed ex Liuiano ӕuo censeo: nisi si cui tamen Taciti locus scrupulum obijcit, *Germania omnis à Gallis Rӕtijsque & Pannonijs, Rheno & Danubio fluminibus, à Sarmatis Dacisque mutuo metu, aut montibus separatur,*

Hist. misc. lib. 10.

Tac. de germ.

ratur, ſed intuenti diligentius, apparet hæc gentium, haudquaquam prouinciarum eſſe nomina, & eâdem inflexione nonnulli apud Iuſtinum legunt, *ex nomine ducis gentes Retorum condiderunt*, ubi ego tamen *Retorum*; in Tacito *Ratis*, longè malim. Alioquin Tacitus Rætiam nouies minimum, ſingulari numero diſertè ſcripſit, plurali nunquam. Poſt Hadrianum autem Rætiam & Rætias promiſcuè reperio: certè Capitolinus in Pertinace, Vopiſcus in Probo Rætias nominant, neque eorum qui poſt Conſtantinum ſcripſere Ammiani, Zoſimi, Caſſiodori, plurimorum aliorum, nunc mihi ratio habenda. Vti ergo cum Galliam & Hiſpaniam interdum, ſæpe Gallias & Hiſpanias apud auctores legimus, utramque multiplicem fuiſſe intelligimus, ſic abſurdum eſt, ex quo tempore Rætiæ nominatæ, ſimplicem prouinciam cogitare: quod ſi duplex, duos itidem Præſides habuiſſe conſequitur. Neque ob id negandum, utramque, prout Imperatoribus collibuiſſet, uni potuiſſe committi, cuiuſmodi & alibi gentium exempla prodita. In agro Veronenſi lapis extat, quem inter externa monumenta quæ ad res Auguſtanas pertinent retulimus, inſcriptus, Q. CAICILIO. CISIACO. SEPTICIO. PICAI. CAICILIANO. PROCVR. AVGVSTOR. ET. PROLEG. PROVINCIAI. RAITIAI. ET. VINDELIC. ET. VALLIS. POENIN. is Hadriano poſterior, ſiquidem Auguſtorum meminit, nec omnino anterior M. Antonino & L. Vero, qui primi Auguſti pariter appellati, indicat Cæcilium Rætiam, Vindeliciam & uallem Pæninam ſimul rexiſſe (nam ſingulas deinceps rexiſſe uereor nemini probare poſſe) ſed eum in modum indicat, ut diſtinctis nominibus tres prouincias ſignificet, Alpium ſcilicet partem, quæ ſeptendecim Gallicis prouincijs in Notitiâ hoc titulo annumerata eſt, *Alpes Pæninæ* (Penninæ quibuſdam codicibus) *& Graiæ*, atque Rætias duas, primam Rætiæ ipſius, ſecundã Vindeliciæ nomine: nam C. Ligurius qui inſcriptionem poſuit, antiquitatis uti uidere eſt affectator, priſco Vindeliciæ uocabulo, pro Rætiâ alterâ, non aliter ac AI diphtongo pro AE uſus. Atque hinc in illas coniecturas ſum propenſior, quæ Rætiam ſecundam ijſdem, aut planè non multum diuerſis terminis, quibus olim Vindeliciam conſtitiſſe uolunt. Memini cum motus uoculâ PROVINCIAI. Rætiam, Vindeliciam, Vallem Pæninam, unam Prouinciam accepi: nimis leuiter: nunc corrigo. Sic eſt in lapidi-

bus

Iuſt. hiſt. li. 41

Tac. An. lib. 1. hiſt. 1. 2. 3. ter. 4. de Germ. biſ.

bus PROCVRATOR. PROVINCIAE. LVGDVNENSIS. ET. AQVITANIAE. item PROCVRATOR. AVGVSTAE. VIAE. OSTIENS. ET. CAMPANAE. cum Lugdunensis & Aquitania duæ tamen prouinciæ, Ostiensis & Campana duæ uiæ sint. Sed & illud muto, quod PROCVR. Procuratorem qui uice Præsidis ius dixerit aliquando interpretatus; uerius est ex Rationalium classe fuisse, eius generis quod Notitia Præpositum thesaurorum appellat, Augustæque Vindelicorum in secundâ Rætiâ sedem habuisse ostendit. Quandoquidem PROLEG. eo spectat, illum absentibus aut mortuis harum prouinciarum Præsidibus Legatisue, eorum officio pro tempore esse functum, idque à PROCVR. utique distinguit. Vtrâque Rætiam Italiæ attributam, Notitiæ auctoritate dixi, cuius fidê per se certam & spectatam, firmat Prouinciarum libellus, & Longobardica Pauli historia, neque enim hunc auctorem soleo contemnere, quem multis optimis libris, quibus nos deficimur, usum sciam. Caussa cur hæc, & quædam aliæ prouinciæ sectæ, cur item rei militaris procuratio separatim sub duce habita, fuerit uel ambitio, quo magistratus & honores ad plures pertingerent, uel Imperatorum cautio, ut uires immodicæ Præsidibus acciderêtur, quo nimirum pacto Aristophanes in Platonis Sympòsio homines insolescentes à Ioue in duas sectos partes memorat: nam infamis illa postremorum temporum, quam Claudianus elegantissimis uersibus, sub Auroræ personâ, in Eutropij eunuchi inuidiam expressit,

Goltz. thes. 12.

Paul. lib. 4. c. 15. edit. Aug. li. 2. c. 11. edit. Basil.

Claud. in Eutr. lib. 2.

Aula choris epulisque uacat, nec perdita curans
Dum superest aliquid: ne quid tamen orbe reciso
Venditor amittat, prouincia quæque superstes
Diuiditur, Geminumque, duplex passura tribunal,
Cogitur alterius pretium sarcire peremptæ,
Sic mihi restituunt populos, hac arte repertâ,
Rectorum numerum terris pereuntibus augent,

Hadriani ætati, rebus Romanis maximè florentibus, minus conuenit. Quantumuis autem Notitia Præsidum sedes non expressit, quoniam tamen Augusta Rætiæ secundæ attributa, pro explorato credo afferre possumus, illius partis ibi Præsidem consedisse: Primæ tribunal Curiæ fuisse, & nomen indicio est, & quod ea urbs perpetuo eius prouinciæ caput habita. Nam quod quidam Constantij demum ætate conditam existimant, infirmis admodum suspicionibus

nibus perſuaſi ſunt. Alterum caput, Ducis nimirum inſtitutio, ex Notitiâ æquè in aperto eſt. Sed hîc etiam docendum, Ræticos Duces ante Conſtantinum fuiſſe, quod ex Notitiâ, cum poſterior Conſtantino ſit, ſcire non poſſumus, Vopiſcus oſtendet, *ex libris Acholij, qui Magiſter admiſſionum Valeriani Principis fuit libro actorum eius IX. Cum conſediſſet Valerianus Auguſtus in thermis apud Byzantium, præſente exercitu, præſente etiam officio Palatino, aſſidentibus* tum alijs quos enumerat, tum inter eos, *Fuluio Boio Duce Rætici limitis:* Et in Bonoſo, *duxit ordines, tribunatus egit, Dux limitis Rætici fuit*. Indè eodem argumento quod in prouinciæ diuiſione ſequuti, originem ad Hadrianum referimus, quando Valerianus & Bonoſus ante Conſtantinum. Neque tamen inficias imus Comitem rei militaris primum appellatum, qui poſtea nomine tantum mutato in Ducem abierit, quandoquidem acta Fauſtini & Iouitæ, qui ſub Hadriano pietatis rei, Italici Comitis Rætiarum meminere. Atque Spartiani de Hadriano uerba ad hanc rem uniuersè facere crediderim, *poſt Cæſarem Octauium, labantem diſciplinam incuriâ ſuperiorum principum, retinuit, ordinatis & officijs & impendijs:* Propriè nummum iſtum,

Vop. Aurel.

Acta S. Fauſt. ap. Sur. tom. 1. Martyr. Add. 15. Febr.

Spart. Hadr.

In quo minutum quiddam obſeruo, inter militaria ſigna nullam conſpici aquilam, quoniam necdum ulla legio in Rætiâ ſtatiua habebat, legiones autem tantum aquilis uſæ, & ſi forte Prætoriæ cohortes, uti ex Antonij Triumuiri nummis cognouiſſe uideor: apud Tacitum Germanicus, aquilas *Romanas aues, propria legionum numina* appellat. Eques dextrâ elatâ Hadrianus eſt, Vt uel hinc certi reddamur, eius quod iam antea ex hiſtorijs ſubolebat, Hadrianum Rætiam adijſſe; ait Xiphilinus, *Hadrianus in alias ex alijs prouincias, regioneſque & urbes proficiſcitur, uiſendi cauſſâ*. Spartianus, *peregrinationis ita cupidus, ut omnia quæ legerat de locis orbis terrarum, præſens uellet addiſcere,* Gallicam Germanicamque profectionem præter cæteras, nominatim memorat, quarum utrâque Rætiam attingere potuit.

Tac. An. 2.

Xiph. Hadr.

potuit. Victoris epitome, *Immensi laboris, quippe qui prouincias omnes pedibus circumierit*. Sed & coloniam adijsse, quin & ornasse credimus. Hæc in commune ex Dione Xiphilinus, *Socias urbes, atque subditas imperio Romano, ex quibus multò plures, quam ullus unquam Imperator uidit, magnificè iuuit, easque aquis, portubus, frumento, operibus publicis, pecuniâ, honoribus, ceterisque rebus auxit, atq; ornauit*. De Augustâ priuatim fidē facit, quod Ælium ab illo prænomē mutuata, sic enim in antiquo apud nos lapide bis legitur, AEL. AVG. Aelia Augusta, cum credibile neutiquam sit, urbes huius generis nomina, nisi insignitis beneficijs affectas asciuisse, sic est in Veronensi lapide, COLONIA AVGVSTA. VERONA. NOVA. GALLIENIANA. quod MVRI. VERONENSIVM. FABRICATI. EX. DIE. III. NON. APRILIVM. DEDICATI. PR. NON. DECEMBRIS. IVBENTE. SANCTISSIMO. GALLIENO. AVG. N. Quodnam Hadriani in nostram beneficium extiterit, definitè pronunciari non potest. Sciens sum Imperatores præterea aliquos Ælios dictos, quin & Cæsarem Hadrianus Ælium adoptauit, cuius æreum numisma inuentum Augustæ, L. AELIVS. CAESAR, inde spei typus, TR. POT. COS. II. S. C. sed ciuitates Æliæ, quantum obseruo, Hadrianum qui id nomen priuatus tulit spectarunt, testes, COL. AELIA. CAPITOLINA. COL. AEL. HADR. AVG. COL. AELIA. HADRIANA. AVG. ZAMA. REGIA. MVNICIPI. T. AELI. HADRIANI. AVG. CIVILITAN. & opinor, COLONIA. AELIA. AVGVSTA. THAENIT. quarum omnium æra & marmora meminere. Sed neque quod anteà Augustam Iuliam appellatam coniecimus, nunc Aelianı dictam, lapidi non credere nequimus, nouum est; ascititia enim hæc nomina, quasi exemptilia emblemata, pro tempore sumebantur, ponebantur. Plerasque multò etiam magis istâ ambitione luxuriasse uidemus; Auenticum, aut Auanticum, ut Ptolemæus habet, est in Domitiani nummo, COL. IVLIA. AVANTICOR. in lapide, COLONIA. PIA. FLAVIA. CONSTANS. EMERITA. AVENTICVM. HELVETIORVM. FOEDERATA. Contra in antiquissimo marmore simplicissimè, COL. HEL. Colonia Heluetiorum, proprio nomine non expresso, quomodo uidelicet Tacitus Ræticā coloniā

Smet. fol. 145. n. 8.

Goltz. thes. 6. 18.

Lips. auct. ad Smet. p. 26.

Stumf. lib. 8.

T dixit

dixit. Matidiæ, quæ Sabinæ Hadriani uxori soror fuit, statua hoc tempore Augustæ posita, cuius basis nunc quoq; superest. Anno Christi CXL. Antoninus Pius imperare cæpit. 140
Sub quo Iustinus, Christianus Philosophus & martyr scripsit, *ne una quidem ratio, uel Græca uel barbara, uel quocumque tandem censenda uocabulo, ne ex his quidem quæ pro domibus plaustris utuntur ac tentorijs, agentes uitam pastoricam, tam aliena est à Iesu crucifixi nomine, ut nec preces, nec gratiarum actiones in eâ dirigantur, ad omnium patrem conditoremque.* Ergo coniecturæ de Claudij & Neronis ætate ut minus sedeant, sub Pio tamen homines Christianos in utrâque Rætiâ, pæne suburbanis prouincijs, fuisse, ne disquirendum quidem amplius. Pius Faustinam Annij Veri F. uxorem habuit, cuius nummus argenteus dum hæc commentamur Augustæ repertus, nobis allatus est, DIVA FAVSTINA. AVG. parte unâ inscriptus, alterâ AETERNITAS, ipsius Pij æreus magnus, ANTONINVS. AVG. PIVS. P. P. TR. P. XII. inde, ANNONA. AVG. COS. IIII. S. C. uti enim Capitolinus ait, *uini, olei & tritici penuriam per ærarij sui damna emendo, & gratis populo dando sedauit.* Auidium Cassium Rætiarum legatum tunc temporis annotauit Auentinus, ex Vulcatio Gallicano uenatus, cuius de Cassio uerba sunt, *Cum exercitum duceret, & inscio ipso manus auxiliaria, centurionibus suis auctoribus, tria millia Sarmatarum negligentius agentium, in Danubij ripis occidissent:* at piget pudetque ineptiarum, quas facere non possum quin, præter quod proposueram, interdum castigem. Vt quis nimirum exercitum prope Danubiū duxit, Rætiæ statim legatus aut Præses fuit? Quamquam ferrem coniecturas utcumque, si pro coniecturis se ipsæ ferrent, nunc tam tenuia nugamenta pro certo & comperto, uelut ex tripode pronunciari, neq; lectori dubitandi inuestigandiq; occasionem relinqui, ferendum non est. Anno CLXIII. M. Aurelius Antoninus Philosophus & L. Verus simul iniere. Sub his fieri potest ut Q. Cæcilius Cisiacus Septicius Pica Cæcilianus, Rætiarum Proleg atus, Augustorumque Procurator fuerit. Etsi enim sæpe posthac duo pluresque simul Augusti, antiquaria tamen scribendi ratio, quam in istius elogio notauimus, inferioris sæculi uix uidetur. Cum Catti in Rætiam irrupissent, contra eos Aufidius Victorinus, uir Senatorij ordinis præcipuus, Marciq; condiscipulus, missus est, uti apud Capitolinū legimus. Philippū episcopum hâc tempestate 163

Iust. colloq. cū Tryphone.

Vulc. Auid. Cass.

Capi. M. Ant.

tempeſtate ſupplicio ob Chriſtianam fidem Auguſtæ affectum,
prodidere Primus Cabillonenſis & Franciſcus Irenicus: quorum ta- *Prim. in topogr.*
men non grauiſſima apud me fides, quod auctores quos ſequuti *Iren. in exeg.*
non laudant, quod huius epiſcopi in noſtrarum eccleſiarum mo-
numentis memoria nulla extat, quod denique his ipſis Impera-
toribus Philippus Gortynæ in Creta epiſcopus uitâ & litteris illu-
ſtris uixit, cuius Euſebius, Hieronymus & martyrologia memine- *Euſ. hiſt. lib. 4.*
re, atque fieri potuerit, ut affinitas inter Cretæ & Rætiæ nomina *c. 24. Hier. de*
171 impoſuerit, nam id aliâs contigiſſe certus ſum. Anno *ſcript. eccleſ.*
CLXXI. L. Vero mortuo, Marcus imperium ſolus tenuit; quod- *mart. Rom. Beda. Vſuar. Adon. Maur. 3.*
que barbari prouinciam denuo incurſarent, P. Heluium Pertina- *Id. April.*
cem, qui Commodo in imperio ſucceſſit, Prætorijs auctum orna-
mentis, cum legione primâ ſubmiſit, is confeſtim *Rætias & No-* *Capit. Pertin.*
ricum ab hoſtibus uindicauit. Ex quo, eminente induſtriâ, ſtudio Mar-
ci Imperatoris conſul eſt deſignatus. Pertinacem conſulem ſub Marco
faſti nulli habent, itaque nec ordinarium ſed ſuffectum interpre-
tor, anno Chriſti CLXXVII. quo Piſo & Iulianus ordinarij con-
ſules, nam in Didio Iuliano Spartianus ait, *fuit conſul cum Pertina-*
176 *ce*; inde credibile rem in Rætiâ geſtam, anno priori CLXXVI.
qui uictoriâ contra Marcomanos & Quados, Chriſtianorum mi-
litum precibus diuinitus impetratâ celebris. Quamnam primam
legionem Pertinax adduxerit, cum plures fuerint, non auſim defi-
nire. Quoniam uerò Marcus Germanos Rætijs & Norico magis
magiſque inhiantes animaduertit, neque ſufficere populationibus
prohibendis auxilia per præſidia diſpoſita, nec uicinarum prouin-
ciarum copias adeſſe in tempore, nouas legiones inſtituit duas, Se-
cundam & Tertiam Italicam, quarum prior in Norico, in Rætijs
poſterior ſtatiua haberet, ſic enim Dio prodidit. Neque moror in- *Dio lib. 55.*
ſcitiam cuiuſdam, qui legiones tertias Italicam, Auguſtam, Al-
pinam & Felicem differre non ſenſit. Italicæ, aliqua in agro Au-
guſtano, ſed & frequentia in urbe monumenta extant, quæ Lega-
tum, Tribunum, Aquiliferum, Alæ Decurionem Militesq; reſpici-
unt. Verum ab inſtituto nihil diſceſſero, ſi rem omnem
militarem Ræticam, oblatâ occaſione ex Notitiâ breuiſſimè deſcri-
pſero; quantumuis enim non eam inficias, à Marco ad Notitiæ æ-
uum quædam mutari potuiſſe, & uerò mutata fuiſſe, quia tamen
de ijs ſigillatim per temporum momenta non conſtat, hic commo-
dus uiſus locus totius illius rationis ſemel explicandæ. Omnes er-

T 2 go

go copiæ Duci, (qui à Præsidibus procul dubio diuersus, nonnunquam tamen Principum uoluntate idem erat, sic Valerianus apud Pollionem, *Transrhenani limitis ducem, & Galliæ Præsidem Posthumum fecimus*) Dux Magistro peditum, qui quod prope Imperatorem ageret Præsentalis dictus, parebat. Spectabilis uiri nomine insignitus, Perfectissimis & Clarissimis superior, Illustribus inferior erat, nam has dignitatum differentias, ex Imperatorum legibus, Iurisconsulti obseruant. Officium, id est cohortem comitatumque, hocce habebat; *Principem ex officijs Magistrorum militum præsentalium, alternis annis* (Vicissim scilicet ex officio Magistri peditum & Magistri equitum) *Numerarios duos, ex utrisque officijs præsentalibus singulos. Commentariensem, ex utrisque officijs alternis annis. Adiutorem. Subadiuuam. Regerendarium. Exceptores. Singulares, Et reliquos officiales.* Peditum equitumq; præsidia circiter uiginti vtriusq; prouinciæ locis disposita, Coloniâ Augustâ immuni. Nã id insignis beneficij loco quibusdam aliquando urbibus cõcessum, est in plebiscito quo Thermeses Maiores Pisidæ immunes facti, NEI. QVIS. MAGISTRATVS. PROVE MAGISTRATV. LEGATVS. NEV. QVIS. ALIVS. MILITES. IN. OPPIDVM. THERMESIVM. MAIORVM. PISIDARVM. AGRVMVE. THERMESIVM. MAIORVM. PISIDARVM. HIEMANDI. CAVSSA. INTRODVCITO. NEIVE. FACITO. QVO. QVIS. EO. MEILITES. INTRODVCAT. QVOVE. IBEI. MEILITES. HIEMENT. NISEI. SENATVS. NOMINATIM. VTEI. THERMESIVM. MAIORVM. PISIDARVM. IN. HIBERNACVLA. MEILITES. DEDVCANTVR. DECREVERIT. Simili propemodum formulâ Augustanis Vindelicis cautum crediderim. Cæterum legionem Italicam in quinq; Præfecturas tributam uideo, Cum Præfectus eius unus siue Castris Reginis, siue Vallato egerit; alter Summuntorio, cui cura ripæ Danubij, inibi primæ ut uidetur appellatæ, credita: Tertius Cambodunj, qui Vemaniâ Cassiliacum usque curauit: quartus Fœtibus, specierum transuectioni præpositus, nam quæ antiquitus fruges, frumentum, uinum, oleum, postea species dictæ: quintus Terioli, hoc ipso titulo fuit, præpositus scilicet annonæ, quam ex Italiâ Transpadanâ importatam credimus, meminit Annonæ Ræticæ D. Augustinus,

Vide Briss. & Hotoman. de verb. signif.

gustinus, etsi commentator in clarissimâ luce cæcutiens, nescio quid pro eâ nugarum obtruserit, *Quasi somnia narrasse quæ passus est, caballum se scilicet factum, annonam inter alia iumenta baiulasse militibus, quæ dicitur Ratica, quoniam ad Ratias deportatur*: Extra legionem deinde, Præfectus militum Vrsariensium Guntiæ: Præfectus numeri Barbaricariorum Confluentibus aut Brigantiæ, quamquã ad meum sensum Barcariorum rectius, cum & alibi classem Barcariorum Notitia nominet, & barbaricarij non milites, sed fabri fuerint, qui cassides auro, argento, ære ornabant. Tribuni Cohortium septem, Cohortis nimirum Nouæ Batauæ Batauis: Cohortis III. Brittonum Abusinæ: Cohortis VI. Valeriæ Rætorum Venaxamadoro, nisi nomen corruptum: Cohortis I. Herculeæ Parrodumi, quod pro Parthano accipio: Cohortis V. Valeriæ Phrygum Pinianis: Cohortis III. Pannoniorum Cælio: Cohortis Herculeæ Pannoniorum Arbore. Quibus octauum addamus licet, Tribunum gentis per Rætias deputatæ Teriolis, Notum autem inferioribus temporibus gentes & gẽtiles dictos barbaros, quorum magna uis in Romanorum castris; id indignatus Synesius, Reipublicæ aliquãdo interitum allaturum præuidit, & luculentâ illâ oratione quæ est de regno ad Arcadium prædixit. Equitum, Stablesiani seniores Augustanis, Iuniores partim Ponte Oeni aut Febianis, partim Sumuntorio: Alæ præterea tres sub totidem præfectis, Ala I. Flauia Rætorum Quintanis: Ala II. Valeria Singularis Vallato; Ala II. Valeria Sequanorum Vemaniæ. Atque has stationes in chorographicâ tabulâ singulas notauimus, paucis omnino exceptis; nã Pontibus, Venaxamadoro, Pinianis & Febianis, quis situs tribuendus sit, necdum scio. Quendam qui plerasque præterea legiones temere in Rætiâ collocat, & omnium ineptissime magnam uim peditum equitumque, quam Notitia Magistro militum præsentali Orientis tribuit, ex alio orbe huc transcribit, nihil moramur, quandoquidem ea motæ mentis somnia sunt, Celsus ait, *Fere uero antiqui tales ægros in tenebris habebant*; idẽ si ad rẽ nunc litterariã cõferatur, magno rei publicæ bono fiat. Anno CLXXIX.

Aug. de ciuit. lib. 18. c. 18.

Cels. lib. 3. c. 18.

179 Eleutherus Pontifex Soteri Romæ subrogatus: Sub quo Lucius Britannicus Rex, cui patrem Coillum, auum Marium aut Marium, proauum Aruiragum eius gentis historici prodidere, Christum professus est, Vti uetustus ualde auctor Beda, præter multos alios scriptum reliquit. Itaque eius rei dubium nullum esse potest. Sed quod

Nam. reg. success. vide apud Galf Mon. lib. 4. c. 16. 17. 18. 19. Põtic. Vir. li. 1. Polid li. 2 Beda hist. li. 1 c. 4. & de sex

Britan-

et. Ado Tchrō. Mar. Scot. in chron. lib. 2. Sigeb. in prol. chron. Dam. in Pontif. Martyr. 3. Id. Dec.

Sig. Meisterlin. chrō. m. 5. p. 4. c. 1. Aeg. Scud. de Raet. c. 15. Stumf. chron. lib. 10. c. 15. ex tabulis eccles. Cur. Martyr. R. 3. Id. Dec. Pet. de Natal. li. 1 c. 24.

Britannici scriptores eum in patriâ sine liberis decessisse affirmant, neque cum annalibus priuatis nostris, neque cum tabulis ecclesiæ Curiensis, quæ nonnullis publici iuris auctoribus iuuantur, conuenit. His quippe relatum, Lucium relicto regno, cuiusmodi exempla prisca ætas plura tulit, magna terrarum spatia obiuisse, ut pietatem quâ ipse imbutus, alios doceret. Eâ occasione in Rætiam & Augustam uenisse, ubi cum de religione sermones fereti fidem multi adhiberent, inter quos Campestrij uiri primarij nomen hodieque celebratur, ciues reliquos odio Christiani nominis adactos, hominem hospitem primo conuitijs incessisse, lapidum dein iactu petijsse, in puteum demum male mulctatum deturbasse, unde piorum auxilio ægre semianimis extractus, in alpinam Rætiam concesserit, ibique post diligentem operam, reuocandis ab impietate populis impensam, demum occubuisse. Vtriusque narrationis dissidium ut quidam tollerent, sibi asserendum existimarunt, Lucium qui Augustæ, & in reliquâ Rætiâ egit, diuersum à Britannico, ætate priorem, aut Cyrenensem fuisse, cuius Lucas in actis meminit, aut alterum illum, si tamen alter, cuius Paulus in epistolâ ad Romanos; neque ego non æquo animo assentirer, si opinioni quam uerbo ponunt, pondus ab auctoritate grauioris antiquiorisque alicuius testis adderent, nunc cum eius nihil sit, quid definiam incertus feror, & in rebus uetustis & obscuris adeo, interdū caligare fas esse arbitror. Eorum nugæ qui Cyrenensem cum Britannico miscent, nec temporis quanta intercapedo sit uident, responsione indignæ sunt. Ædiculam, quam secundo ab hoc libro Augustæ antiquissimam haberi diximus, hoc tempore positam autumant: ea perexigua nunc quoque, minor aliquanto à principio constituta, multis post sæculis aucta, à Leone IX. Pontifice Max. Anno Christi MLI. D. Gallo Abbati dicata est, dedicationi Henricus III. Imp. affuit. Anno CLXXXII. M. Aur. Antonino mortuo, filius Commodus successit. Vtrum Lucius Christo sub eo demum, an sub patre nomen dederit, quidam in diuersum auctores trahunt, de patre tamen plures tradunt: qui Veri nomen adijciunt, in errore uersari hinc apparet, cum Eleutherus, ad quem Luciū scripsisse omnes consentiunt, non nisi octauo anno post Veri mortem inierit, & Commodi postremum attigerit. Annus CXCV. tres Imperatores uidit, P. Heluium Pertinacem, M. Didium Iulianum, cuius hic argenteus nummus Augustæ ad S.

Act. c. 13. Rom. c. 16.

Plat. præter ei tatos.

182

195

Crucis

Crucis crutus, IMP. CAES. M. DIDIVS. IVLIAN. AVG. RECTOR. ORBIS. & L. Septimium Seuerum: Priores duo paucorum mensium, posterior multorum annorum fuit. Eius maxima beneficia extitere, tum generatim in uniuersam Rætiam, tum priuatim in Augustam coloniam. Auentinus Vindelicorum legatum sub Commodo fuisse quod scribit, errat ut solet largiter, Xiphilinus quippe & Herodianus, Pannonijs præfuisse prodidere, Spartianus, Carnunti imperatorem appellatum, Capitolinus, ab exercitu in Illyrico, quæ eodem pertinent. Auentinus si patria carmina opponit, hæc enim semper in tempore morigera ad manus sunt, nemo stomachum cohibeat. Ego ea non hic tantū contemno, sed omnino in Romanā Rætiæ historiā (quod semel dicendum est) nullibi audienda existimo. Scio esse qui contra sentiant, cū Tacitus carmina unū apud Germanos memoriæ & annaliū genus appellet. At eis danubianæ prouinciæ nondū tunc tēporis Germanicæ: sumpserint à Germanis uicinis morē, aliâ sunt usæ linguâ: condonemus id etiā, num porro credibile, tot sæculis uertentibus, tot barbarorum gentibus inundantibus, tot urbibus euersis, & quidem toties, carmina quæ nullis litteris, solâ memoriâ æternitati mandabantur, hominibus curæ fuisse? Sed fuerint (quamquam non fuerunt, nam quæ habemus, ætatem Longobardicam uel Gothicam, ut antiquissima sint, loquuntur) ijs tamen ab auctoribus inscitiæ inuolucris, ueri falsique commixtione, rerum, nominum, temporum personarumque perturbatione conuoluta sunt, ut qui nudam intro aspicere ueritatem, mihi Lynceus, idem ex anilium fabularum narratiunculis, penitissima philosophiæ arcana eruere posse uideatur. Rætiam tamen Septimio in adipiscendo imperio fauisse, inde fit ut credam, quod id Herodianus non obscure de exercitibus omnibus senserit *qui pro ripis Danubij Rhenique excubantes coercendis barbaris, Romanum tuentur imperium*. Ex Spartiano discimus illum magnificentiæ dignitatisque quæ ab ædificandi studio est, fuisse percupidum, *sunt*, inquit, *per plurimas ciuitates opera eius insignia*, exempla dein subiungit. Et Augustæ superest fragmentum inscriptionis, positæ anno CXCVII. ut ego coniicio, pro incolumitate Imperatoris, ob restitutos aut muros, aut pontes, aut fornices collapsos, aut denique quidquid aliud, nā rei restitutæ nomen abest. Anno CXCVIII. Claudius Lateranus, quem Victor inter præcipuos Seueri amicos numerat,

Xiphil. Seu. Herod. lib. 2. Spart. Seu. Capitol. Albino.

Tac. de germ.

197 (beside "perest fragmentum inscriptionis")

198 (beside "rei restitutæ nomen abest. Anno CXCVIII.")

rat, XV. Vir Sacris faciundis, Consul designatus, Legatus Proprætore Legionis III. Italicæ, Mercurio uotum apud nos soluit, cuius titulus adhuc uisitur. Anno CCIII. Seuerus & 203
Antonini filij, insigni prouinciæ commodo, uias & pontes per Ræ tiam restituerunt, ab Augustâ quidem Italiam uersus passuum millia minimum CX. nam hoc numero inscriptus cippus in alpibus extat, præter proximiores tres, qui XXXXI. XXXXII. XXXXIII. præferunt: à Camboduno millia passuum XI. lapidis etiam auctoritate, qui à reliquis unâ in re differt, quod Septimij & Aur. Antonini nomina habet, Getæ non habet. Restituerunt autem, quoniam iam antea à prioribus Imperatoribus institutæ munitis terreis aggeribus & iniectâ glareâ. Aggerum credo per prouinciam alibi multæ supersunt reliquiæ, sed insignes, quod constat, ad Augustam urbem, stratæ uernaculâ quoque linguâ appellatæ, cum uias publicas, Consulares, Prætorias & Militares, posterius saltem sæculũ stratas dixerit. Anno CCXIII. 213

Cod. lib. 11. tit. 74. l. 4. Isid. lib. 15. cap. 16.

Q. Epidius Rufus Lollianus Gentianus, & Pomponius Bassus Consules fuere, ad quos iam olim suspicatus sum pertinuisse litteras pergrandes & pulcherrimas marmori insculptas, & sic integritati reddendas, *gentian*O. ET. BASSO. CO*s*. ex Zophoro ædificij alicuius publici, si rectè æstimamus, Augustæ reliquas. Isto ipso anno Seuerus (Cuius nummos argenteos in agro Augustano, & urbe ollulâ fictili conditos, effossos uidimus, parte auersâ FORTV. REDVC. IVSTITIA. & typo BONI. EVENTVS insignes) in Britanniâ mortuus, filios successores habuit; quorum maior M. Aur. Antoninus Caracalla anno proximo CCXIV. fratre Getâ per summum scelus occiso, summã 214
rerum ad se traxit. Eius statuæ basim mancam habemus, Antoninorum, Hadriani, Traiani & Neruæ, quos sibi pater maiores adoptauerat, nominibus præscriptam, Collocatam credo, quo tempore *circa Rætiam non paucos barbaros interemit*, Spartianus auctor, *militesque suos, quasi Sylla milites, & cohortatus est & donauit*. Barbari, Alemanni fuisse uidentur, nam & alibi Spartianus Caracallam Alemannicum dictum asserit, quod Alemãnos uicerit. Ad Syllæ mentionem quod spectat, Herodianus, *Laudabat autem ex omnibus ducibus præcipuè Syllam Romanum & Afrum Hannibalem*, Spartianus, *Tiberium & Syllã in conuentu plerumq; laudauit*, rursus, *Syllam se etiam ostendens futurum.* Anno CCXIX. 219

Spart. Carac.

Herod. lib. 4.

Ma-

Macrinus & Diadumenianus Imperatores facti Anno
220 CCXX. Antoninus Elagabalus, quem fere Heliogabalum scriptores appellant; Auiæ memoria in nummo argenteo apud nos reperto extat, IVLIA. MAESA. AVG. parte alterâ femina sedẽs,
224 cum epigraphe PVDICITIA. Anno CCXXIV.
Seuerus Alexander, Iuliæ quoque Mæsæ nepos: Qui primus ex Imperatoribus Christum coluit, impiè tamen cum Apollonio, Abraha, Orpheo, & quibusdam alijs in larario coniunxit, quod Lampridius tradidit, quin & Christo templũ facere uoluisse, quod Hadrianus iam antea cogitauerit. Res eo principe in Mauritaniâ Tingitanâ à Furio Celso gestas, apud hunc quoque legimus. Quo fieri potest ut T. Varij Clementis Rætiæ Procuratoris inscriptiones respexerint, PRAEF. AVXILIARIORVM. TEMPORE. EXPEDITIONIS. IN. TINGITANIAM. MISSORVM. item PRAEF. AVXILIORVM. IN. MAVRET. TINGITAN. EX. HISPANIA. MIS-

Lamp. Alex.

237 SORVM. Anno CCXXXVII. Iulius Maximi-
240 nus Thrax à militibus lectus. Anno CCXL. Gordianus Gordiani Africani nepos, à Senatu. Nam Gordianorum priorum duorum, uti & Balbini atque Pupieni, qui Maximino uiuo Imperatores fuere, hic rationem non habendam duxi-
246 mus. Anno CCXLVI. Philippus rerum potitus.
Quem cum filio, Imperatore quoque Christianum fuisse, antiquissimi auctores Eusebius, Orosius, Vincentius Lirinensis, & martyrologia consentiunt. Quod eius in Gordianum perfidiam fidẽ abrogare quidam existimant, frustra opinor sunt: quot enim perfidi ex Christianis? Quamquam est etiam credibilius, eum post scelus demum patratum Christianum effectum. Sub Philippis fortassis Varius Rætiæ Procurator fuit, cuius proximè me minimus, nam in lapide AB. EPISTVLIS. AVGVSTORVM dicitur, nec id à tempore Tingitanæ expeditionis ab-

Euf. li. 6. c. 27. Orof. li. 7. c. 20 Vinc. aduerf. har. cap. 23. Mart. 14. Maij in Pontiano.

253 horret. Anno CCLIII. utroque Philippo interfecto,
254 Decius cum filio imperauit. Anno CCLIV. Gallus & Volusianus successere. Galli nummum his annis, una cum quibusdam alijs posteriorum Imperatorum, Augustæ erutum uidimus, sic utrimq; inscriptum, IMP. C. C. VIB. TREB. GALLVS. AVG. LIBERTAS. PVBLICA. Video ieiunam & sterilem hanc scriptionem plerumq; uideri posse, multorũ Impera-

torum nudis propemodum aſcriptis nominibus, ſed eius in nobis culpa nulla reſidet: cum de Auguſtanis Ræticisque rebus plura quæ proderemus non eſſent, neque profectò erat cur de cetero copioſi haberi uellemus, Cui enim bono Cæſarum hiſtoriam, quâ ad res noſtras nihil pertinet, inani oſtentatione exequeremur? Quod id uulgo etiam à priuatæ urbium populorumq; hiſtoriæ ſcriptoribus fieri animaduertebamus, ſequi non uiſum.

MARCI VELSERI

RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Septimus.

255 ÆTIA deinde anno Christi CCLV. Romano orbi Imperatorem Valerianum dedit: Orosius, *Valerianus in Rætiâ ab exercitu Augustus est appellatus*, totidem uerbis Eusebius in chronico. Eutropius, *Licinius Valerianus in Rætiâ & Norico agens, ab exercitu Imperator, & mox Augustus est factus.* Quæ uerba interpretatus Auentinus, *Batauiæ, in confinio Rætiarum, Vindeliciæ & Noricorum* lectum existimauit. Absurdè admodum: nec enim *in Rætiâ & Norico agens*, sibi aliud uult, quam eum Rætijs & Norico simul præfuisse, cum uni plures interdum mandarentur prouinciæ, uti iam antea obseruauimus, uiris primarijs præsertim, qualis Valerianus, S. C. auctoritate quod apud Pollionem extat, *Primus genere, nobilis sanguine, emendatus uitâ, doctrinâ clarus, moribus singularis, exemplum antiquitatis.* Simile est, quod ab hoc Valeriano Ragonium Clarum Illyrici simul & Galliarum Præfectum constitutum Pollio scripsit. Nam ut quo tempore imperium adijt, in Rætiâ & Norico una fuerit, intelligi non potest, ne si in Batauis quidem. Minus fortassis aberrat nostra suspicio, adijsse in urbe Rætiæ principe, Augustâ coloniâ. Id à plerisque Imperatoribus factitatum scio, qui Romæ non possent, ut in splendidissimis urbibus, quarum claritudine sibi commendatio accederet, imperium auspicarentur. Nam exempli caussâ, Vitellius in coloniâ Agrippinensi inijt, Seuerus Carnunti, Niger Antiochiæ, Saturninus Alexandriæ, Proculus Lugduni. Adde ex Victoris historiâ Augustâ locum, *milites, qui cõtracti undique apud Rætias ob instans bellum morabantur, Licinio Valeriano imperium deferunt:* Quippe cum Æmilianus in Mœsiâ res no

Or.lib.7.c.22.

Eut. lib.9.

Treb. Pol. Valer.

Pol. Balista.

De Vitel. Tac. hist. lib 1. Seu. Spart. Nigro Herod. lib 2. Saturn. & Procu. Vopisc. Vict. edi. Schotti.

Zos.hist.lib 1. uns molitus, Italiam infesto agmine peteret, Gallus ut Zosimus refert, Valeriano negotium dederat Gallicas Germanicasque legio-
Zonar. Aemil. nes trans alpes cogere, & auxilio adducere, Vnde Zonaras Valerianum transalpinarum legionum ducem appellauit: Iam in Rætiâ colligendis copijs locus aptior nullus, quam qui prope Augustam ad Lycum campi sunt, Vbi etiã Germani Cæsares posterioribus temporibus, in Italiã moturi ferè exercitū contrahere soliti. Senatus interim Romæ Gallienum Valeriani F. Cæsarem primò, dein Augustum dixit. Cuius initia, quod inter auctores satis constat, laudatis Imperatoribus conferenda, reliquum uitæ ignauissimum fuit & fœdissimum. Patre enim anno CCLXII. à Persis capto, luxui se totum mancipauit, Rempublicam incredibili inertiâ & socordiâ prope pessundedit, ut eũ Iulianus in Cæsaribus aptè stolâ & incessu molliori mulierum ritu utentem introduxerit. Itaque triginta per omnem Romanum orbem tyrannis imperatorium nomen inuadendi audaciam addidit, & occasionem rati barbari, prouincias quinque finitimas populati sunt. *Germani* (Orosius scriptum reliquit) *Alpibus, Rætiâ, totaque Italiâ penetratâ, Rauennam usque perueniunt*. Vrbes ubique plurimæ captæ, direptæ, dirutæ, paullatim postmodum à popularibus instauratæ, in pristinum splẽdorem assurgere non potuere; hic ipse Orosius qui annis circiter centum quinquaginta posterior uixit, *extant adhuc*, inquit, *per diuersas prouincias in magnarum urbium ruinis, paruæ & pauperes ædes, signa miseriarum & nomina seruantes*. Rætiæ tamen minora tantum oppida hostium iniurijs patuisse, coloniam Augustam restitisse, inde fit ut credam, quod non adeò multos post annos graui obsidione cinctã par esse, & suppetias ab Aureliano Imperatore expectare potuit; quod incolumis & florentis urbis indicium habeo. Defensam opinor præsidio Legionis III. Italicæ, & reliquarum militarium copiarum quæ per prouinciam dispositæ, siue à Fuluio Boio, quem Rætici limitis Ducem fuisse Memmio Fusco Consule, id est anno Christi CCLXI. ex Vopisco scimus, siue ab Aureolo tyranno ex XXX. quem Victor in historiâ prodidit imperium contra Gallienum sumpsisse *cum per Rætias legionibus præesset*, Trebellius Pollio, cum regeret *Illyricianos exercitus*; sed utrumq; simul uerũ esse nihil uetat, nam solius Rætiæ uiribus subnixũ purpurã ausum attentare, supra fidem. De Aureoli fortasse tyrannide sensit incertus auctor in Maximiani panegyrico, cum Rætiam sub Gallieno amissam

Orosli.7.c.22 (margin, beside "bari, prouincias")
Vop. Aurel. (margin)
Vic. edi. Schot. (margin)
Treb. 30. tyr. (margin)

262 (right margin, beside "Patre enim anno CCLXII.")

scripsit,

scripsit, nisi uerisimilius Germanicam irruptionẽ respexisse, & rem oratoriè uerbo auxisse. Quod est in Victoris epitome. Aureolum Mediolani dominatum inuasisse, cautè legendum, cùm Imperij insignia ibi non sumpserit, sed pugnâ uictus siue Mediolani, siue ad pontem Aureolum prope Mediolanum occubuerit. Et longè credibilius Mediolanum ex proximâ Rætiâ quam ex Illyrico
269 uenisse. Anno CCLXIX. Claudius imperium accepit.
271 pit. Anno CCLXXI. Claudij frater Quintillus: eoque intra XVII. diem interfecto, Aurelianus. Quem liberatorem est Augusta experta, siquidem Vopisco teste *Vindelicos obsidione barbaricâ liberauit*, neque hæc uerba de gente generatim capi possunt, sed ad urbem principem pertinent, usitatâ bonis auctoribus scribendi ratione. Idem inter Aureliani elogia post mortem in Senatu iactatum, *Ille Vindelicis iugum barbaræ seruitutis amouit*. Vt inde, quod admodum delectari soleo, simul coloniæ dignitatem, cuius periculum Imperatorem auxilio exciuerit, liberatio illi ornamento fuerit, simul oppugnationis impetum, qui leuiori operâ depelli nequiuerit, liceat æstimare. Hostes Vopiscus non nominat, ex Zosimo Alemanni credendi, *Imperator intellecto Alemannos cum remotioribus & finitimis sibi nationibus Italiam incursionibus uexare decreuisse, non abs re de Româ uicinisque urbi locis magis sollicitus, satis magno Pannoniæ relicto præsidio, uersus Italiam perrexit* (Italiam Rætias tunc complexam memoriâ repetendum) *& in extremis ad Istrum partibus conserto prælio, multa barbarorum millia deleuit*. Conuenit Alemannos, cum Alpes transcendere & Romam uersus instituissent pergere, Augustam quæ prima obstaret obsidione cinxisse, eâ Aureliani aduentu solutâ, domum repetentes circa Danubij fontes esse cæsos. At hæc Zosimus ante Zenobiam uictam, Vopiscus postea cõtigisse scripsit. Addit Zosimus, Aurelianũ Ræticis auxilijs aduersus Zenobiã usum.

Vop. Aurel.

Zos. lib. 1.

278 sum. Anno CCLXXVIII. Tacitus: Du
279 centesimo septuagesimo nono Florianus: Eoque ipso paullo post, Probus Imperatores dicti. Hic Germanos Galliâ exegit ultra Albim & Nicrum fluuium, urbes & castra in hostico posuit: etiam barbaros qui Rætias denuo lacesserent repressit, quod Vopiscus, eius ex Galliâ in Illyricum iter describens, innuit, *post hæc Illyricum petijt: & priusquam ueniret, Rætias sic pacatas reliquit, ut illic ne suspicionem quidem ullius terroris relinqueret*. Saturninum, Proculum & Bonosum tyrannos extinxit. Quorum Bonosus aliquando

Vop. Probo.

Vop. Bonoso.

do *Dux limitis Rætici fuit*: &, si id quoque scire interest, *bibit quantum hominum nemo. De hoc Aurelianus sæpe dicebat, non ut uiuat natus est, sed ut bibat. Quem quidem diu in honore habuit causâ militiæ, nam si quando legati barbarorum undecumque gẽtium uenissent, ipsis propinabat, ut eos inebriaret, atque ab his per uinum cuncta cognosceret, ipse quantumlibet bibisset, semper securus & sobrius, & ut Onesimus dicit scriptor uitæ Probi, adhuc in uino prudentior. Habuit præterea rem mirabilem, ut quantum biberet tantum mingeret, neque unquam aut eius pectus, aut uenter aut uesica grauaretur.* Quod Auentinus Bonosum sub Aureliano Rætiarum fuisse Ducem asserit, à coniecturâ est: Quod hîc Ducem Legatumque confundit, passim alibi Duces, Legatos, Præsides & Procuratores, ab imperitiâ. Probi nummũ Augustæ erutum uidimus. SOLI. INVICTO. inscriptũ. Anno CCLXXXIII. Carus Augustus, filij Carinus & Numerianus Cæsares appellati, Sub ijs Eiulasium Vindelicis & Noricis præsedisse tradit Auentinus, quoniam scilicet in actis Maximiliani martyris nomen Eiulasij, qui Celeiam (Norici aut Pannoniæ est oppidum.) Præfectus à Numeriano missus; sed id ad Vindeliciam quid pertinet? nisi quod Auentino familiare Ræticis & Vindelicis Norica, interdum quoque Pannonica miscere. Annus Christi CCLXXXIV. primus Diocletiani fuit, qui collegam Maximianum Augustum, Cæsares plures asciuit: Sibi immani sæuitiâ, qua religionis odio in omne Christianum nomen est grassatus, æternas infamiæ notas, ceteroqui non pessimus princeps inussit. Maximiano occidens demandatus; ea occasio Alemannos perpetuos Rætiæ hostes inuadendi fuit, quos in proprijs sedibus aggressus, capto Rege, uastatis agris uicit. Facinus memorabile panegyricorum scriptores uariè celebrarũt, *captus scilicet Rex ferocissimæ nationis, inter ipsas quas moliebatur insidias: & à põte Rheni* (Magõtiacensi) *usq; ad Danubij transitũ Guntiensem* (lectionẽ istã Rhenano debemus, cũ prior Cõtinensem aut Cõtinentem ineptè haberet) *deuastata atq; exhausta penitus Alemannia*. Item, *Partho quippe ultrà Tigrim redacto, Daciâ restitutâ, porrectis usque Danubij caput Germaniæ Rætiæque limitibus*. Danubius à capite, hoc est à fontibus, ad Oeni usque ostia uetus Germaniæ & Rætiæ limes, quem Alemannos perrupisse apparet: Maximianus restituit, neque restituisse satis habens, ulterius promouit, hinc in alio panegyrico est, *Ingressus es nuper illam quæ Rætis est obiecta Germaniam, similique uirtute Romanum limitem uictoria*

283 284

Vide Cuspin. Austr. Brusch. de Laur. ueteri li. 1. Hundy metrop. de episc. Patau.

Paneg. incerti Maxim. dictus

Rhen. rer. German. lib. 3.

Paneg. Mamm. dictus à Mamert. ut existim.

uictoria protulit. Mamertinus in Genethliaco, *Taceo trophæa Germanica, in mediâ defixa barbariâ: transeo limitem Rætiæ repentinâ hostium clade promotum.* Eâdem oratione Ræticæ laureæ expeditionisque semel atque iterum meminit, huc uidelicet respiciens. Quæ Rætis obiecta Germania, nunc quoque, ob limitem tunc prolatū, Rætiæ nomen circa Nerlingam imitatur, *Riess* uernaculo sermone appellata. Atque hoc genus incrementa prouinciarum Tacitus attigit, de agris decumatibus scribens, *non numerauerim inter Germaniæ populos, quamquàm trans Rhenum Danubiumq; consederint, eos qui Decumates agros exercent. Leuissimus quisque Gallorum, & inopiâ audax, dubiæ possessionis solum occupauere. Mox limite acto, promotisque præsidijs, sinus Imperij, & pars prouinciæ habentur.* Tale est quod de Probo paullo ante memorauimus: & hæc caussa cur multa trans Rhenum transque Danubium Romani nominis monumenta. Rætiam uerò Transdanubianam non multò post in Germanorum iterum potestatem concessisse, Alemannicæ quæ consecutæ sunt expeditiones reddunt credibile: sic tamen, ut & Romani non rarò, prout belli alternabat alea, ibi rursus pedem figerent. Imperatores porrò, quamquam Christianis nullo non tempore infensi, eos semper afflixerint, multisque modis miseros habuerint, omnem tamen humanitatis sensum non mox à principio exuere, neque statim in deterrimas belluas conuerti potuere, sed se ipsis paullatim truculentiores efferatioresque effecti, 302 ultimam demum impietatis & crudelitatis lineam anno CCCII. attigêre, cum nouis in piorum perniciem excogitatis edictis, innumera extremæ diritatis exempla improbissimorum Præsidum ministerio, prouinciatim & oppidatim, pæneque uicatim edidêre, nullo neque ætatis, neque sexus, neque dignitatis habito respectu: nisi quod Episcopos, quorum operâ rem Christianam potissimum contineri, & in dies augeri scirent, acrioribus quam ceterum uulgus odijs prosequuti, atrocioribus etiam cruciatibus exercuere. Eius ergo ordinis multi, diuini præcepti memores, *cum autem persequentur uos in ciuitate istâ, fugite in aliam*, quo tam tetram procellam declinarent, longe dissitas regiones, patrijs relictis sedibus adierunt. Quæ caussa Narcisso episcopo cum Felice diacono Augustam ueniendi fuit. Is dum latebras profugus quærit, certâ Dei uoluntate, quod postea apparuit, mulieris meretricis domo, omnium ignarus receptus est. Mulieri nomen Afra, mater Hilaria,

Tac. de germ.

Mat. c. 10.

ria, Hilariæ maiores Cyprij fuere. Hi Augustam quacumque occasione delati (nam bellum quod quidam inter Cypri Atticæque Reges commenti, nec extitisse, nec istis temporibus extare potuisse, nemo ab omni historiæ cognitione tam alienus, quin perspectum habeat) Cypriæ simul Veneris mysteria attulere. Quibus initiata Afra matris consilio, patrium sequuta morem Deam uulgato corpore coluit. Narcissi uerò, tum accommodatis ad pietatem sermonibus, tum ostentis quibusdam permota utraque, Venere ualere iussâ Christo nomen dedit. Accessere Afræ ancillæ, Digna, Eunomia, Eutropia, & Hilariæ frater Dionysius, cum reliquâ omni familiâ. Narcissus Hilariæ domum in ecclesiam uertit, Philippo & Iacobo Apostolis, ut uetus fama habet, sacrauit, eam quæ postea S. Martini dicta; nam templorum nomina mutari nouum non est, & Martini præsertim memoriæ Franci multis post sæculis, quod eum enixè colerent, ubicumq; rerũ potiti, cũ noua exædificarũt, tum ueterа persæpe addixerunt, quo exemplo Curiæ Hilarij episcopi ædes etiam Martini titulum accepit. Narcissus præterea Dionysium presbyterũ constituit (in Augustanorũ inde episcopũ euasisse, nostræ ecclesiæ tabulis credimus) ac nono quã Augustã uenerat mense in Hispaniam profectus, Gerundæ supplicio affectus est.

Vita S. Fridol. auct. Canis & Scud. de Rat. Alp. c. 15.

Anno, quantum ego certis rationibus æstimare possum, CCCIII. 303
Gaius Præses uel utriusque Rætiæ, uel secundæ tantum, Augustæ iurisdictionem exercuit. & cum in Christianos acerbam quæstionem haberet, Afram, cuius sanctimonia inprimis eminebat, minis blanditijsque uariè tentauit, neque tamen ut dijs honorem deferre, aut Christianam religionem ullo uellet pacto lædere, quiuit impellere, quocirca uiuam exuri præcepit. Quem illa dirum sæuissimæ mortis cruciatum, non solum forti constantique, sed & lubenti atque gratanti animo, futuri certa, sustinuit, eo loco qui noxiorum pœnis destinatus, olim Lyci fluminis insula, nunc in continentem abijt, & conditâ ecclesiâ ueteris facti memoriam tuetur. Matrem & ancillulas ad eius sepulchrum excubantes, breui postea, igne quoque extinctas proditum: nec non Dionysium episcopum, eodem lethi genere interijsse creditum; Afrum Afræ patruum iam antea capite plexum, quod Præses eo potissimum spectaculo mulieres frangi posse speraret. Verum quæ nos hîc ieiunè & tenuiter per capita consultò attingimus, distinctè & copiosè in uetustâ historiâ explicata, quam ad calcem horum librorum reiecimus, in-

de

de lectores priscam & simplicem, non calamistratam non cerussatam pietatis speciem hauriant censeo. Neque persecutionis tempestas intra hunc numerum detonuit: sed quod per reliquas item prouincias contigit, innumeros præterea, quorum memoria siue temporum siue aduersariorum iniuriâ funditus deperdita, abripuit. Id sibi uerba initio passionis Afræ non dubiè uolunt, *Apud prouinciam Retiam, in ciuitate Augustâ, cum Christianorum esset sæua persecutio, & omnes pro Christi nomine uarijs supplicijs afflicti ad sacrificia traherentur*. Vigintiquinque eò quo Hilaria dio exusta, capite obtruncatos ferunt, nomina duodecim, uel si plurima quindecim superant, uariè edita, quæ in uetustis codicibus inuenimus hæc sunt, uirorum quidem, Quiriacus, Largio, Crescentianus, Eutychianus, Charito, Philadelphus, Petrus. feminarum Nimmia, Iuliana, Diomeda, Leonide, Agape, addidere quidam Emblasium, Eyriam, Faustam, Reliqua X. intercidêre. Nos olim, cum uberes commentarios in Afræ acta scriberemus, pleraque constituendæ & interpretandæ huic omni historiæ accuratè obseruauimus, quæ qui adire operæpretium existimat, quandoquidem rebus Augustanis illustrandis faciunt, in promptu habet, nam publici iuris dudum sunt, cur huc denuò ascriberemus, & actum ageremus, non erat. Vnum quod tunc timidè attulimus, nunc uisum firmare ualidius: spatium basilicæ Afræ & Vdalrici, in quâ tum horum martyrum, quod satis constat, corpora cōdita, cum plurimorum aliorum pro Christo necatorum (nisi leuis censenda quæ de re tantâ semper obtinuit, & nobis à maioribus per manus tradita opinio) ex eo iam tempore Christianorū sepulchris fuisse dicatum. Incidi in librum manu scriptum, cuius auctor ante annos paullò supra centum uixit, at antiquissimis usus codicibus (maiori uellem interdum iudicio) id de quo quærimus sæpe & disertè affirmat: quibusdam etiam locis subobscurè & tamquam aliud agens, mihi tamen illis æquè fidem facit ac apertis alijs, nam AREAE uoce absolutè utitur, quam cœmeterijs conuenire scio, Tertullianus ad Scapulam, *Cum de Areis sepulturarum nostrarum acclamassent, Areæ non sint, areæ ipsorum non fuerunt, messes enim suas non egerunt*. Sic est in actis Hippolyti & sociorum martyrum, *Finxit se Christianum esse, ac stipe egentem, & ueniens in Cælium montem ad Aream Carbonianam, mansit ibi mendicus*. Item in gestis purgationis Cæciliani & Felicis, *ciues in areâ martyrum fuerunt inclusi*, & post

liber ms. ex bibl ioth. S. Vdal.

Tert. ad Scap. c. 3.

Acta Hipp. apud Baron. an. 259.

Gesta à Masson. edita.

X aliquot

aliquot pagellas, *tollat aliquis de uestris in area ubi orationes facitis.* Deinde, hanc diu Episcopis nostris sedem uiuis, sepulchrum mortuis fuisse reperio, quod à cœmeterij conditione nihilo plus abhorret, qui enim istud argumentum diligenter exequuti, annotarunt episcopos in cœmeterijs antiquitus synodos cògisse, mysteria diuisisse, de rebus diuinis sermonem fecisse, omnia quæ ad pietatis cultum pertinerent egisse, multos in eis Romanos quoque Pontifices habitasse, & monumentis locum legisse. Demum, quod sacram ædiculam statim ab Afræ morte inædificatam liber quem sequimur refert, quis nescit cœmeteria ecclesias habuisse? Hæc pro temporum uarietate sæpe disiecta, sæpe restituta, in basilicæ denique amplitudinem quam nunc oculis conspicimus excreuit, & urbe pomœrio prolato recepta est. Neque ego tamen idcirco Christianos eius æui in hoc omnes cœmeterio sepultos contenderim, quin contra suspicor plerosque etiam martyres intra urbem, legibus quantumuis uetantibus, in priuatis piorum ædibus clam conditos, cum hoc genus exempla crebra passim alibi per sacras historias sint obuia. Atque quod certorum hominum fide ad me perlatum, ante non plurimos annos, cum fundamenta iacerentur domus quæ templo D. Ioannis adhæret, inuentum fortè cadauer clauo trabali transfixum, cogitabam hominis uideri posse illo supplicio Christianæ pietatis causâ mactati. Nam nulla est tam immanis crudelitatis species quâ impietas in Christianos grassata non sit, istâ quidem ut est in Romanis martyrum fastis, & Dionysij Alexandrini episcopi epistolâ apud Eusebium, Ischyrion, *præacutâ sude per mediâ uiscera transuerberatus*, interijt. Accedit quod Christiani instrumenta suppliciorum (qui item Iudæorum mos, uti ex Thalmudicis libris obseruatum, nec gentis opinor præterea alterius ullius) una cum martyrum corporibus condere soliti, nam eius rei inprimis illustre documentum domini nostri Iesu Christi crux cum clauis ab Helenâ reperta, sic Ambrosius de Agricolâ, *nos legimus martyris clauos*, Masseius lanceæ cuspidem cum Thomæ Apostoli corpore inuentam prodidit, & Coloniæ Agrip. aliquot Britannicarum uirginum capitibus sagittas adhuc inhærere audio. Quæ uti à me cogitata prolata sunt, non inscio nihil temerè statuẽdum in causâ religionem ullâ ex parte attingente. Ne quid autem incuriâ præterijsse uideamur, monendum eos qui Victorem inter martyres Augustanos sub Diocletiano numerant, sequutos

Vide Panuin. de cœmet.

Mart. R. 22. Dec.

Eus. lib. 6. c. 34.

Amb. exhort. ad Virg.

Maff. hist. Ind. lib. 8.

quatros esse codicem Reginonis perperam distinctum, *Albanus apud Massiliam: Victor apud Augustam: Afra cum matre suâ Hilariâ in Rætiâ.* Meliores libri habent, *In Britanniâ Albanus: apud Massiliam Victor: apud Augustam Afra cum matre suâ Hilariâ in Rætiâ.* Massiliæ Victoris memoria hodieque celebris. Reg. lib. 1.

304 Anno CCCIV. Diocletiano & Maximiano abdicatis, imperium in Constantium & Galerium translatum, Constantio Italia, quâ utraq; Rætia cōprehensa, Africa, Gallia, Hispania & Britannia cessit, Galerio Oriens, Asia, Ægyptus & Illyricū. Atq; Christianorum uexatio in Constantij prouincijs remissa paullulū, nec omnino sublata: licet Imperator piorū caussæ nō obscurè faueret, auersi adhuc erant populorum & Præsidum multorum animi.

306 Anno CCCVI. Constantinus Constantij filius patri successit.

312 Is anno CCCXII. contra Maxentiū, urbem Romam intolerandâ tyrannide prementem mouit. Dum exercitum cogit & bellum instruit, Augustæ interdum moratum, auctor libri manuscripti quem laudauimus asserit, inque eam rem citat epigramma tunc temporis repertum, quod nunc nullum extat, ut exemplo doceamur, scriptoribus non uetustissimis fidem nec temere habendam, nec semper abrogandam, si quid cuius aliunde auctoritas neutiquam constet proferunt, nam multa omnis generis monumenta quorum illi uestigia sequuti, nostrorum hominum negligentiâ perierunt. Zosimus explicans Maxentij de bello consilia hunc in modum ait, *uiâ quâ itur ad Rætos proficisci cogitabat, uelut hac natione tam Galliæ quam Illyricanis exercitibus proximâ.* Quod itidem Constantinus cum Augustæ ageret spectare potuit. Zos. lib. 2.

Victo Maxentio, & Licinio postmodum, leges Reipublicæ salutares in Christianorum commodum, iam Christianus ipse, multas condidit. De martyrum bonis æquissimam unam, quæ est apud Eusebium, *Sanctorum Dei martyrum fortunas, qui in fidei confessione supremum diem uitæ egissent, à cognatis possideri præcepit. Quod si nullus ipsis superesset sanguinis communione coniunctus, ut ecclesiæ eorum hæreditates adirent.* Ecclesiæ itaque opibus ualde auctæ. Afræ & Vdalrici ecclesia plerarumque circa domorum sola, quæ solarij pensionibus nunc obnoxia habet, hac tunc lege adiudicata accepisse sentiendum, cum Afram possesiones id loci habuisse famâ sit proditum. Euf. de uita cō stant. lib. 2. c. 21.

Ad hoc etiam æuum refero, quod libro quinto de Coloniæ basilicâ in primarium templum uersa disputa-

uimus, incredibile namque Impetatoris studium in istud pietatis
Eus. de uita Const. lib. 3. c. 49. genus extitit, *Ciuitates item*, ait Eusebius, *quæ apud ceteras gentes uidebantur uel maximè propter splendorem excellere, templis egregijs magnificisque exornandas curauit*. In nostro indubia uetustatis uestigia apparent, cum sedes episcopi marmorea aliquot gradibus sublimis, affixa absidi chori ut appellant ueteris, quæ maximè occidentalis templi pars est; tum è regione non longè ara summa, ad quam sacerdos sacris operaturus orientem, uti & sedens episcopus respiciat, omnemque per ecclesiam populum prospiciat, populus autem eò obuersus, sacerdotis & episcopi uultus aduersos, solemque occidentem intueatur. Quæ constitutio esse solet antiquissimarum ædium, aut earum quæ semel collapsæ, ad ueterem quodammodo speciem reædificatæ sunt: testimonium dicunt nobiles illæ tres Saluatori, Petro & Paulo à Constantino Romæ hac formâ positæ: atque de episcoporum sedibus sub tholis collocatis Augustini præterea uerba,
Aug. ep. 203. *In futuro Christi iudicio, nec absides gradatæ, nec cathedræ uelatæ*, quod nimirum stragulis honoris causâ integerentur. Constantini nummos siue singulos, siue plures simul Augustæ erutos inspeximus, sic interdum notatos, D. N. CONSTANTINI. MAX. AVG. VOT. XX. item, GLORIA. EXERCITVS. multorum litteræ ærugine excesæ legi non poterant. Obijt anno CCCXXXVII. tribus filijs relictis hæredibus: Maximus natu Constantinus Galliæ, Hispaniæ & 337
Britanniæ imperauit, medius Constantius Asiæ & Orienti, minimus Constans Italiæ, Africæ & Illyrico: In huius ergo potestate Rætia & Augusta fuit. Neque diuturna fratrum concordia, Constantinus diuisionis fidem primus labefactans, prouincias quæ Constanti obtigerant aggressus (Rætiam, Vindeliciam & Noricum interpretatur Auentinus, neque ea interpretatio incredibilis, quoniam hæ ex Constantis prouincijs Constantino proximæ) anno CCCXL. prope Aquileiam cæsus est. Constans inde Galliam 340
cum Hispaniâ & Britanniâ sibi adiûxit. At decimo post anno, Christi CCCL. imperio uitaque simul exutus Magnentij
fraude perijt. Magnentium Rætici Vindeliciique limitis ducem ap- 350
pellat Auentinus, sequutus hoc unum, quod homines nonnulli docti, errore nominis decepti, Augustæ purpuram sumpsisse pro-
Hier. in chron. Oros. lib. 7. c. 29. Zos. lib. 2. didêre, cum Augustoduni sumpserit, id quippe magnis constat & certis testibus Hieronymo, Orosio, Zosimo, præter minorum

gentium

gentium innumeros; Zonaras urbem Augustalem nominat, quod
nescio an quosdam fefellerit. Magnentius porrò (Eutropius & Eutr.lib.10.
Orosius consentiunt) Africam, Gallias & Italiam, quodque con-
353 sequitur Augustam obtinuit: quousque anno CCCLIII. à Con
stantino multis prœlijs uictus, tyrannidi quam scelerate inuaserat,
fœdâ morte finem imposuit. Ad Constantium igitur totius Rei-
publicæ cura deuoluta, quæ Alemannorum incursionibus miserè
afflictabatur. Hi latè per ea florentes tempora, à Mœno utpote
flumine ad Guntiensem usque traiectum Rheni Danubijque ripas
prætexentes, Romanis prouincijs imminebant. Et quã
quam Gundomadus & Vadomarius illorum Reges, qui proximas
354 uastauerant Gallias, anno CCCLIV. obuiam profecto Impera-
tore pacem componere non detrectassent, paullò tamen post Len-
tienses pagi (partem Alemannorum eam esse ex Ammiano Mar- Am.lib.15.
cellino, quem in hac historiâ sequimur scimus, hodieque gentis
reliquiæ nomine non admodum mutato in Rætiâ, in quam poste
rioribus sæculis cum reliquis plerisque Alemannis immigrarunt,
superât) Romanis denuò perruptis limitibus Rætias populati sunt.
Qua iniuriâ excitus Constantius, in campos siue Caninos siue Ca-
uinos cum exercitu progressus, Inde Arbetionem Magistrum E-
quitum, ualidissimâ exercitus parte attributâ, ad lacus Brigantini
legendam oram præmisit. Qui non exploratis hostium consilijs
profectus, mox in paratas insidias incidit, ut magno militum nu-
mero, & decem desideratis Tribunis, uix ipse opacæ noctis bene-
ficio euaderet. Alemanni sublatis fausto principio animis, Ro-
mana castra indies licentius insultare, strictisque in conspectu gla-
dijs, minas impunè iactare: cum moti rei infamiâ Scutarij, om-
niũ primi temerè palãtes aggressi, aliquot superuenietiũ Cohortiũ
auxilio in manifestã fugã uertêre, reliquus inde exercitus castris ef-
fusus, uictoriæ paucorũ uirtute partæ institit, & stragẽ eâ die ingẽtẽ
dedit: Neque Alemãni fortunã ulterius tentare ausi. Cõstantius ita-
que lætus ouansque Mediolanum in hiberna redijt. At
peruicax quietisq; impatiens hostis, prouinciã anno CCCLVI.
356 infestus repetijt. Imperator Romæ agens, *assiduis nuncijs terrebatur*
& certis, indicantibus Sueuos Rætias incursare. Nempe Sueuorum ali Am.lib.16.
qui Alemanniâ comprehensi, plurimi seiuncti, atque hinc est quod
illustres auctores Alemanniam Sueuiamq; siue miscent, siue distin-
guũt. Tunc quoque à Constantio coërciti pacem impetrasse uiden
tur,

tur, quod Ammianus in historiâ proximè sequentis anni ostendit, nam comparans eum cum *anno nuper emenso*, id est cum eo, de quo nobis hîc sermo, ait hoc Alemannos tum alijs modis, tum *Imperatore urgente per Rætias*, variè fuisse distentos, *postea verò pace datâ* Im-

An. lib. 17. peratorem discessisse. Anno CCCLVIII. noua bar 358

barorum manus erupit, *Iuthungi Alemannorum pars, Italicis conterminans tractibus* (Rætijs scilicet, nam plerique Alemannorum Galliæ uiciniores) *obliti pacis & fœderum quæ adepti sunt obsecrando, Rætias turbulentè uastabant, adeò, ut etiam oppidorum tentarent obsidia præter solitum*. (quod huc spectat, Rætias excursionibus permultis diuexaras, Augustam ab Aureliani æuo spatio annorũ circiter LXXX. obsidione nunquam tentatam inuenio.) *Ad quos repellendos cum ualidâ manu missus Barbatio, in locum Siluani peditum promotus Magister: ignauus, sed uerbis effusior, alacritate militum uehementer erectâ, prostrauit acerrimè multos, ita ut exigua portio, quæ periculi metu se dedit in fugam, ægrè dilapsa, res suas non sine lacrymis reuiseret & lamentis. Huic pugnæ Neuita, postea Consul, equestri præpositus turmæ, & affuisse, & fortiter fecisse memoratur.* Constantius post illa, *communitis aditibus Ræticis*, quod in oratione quæ apud Ammianum extat de se ipso narrat, in Pannoniam abijt. Anno CCCLX. 360

Iulianus Cæsar Galliæ præfectus, quem multæ & insignes de Alemannis relatæ uictoriæ clarum reddiderant, à militibus Parisijs Augustus appellatus est. Sequenti CCCLXI. Aleman- 361

Am. lib. 21. ni à Vadomarij pago *uastare confines Rætiæ tractus* exorsi, re primũ bene gestâ Vadomario inde simulatione amicitiæ per fraudẽ à Romanis capto, repressi, pacem pepigêre, firmam ratamque habituros polliciti. Confines Rætis Rauraci, Marcellini testimonio,

Am. lib. 22. item lib. 18. *amnis verò Danubius oriens prope Rauracos montes, confines limitibus Ræticis*; è Rauracorum regione, ut is quoque ait, Vadomarij regnũ, cum uniuersæ genti octo minimum Reges præessent, tot enim Regum nomina uno simul loco edidit, Sumarij, Hortarij, Macriani, Herobaudi, Vadomarij, Vrij, Vrsicini, Versalpi, præter quos Regales & Regulos appellat. Iulianus tum deinde æstate iam prouectâ, è Rauracis contra Constantium in oriente agentem

Am. lib. 21. Greg. in Iul. in uect. 1. mouit, *Profecturus itaque per Martianas syluas* (quod Gregorius Nazianzenus uoluit, *mirâ celeritate tum regionem suam, tum nonnullam barbaricæ oræ partem emensus, transituque fallendo potius quam uincendo patefacto*, Alemannorum enim Martiana sylua) *uiasque iunctas*

Istri

Istri fluminis ripis, inter subita uehementer incertus, id uerebatur, ne contemptus ut comitantibus paucis, multitudinem offenderet repugnantem: quod ne fieret, consilio solerti præuidit, & agminibus distributis, per itinera Italiæ nota, quosdam properaturos cum Iouino misit & Iouio, alios per mediterranea Rætiarum. Magistro equitum Neuitæ commissos, quo diffusi per uaria, opinionem numeri præberent immensi, formidineque cuncta complerent. Ipse, cum *ad locum uenisset unde nauigari posse didicit flumen* (ad transitum Guntiensem credo) *lembis ascensis, quos opportunè sors dederat plurimos, per alueum quantum fieri potuit ferebatur occultè: ideò latens, quod toleranter & fortiter, nullius cibi indigens mundioris, sed paucis contentus & uilibus, oppida forinsecus transibat incautè.* Non multò aliter Zosimus; *Nauigijs fluuialibus ædificatis, ipse cum tribus millibus Istro secundo deuectus est, uiginti millia Sirmium itinere terrestri petere iussit. Et quia remigatio continua, cum fluminis impetu coniungebatur, etiam uentis adiuuantibus, quos Etesias, uelut anniuersarios uocant, undecimo die Sirmium uenit.* Sed longè elatius Mamertinus, ut uidere sit quid ab historici fide oratoris encomium differat, *Longissimo cursu placuit Istrum nauigari: proh sancta diuinitas, quæ nauigationis illius fuit pompa, cum dexteriorem* (Ræticam, Noricam, Pannonicam) *inclyti fluminis ripam utriusque sexus, omnium ordinũ, armatorum atq; inermium perpetuus ordo prætexeret: despiceretur ad læuam in miserabiles preces genu nixa barbaria: omnes urbes quæ Danubiũ incolunt auditæ, omnium audita decreta, leuati status, instaurata que fortunæ, innumerabilibus barbaris data uenia, & munus pacis indultum.* In mediterraneũ iter quod Neuita tenuit, Augustã incidere Anton. ostẽdit, ea ergo Iuliano tũc adiuncta; in cuius potestate mox simul ac Cõstãtinus mortuus, imperiũ uniuersum fuit. Quam

Zos. lib. 3.

Mam. paneg.

Anton. itiner.

363 quàm ad modicũ temporis spatium, eò quod anno CCCLXIII. bello Persico impietatis in Christum & perfidiæ pœnas luerit. Iouianum successorem sortitus, quem nummus apud nos nuper erutus præferebat, D. N. IOVIANVS. P. F. AVG. parte alterâ in coronâ querceâ habebat, VOT. V. Sed caduca fuere & irrita, nam VIII. imperij mense obi-

364 jt. Proximo CCCLXIV. Valentinianus Imperator lectus, Valentem fratrem allegit, eique oriente attributo, sibi occidentem retinuit, Mamertinum Præfectum Prætorio Italiæ, Africæ & Illyrico præfecit. Variæ per ea tempora barbarorum gentes, ueluti classico excitæ, ait Marcellinus, proximis perruptis quæque limitibus,

Am. lib. 26. 27

limitibus, se Romanis superfudere prouincijs: Pannonias Sarmatæ & Quadi, Britannias Picti, Saxones, Scoti & Attacotti, Africam Austriani cum reliquis Maurorum populis, Thracias Gothi, Persæ Armenias infestas habuere; neque defuere occasioni stati rerum nostrarum hostes, *Gallias Rætiasque simul Alemanni populabantur.* Quorum anno postero CCCLXV. acrius 365
exarsere iræ, quod missis ad Imperatorē legatis, consueta & præstituta munera parcius & illiberalius solito præbita, ea cum sordes auersati proiecissent, Vrsacius officiorum Magister, homo asper, impotens, iracundus, uerborum insuper contumelias addiderat, neque gens bello innutrita iniuriam moderatè ferendam, sed armis quam primum uindicandam statuit, Gallico Ræticoque bello decreto. Quomodo expeditio in Rætiam ceciderit, nullis quæ ad nostram memoriam durauerint litteris consignatum: Gallicæ is fuit exitus, ut barbaros prædâ & secundis aliquot prœlijs exultantes, demum Iouinus equitū Magister, primò & secūdò imparatos, tertiò paratos aggressus, plurimis occisis in fugā uerteret, Regē captum milites du cis iniussu patibulo suffigerent. Anno CCCLXVII. 367
Gratianus Valentiniani filius Cæsar, Augustus à patre appellatus. Trecentesimo sexagesimo octauo Valentinianus 368
bello Alemannico ingenti apparatu suscepto, Rhenum una cum filio traiecit, & regione latè uastatâ, ad Solicinum pugnâ difficili & diu ancipiti uictoriam consecutus est; quâ, si Marcellino fides habēda, uniuersam gentem delere potuit, nisi paucos aliquot noctis tenebræ per fugam abstulissent; Ausonius sub Danubij nomine eam pugnam celebrat,

Am. lib. 30. Aus. epigr. 4.

Saluere Augustos iubeo, gnatumque patremque,
Armiferis alui quos ego Pannonijs.
Nuntius Euxino iam nunc uolo currere ponto,
Vt sciat hoc superûm cura secunda Valens:
Cæde, fugâ, flammis stratos perijsse Sueuos,
Nec Rhenum Gallis limitis esse loco.

Aus. idyl. 7. Eius belli præda credo fuit Ausonijs delicium, quam Sueuam uirgunculam appellat,

Bissula, trans gelidum stirpe & lare prosata Rhenum,
Conscia nascentis Bissula Danubij.
Capta manu, sed missa manu

Imperator uerò prudens & cautus, edoctus præteriti temporis experimentis,

perimentis, barbaris facultatem & uires deesse posse, uoluntatem animosque inuadēdi Romanas prouincias superfuturos, neque sperandum, ut ijs cohibendis fœderum religio & iurisiurandi reuerentiâ sufficiat, *magna animo concipiens & utilia, Rhenum omnem à Rætiarum exordio ad usque fretalem Oceanum magnis molibus communiebat*: quod Ausonij quoque uersus indicant, *nonnunquam etiam ultra flumen ædificijs positis, subradens barbaros fines*. Atque eo tempore, Am. lib. 28.
369 qui fuit annus CCCLXIX. immensi operis munimentum ad Nicrum statuit, flumine interim militari potissimum labore auerso. Id ultra Danubium inter Alemannos, haud ita procul Nicri fontibus ut coniecto, Rætiæ ampliandæ & tuendæ positum. Nomen, nisi ualdè aberro, apud Ausonium extat Lupodunum, nam uersum qui sequitur de uictoriâ Alemannicâ ita interpretor, ut simul memoriam operis quo se Valentinianus mirè extulit, conseruatam existimem,

Hostibus exactis Nicrum super & Lupodunum. Aus. Mosel.

Eis ergò qui Lupodunum cis Danubium collocant, non accedo. Non item illis qui plerosque Alemannorum populos iam tum sedes in Rætia fixas habuisse scripsere, quorum sententia nec auctoritate nititur, nec rationibus, nec omninò uera est. Verum Alemannos Rætiam perpetuis incursionibus fatigasse, agros & indefensa quæque uastasse, sed uitatis fere munitis locis, in quibus præsidia quæ enumerauimus disposita, & ut interdum oppidorum expugnationes tentauerint, id enim sub Gallieno, Valeriano, Constantio contigisse obseruauimus, prædam tamen domum auexisse, de prouinciâ incolendâ non cogitasse. Quod frustra docerem pluribus, cum unus ex Ausonio uersus conficiat, Danubius Augustos alloquitur,

Totus sub uestrâ iam ditione fluo. Aus. epig. 3.

Intelligimus Romanam ripam Imperatoribus totam paruisse à fontibus ad ostia, quod sequentes uersiculi per partes explicant.
370 Anno CCCLXX. Valentinianus Burgundiones in Alemannos exciuit, neque tamen illis, quod pollicitus, in tēpore auxilio affuit. Interim *Alemannos gentis antedictæ metu dispersos, aggressus per Rætias Theodosius, eâ tempestate Magister equitum, pluribus cæsis, quoscumque cœpit ad Italiam iussu principis misit, ubi fertilibus agris acceptis iam tributarij* (ait Marcellinus) *circumcolunt Padum*. Clades haud dubiè ad Nicrum illata, quo Rætiæ limites Am. lib. 28.

nuper promoti, non enim fieri potuit ut Alemanni hostium terrore maximè perculsi, Danubium traiecerint, & se in ueterem prouinciam Romanos ultro lacessituri intulerint. A Latino Pacato, oratione ad Theodosij huius filium Theodosium Augustum dictâ, censetur inter bellicas patris laudes, *compulsus in solitudines auias omnis Alemannus*, in Martianæ uidelicet syluæ latibula. Sed & sequentibus annis res gestæ in Alemanniâ inferiori illâ ad Rhenum Galliæ obiectâ, quarum narratione abstinemus. Anno CCCLXXV. Valentinianus supremum diem obijt. Eius filij Gratianus iam olim, Valentinianus minor tunc primùm Augusti dignitate aucti, occidentis Imperiũ partiti sunt, Gratiano Gallia, Hispania & Britannia, Valentiniano Italia, Illyricum & Africa cessit, quod Zosimus retulit; nam nobis hæ diuisiones diligenter annotandæ, quo appareat in cuius potestate res Augustanæ, & uniuersim Ræticæ usque fuerint. Anno CCCLXXVII. *Lentiensis Alemannicus populus, tractibus Ratiarum confinis, per fallaces discursus, uiolato fœdere dudum concepto, collimitia* populatione turbauit, fiduciâ inflatus, quod Gratianũ Valẽti patruo auxilio in oriẽtẽ profecturũ intellexisset. Proximo CCCLXXVIII. occasioni instandum rati, non tam uni Lentienses, quam & pagi reliqui, Rheno per Februarium mensem glacie strato, in Galliam ingenti conflato exercitu traiecere, XL. millia hominum fuisse qui minimum, LXX. qui plurimum, Imperatoris gloriæ fauentes prodidêre. Eos Gratianus coactis quas potuit, & reuocatis quas Pannonias uersus præmiserat copijs, ad Argentariam memorabili prœlio deuicit, adeò, ut Rege Priario interfecto, ex reliquâ tantâ multitudine uix V. millia fugâ euaserint. Quod quidam existimant de hac pugnâ Ausonij uersus paullò ante adductos accipiendos, parum uident, quod palam est, eos Valentiniano maiore uiuo editos. Gratianus postmodum institutam in Thracias profectionẽ prosequutus, per Rætiam iter tenuit; Arborem felicem, ad Brigantini lacus oram oppidum est, attigisse Marcellinus scripsit, neque præterea significauit an inde Danubij littus legerit, an per mediam prouinciam perrexerit; duplicem enim militarem uiam, his regionibus distinctam, inter Pannonias & Gallias Antoninus descripsit, quarũ quoniam utraque tum Arborem tum Augustam ducit, Gratianum Augustam tunc uenisse necesse est. Valens eo non expectato cum

Pac. paneg.

Zos. lib. 4.

Am. lib. 31.

375 377 378

Gothis

Gothis cōgressus, miserè perijt, & Reipublicæ uulnus prope lethale
379 inflixit. Initio insequentis anni CCCLXXIX. cū
Gratianus se unum fulciendis ruinis collabentis Imperij imparem,
nec fratris Valentiniani ætatem tantis curis idoneam cerneret, con-
silium non tam salutare, etsi salutare maximè, quam necessarium
inijt, Theodosium, cuius inprimis togatæ armatæque eminebant
uirtutes, in Valentis locum substituit, illique Orientem tuendum
commisit. Ipsemet incredibili celeritate iter per Illyricū, Venetiā, &
insuperabilia Rætiæ, ut est apud Ausoniū, remensus, se in Galliā retu- *Aus. grat. act.*
lit, Alemannis pro more turbātibus obuiā iturus. Auen
tinus Maiorianum, auū eius qui postea imperauit, Vindeliciæ Præ-
sidem sub Gratiano annotauit, quod Sidonius scilicet scripserit, illū
Illyricum rexisse solum, cum tractibus Istri. *Sid. pan. Maior.*
At clarum est uersum ad orientis Imperium pertinere, cui pars Istri
& Illyrici attributa, limitis Mysiaci Scythicique titulo, Theodo-
sio enim Maiorianus utriusque militiæ magister. Anno *Limes Mysiacus & limes Scythicus Cod. Th. lib. 7. tit. 17. l. unicā De lusorys Danuuy.*
380 CCCLXXX. Imppp. Gratianus, Valentinianus & Theodosius
AAA. ad Hypatium P. P. de excusationibus munerum rescri-
psere V. Id. Decemb. Antonio & Syagrio Coss. *Sordidorum ue-* *Cod. Theod. lib 11. tit. 16. l. 15.*
rò munerum talis exceptio sit, ut patrimonijs dignitatum superius digesta-
rum, nec conficiendi pollinis cura mandetur, aut panis excoctio, aut ob- *Cod. Iust. lib. 10. tit. 47. l. 12.*
sequium pistrini: nec parauedorum huiusmodi uiris, aut parangariarum
præbitio mandetur: exceptis his quibus ex more Ræticus limes includitur,
uel expeditionis Illyricæ, pro necessitate uel tempore, utilitas adiuuatur.
Sensus est, eos qui priuilegio à muneribus excusentur, non ideo ex-
cusari à præbendis equis & uehiculis transuehendis hominibus, ar-
mis, annonæ, Rætici limitis & Illyrici usui, quod nimirum quoti-
dianæ hostium incursiones hisce locis uacationem nullam admitte
rent. Quæ uelim impensius considerent queruli quidam, priorum
temporum laudatores, cum nostram ætatem eò miseriarum reci-
disse existimant, ut præ illâ omnis antiquitas perpetuum Saturni sæ
383 culum appellari mereatur. Anno CCCLXXXIII.
ineunte Theodosius in oriente Arcadium filium imperij cōsortem
asciuit. Gratiano tunc bellum contra Alemannos gerē-
te, quemadmodum Sozomenus prodidit, Maximus in Britanniâ *Soz. lib. 7. c. 13.*
tyrannidem arripuit. Merobaude & Saturnino Coss. qui in hunc
annum incidêre, contigisse Marcellinus Comes in chronico, & So- *Socr. lib. 5. c. 11.*
crates in historiâ scripsere, Cassiodorus & Prosper in proximè sequē

tem reiecerunt. At Gratianum prope Lugdunum in Galliâ dolo circumuentum occisum fuisse, plerique omnes consentiunt, Hieronymus, Rufinus, Orosius, Socrates, Prosper, Marcellinus & Cassiodorus: Vnus Zosimus de militum proditione, Imperatorisque fugâ eadem quæ reliqui, de mortis loco ualde dissentit, ait enim, *uersus Alpes aufugiebat. Eas cum nullo præsidio munitas reperisset, uersus Rætias, & Noricum, & Pannonias, & Mysiam superiorem tendebat. Hac illius fugâ non neglectâ Maximus, Magistrum equitum Andragathium, oriundum è Ponto Euxino, qui esse peramico in ipsum animo uideretur, cum equis laborum tolerantissimis, ad eum persequendum mittit. Is impetu continuo Gratianum persequens, cum Sigiduni pontem transiturum apprehendisset, occidit*. Singidunum Ptolemæus appellat, & in Mysiâ superiori collocat. Sed ego ad plurium sententiam transeo. Gratiani nummi Augustæ inuenti hâc inscriptionẽ præferunt, D. N. GRATIANVS. AVG. à tergo, GLORIA. NOVI. SÆCVLI. milite dextrâ litteras implexas quæ Christi nomẽ denotãt sustollẽte. Eius anni feracitas præteritorum aliquot sterilitatem compensauit, tum alibi, tum præsertim in Rætiâ, sed eadem barbaros allexit, uti ex Ambrosio cognoscimus, *Fœcunda Rætia fertilitatis suæ nouit inuidiam: nam quæ solebat tutior esse ieiunio* (annis proximè præteritis nimirum, cum ceteroquin soli naturam Solini uerba, *ager Ræticus bonus frugibus, opimus & ferax*, ab hac infamiâ satis uindicent) *fœcunditate hostem in se exciuit*. Et alio loco, *In medio Romani Imperij sinu Iuthungi populabantur Rætias*. Quibus Valentinianus, prudenti & felici Bautonis consilio, Hunnos & Alanos opposuit. Victoriâ tamen quæ præ manibus erat uti non ausus, ne Maximo quem minimè offensum uellet, suspicionum ansa præberetur; eleganter itaque Ambrosius ad Maximum, *Aduersus Iuthungum Hunnus ascitus est: Idem tamen, quia de finitimo proterebat Alemanniam, etiam de uiciniâ mali urgebat Gallias, coactus est triumphos suos deserere, ne tu timeres*. Et acrius insistens, *Tu fecisti incursari Rætias*, siue re uerâ Maximi fraus interuenerit, siue quod credo uerius, barbari fiduciâ ciuilium armorum quæ ille commorat, limitem perruperint. Victorem postea filium Cæsarem Augustumque designauit: & constitutis in Galliâ atque ceteris Gratiani prouincijs rebus ex sententiâ, animum adiecit Valentinianum Italiâ exturbare, & Occidentem uniuersum in potestatẽ redigere. Quod

Hier. epit. Nepot. Ruf. hist. lib. 11. c. 14. Oros. lib 7. c. 34. Socr. lib. 5. c. 11. Prosp. Marc. et Cost. in chro. Zos. lib. 4.

Amb. Resp. Sym. relat. & epist. 27.

Sol. c. 34.

anno

387 anno CCCLXXXVII. nõ admodũ difficulter cõsecutus, Va-
lentiniano famâ solâ perterrito, neque hosté exspectare auso, sed u-
na cum Iustinâ matre fugâ in Illyricum elapso. Quia ue
rò Maximum Rætiam & Augustam coloniam, cum reliquâ Italiâ
subegisse necesse est, neque credibile illum hostili prouinciâ à tergo
relictâ, ad Sisciam usque Pannoniæ urbem progressum (ubi cum
Theodosio pugnam commisisse ex Pacato haurimus, eo forte lo-
co quo proximâ æstate Rudolphi Cæsaris copiæ, numero exi-
guæ, florentissimum Turcarum exercitũ occidione occidêre) con-
ijciebam filij nummum argenteum, qui apud Peutingeros sic in-
scriptus, D. N. FL. VICTOR. P. F. AVG. VIRTVS.
ROMANORVM. A. V. P. S. Augustæ esse percussum;
nã si S. M. TR. signatam monetam Treuiris, S. M. LVG.
signatã Lugduni, aut TR. P. S. AQ. P. S. Treuiris & Aqui-
leiæ pecuniam signatam, ac pleraq; alia ad eum modum in numis-
matum inscriptionibus interpretamur, non uideo in quæ uerba no-
tæ A. V. P. S. aptius mitti queant, quam si item Augustæ Vin
delicorum pecuniam signatam explicemus. Reliquas pariter urbes
hosce tyrannos adulationibus demeruisse, indicio columna quã pri
mo à Bononiâ lapide hoc titulo superesse Sigonius scripsit, DD. *Sig. de occid. Imp. lib. 9.*
NN. MAG. C. MAXIMO. ET. FL. VICTORI.
PIIS. FELICIBVS. SEMPER. AVGVSTIS. BO-
NO. R. P. NATIS. Anno CCCLXXXVIII.
388 Maximus aliquot prœlijs uictus ad tertium ab Aquileiâ lapidem,
Victor in Galliâ cæsus, Valentiniano occidentis Imperium à Theo-
dosio restitutum est. Victoriâ miti & clementi admodum, si Pa-
cato credimus, *nullius bona publicata, nullius mulctata libertas, nul-
lius præterita dignitas imminuta, nemo...... affectus nemo notâ, nemo
conuitio, aut denique castigatione perstrictus, culpam capitis aurium sal-
tem molestiâ luit. Cuncti domibus suis, cuncti coniugibus ac liberis, cun-
cti denique innocentiæ (quod est dulcius) restituti sunt*. Neque hæc præ
ter institutum annotamus, cum Augusta aduersarum partium
390 fuerit. Anno CCCXC. Imppp. Valentinianus, *Cod. Theod. lib. 11, tit. 16. l. 18.*
Theodosius & Arcadius AAA. III. Non. Iul. Mediolani ad
Tatianum P. P. denuo rescripsêre, parauerecdorum & paran-
gariarum præbitiones *quas Rætiarum limes, expeditiones Illyricæ, quas
pastus trãslatio militaris, uel pro necessitate, uel pro solemnitate deposcunt*,
392 nemini omnino remittendas. Anno CCCXCII.
Valen-

Valentinianus Arbogastis, ut tunc creditum, fraude interijt. Eugenius in Galliâ tyrannidem inuasit. Huic totus occidens, quâ in Valentiniani potestate fuit, paruisse uidetur. Quod ad res Augustanas pertinet, Italiam fauisse multis argumentis manifestum est; Rufinus prodidit, Romæ homines paganos, Præfectum urbis inprimis Flauianum, pro eius salute impia sacrificia instaurasse, qui S. Ambrosij uitam scripsit Paulinus, illius concessu Victoriæ aram in curiâ esse restitutam. Cum Alemannorum & Francorum Transrhenanis Regibus fœdera inijsse, Gregorius Turonẽsis ex Sulpitij Alexãdri historiâ retulit.

Ruf. lib. 11. c. 33.

Greg. hist. lib. 2. c. 9.

Sequenti CCCXCIII. Theodosius alterũ filiorũ Honoriũ Augustũ dixit. 393

Hinc CCCXCIV. Eugenium ad fluuium Frigidum, diuinis potissimum, quod apertè constitit, usus auxilijs, imperio deiecit, & uitâ priuauit. Itaque uniuersus Romanus orbis in unius iterum iura concessit. 394

Ipse initio CCCXCV. non tam annis, etsi sexagesimum ætatis attigerat, quam rerum gestarum gloriâ onustus, rebus humanis exemptus, omnibus bonis magnum sui desiderium reliquit, quod eæ quæ sub adolescentibus Imperatoribus calamitates consecutæ sunt, indies magis exacuerunt. 395

MARCI

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Octauus.

HONORIVS patris uoluntate occidentem, Arcadius orientem regendum accepit; nomine quidem tenus, ait Zosimus, uterque, re autem uerâ, occidens in Stiliconis, oriens Rufini fuit arbitrio, quousq; ambo numini superbiæ & perfidiæ uindici meritas pœnas dederunt. Zos. lib. 5. Cod. Theod. lib. 11. tit. 19. l. ult.

398 An no CCCXCVIII. Imperatores Firmino Comiti sacrarum largitionum rescribentes, Valentiniani constitutiones de Ræticis oneribus iterum ratas esse iusserunt: Rescriptum Mediolani VIIII. Kal. Iun. in hæc uerba datum, *Qui prædia patrimonialia & emphyteutica, priuatæ quoque rei, perpetuo iure retinent, & dominici actores, augmenti, & superindictici, & onerum Ræticorum dicuntur mediam nolle soluere pensionẽ. Igitur iubemus, ut moniti Rationales, sciant ea quæ à diuæ memoriæ Valentiniano constituta sunt, quam primitus esse seruanda.* Per ea tempora Stilico, fœdera cum Transrhenanis barbaris icturus, iter fecit per Rætiam, uti Claudianus ad Honorium scripsit, Claud. de 4. Consf. Hon.

Hunc tamen inprimis populos lenire feroces,
Et Rhenum pacare iubes. Volat ille citatis
Vectus equis, nullaque latus stipante cateruâ,
Aspera nubiferas quâ Rætia porrigit Alpes
Pergit, & hostiles, tanta est fiducia, ripas
Incomitatus adit. Et paucis interiectis,
——— iuratur Honorius absens,
Imploratque tuum supplex Alemannia nomen.

Sicambros præterea, Francos, Basternas, Bructeros, Cimbros & Cheruscos, quibus pax data sit, recenset. Annus quadrin-

400

dringentesimus Gothorum Alariço duce in Italiam irruptione memorabilis, Rætiæ non minus bellorum motibus infestus fuit, quod & Claudianus ostendit,

De bel. get. ——— *perfidiâ nacti penetrabile tempus,*
Irrupère Getæ, nostras dum Rætia uires
Occupat, atque alio desudant Marte cohortes.

Consuetos hostes Alemannos prouinciam uastasse credibile est: Verum, ut ego sentio, accessere insueti alij, Vandali, quod ex Claudiano itidem colligo, in enumeratione copiarum Stiliconis hæc scribente,

Accurrit uicina manus, quam Rætia nuper
Vandalicis auctam spolijs defensa probauit.

Claud. editio Vicetina Anni 1482. Sequor enim uetustam lectionem, cum uulgo *Vindelicis* habeant, idque ferri uix possit, nam Rætia quî defensa, si Vindelicis ablata spolia? Nominum affinitas credo imposuit uti assolet, sic alibi in legionum catalogo à nonnullis Ræti,

Epith. Pal. & Ser. *Quæ sæuis obiecta Rhetis*———

Pro Getis recepti, carminis lege imperitè neglectâ. Vandalos Gallias paucis exin annis, atque Hispanias postmodum inuasisse compertum, & cum Iornandes sit auctor in Pannoniâ à Constantini (malim Constantij) ætate sedes tenuisse, neutiquam mirum si intermediam Rætiam impressionibus aliquando infestauere, Certè hic idem Iornandes ait, *finitimos deprædantes, non adeò fixas sedes habuere,* quin eos iam antea sub Gratiano in Galliam irrupisse ostendit, neque hoc genus irruptiones sine interiectarum prouinciarum malo & damno. Addere poteram Celtis coniecturam, Vindam fluuium à Vandalis dictum, sed ea multis nominibus absurda est.

(Iorn. de reb. getic.; Celt. lib. 3. oda. 10.)

Sin quis tamen *Vindelicis* tuetur, intelligendum spolia Vindelicorum à barbaris capta, à Romanis recepta esse, sic Sidonius quodam loco,

Sid. pan. Maior. *Prædæ præda fuit* ———

Video qui in litteras retulerit hoc anno, aut proximo CDI. (non exigendum ut in tam dubiæ uetustatis tenebris temporum ratio inter omnes æquè consentiat) Rætos Gothici belli fiduciâ ab Honorio desciuisse: sed ego nihil adhuc ex monumentorum antiquorum memoriâ eruere potui, quod eius fidem faceret. Est apud Claudianum, 401

De bel. get. ——————— *iam fœdera gentes*

Exuerant,

Exuerant, Latijque auditâ clade feroces
Vindelicos saltus, & Norica rura tenebant.

At signantur fœdera quæ ante triennium à Stilicone pacta, nunc Alemanni occasione abusi rupêre. *Gentes* & *gentiles* illa ætas, quod iam antea monuimus, absolutè barbaros dixit, uti uidere est in Notitiâ passim, & in Theodosij Codice, neque aliter quædam in Claudiano capienda, cum *Cod. Th. lib. 5. tit. 14. l. unicâ tit. 7. lib. 11. l. 1. lib. 12. tit. 12. l. 5.*

——————— *mišto turbine gentes* *De 4. Cons. Hon.*
Iam deserta suas in nos transfunderet Arctos,

Item,

Discite uesanæ Romam non temnere gentes. *De bel. get.*

Hinc nimirum fluxit, quod cum barbari postmodum in deuictis prouincijs meliori quam Romani iure uterentur (cuius uel una hæc ex Ripuarijs legibus fidem facit, *Si quis Ripuarius aduenam Francum interfecerit, CC. sol. culpabilis iudicetur. Si quis Ripuarius aduenam Burgundionem interfecerit, CLX. solidis mulctetur. Si quis Ripuarius aduenam Romanum interfecerit, C. solidis mulctetur. Si quis Ripuarius aduenam Alemannum, seu Frisionem, uel Bauuarium, uel Saxonem interfecerit, CLX. solid. culpabilis iudicetur.*) gentilitatis nomen dignitatis existimationem induerit, paullatimque res eò prolapsa sit, ut gentiles homines absolutè pro nobilibus dicerentur, quæ in Italiâ & Galliâ consuetudo, item Hispaniâ & Britanniâ quodammodo, ad hoc æui tenet, atq; ut ineptias inanium opinionum rideas, si quem ibi gentilem compelles, honori deputet, si quod idem est, barbarum, insignitam sibi illatam contumeliam opinetur. Alia scio originatio est à Budæo allata, quanto magis antiquaria & elegans, eo à barbarie sœculi quo hoc uocabulũ usurpari cœptum alienior. Sed ad Claudianum redeo; etiam exemplum quo Stilico oratione ad hostes usus, Romanis & Carthaginiẽsibus de summâ rerum dimicantibus, Philippum Regem temerè tumultuantem, pœnâ non dilatâ castigatum esse, rectè Alemannis, qui Romanis non parebant, uti nec Philippus paruit, Rætis prouincialibus minus conuenit. Eadem ratio carminum quæ sequuntur, *Leg. Rip. tit. 36.* *Bud. in pand.*

Hoc motu pariter nascenti a bella repressit,
Et bello quæsiuit opes, legitque precantes
Auxilio, mensus numerum qui congruus esset,
Nec grauis Italiæ, formidandusque regenti.

Siquidem de barbaris loqui, quorum magnus contra Alaricum usus fuit, admodum manifestum. Sed quoniam Stilico Alemannorum motus pacaturus, per Rætiam rursus proficisci necesse habuit, non pigebit uersus ascribere, quibus Claudianus occasionẽ nactus, regionis situm eleganter ob oculos posuit, Partẽ primò quæ Germaniæ magnæ obuersa,

——————— sublimis in Arcton
Prominet Hercyniæ confinis Rætia syluæ,
Quæ se Danubij iactat Rhenique parentem,
Vtraque Romuleo prætendens flumina regno.

Alteram deinde Alpinam, quæ ueterem Italiam respicit,

Sed latus Hesperiæ quâ Rætia iungitur oræ
Præruptis ferit astra iugis, panditque tremendam
Vix æstate uiam, multi ceu Gorgone uisâ
Obriguere gelu, multos hausere profundæ
Vastâ mole niues, cumque ipsis sæpe iuuencis
Naufraga candenti merguntur plaustra barathro.
Interdum subitam, glacie labente, ruinam
Mons dedit, & tepidis fundamina subruit astris,
Pendenti malefida solo ———————

Anno CDII. Alaricus aduersis prœlijs fatigatus, belli reliquias 402
ex Italiâ ultra Alpes in Rætiam aut Galliam transferre cogitauit,

In 6. Hon. Cons.

——————— occulto tentabat tramite montis
Si quas per scopulos subitas exquirere posset
In Rætos Gallosque uias ———————

Verum Stiliconis consilijs exclusus, in Illyricum, unde uenerat, pedem referre coactus, Rætiam turbine & procellis tempestatis iam iam impendentis, liberauit. Anno CDVII. aliquot 407
in Britanniâ & Galliâ contra Honorium tyranni exorti, ex quibus Marcus & Gratianus statim occisi, Constantinus rempublicã diutius afflixit, filium Constantẽ quoq; Imp. dixit. Anno CDVIII. Arcadius cum supremum diem obijsset, Theodo- 408
sium filium orientis heredem reliquit. Anno CDIX. 409
Maximum tyrannũ Hispania dedit; Attalũ senatus Romæ Alarici iussu in augusto solio, ut Zosimus ait, collocauit. Mihi hæc, & quæ postea euenere intuenti, ad Gallieni quodammodo ætatem, innumeris propè tyrannis diuexatam, uideor reuolutus: sed ut in morbo multum interest, à florente & ualente, an à corpore siue

Soz. lib. 9. c. 10
Zos. lib. 6.

siue constitutione languido, siue ætate attenuato excipiatur, ita rei
Romanæ accidit, ut ægritudinem sub Gallieno contractam, Clau-
dij & Aureliani uirtute non difficulter depelleret, pristinumque co-
lorem mox recuperaret, sub Honorio autem semel inclinata, & in
peius semper prolapsa, antequam ad extremum præcipitium dela-
ta est, non subsisteret. Rætia interim, tot ebullientibus
bellorum motibus, præter morem pacata, altâ & securâ quiete sub
Generido, homine quantumuis barbaro, & uanâ Deorum supersti
tione imbuto, perfruebatur, hunc enim Honorius, ut Zosimus au- Zos. lib. 5.
ctor, *Dalmaticis militibus uniuersis præfecit, eundemque ceteris etiam,*
quicumque apud Pannoniam superiorem, & Noricos, & Rætos, & quid-
quid horum est usque ad Alpes in præsidijs erant, ducem constituit. Is
cum milites continuis laboribus exercitatos, beneficentiâ atque li-
beralitate beneuolos haberet, *formidini barbaris finitimis erat, &*
omnem securitatem nationibus, quarum ei commissa fuerat defensio, præ-
411 *stabat.* Anno CDXI. Iouinus: Quadrin-
412 gentesimo duodecimo eius frater Sebastianus, tyrannidem in-
uasere: nec non & Heraclianus Africæ Comes hostis appella-
tus. Attalus per hoc tẽpus purpurâ sæpius indutus exu-
tusque, in quo *Alaricus Imperatore facto infecto, refecto ac defecto, ci-*
tius his omnibus actis pæne quã dictis (Orosij uerba sunt) *mimum risit,* Oros. lib. 7. c. 42.
417 *& ludum spectauit Imperij*, anno demum CDXVII. ab Hono-
rio in triumpho ductus, & in exilium est actus. Anno
420 CDXX. Honorius Constantium, cuius uirtute & prudentiâ ty-
rannos ferme omnes extinxerat, & plerasq; barbarorum gentes de-
421 uicerat, Imperij consortem dixit. Is postero CDXXI.
non exacto uitam cum morte commutauit. Eumque
423 Honorij exitus consecutus anno CDXXIII. Post Socr. lib. 7. c. 23.
quem Ioannes, princeps inter Imperatorios scribas, ut est apud So-
cratem, regnum sperare ausus, Occidentem inuasit. Neque uerò
dubium hunc Italiam cum Rætiâ in potestate habuisse, quando-
quidem Prosper retulit, animum adiecisse longè dissitam Africam Prosp. in chro.
à Bonifacio, qui eâ potiebatur, bello reposcere. Verum anno
425 CDXXV. trucidatus (Procopij, qui quinque annis præfuisse scri- Proc. de Vand. lib. 1.
psit, cõtra scriptores reliquos omnes nulla esse potest auctoritas) Va
lentiniano, Constantij nuper Imperatoris ex Placidiâ filio, locum
cessit. Ad istud æuũ Theonestũ sociosq; martyres Sige
bertus refert, cũ aliâ alios tẽporis ratione inire sciens sim: Ex quibus

Vrſum, Mediolano Magontiacũ proficiſcentẽ, Auguſtæ ab Ariani occiſum, ut ut quædã in reliquã hiſtoriã uacillent, ſatis cõuenit. Sed uereor noſtrorũ aliquos nominis errore ductos de Vindelicorũ urbe perperã interpretari, quæ ad Prætoriã Salaſſorũ pertineãt. Pro Prætoriã enim argumẽta nõ obſcura ſunt aliquot: Cõſultæ tabulæ eccleſiæ Buraniæ, quæ ſub Torcellẽſi epiſcopo prope Venetias eſt, & hos ſanctos, quod pleraque eorum corpora ibi condita, ſolemni cultu uenerãtur, planè habent, *ciuitatem Auguſtam, quæ ſita eſt ad radicem montis qui dicitur Iouis:* deinde locuples auctor Antoninus, in itinerario iter Mediolano Magontiacum deſcribens, Auguſtam Prætoriam quintæ manſionis loco poſuit: tum antiquiſſimum ad eam monaſterium titulo S. Vrſi ſupereſſe audio: nobis contra, neque itineris ratio ſuffragatur, neque ullam noſtra eccleſia Vrſi memoriam retinet. Quocirca (quod huc uſque cauere curæ fuit) ornamento peregrino abſtinemus. Anno circiter CDXXXIII. ante uictoriam ſcilicet quam Aetius de Burgundionibus reportauit, in Rætiã tumultuatum eſſe, Sidonij uerſus indicant, niſi nos librarij fallunt, quod propter incredibilem eius auctoris ſcabritiem & obſcuritatem perſæpe accidit, 433

Vide Pet. de Nat. lib. 5. c. 133. lib. 10. c. 97.

Sid. Auit. paneg.

Iam poſt Vithungos, & Norica bella, ſubacto
Victor Vindelico, Belgam, Burgundio quem trux
Preſſerat, abſoluit ——————

Loquitur, uti exiſtimo, de Aetiõ, in cuius comitatu Auitus: Rhenanus credidit de Auito, qui Vithungos Norico & ſecundâ Rætiâ, hoc eſt Vindeliciâ expulerit, ſenſiſſe. Quod ſi obtinet, impropriè ualde Vindelico ſubacto uictorem appellauit, eum qui Vindelicos hoſtibus pulſis liberauit. Neſcio an credibilius, Vindelicos tot calamitatibus coactos, cum Romani lenta & inualida auxilia ſubmitterent, quarundam prouinciarum exemplo ſuâ ſibi ſponte conſuluiſſe, nec conſulto Imperatore fœdera cum barbaris pepigiſſe, quæ Aetius utrorũque clade irrita fecerit: neſcio inquã an hoc credibilius, mihi nihil admodũ liquere, id unũ ſcio. Anno CDL. Thedoſio uitâ functo, Marcianus orientis accepit imperium. Sequenti CDLI. Attila Hunnorum Rex, maximum & apparatiſſimum in Galliam exercitum duxit: ex Panno niâ mouiſſe Gregorius Turonum epiſcopus ſcripſit; an per Germaniam Magnam, an per Romanas prouincias Noricum & Rætias iter tenuerit, inter auctores parum conuenit, quando enim antiqui 450 451

Rhen. german. lib. 1.

Greg. hiſt. lib. 2. c. 7.

tiqui id minus disertè explicarunt, posteri temerè hac illac, qua suspicionum aura impelleret coniecturis diuagati sunt. Mihi inprimis probatur, numerosissimas copias utramque Danubij ripam opplesse, nam de Romanâ Procopius fidem facit, cum ait Attilam subuertisse propugnacula ab Imperatoribus olim fluuio imposita. Auentinus Theodericum Veronensem Triarij filium, & Macrinum Anthemium, qui dein imperauit, Consulem, Valentiniani Imperatoris generum, Danubiani limitis Duces, harumque prouinciarum Legatos, pacem cum Hunnis firmasse, & exercitui clausis oppidis itineris faciundi potestatem concessisse prodidit. At breui uerborum gyro tot in unum errorum næuos coëgit, ut per immensum opus sparsi, haud dubiè toti simul dehonestando corpori satis futuri fuisse uideantur. Theodericus Italiæ postmodum Rex, Veronensis uulgo (de quo multæ & insulsæ apud Aimonium fabulæ) post Attilam demum mortuum, patre Theodemiro ex Amalâ gente, matre Erelieuâ natus, uti apud Iornandem est: longè diuersus Theodericus Triarij filius Strabo (Scytham Euagrius appellat, & bellum quod Zenoni mouit, mortisque genus, eodem fere quo Iornandes & Marcellinus modo narrat) eum ne gentis quidem cognatione attigit; nam quod Ado in chronicis Theodericũ Italiæ uictorem, quem Valamerem uti & Marcellinus cognominat, Triarij filio in regno successisse scribit, falsum. Sed neque Strabo, quamquam Marciani amicitiâ floruit, ab Orientis tamen Imperatore Occidentis prouincijs præfectus credendus. Æquè cõmentitium quod in Vngarorum annalibus reperio, Theodericum Veronensem sub Attilæ signis militasse, quî enim potuit nec dum natus? Theodemirum patrem ex Iornande substitutum oportuit. In Anthemio multis itidem modis lapsus Auentinus, cui cur Macrini nomen addiderit, inquirere non uacat: alibi Perhennum dixit, Sidonium perridiculè interpretatus, *Interueni etenim nuptijs patricij Ricimeris, cui filia perennis Augusti in spem publicæ securitatis copulabatur*, codices nonnulli nihili uocem *perhennum* habent, cum Sidonius *perennem*, eo modo quo perpetuum Augustum illa ætas, dixerit: sanè consulem non nisi quadriennio post Gallicam Hunnorum expeditionem lectum ex fastis scire poterat, Vxorem habuisse non Valentiniani sed Marciani Imp. filiam, ex Iornande, Euagrio, alijs: Indeque consectarium, Sidonij uerba,

——— ——— *Comitis sed iure recepto,*

Procop. de ædif. *Iustin. lib. 4.*

Aim. lib. 1. c. 10.

Iorn. Get. & de Regn. success.

Euagr. lib. 3. c. 25.

Bonfin. Dec. 1. lib. 4. Ritius lib. 1. Olahus Attila c. 4.

Sid. lib. 1. ep. 5.

Iorn. Get. Euagr. lib. 2. c. 16. Sid. Pan. Anth.

Danubij

Danubij ripas, & tractum limitis ampli
Circuit ————

Spectare Danubium quâ ad Orientis imperium pertinuit, neutiquam, quod Auentinus existimauit, ad Ræticum limitem. In quam sententiam plures is panegyricus uersus apertè habet. Quid quod conditionem de clausis oppidis, Attila, omnium post hominès natos mortalium maximè ferox & superbus, qui obuia quæque fulminis in morem protriuit, disiecit, nequaquam admisisset. Quapropter nihil est quare excogitatas fabulas pluris faciamus, quam priuatos Augustanorum annales, qui consentiunt Vrbem eius tempestatis ui concussam, fœdè uastatam, ædiculam quam cœmeterio post Afræ mortem additam diximus inflammatam, nec quidquam præterea de tantâ clade memorant. Inter anni propemodum initia contigisse, persuadet quod Gregorius narrat, Hunnos *in ipsâ sanctæ Paschæ uigiliâ ad Metensem urbem, reliqua depopulando* peruenisse, itineris enim cursum ob incredibilem gentium colluuiem, & perpetuas Vrbium oppugnationes expugnationesque, crebrò impeditum retardatumque necesse est; eleganter Beda, *adeo intolerabilis Reipublicæ remansit hostis* (Attila) *ut totam pæne Europam excisis inuasisque ciuitatibus atque castellis corroderet*, quibus ostendit longè plures eam calamitatem ciuitates afflixisse, quin & oppressisse, quam quarum famam publica historiarum monumenta ad hanc ætatem prorogarunt. Est autem corrodendi uerbum ad Ræticas Vrbes perappositum, quandoquidem hæc prouincia Italiæ in limbi modum prætexta. In Oriente per ea tempora Chalcedonense concilium celebratum, cui Gradum presbyterum uice Eustachij Augustæ Vindelicorum episcopi interfuisse, nimis leuiter à quodam creditum, litterisque consignatum. Res se hoc modo habuit: Eusebius Mediolanensis episcopus, coacto coëpiscoporum conuentu, assertionem fidei quam Leo Romanus Pontifex ad Orientem transmiserat approbauit, & rei testandæ epistolam emisit, cui cum primus ipse, tum ceteri qui interfuere ordine subscripsere, inter hos ergo, *Gratus* (siue Gradus, siue ut quidam legunt, Gerardus) *presbyter directus ab Episcopo meo Eustasio, ecclesiæ Augustanæ, uice ipsius in omnia suprascripta consensi, & subscripsi*. Sed cum Mediolanensis episcopus conuentui præsederit, Grati subscriptionem Ticinensis, Taurinatis, Eporediensis nomina antecedant, Laudensis, Comensis, Curiensis subsequantur, quis nisi loco-

Beda. eccles. hist. lib. 1. c. 13.

Arnold. Merman. theat. cõuers. gent.

Extat inter epistolas Leonis, tomo Concil. 2.

si locorum uehementer imperitus, non uideat Augustam Prætoriã significari? Procliue erat multos præterea ex conciliorum libris Augustanos Episcopos enotare, sed qui, cum Augustæ prope innumeræ fuerint, ad nostram urbem nihilo magis pertineant. Extat apud Molanum Grati etiam confessoris nomen, nescio an huius, nam Augustensem eum episcopum cognominat. An-
Mol. Vsuard. martyr. edit. sec. 7. Sept.
455 no CDLV. Valentiniano occiso, Maximus Maximi nepos imperium Occidentis inuasit. Eoque mox sublato, A-
457 uitus successit. In oriente Marcianus anno CDLVII. diem obijt: Cui Leo suffectus est. Is Marcellino teste Maioranũ, à Marciano antea destinatum ut ex Iornande licet colligere, Occidentis Imperatorem dixit, quoniam Auito à Ricimere abdicare coacto, in Italiã interregnum erat. Quam suis cupiditatibus fenestrã Alemanni apertam rati, prouinciam cui animis semper inhiabant, tacitis dolis aggressi sunt,
Sidon. Maior. paneg.

——— *Conscenderat alpes*
Rætorumque iugo per longa silentia ductus,
Romano exierat populato trux Alemannus,
Perque Caui quondam dictos de nomine campos,
In prædam centum nouies demiserat hostes.

Sed à Burtone, quem Maiorianus ante sumptam purpuram, militum adhuc Magister illis obuiam miserat, repressi & in fugam acti, unde Sidonij ad Maiorianum uersiculi,

Iamque Magister eras: Burtonem dirigis illo,
Exiguâ comitante manu, sed sufficit istud,
Quod pugnare iubes, certa est uictoria nostris
Te mandasse acies, peragit fortuna triumphum,
Non populo, sed amore tuo. Nolo agmina campo,
Quo mittis paucos, felix te respicit ille
Euentus belli: certatum est iure Magistri,
Augusti fato ———

Alemannos nihilominus ex illo iam tempore, Romanis quantumuis inuitis, in Alpibus resedisse, Iornandes indicio. Cum enim Sueuos & Alemannos Leone imperante à Theodemiro Gothorum Rege inopinatâ irruptione uictos memoret, his eos quodammodo lineis circumscribit, *Regio illa Sueuorum ab oriente Baiobaros habet, ab occidente Francos, à meridie Burgundiones, à septentrione Thuringos. Quibus Sueuis tunc iuncti Alemanni etiam aderant,*

ipsique

ipsique Alpes erectas omnino regentes, unde nonnulla fluenta Danubio influunt, nimio cum sono uergentia. Neque ego nego fieri posse ut Alemanni Alpium Rætiearum partem aliquot ante annis, sub Attilæ fortasse transitum occupauerint, stabilemque ibi sedem fixerint, sed uestigium isto uetustius nullum reperio. *Regio illa Sueuorum*, est latè quaqua uersus porrectus tractus, quem Sueuiā Alemániamque prisci auctores promiscuè dicunt, hodie & Sueuia magnæ Germaniæ, & Franconia credo; unde Alemanni ueluti colonias in Ræticas Alpes atque proximam cis Rhenum Galliam duxêre. Habuit tunc (nā ob Germanicarum gentium frequentes ex migrationibus mutationes, nihil ferè perpetuum: in limitum ratione potest constitui) ab oriente Boios, qui siue intra syluam cognominem Boiohemi regionem colebant, siue extra Danubium, quâ ille infimam Rætiæ partem & Noricum præfluit, prætexebant: ab occidente Francos, maximæ Galliarum partis dominos: à meridie Rætos Iornandi præteritos, & Burgundiones, quorum laxi fines, plurimam eius quæ iā Heluetia est portionem complexi: à septentrione Thuringos, qui Thuringiam propemodum Hassiamq; simul, uti nunc
Greg. hist. lib. 2. c. 9. loquimur tenuisse uidentur, siquidem Gregorius Turonensis *Duisburg* ad Rhenum infra Agrippinæ coloniam, *Dispargum castrum*
Proc. Goth. lib. 1. appellat, *in termino Thuringorum*. Idem auctor est, Francos priusquam in Galliam migrarent, Rheni primum littora, postmodum Thuringiam habitasse, *ibique iuxta pagos uel ciuitates Reges crinitos super se creauisse*, quæ historica prolepsis est, nam Francia tunc dicta, à Thuringis successoribus demum Thuringiæ nomen accepit. Procopius delineatâ priscâ Francorum regione ad Oceanum circa Rheni paludes & ostia, ait inde aduerso flumine uersus orientem solem Thuringos sedes habere, & ab ijs haud procul Burgūdiones ad Notum uergentes, Sueuos deinceps & Alemannos gentem ualidam, liberos omnes, qui ea loca iamdiu incolant. Itaque haud difficulter intelligimus cur aliquando Franci, aliâs Thuringi secus Rhenum Alemannorum confines. At nobis uia ex diuerticulo repetenda. Crebræ posthac Imperatorum mutationes ingenti Reipublicæ malo consequutæ. Anno CDLXI. 461
Maiorianus Ricimeris perfidiâ extinctus, Seuerus substitutus est. Post Seueri excessum, qui in annū CDLXV. inci 465
dit, interregnū in occidente priore diuturnius fuit. Donec anno CDLXVII. Anthemius, Leonis potissimum ni- 467
xus

xus auctoritate, rerum habenas suscepit. Hunc anno
472 CDLXXII. Anicius Olibrius: Olibriū CDLXXIII.
473 Glycerius sequutus. Anno CDLXXIV. Leo orien-
474 tis Imperator obijt, Leonemque iuniorem, nepotem ex filiâ, succes-
sorem habuit. Cui paullo post defuncto, Zeno pater, etsi à Basilisco
interpellatus, heres fuit. Iulius Nepos, occidentis Im-
perator à Leone maiore dictus, Glycerium purpurâ exuit. Et ipse
475 quoque abdicare coactus, anno CDLXXV. Momyllo Augu-
stulo locum fecit. Quis interim Raeticarum rerum sta-
tus, definitè & distinctè designare in tantis priscorum monumen-
torum angustijs nemo, generatim coniecturam capere perfacile o-
mnes queant: Nihil ad summum calamitatis & miseriae cumulum
defuisse, cum & Transdanubianis hostibus, & ijs qui in Alpibus
proximè nidulati, inde paullatim proserpentes omnem cis Lycum
prouinciam sunt postea adepti, animi insolenti audaciâ quotidie
augescerent, eorum contra qui Romanis rebus praeerant uires, di-
scordiâ socordiaque pariter iamdudum attenuatae, ad nihilum pro
pè recidissent. Hinc prouinciae populationes continuae, prouincia-
lium qui sibi uel fugâ uel munitionibus minus consulerent, capti-
uitates & mortes, frequētes cum hostibus pactiones, iniquae, foedae,
calamitosae, ad eorum libidinem ratae irritae. Ab Eugippio pro-
fecto istorum temporum aequali, Norici & Raetiae quae trans Lycū
est, aerumnae uix credibiles narrantur: At in dubium nemo uocet
aequè deploratam cis Lycum condicionem fuisse. Nam cum Ale-
manni, quorum tunc in his oris reges Gibuldus & Chunimundus;
Raetiam ulteriorem ad usque Quintana & Bataua, quin & longè
dissitum Noricum perpetuis incursionibus turbauerint, pleraque
oppida coeperint, capta diripuerint, quod Eugippius in describen- Eugip. c. 19.
dâ uitâ S. Seuerini, qui illis tunc populis in tantâ rerum caligine 22-25-27.31.
tamquam propitium sidus affulsit, commemorat, fieri non potest
ut citerior haec prouinciae pars, Augustam coloniam circum, Ale-
mannis hostibus proxima, quaeque eos sinu quodammodo con-
tineret, non miserrimè habita, innumera barbarae crudelitatis
exempla experta fuerit, prohibēte quippe nemine. An-
476 no CDLXXVI. Odoacer Rugus (Iornandes auctor) Turcilin-
gorum Scyrorum, Herulorum instructus copijs, Momyllum po-
testate exuit, priuatamque uitam adegit uiuere, ipse primus Italiae
Rex appellatus est. Quo nomine Raetias quoque, quâ Romanis ad-

huc patuerant, rexisse intelligimus, nam Theodericus eius postmo-
dum successor, harum etiam adijt possessionem. Alemanni sub eos
dies Ræticis Noricisque populationibus minus obsaturati, cum Ita-
liæ partem peruasissent, à Childerico Francorum Rege, & Odoa-
cre siue Rugo, siue Saxonum quodam regulo, quod Gregorius
Greg. lib. 2. c. 19. Turonensis sensit, uicti sunt. Theodericus autem anno
CDLXXXIX. Italiam Zenonis auspicijs aggressus, Odoacrem 489
ad Sontium primò, secundò prope Veronam uicit, quemadmodũ
Cass. chron. à Cassiodoro proditum qui huic bello per ætatem interesse potuit.
Post iteratam uictoriam *Veronam illicò, pauore ciuibus consternatis*
Diaconi hæc claudat Cuspin. in Cess. *inuadit*, uti Paulus diaconus retulit: Et quam uerisimile est, Vero-
nensis cognomen tunc uulgi appellatione nactum, quod hanc pri-
mam Italicarum urbium, maximum ad reliqua momentum, oc-
cupasset, Enodius eò credo in panegyrico illum alloquutus, *Ver-
onam tuam* dixit. Anno CDXC. Odoacer ad Abduã 490
tertiò uictus. Quartò, anno CDXCI. noctu Rauen- 491
nâ erumpens, cũ arctâ obsidione premeretur. Zenone interim mor
tuo, Anastasius in oriente Imperator appellatus est. Ra-
uennate autem obsidione in annũ CDXCIII. extractâ, Odoa- 493
cer Italiæ imperium, icto fœdere cum Theoderico communicauit.
Theodericus siue deprehensis collegæ insidijs, quod credi uolebat,
siue impatiens consortis falsò calumniam intendit, Odoacrem pau-
cis interiectis diebus sustulit, & Gothorum in Italiâ Regnum prin-
Sigeb. chronogr. ceps constituit. Anno CDXCIX. (Sigebertum se- 499
quimur) Clodoueus Francus, Alemannorum Rege cæso, gentem
difficili & cruentâ pugna uicit, cum rebus suis iam inclinatis, aciẽ
illustri edito uoto restituisset, Christo enim quem Crothildis uxor
coleret, uictor nomen dare pollicitus, Christi præsentem opem ex-
Greg. lib. 2. c. 30. pertus est. Neque tamen, quod plerique Gregorium parum cautè
interpretati existimant, uictoriæ Alemanni omnes cessere, ex Pro-
copio quippe uidimus, Alemannos Iustiniani adhuc ætate liberos,
& ut huic quantum quisque uolet tribuat, illud certis testibus com-
pertum, quod paullo post ex Agathia usuri, Theoderico quosdam
Procop. Goth. lib. 1. fuisse subditos. Nam quamuis tam Procopius quam Agathias in-
Agath. lib. 1. finitè de omnibus scripserint (nisi interpretes fallunt) rerum tamen
diuersissimarum natura cogit utrumque finitè de aliquibus accipe-
re. Theoderico paruêre qui Rætiam incolebant, & in uiciniâ for-
tasse qui Danubium prætexebant nonnulli: Clodoueo, tum ij qui
cis

cis Rhenum in Galliâ Argentoratensem tractũ occupauerant (cuius rei multa sunt indicia) tum, si quid coniecturæ in rebus dubijs licet, qui proximam Thuringis oram tenebant, quam Franconiæ eò nomen accepisse credimus, (non nescij quas nugator Hunibaldus huius uocabuli occasione fabulas obtrudat) cum antiquæ Sueuiæ & Alemanniæ pars fuerit; Inter utriusq; autem Regis ditionem prioris libertatis reliquiæ superesse potuere. Sed aliorum quidem nobis ratio præterea non habenda, de Theoderico Agathiæ uerba *Agath. lib. 1.*
dilucida sunt, *Hos nimirum* (Alemannos) *Theodericus olim Gothorum Rex, cum totius Italiæ potiretur imperio, tributarios fecerat, & gentem hanc subegerat uniuersam*, quæ quomodo intelligenda sint diximus. At isti rursus in duplici differentiâ; Partim ultrò se in Gothorum clientelam dedere, quo à Francis horum patrocinio tuti agerent, quod ex Theoderici ad Clodoueum epistolâ perspicuum, *Cass. Var. lib. 2. ep. 41.*
Iure gratiæ merentur euadere, quos ad parentum uestrorum defensionem respicitis confugisse. Estote illis remissi, qui nostris finibus celantur exterriti. Mox, *Et meis petitionibus satis fecisse uideamini, nec sitis solliciti ex illâ parte quam ad nos cognoscitis pertinere.* Partim cum hostilem impressionem fecissent, bello uicti in Italiam translati, quod Cassiodorus & Enodius ostendunt, hoc modò Cassiodorus, *Additur Alemannorum nuper fugata surreptio, quæ in primis conatibus suis sic probatur oppressa, ut simul aduentum suum iunxisset & exitum, quasi salutaris ferri execatione purgata: quatenus & male præsumentium uindicaretur excessus, & subiectorum non omnino grassaretur interitus.* Sic *Cass. Var. lib. 12. ep. ult.*
uerò Enodius, *Quid quod à te Alemanniæ generalitas intra Italiæ terminos sine detrimento Romanæ possessionis inclusa est? cui euenit habere Regem postquam meruit perdidiße. Facta est Latiaris custos Imperij sem per nostrorum populatione graßata. Cui feliciter cessit fugisse patriam suam, nam sic adepta est soli nostri opulentiam, adquisita est ijs quæ nouerit ligonibus tellus adquiescere.* Atque hanc irruptionem & uicto- *Enod. paneg.*
506 riam in annum DVI. quo numerabatur indictio XIV. incidisse, alius Cassiodori locus persuasit, *Illi uel illi, Sueuorum incursione uastatis, fiscum decimæ quintæ Indictionis serenitas Regalis indulsit:* *Cass. Var. lib. 12. ep. 7.*
Alemannos in Italiam translatos per Noricum iter tenuisse, Theoderici ad Noricos edictum, *Præsentibus decreuimus institutis, ut Alemannorum boues, qui uidentur pretiosiores propter corporis granditatem, sed itineris longinquitate defecti sunt, commutari nobiscum liceat, minores quidem membris, sed idoneos ad labores: ut & illorum profectio sa-* *Var. lib. 3. ep. 50.*

nioribus animalibus adiuuetur, & uestri agri armentis grandioribus instruantur. Quibus porro limitibus Theodericus Alemanniam siue Sueuiam à Rætijs distinxerint, certò constituere nunquam potui; Credibile uisum Sueuiam aut Suauiam ut plerique codices habent, appellasse tum quidquid eius regionis in Germaniâ magnâ possidebat, tum portionem aliquam Rætiæ prouinciæ, quam circa Danubij fontes & in Alpibus Alemanni dudum inuaserant. Id planè constat, diuersos Rætiæ & Sueuiæ Rectores præfecisse, scribẽs *Vniuersis prouincialibus & capillatis, defensoribus & curialibus Suauiâ consistentibus*, Fridiladum eis quendam præfecit; *Vniuersis* item *possessoribus in Suauiâ constitutis* Seuerinum aut Seuerianum; Comitis quoq; Gothorum in Sueuiâ & Vicedomini meminit, sed ex formulâ Comitiuæ intelligimus hos Comites Gothos tãtum spectasse, ut inter duos Gothos soli ius dicerent, inter Gothum & Romanum collegâ Romano adiuncto, ceteroqui in prouinciales imperium non haberent. In priori autem epistolæ præscriptione, prouinciales, defensores & curiales qui sint, in promptu, Capillati fortasse non adeo: etsi promissâ cæsarie Germani olim prope omnes, & in his Sueui, Capillatos tamen absolutè dictos non reperio, neque huc quidquam pertinent populi circa Liguriam, quos Plinius Capillatos non tam nominat quam cognominat; ex Iornande ergo interpretatio petenda, qui ostendit eo uocabulo Gothorum uulgus significari, ait Diceneum sacerdotes apud Gothos instituisse, Pileatosque appellasse, *reliquam uerò gentem Capillatos dicere iussit, quod nomen Gothi pro magno suscipientes, adhuc hodie suis cantionibus reminiscuntur.* Rætijs proprius Dux datus, quem cum procuratione rei militaris iurisdictionem quoq; exercuisse, ex *Formulâ Ducatus Retiarum*, quæ apud Cassiodorum legitur, & quam totam ascribere operæ duximus, potest intelligi, *Quamuis Spectabilitatis honor unus esse uideatur, neque in his aliquid aliud nisi tempus soleat anteferri, tamen qualitate perpensâ, multum his creditum uidetur quibus confinales populi deputantur. Quia non est tale pacatis regionibus ius dicere, quale suspectis gentibus assidere: Vbi non tantum uitia quantum bella suspecta sunt, nec solum uox praeconis insonat, sed tubarum crepitus frequenter insultat. Rætiæ namque munimina sunt Italiæ, & claustra prouinciæ. Quæ non immerito sic appellatas esse iudicamus, quando contra feras & agrestissimas gentes uelut quadam plagarum obstacula disponuntur. Ibi enim gẽtilis impetus excipitur, & transmissis iaculis sauciatur furibũda*

Var. lib. 4. ep. 49. lib. 5. ep. 14. 15.

lib. 7. ep. 3.

Plin. lib. 3. c. 5. & 20. Iorn. de reb. Get.

Cass. uar. lib. 7. ep. 4.

præ-

præsumptio. Sic gentilis impetus uestra uenatio est. Et ludo geritis quod nos assiduè feliciter egisse sentitis. Ideoque ualidum te ingenio ac uiribus audientes, per illam Indictionem Ducatum tibi credimus Retiarum: ut milites & in pace regas, & cum eis fines nostros solenni alacritate circumeas. Quia non paruam rem tibi respicis fuisse commissam, quando tranquillitas regni nostri tuâ creditur sollicitudine custodiri. Ita tamen, ut milites tibi commissi uiuant cum prouincialibus iure ciuili, nec insolescat animus qui se sentit armatum, quia clypeus ille exercitus nostri quietem debet præstare Romanis. Quos ideo constat appositos, ut intus uita felicior securâ libertate carpatur. Quapropter nostro responde iudicio, fide nobis & industriâ placiturus: ut nec gentiles sine discusione suscipias, nec nostros ad gentes sub incuriositate transmittas. Ad necessitatem siquidem rarius uenitur armorum, ubi suscepta surreptio custodiri posse sentitur. Priuilegia uerò dignitatis tuæ nostris tibi iussionibus uindicabis. Sed & hæc Theoderici ad Seruatum Rætiarum Ducem extat epistola, *Decet te honorem quem geris nomine, moribus exhibere; ut per prouinciam cui præsides, nullam fieri uiolentiam patiaris: sed totum cogatur ad iustum unde nostrum floret imperium. Quapropter Maniarij supplicatione commoti, præsentibus te affamur oraculis, ut si reuerâ mancipia eius Breones irrationabiliter cognoueris abstulisse; qui militaribus officijs assueti, ciuilitatem premere dicuntur armati; & ob hoc iustitiæ parêre despiciunt, quoniam ad bella Martia semper intendunt, dum nescio quo pacto assiduè dimicantibus difficile est morum custodire mensuram: quapropter omni proteruiâ remotâ, quæ de præsumptione uirtutis potest assumi, postulata facies sine intermissione restitui. Ne per dilationis incommoda, eorum uideatur supplex odisse uictoriam.* Breones aut Briones qui fuerint, ex ijs quæ sequuntur auctorum uerbis quadantenus capimus: Fortunatus cum Augustam nominasset, hæc addit. *Quâ uicina sedent Breonum loca* Paulus Diaconus, *In regione quoque Brionum sanguis de nubibus fluxit, & intra Oeni* (sic legendum) *fluuij aquas riuulus cruoris emanauit*. Itaque consectarium eos inter Lycum & Oenum sitos. Gregorius Turonensis, ***Brionas Italiæ castrum*** appellauit, credo quod Italiæ Ræiæ accensæ. A Freculpho *Ripariolibriones* inter gentes Aëtio contra Attilam auxiliares numerantur, ubi *Ripanoli Briones*, non dubiè restituendi, & ad eundem modum apud Iornandem *Riparioli, Ibriones, quondam milites Romani, tunc uerò iam in numero auxiliatorum exquisiti*, lego *Riparioli, Briones*.

Var. lib. 1. ep. 21.

Fort. de uita S. Mart. lib. 4.

Diac. edit. Aug. lib. 4. c. 4.

Greg. de glor. martyr. lib. 1. c. 42.

Frec. tom. 2. lib. 5. c. 14.

Iorn. de reb. get.

508 Anno DVIII.

Boios

Boios Theodone Duce irruptionem in Vindeliciam quæ inter Lycum & Oenum fecisse, atque eius multò maximam partem eiectis Romanis occupasse, Auentinus annotauit: Sed expeditionis consilia, aggressionem, progressionem & denique exitum satius ex illius annalibus hauriri, quam ad ipsius præscriptum hîc pertexere, nam mihi quidem Q. Sceuulæ apud Valerium perplacet senten-

Val. lib. 4. c. 1. tia, *Ita sibi credi oportere, si & alij idem asseuerassent: quoniam unius testimonio aliquem credere pessimi esset exempli*. Ad quam rationem cum me expendi non nolim, tum ego uicissim non unum Auentinum, sed omnes historiarum scriptores qui res suâ memoriâ multis temporum spatijs anteriores sine uade sine teste proferunt, soleo expendere: Vt enim ipsis fides constiterit fieri fortasse potest, ut ipsi nobis constare faciant, neutiquam potest. Nec is tunc rerum temporumque cursus fuit ut Gothos, quorum res agebatur, inultos à Boijs lacessitos facile credendum, quin si quis huius quidquam persuadere uoluerit, locupletum & grauium testium auctoritate euincat oportet. Anno DXVIII. 508

Anastasius Imperator Constantinopoli fulmine ictus perijt, atque Iustinum successorem habuit. Anno DXX. Auenti- 520

nus Boici belli euenta narrare pergit, Legiones Romanas internecione in campis Perilachis cæsas, Augustam Vindelicorum euersam & solo æquatam esse: Neque uerò nostram hanc, sed commentitiam illam alteram ad Isaræ & Loisæ confluentes, quam quâ facilitate inaniter architectari, eâdem cum libitum è rerum naturę euellere potuit: Voluisse, est cur patriæ quodammodo nomine gratias habeam. Rex Theodericus anno DXXVI. rebus 526

humanis exemptus, Athalarico ex filiâ Amalasuentâ nepote, admodum puero herede destinato. Multæ & magnæ Theoderici uirtutes enituere, sed liuentibus interdum uitiorum maculis fuscatæ. Animus in homine Gothico priscæ Romanæ magnitudinis capax, ac gloriæ oppidò auidus: ergo & ueteris splendoris ædificia cum curâ seruauit, restituit, & ad eorum imitationem noua, quâ per sæculi barbariem licuit, instituit, uerè opinatus quod quodam

Cass. Var. lib. 1. ep. 28. loco scripsit, laudem esse temporum, reparationem urbium uetustarum. Totius præterea regni constitutionem ad eam quæ sub Imperatoribus fuit formam proximè attemperauit, quippe qui se Imperatorum in Italiâ uices tamquam beneficiario iure agere uideri uellet. In præcipuis urbibus Curiales, atque antiqua magistra-

tuum

torum nomina Duumuiros & Quinquennales, item Defensores si-
ue Syndicos retinuit, quod ex duobus capitibus edicti ab illo propo- Edict. Theod.
siti cognitũ, obseruationeq; dignum existimauimus. A- c.52.53.
thalaricus sub regni initia Osum an Osuinum Comitem Dalmatiæ
simul & Suauiæ præfecit: nonnulli Cassiodori codices Sueniciam Cass. Var. lib.
habent, quidam Sauiam, quæ Pannoniæ pars, probabiliter cor- 5.ep.8.9.
rigunt, sed est apud Iornandem locus qui priorem lectionem iuuet, Iorn. de reb.
Dalmatijs Sueuia uicina erat, nec à Pannonijs multum distabat, præser- Get.
tim ubi tunc Gothi residebant; quo incredibilis Sueuiæ amplitudo da-
527 tur intelligi. Anno postero DXXVII. Iustinianus
Imperator, ille Iuris quo hodie utimur conditor, Iustino auuncu-
534 lo successit. Athalaricum Theodahatus, Amalasuentæ
dignatus coniugio, in Italiæ regno anno DXXXIV. subsequu-
tus. Extant nummi argentei in quibus D. N. IVSTINIA-
NVS. AVG. hinc scriptus, inde D. N. ATHALARI-
CVS. REX. atque etiam D. N. THEODAHATVS.
REX. ij quod innuimus Gothos Imperatorum maiestatem comi-
ter conseruasse, testimonio sunt. Ad hæc quidem tempora usque,
quod enim postea Gothis à Iustiniano bellum illatum, quodque
hunc Theodahatum inprimis, dein quinque qui ordine successere
Reges exercuit, neque nisi regno excisso, gente subactâ constitit,
omnia obsequij & reuerentiæ iuxta atque amicitiæ uincula di-
rupit. Vitiges Theodahato interfecto regnum anno
536 DXXXVI. auspicatus. Ildobaldus DXL. Araricus, & mox
540 Totilas DXLI. Omnium ultimus Teias DLII. cuius prope-
541 modum morte bellum per annos circiter XVIII. uariâ fortunâ
552 continenter gestum, finitum est. Romani Belisario potissimum
& Narse ducibus usi, quorum priorem Germanum fuisse, Huber-
tus Giphanius iuris scientiâ, omnique politioris litteraturæ laude
clarus, nam hoc testimonium ueritati non amicitiæ damus, edito
proximè de Iustiniano cõmentario docuit, tum nominis notationẽ,
tum multò magis Procopij auctoritatem sequutus. Te-
ritur quorundam manibus epistola Iustiniani Imp. nomine inscri-
pta, quæ centum uiginti Titiones sub hæc tempora, Gothicâ Van-
dalicamque crudelitatem perosos, sponte sibi ipsis indicto exilio,
Româ relictâ Vindelicos Rætiosque petijsse narrat: Eius nos exem
plum post hos libros dedimus. Sed nemo quisquam tam obesæ na
rus, si attentius paullò inspiciat, quin suppositītium fætum multis
actutum

actutum indicijs deprehendat. Ego ex diplomate Philippi Mediolanensium principis, anno Christiano MCCCCXVIII. ad faciendam fabulæ fidem, uti fit perscripto, cognitum habeo Titionum illustrem apud Insubres familiam esse, quæ antiquæ nobilitatis famam his originibus tueatur, ut iam inde neutiquam obscurũ in cuius gratiam mimus non satis concinnus sit excogitatus. Quẽ primi nominis Iurisconsulto cuidam imponere potuisse, impensè miror. Gothi interim Italici belli curâ præpediti, transalpinis prouincijs animum adijcere non potuere: excusso itaque iugo, & dispulso qui prius coërcuerat timore, Alemannorum in Ratiâ res ualde inualuisse uerisimile, neque mihi dubium tunc primum facultatem nactos, quod crebris prius excursionibus sæpe tentauerant, omnem fere quæ cis Lycum prouincia est, Germaniæ magnæ quodammodo prolato pomœrio, tamquam uacuam possessionem occupasse, ratumque ad posteros Alemanniæ siue Sueuiæ nomen transmisisse, Rætico in eas iterum circa Curiam Alpiũ angustias coacto, ex quibus olim prodijsse proditum. Idem de Boijs ultra Lycum, probabilius aliquantò quam quod Auentinus scripsit, opinari non pigeat, usque adeo donec certorum auctorum fide de opinione deducar. Rem equidem in controuersiam nemo uocet, de temporis ratione leuiter fortasse possit ambigi. Huc spectat quod Paulus Diaconus habet, *Inter hanc* (Liguriam) *& Sueuiam, hoc est Alemannorum patriam, quæ uersus Septentrionem est posita, duæ prouinciæ, id est Retia prima & Retia secunda intra Alpes consistunt, in quibus propriè Reti habitare noscuntur.* Item, *Noricorum siquidem prouincia* (Rætiæ partem quæ ultra Lycum est Norici etiã nomine complectitur) *quam Baioariorum populus inhabitat, habet ab oriente Pannoniam, ab occidente Sueuiam, à meridie Italiam; ab Aquilonis verò parte Danubij fluenta.* Eginhartus in Caroli uitâ, *Ad Lechum amnem cum maximo uenit exercitu. Is fluuius Baioarios ab Alemannis diuidit.* Cum iam antea ex Iornande cognouerimus Sueuos istos & Boios in Germania magnâ sic confines coluisse, ut Sueui occidentem solem uersus, Boij ad orientem uergerent, hinc intelligimus superato Danubio Romanas prouincias eodem seruato plagarum discrimine diuisisse; quod & deinceps ad hoc æui, per annos amplius mille tenuit. Quantumuis autem Augustam coloniam Alemannis, à quibus undecumque cingeretur, obnoxiam fuisse uix negandum, mores tamen dedisse quam accepisse magis credam,

Paul. lib. 2. c. 15. edit. Aug.

lib. 3. c. 29.

credam, nam profectò hos mansuefactos, illam non efferatam uidemus: Idcirco quæ de gentis barbarie Agathias, quæ alij retulere, ut aliena prætereo. Agath. lib. 1. Franci porrò ad omnem prolatandi imperij occasionem parati, Alemannorum spem diutius luxuriare non passi, Gothorum auxilijs destitutos opportune aggressi, armis breui uniuersos subegere. Agathias hunc in modum de Theodeberto Theoderici F. Francorum Rege uerba facit, *Paterno suscepto iam regno, & Alemannos bello prostrauit, & gentes alias uiciniores peruicit, nam & audacissimus erat, & turbulentissimus, ac præter modũ cupidus discrimen omne adibat.* Distinctius postea, cũ rationẽ quâ Alemanni in Theoderici Gothorum Regis potestatem ueníssent indicasset, hæc subiungit, uti scilicet à rudi interprete inculte admodum & horride reddita, *Vbi uerò is humanis excessit, & Iustinianus Romanorum Imperator & Gothi bella inter se uel acerrima gererent, Gothi ipsi, cum Francis interea adulando gererent morem, & enixè quauis arte machinarentur, ut amicos hos sibi & beneuolos conciliarent, quam maximè uel ex alijs pluribus suis eiecti sunt locis: Iamque Alemannorum gentem reliquerant, nam undequaque cogendas sibi tunc uires esse existimabant, & subditos omnes, quos superuacaneos ducerent & nil opportunos, mox omittendos, perinde haud quaquam de imperio & gloriâ decertaturi, proque ipsâ Italiâ, ne ad internecionem deperderentur, propulsaturi discrimen: Vnde cum futuri temporis periculum animo percepissent, uoluntariam fecerant necessitatem. Sic itaque Alemannorum gentem per Gothos dimissam, Theodebertus in deditionem accepit. Quo mortuo (ut supra iam diximus) ad Theodebaldum filium cum ceteris & hi simul in potestatem cessere.* Nec ulterius in hoc senticeto progredi fert animus. Eâdem operâ Augusta, quæ per annos à coloniâ deducta circiter quingentos quinquaginta Romanis & Gothis paruisset, sub Francorum imperium ditionemque recidit. Quam ab initio usque istius scriptionis propositam metam quoniam semel attigimus, cursum sistimus. Non ignari pleraque popularius tradi potuisse, si quæ uerisimilia & probabilia nos arbitrari, suspicari, coniecturis assequi, sæpenumerò testati, pro compertis afferre, plausibiles quorundam exemplo fabulas recipere, & scriptorum uerbis quæ orationem identidem intersecant abstinere, perpetuoque sermone uti maluissemus. Sed neque uulgi auram captare didicimus, neque ingenij & doctrinæ lumina ostentare nostrum est; si in argumento difficili &, uerè dicam, alijs

siue incuriâ, siue contemptu, siue quod uero maximè simile honestissimumque uidetur, successus desperatione intentato, paucis meliorum probamur, si omnes fidei & pudoris, quibus locupletũ testium uerbis identidem allatis, relictisque in medio suspicionum caussis abundè consultum, aliquæ diligentiæ & laboris rationes constabunt, satis superque habituri sumus. Si quis uerò plura, certiora, meliora denique, aut cultiora saltem & elaborata magis afferet, adeò non ægrè laturi, ut hoc quidem unum omnis in hos libros collatæ operæ præmium flagitemus.

Vetu-

Vetuſtorum aliquot ſcripto-
rum teſtimonia, quæ in his li-
bris ſiue ſequuti ſumus, ſiue re-
iecimus; viſum ſubiungere, vt
eò lectori fides conſtaret certior.

IBRO tertio usi auctoritate Itinerarij Antonini Augusti, itinerum nonnullorum particulas attulimus, quæ nunc damus integra, cum alias rationes sequuti, tum unam inprimis, ut quod tunc diximus appareret, in inscriptionibus itinerum quæ Augustam attingunt, eius nominatim rationem habitam. Lectionem in magnâ codicum uarietate illam reddidimus, quam probissimam credidimus.

DE PANNONIIS IN GALLIAS PER MEDITERRANEA LOCA, ID EST, A SIRMIO PER SOPIANAS TREVIROS USQVE.

*CCCCXXXII. *A SIRMIO LAVRIACO M. P.* CCCCXXXVII.*
*CCIX. *AVGVSTA VINDELIC. M. P.* CCXVI.*
*CXXXVII. *AD FINES M. P.* CXXXVI.*
*CXCI. *AD TREVIROS M. P.* CCXXXI.*

Pannonia. inferior. *Ulpios M. P. XXVI.*
Cibalis M. P. XXIIII.
Mursa M. P. XXII.
Antianis M. P. XXIIII.
Sopianis M. P. XXX.
Limusa M. P. XXII.
Cilicenis M. P. XVI.
Valco M. P. XXVIII.
Mogetiana M. P. XXX.
Pannonia superior. *Sabaria M. P. XXXVI.*
Scarabantia M. P. XXXIIII.
Moteno M. P. XII.
Vindobona M. P. XXII. Al. *XXV.*
Comagenis M. P. XXIIII.
Noricum. *Cetio M. P. XXIIII.*
Arlape M. P. XXII.
Laco Felice M. P. XXVI.
LAVRIACO M. P. XX.
Ouilabis M. P. XXVI.
Lauiaco M. P. XXXII.
Iuuauia M. P. XXVIII.
Bedaio M. P. XXXVI.
Vindelicia. *Ponte Oeni M. P. XVIII.*
Isinisca M. P. XX.
Ambra M. P. XXII.
AVGVSTA VINDELIC. M. P. XXVII.

Rostro

Rostro Nemania M. P. XV. Al. *XXV.*
Cambodu no M. P. XXXII.
Vemania M. P. XVI. Ratia.
Brigantia M. P. XXIIII.
Arbore Felice M. P. XX.
AD FINES M. P. XX.
Vindones Leg. M. P. XXX.
Arialbino M. P. XXIII. Al. *XXVI.* Gallia Maxima Sequanorum.
Monte Brisiaco M. P. XXX.
Argentorato M. P. XXXVIII.
Tabernis M. P. XIIII.
Decem pagis M. P. XX.
Dinodoro M. P. XX. Belgica prima
TREVIROS M. P. XVI. Al. *XIII.*

ITEM PER RIPAM PANNONIAE A TAVRVNO IN GALLIAS AD LEG. XXX.
A TAVRVNO LAVRIACO M. P. DLXXXVII.* *DCXXVIII.
INDE AVGVSTA VINDELICVM M. P. CCXXI.* * CCXXIII.
ARGENTORATO M. P. CCCXXII.* *CCCXXXIII.
AD LEG. M. P. CXL. SIC. A TAVRVNO,* *CXLI.

Ritti. M. P. XXXIII.
In medio Aciminci, M. P. XXV. Pannonia.
Cusi M. P. XXX. Al. *XXXIII.*
Bononia M. P. XVI.
Cucci M. P. XVI.
Cornaco M. P. XVI.
Teutiburgo M. P. XVI.
Mursa M. P. XVI.
Ad Nouas & Aureo Monte.
Antianis M. P. XXIIII.
Altino, in medio Leg. M. P. XXV. Valeria.
Ad statuas, in medio Alisca, ad latus Ripa alta M. P. XXVIII. Al. XXXVIII.
Lussunio M. P. XVIII.
Anamantia, in medio Intercisa, M. P. XXIIII.
Vetus Salina, in medio Matrica M. P. XXVI.
Campona, in medio Aquinquo Leg. II. Adiut. M. P. XXIIII.
Laco Felicis, in medio...... M. P. XXXIII.
Crumero Asao, in medio Bregetione Leg. I. Adiut. M. P. XVIII.
Ad muros & ad statuas, in medio Arrabona M. P. XXX. Pannonia inferior.
Quadratis, in medio Flexo M. P. XXII.

Gerulata,

Gerulata, in medio Carnunto M. P. X X X.
Leg. X I I I I, Gem.
AEquinoctio & Ala noua, in medio Vindobona M. P. X X V I I I.
Leg. X. Gem.
Commagenis M. P. X X X.
Noricum. *Cetio M. P. X X X.*
Arlape M. P. X X.
Laco Felice M. P. X X V. Al. X X I I.
LAVRIACO M. P. X X V. Leg. III.
Ouilabis M. P. X V I.
Iouiaco M. P. X X V I I.
Stanaco M. P. X V I I I.
Boioduro M. P. X X.
Ratia secunda. *Quintanis M. P. X X I I I I.*
Augustis M. P. X X.
Regia M. P. X X I I I I.
Abusina M. P. X X.
Vallato M. P. X V I I I.
Sumuntorio M. P. X V I I.
AVGVSTA VINDELICVM M. P. X X.
Guntia M. P. X X I I.
Cælio monte M. P. X V I.
Ratia prima. *Cambodano M. P. X I I I I.*
Vemania M. P. X V.
Brigantia M. P. X X I I I I.
Arbore Felice M. P. X X.
Gallia Sequanic. Prouinc. *Finibus M. P. X X.*
Vitoduro M. P. X X I I.
Vindonissa M. P. X X I I I.
Rauracis M. P. X X V I I.
Artalbino M. P. X V I I.
Vruncis M. P. X X I I.
Monte Brisiaco M. P. X X I I I.
Germania prima. *Heluetо M. P. X X V I I I.*
ARGENTORATO M. P. X X I X.
Brocomago M. P. X X.
Concordia M. P. X V I I I. Al. X X.
Nouiomago M. P. X X.
Bingio M. P. X X V.
Germania secunda. *Antonaco M. P. X V I I.*
Bodobrica M. P. X I X.
Bonna M. P. X X I I.
COLONIA AGRIPPINA LEG.
Durnomago Leg. V I I. Ala.
Burungo Leg. V. Ala.

Nouesio

Nouesio Leg. V. Ala.
Gelduba Leg. IX. Ala.
Calone Leg. IX. Ala.
Veterib. Leg. XXI.
Castra Vlpia Leg. XXX.
Burcinatio Leg. VI. Ala.
Aranatio Leg. X. Ala.

ITEM A LAVRIACO PER MEDIVM AVGVSTA VINDELICVM BRIGANTIAM M. P.* CCCXI. SIC,

* CCCXII.

Noricum.

Ouilabis M. P. XXVI.
Laniaco M. P. XXXII.
Iuuauia M. P. XXVIII.
Bedaio M. P. XXXII.
Ponte Oeni M. P. XVIII.
Isinisca. M. P. XX.

Vindelicia.

Ambra M. P. XXXII.
AVGVSTA VINDELICVM. M. P. XXXVII.
Rostro Nemauiæ M. P. XXV.
Camboduno M. P. XXXIII.
Vemania M. P. XV.
BRIGANTIA M. P. XIIII. Al. XXIIII.

ITEM AB AVGVSTA VINDELICVM VERONAM M. P. CCLXXII. SIC,

Abuzaco M. P. XXXVI.
Parthano M. P. XXX.
Veldidena M. P. XXX.
Vipiteno M. P. XXXVI.

Rætia.

Sublauione M. P. XXXII.
Endideio M. P. XXIIII.
Tridento M. P. XXIIII.
Ad Palatium M. P. XXIIII.
VERONA M. P. XXXVI.

Libro itidem tertio, de fragmento historico quod Martiam Legionem cęsam narrat, variè in vtramque partem disputauimus. Eius disputationis cum I. Lipsium iudicem legissemus, hoc nos responso vir magnus per litteras honestauit;

nestauit; *Pseudo Velleiana illa nidi. An ego dissentiam? primo oculo deprehendi falsum illud & uile metallum, quod miramur (imo non miramur, ut home fuit) Lazium uenditasse pro auro. Sed tu ad Lydium lapidem iudicij affricuisti, sine blanditiâ dico, accuratè & doctè. Nihil addo nihil muto.* Quos præterea nostræ sententiæ subscriptores habeo, homines quātumuis doctos post Lipsium nominare abstineo. Lazius historiæ auctorem siue Cæsarem, siue Velleium credidit; à se repertam iactat in peruetusto codice membraneo, litteris antiquissimis scriptam, hoc titulo.

Laz. Reip. Ro. li. 1. c. 8. l. 2. c. 3. li. 5. ca. 5. de migr. gentium lib. 8.

VELLEII EXCERPTA EX GALLICA HISTORIA.

Flor. li. 3. c. 12 Dū Gallos per Cæsarē in Septemtrione debellat, interim ad orientē graue uulnus à Parthis Pop. Rom. accipit.

Dum hæc circa Rhenum geruntur, in Noricorum finibus graue uulnus Romanus Populus accepit. Quippe Germanorum gentes,* quod Ratias occupauerant, non longe ab alpibus, tractu pari, patentibus campis, ubi duo rapidissimi amnes inter se confluunt, in ipsis* Noricis finibus, ciuitatem non quidem muro, sed uallo fossaq; cinxerunt, quam appellabant Cisara, ex nomine Dea* Cisa, quam religiosissimè colebant. Cuius templum quoque ex lignis barbarico ritu constructum, postquam eo colonia* Romanorum deducta est, inuiolatum permansit, ac uetustate conlapsum, nomen colli seruauit. Hanc* urbem Titus Annius Prætor, ad arcendas barbarorum excursiones, Cal. Sextil. exercitu circumuenit. Ad meridianam oppidi partem, qua sola à continenti erat, Prætor ipse cum Legione Martiâ* operosissimè communiuit. Ad occidentem uerò, qua barbarorum aduentus erat, Anar Bogudis Regis filius, cum equitatu omni & auxiliaribus Macedonum copijs, inter flumen & uallum, loco castris parum amplo, infelici temeritate extra flumen consedit. Pulchra indoles, non minus Romanis quam Græcis litteris instructa. Igitur quinquagesimo nono die quam eo uentum est, quum is dies Dea* Cisa celeberrimus, ludum & lasciuiam magis quam formidinem ostentaret, immanis barbarorum multitudo, ex proximis sylnis repente erumpens, ex improuiso castra irrupit. Equitatum omnem, & quod miserius erat, auxilia sociorum deleuit. Auar cum in hostium potestatem Regio habitu uiuus uenisset, pecudis more mactatur. Oppidani uerò non minori fortunâ, sed maiori uirtute Prætorem in auxilium socys properantem adoriuntur. Romani haud segniter resistunt. Duo principes oppidanorum* Habino & Caccus in primis pugnantes cadunt. Et* iam inclinata res oppidanorum erat, ni maturassent auxilium ferre socij, in alterâ ripâ iam uictoriâ potiti. Denique coaduna tis uiribus castra irrumpunt. Prætorem, qui paullo altiorem tumulum frustra cæperat, Romanâ ni resistentem obtruncant. Legionem diuinam, ut ne* nuncius superesset, funditus* delerunt. Verres solus Tribunus militum amne transmisso, in proximis paludibus se occultans, honestam mortem subterfugit. Nec multo post Siciliæ Proconsul immani auaritia turpem mortem promeruit.*

** accipit. Nā. * qua. qui. * Norici * Cīs. * Romana. * urbem Annius. * castra operosissimè. * Cixa apud barbaros celeberr. * Habbino. * inclinata iam. * nuncius. * deleuit.*

Sallust. Iug. Vallo fossaq; mania circumuenit. Sall. Iug. Ea parte qua Regis aduentus erat. Sallust. Iug. litteris Græcis iuxta ac Latinis doctissimè eruditus. Sall. Iug. Post dies quadraginta quam eo uentum erat. Ib. quod is dies festus celebratusq; per omnē Africam ludū et lasciuiā magis quā formidinē ostētabat. Sal. Catil. Mallius et Fæsulanus in primis pugnantes cadunt. Liu. lib. 10. Deletam quoque ibi legionē, ita ut nuncius non superesset, quidam auctores sunt.

Notitiæ

Notitiæ prouinciarum utriusque imperij tum aliâs, tum libro sexto crebrò meminimus: Ea quoniam in illâ parte quæ de Occidentis Imperio est, res Ræticas persæpe attingit, placuit singula loca ordine subscribere, lectione hîc etiam quam maximè probauimus expressâ.

Præfectus Prætorio Italiæ. Et infra, *Duces Duodecim.*

Limitis Mauritaniæ Cæsariensis. Limitis Tripolitani. Pannoniæ primæ, & Norici Ripensis. Pannoniæ secundæ. Valeriæ ripensis. Rætiæ primæ & secundæ. Sequanicæ. Tractus Armoricani & Neruicani. Belgicæ secundæ. Germaniæ primæ. Britanniæ. Magontiacensis. Et infra,

Præsides triginta vnus.

Per Illyricum quatuor, Dalmatiarum. Pannoniæ Primæ. Norici mediterranei. Norici Ripensis. Per Italiam septem, Alpium Cottiarum. Rætiæ primæ. Rætiæ secundæ. Samnij. Valeriæ. Sardiniæ. Corsicæ. Per Africam duo, Mauritaniæ Sitifensis. Tripolitanæ. Per Hispanias quatuor, Tarraconensis. Carthaginensis. Tingitaniæ. Insularum Balearium. Per Gallias undecim, Alpium Maritimarū. Alpium Pœninarum & Graiarum. Maximæ Sequanorum. Aquitanicæ primæ. Aquitanicæ secundæ. Nouempopulanæ. Narbonensis primæ. Narbonensis secundæ. Lugdunensis secundæ. Lugdunensis tertiæ. Lugdunensis Senonicæ. Per Britannias tres. Britanniæ primæ. Britanniæ secundæ. Flauiæ Cæsariensis. Et infra,

Sub dispositione Viri Illustris Præfecti Prætorio Italiæ,
Diœceses infrascriptæ.

Italia, Illyricum, Africa.

Prouinciæ Italiæ decem & septem.

Venetia. Aemilia. Liguria. Flaminiæ & Piceni Annonarij. Tusciæ & Vmbriæ. Piceni Suburbicarij. Campania. Sicilia. Apulia & Calabria. Lucania & Bruttiorum. Alpium Cottiarum. Rætia prima. Rætia secunda. Samnij. Valeriæ. Sardinia. Corsica. Et infra,

Sub dispositione Viri Illustris Magistri peditum præsentalis,
Comites militum infrascriptorum.

Italiæ. Africæ. Tingitaniæ. Tractus Argentoratensis. Britanniarum. Littoris Saxonici per Britannias.

Duces limitum infrascriptorum decem.

Mauritaniæ Cæsariensis. Tripolitani. Pannoniæ secundæ. Valeriæ ripensis.

 Pannoniæ

Pannoniæ prima & Norici ripensis. Rætiæ prima & secunda. Belgicæ secundæ. Germaniæ primæ. Britanniarum. Magontiacensis. Et infra.

Auxilia Palatina sexaginta quinque.

& Augustanos scio alio quam ad res nostras trahi posse, ac fortasse plerũque deberi, sed ascripsi, quia & ad nostras poterant.

Cornuti Seniores. &c.* *Augustei.* &c. *Rati.* &c.

Legiones Comitatenses triginta duæ.

Menapij seniores. &c. *Tertiani, siue tertia Italica.* &c. *Tertio Augustani.* &c. Et infra,

Intra Illyricum cum Viro Spectabile Comite Illyrici.

Sagittarij Tungri &c. *Ratij.* &c. Et infra.

Intra Africam cum Viro Spectabili Comite Africæ.

Celtæ Iuniores. &c. *Tertio Augustani.* &c. Et infra,

Sub dispositione Viri Illustris Comitis sacrarum largitionum. Et infra,

Rationales.

Rationalis Summarum Pannoniæ secundæ, Dalmatiæ & Sauiæ. Rationalis Summarum Pannoniæ primæ, Valeriæ, Norici mediterranei & ripensis. Rationalis Summarum Italiæ. Rationalis Summarum urbis Romæ. Rationalis Summarum trium prouinciarum, id est, Siciliæ, Sardiniæ & Corsicæ. Rationalis Summarum Africæ. Rationalis Summarum Numidiæ. Rationalis Summarum Hispaniæ. Rationalis Summarum quinque prouinciarum. Rationalis Summarum Galliarum. Rationalis Summarum Britanniarum. Præpositus thesaurorum Salonitarum Dalmatiæ. Præpositus Thesaurorum Siscianorum Sauiæ. Præpositus Thesaurorum Sabariensium Pannoniæ primæ. Præpositus Thesaurorum per Italiam Aquileiæ. Præpositus Thesaurorum Mediolanensium Liguriæ. Præpositus Thesaurorum urbis Romæ. Præpositus Thesaurorum Augustæ Vindelicensis Retiæ secundæ. Præpositus Thesaurorum per Gallias Lugdunenses. Præpositus Thesaurorum Arelatensium. Præpositus Thesaurorum Nemausensium. Præpositus Thesaurorum Treuirorum. Præpositus Thesaurorum Augustensium in Britannijs. Et infra,

Sub dispositione Viri Spectabilis Ducis Pannoniæ secundæ ripariensis, siue Sauiæ.

Cuneus equitum Scutariorum. &c. *Auxilia Augustensia contra Bononiam in barbarico, in castello Onagrino.* &c. Et infra,

Sub

Sub dispositione Viri spectabilis Ducis Prouinciæ Retiæ primæ & secundæ.

Equites Stablesiani seniores, Augustanis. Equites Stablesiani iuniores, Ponte Oeni, nunc Febianis. Equites Stablesiani iuniores, Sumuntorio. Præfectus Legionis Tertiæ Italicæ partis superioris, Castra Regina, nunc Vallato. Præfectus Legionis Tertiæ Italicæ partis superioris deputatæ ripæ primæ, Sumuntorio. Præfectus Legionis Tertiæ Italicæ pro parte mediâ, prætendentis à Vemaniâ Cassiliacum usque, Camboduno. Præfectus militum Vrsariensium, Guntiæ. Præfectus Legionis Tertiæ Italicæ, transuectioni specierum deputatæ, Fœtibus. Præfectus Legionis Tertiæ Italicæ, transuectioni specierum deputatæ, Teriolis. Præfectus Alæ primæ Flauiæ Retorum, Quintanis. Tribunus Cohortis nouæ Batauorum, Batauis. Tribunus Cohortis Tertiæ Brittonum, Abusina. Præfectus Alæ secundæ Valeriæ Singularis, Vallato. Tribunus Cohortis sextæ Valeriæ Retorum, Venaxamodoro. Tribunus Cohortis primæ Herculeæ Retorum, Parroduno. Tribunus Cohortis quintæ Valeriæ Phrygum, Pinianis. Tribunus cohortis tertiæ Herculeæ Pannoniorum, Cælio. Tribunus Gentis per Retias deputatæ, Teriolis. Præfectus numeri Barcariorum, Confluentibus siue Brigantiæ. Præfectus Alæ secundæ Valeriæ Sequanorum, Vemania. Tribunus Cohortis Herculeæ Pannoniorum, Arbore.*

* *Al. Barbaricariorum.*

Officium autem habet idem Vir Spectabilis Dux, hoc modo.

Principem ex officijs Magistrorum militum præsentalium alternis annis. Numerarios duos; ex utrisque officijs præsentalibus singulos. Commentariensem ex utrisque officijs alternis annis. Adiutorem. Subadiuuam. Regerendarium. Exceptores. Singulares. Et reliquos officiales. Et infra,

Sub iurisdictione Viri Perfectissimi Præsidis Dalmatiæ. Prouincia Dalmatia.

Officium autem habet hoc modo.

Principem ex eodem officio. Cornicularium. Tabularios duos. Commentariensem. Adiutorem. Ab actis. Subadiuuam. Exceptores, & reliquos cohortalinos, quibus non licet ad aliam transire militiam, sine annotatione clementiæ principalis. Ceteri Præsides ad similitudinem Præsidis Dalmatiæ officium habent.

Hæc ascripsimus, ut appareret quis modus Præsidialis cohortis Præsidum Retiæ primæ & Retiæ secundæ fuerit, quando quidem omniũ Præsidum una eadem extitit ratio.

Ex Notitiâ Prouinciarum Orientalis Imperij.

Sub dispositione Viri Illustris Magistri militum per Thracias. Et infra, *Legiones Comitatenses.*

Solenses seniores. &c. *Augustenses.* &c. Et infra,

Sub dispositione Viri Illustris Magistri militum per Illyricum. Et infra, *Legiones Comitatenses.* VIII.

Martij Constantes, &c. *Lancearij Augustenses*. &c. Et infra,

Sub dispositione Viri Spectabilis Comitis rei militaris per Aegyptum.

Legio quinta Macedonica, Memphi. &c. *Ala quinta Ratorum, Scenis Veteranorum*. &c. Et infra,

Sub dispositione Viri Spectabilis Ducis Armeniæ.

Equites Sagittarij, Sabu, &c. *Ala prima Augusta Colonorum, Chiaca*. &c. *Cohors quarta Ratorum, Analibæ*. &c.

Vulgo numerantur, *Sub dispositione Viri Illustris magistri militum Præsentalis*, inter *Auxilia Palatina, Vindices*, At And. Alciatus & Ant. Sconhouius, *Vindelici*, legerunt.

Libro præterea sexto laudauimus prouinciarum libellum, Cuius hic repræsentamus inscriptionem, & quâ nobis usui est, initium.

LIBELLVS PROVINCIARVM ROMANARVM, IN QVO SVNT REGIONES VNDECIM, C. ET XIII. PROVINCIAS INTRA SE CONTINENTES.

Italia.
Gallia.
Africa.
Hispania.
Illyricum.
Thracia.
Asia.
Oriens.
Pontus.
Aegyptus.
Britannia.

Italiæ prouinciæ XVII.

Campania, in quâ est Capua.
Tuscia cum Vmbriâ.
Aemilia.
Flaminia, in quâ est Rauenna.
Picenum.
Liguria, in quâ est Mediolanum.
Venetia cum Istris, in qua est Aquileia.

Alpes Cottiæ.
Samnium.
Apulia cum Calabriâ, in qua est Tarentum.
Brutia cum Lucaniâ.
Rætia prima.
Rætia secunda.
Sicilia.
Sardinia.
Corsica.
Alpes Graiæ. &c.

Diximus libro septimo, extare historiam uetustam D. Afræ & sociarum martyrum, quam hîc daturi essemus; planè illustre ecclesiasticæ Augustanæ antiquitatis monumentum. Etsi eam ut tempora & mores sunt, non omnes eodem interpretaturos modo satis præuideo, nobis tamen rerum fides, præ uanis opinionum sequenda.

INCIPIT CONVERSIO SANCTAE AFRAE, ET PVELLARVM EIVS.

Apud prouinciam Rætiam, in ciuitatem Augustam Narcissus episcopus ueniens, tempore quo persecutio Diocletiani feruebat, nesciens quo intraret profugus, ad mulierem quandam ingressus est, nomine Afram, cum diacono suo Felice. Illa autem, uidens honestos uiros, existimans aduentores impudicos, parauit cœnam, & omnia quæ solito more cum tribus puellis parare amatoribus consueuerat. Episcopus autem ueniens ut cibum caperet; orare cœpit & psallere. Afra autem, quia nunquam hæc audierat, stupefacta cœpit inquirere quis esset. Et edisc ens hunc esse Christianorum episcopum, procidit ante pedes eius, dicẽs: Domine indigna sum ualde, & in istâ ciuitate nulla me turpior potest inueniri. Cui ait Narcissus episcopus: Saluator noster à turpissimo tactu inquinari non potuit, illius enim tactus omnes sordes diluit atque mundauit, & sordes non poterant inquinare Domini claritatem. Nam & lux de cælo ueniens, & splendor solis, dum circa cloacas & lutulentas plateas funditur, mundus funditur de cælo, & mundus leuatur in cælum. Vnde & tu, filiola, suscipe in te lumen fidei, ut purificata ab omni peccato, possis de meo introitu perpetua claritate gaudere. Dicit ei Afra: Ego quidem, quæ plura capillis meis peccata commisi, quo modo possum à tantis sordibus ablui? Respondit Narcissus episcopus: Tantum crede & baptizare, & salua eris.

Post hæc Afra conuocans puellas suas dixit: Iste homo qui ad nos intrauit, episcopus est Christianorum, & dixit mihi, Si credideris Christo, & baptizata fueris,

fueris, ab omni poteris emundari peccato, Quid uobis uidetur? Respondentes autem Digna, Eunomia & Eutropia dixerunt: Tu nostra domina es, & si sequuta sumus te ad inquinamenta facinorum, quomodo te non sequemur ad indulgentiam peccatorum? Tu caput nostrum es, quocumque ierit caput, membra necesse est ut sequantur.

Interea dum hæc loquerentur, nox initium sumpsit. Incipiens autem hymnos Deo canere cum diacono suo episcopus, totam noctem orando & psallendo pertransiit, simul habens Afram cum suis puellis consortem. Mane autem facto episcopus Narcissus cœpit inquiri. Dictumque est Afræ; Vbi sunt qui ad te introierunt? Illa autem dixit eis: Hospites amatores mei manserunt hic, & abierunt ad sacrificium. Illi autem audientes illos isse ad sacrificium, putabant eos ad Capitolium, uel ad templum abijsse. Alijs ergo discedentibus, remansit unus ex eis, qui diceret: Ego cognoui eos serò ad te uenisse, & scio qui Christiani erant, nam omni hora signabant frontes suas signo crucis, in qua Christus eorum passus est. Dicit ei Afra: Ad me meretricem haberent intrare, si Christiani essent? Ad me non ueniunt nisi qui mei similes sunt. Abijt ille, & nunciauit omnia quæ dixerat, quæque audierat, his qui quærebant eos.

His ita gestis, abijt Afra ad matrem suam Hilariam, & dixit: Episcopus Christianorum uenit ad me, nesciens quo intraret, & per totam noctem expandens manus suas ad Deum suum, cantans quod nouit, nos fecit simul orare. Circa uerò pullorum cantum extinctum est lumen candelæ, & cœpi festinare ut eam accenderem, & non potui; tunc dixit mihi diaconus eius, Noli quærere lumen extinguibile, modo tibi ostendetur lux quæ extingui non potest. Et cum dixisset Episcopus, Veni lux mea de cœlo, ostende faciem tuam & salui erimus, Venit fulgor de cœlo sicut sol, et sicut coruscatio ante tonitruum, & non recessit antequam aurora inciperet. Et dum orationem finisset, iussit nos sibi respondere, & dicere Amen: Et lux fulgoris illius paullatim recessit. Post hæc misi me ad pedes eius, & dixi illi, Domine, iniuriam tibi grandem fecisti, quod ad me introisti, sum enim mulier peccatrix. Et ille dixit, quo me Deus meus iussit ingredi, introiui. Circa diei uerò horam tertiam, ostenderunt se mihi qui eis ante lucem insidiati fuerant, ut exeuntes teuerent eos & occiderent: Sed eum non exissent, conuenerunt me. Ego uerò fasces liui habeo, sub quibus abscondi eos, & timeo ne scrutentur locum illum. Sed si iubes, domina mater, huc eos transire faciam; quia promisit mihi episcopus, dicens; Faciam te Christianam, & omnia peccata tua diluentur. Audiens hæc mater eius, gaudio repleta dixit: Præstet Deus ut & mihi hoc contingat. Cui dixit Afra: Ergo nocte ueniente ducam eum huc. Respondit mater eius: Etiamsi nolueris, roga eum.

Vespere autem facto, rogauit sanctum Narcissum episcopum Afra, ut iret ad matrem eius. Ingresso autem eo domum, factum est gaudium magnum, ita ut Hilaria per tres horas teneret plantas eius, & diceret: Obsecro te domine, ut & me facias mundari à peccatis meis. Tunc sanctus Narcissus episcopus dixit ei: Beata est fides tua, quæ antequam disceres uerbum ueritatis, ipsam ueritatem,

tem,

*tem, quam per uerbum uix possunt homines agnoscere, in tua mente fundasti. Veruntamen, quia uideo uos capaces esse uerborum Dei, hodierna die simul incipite ieiunare, & per septem dies ieiunantes audite sermonem ueritatis, octaua autem die purificabimini ab omni peccato, & eritis ab omni pollutione immunes. Dixit ei Hilaria: Si iubes domine, dicimus quid colimus, & ita demum doce nos quid colere debeamus. Dixit ei Narcissus episcopus: In hoc apparet quia bene poteris suscipere quid colere debeas, si quid huc usque colueris euidenter exponas, Dic ergo culturam tuam. Hilaria respondit: Parentes mei genere Cyprij fuerunt, & inde uenerunt cum sacris Veneris: Et Venus coli non potest nisi ab his fœminis quæ fuerint fornicatæ. Ideo ego denique filiam meam sacris Veneris consecraui, quasi Deæ Veneri seruituram, & de opere meretricio placituram, in prostibulo manere permisi: Credens quod mihi esset propitia Venus, si filiam meam diuinis eius * imitationibus occupassem. Nam quanto plures amatores habere potuerit mulier quæ Veneri seruit, tanto plus Veneri placere posse à sacerdotibus affirmatur. Audiens hæc uir Dei Narcissus episcopus ingemuit, & lacrymas fudit, dixitque ad diaconum suum: Surge frater, & demus lamentum super culturam talem, & rogemus dominum, ut ubi abundauit iniquitas, supirabundet & gratia.*

* *Initiationibus.*

Factum est autem cum orassent, apparuit Aegyptius quidam nigrior coruo, nudus, & uulneribus elephantiæ corpore toto plenus, & dare cœpit mugitum, dicens: O sancte Narcisse episcope, quid tibi cum causâ meâ? Quid tibi cum ancillis meis, quas ego semper in meâ familiâ habui? Deus tuus mundas animas & munda corpora diligit: Istæ iam meæ sunt, alius esse non possunt. Nunquid ego intro ubi castitas regnat? Nunquid locum inuenio ubi est spiritus charitatis? Hic tu quid intrasti, ubi inquinata sunt corpora, & pollutæ sunt animæ? Tunc sanctus Narcissus episcopus dixit ei: Iubeo tibi immunde spiritus, ut des mihi responsum, de eo quod te interrogauero. Dic mihi damnate, Scis Christum Iesum dominum nostrum Nazarenum, tentum, flagellatum, sputis in facie illitum, spinis coronatum, irrisum, ligatum, felle & aceto potatum, affixum cruci, mortuum & sepultum, die tertio resurrexisse? Scis hoc factum esse? Respondit dæmon, & dixit: Vtinam mihi hoc nescire licuisset: Nam ex ea horâ quâ crucifixus est, princeps noster fugit à facie eius, quia uirtutem persequentis ferre non potuit: tunc saxa illa solida scindebantur, & monumenta aperta sunt, & surrexerunt sancti uiri, qui uiderunt hoc factum, quando princeps noster ab eo qui crucifixus est, tentus est & catenis relegatus. Respondit sanctus Narcissus & dixit: Quod nomen est principis uestri? Dicit ei dæmon: Sathan nomen est ei: Quod interpretatur initium mortis. Dicit ei Narcissus episcopus: Dic mihi, quid peccauit dominus Iesus Christus ut tanta pateretur? Dicit ei dæmon: Nunquam peccauit. Dicit ei Narcissus episcopus: Et qui nunquam peccauit quare tanta perpessus est? Respondit dæmon: Non pro suis peccatis passus est, sed pro alienis. Dicit ei Narcissus episcopus: Ex ore tuo condemnaris immunde spiritus. Cum ergo scias dominum meum Iesum Christum, non pro suis sed pro alienis peccatis occisum, discede ab his mulieribus, quia etiam pro istis passus est, quæ ad eius fidem & gratiam confugerunt. Dicit ei dæmon:

Quia

Quia docet lex & iubet, ut res alienas non tollat aliquis, tu qui sanctus es, res meas quare tollis? Quid mihi tollis animas quas lucratus sum? Dicit ei Narcissus episcopus: Effractor & fur, ab initio dãnate, & in malitia inueterate, Quia istas animas à Deo suo tu separasti, ego te modo furem teneo, et creatori creaturã suã restituo. Respõdit ei dæmon: Et ego creatura eius sum, & me ergo creatori meo restitue. Dicit ei Narcissus: Tu ipse ex ore tuo hoc cõfessus es, Christum pro peccatis hominum passum esse: si, quomodo pro hominum peccatis passus est, etiam pro dæmonum impietatibus passus esset, restituerem te creatori tuo: Nunc autem, quia sic passus est pro peccatis hominum, ut uestrum principem religaret, Vade tu ad principem tuum. Dicit ei dæmon: Fac pietatem super me, & da mihi uel unam animam in potestatem. Dicit ei Narcissus episcopus: Si dedero tibi animam in potestatem, quid de eâ facies? Dicit ei dæmon: Interficiam eam, & lucrabor animam ipsius. Dicit ei Narcissus episcopus: Cras prima luce dabo tibi potestatem hanc, ut facias. Dicit ei dæmon: Dic mihi ante Deum tuum, quia das mihi animam intra corpus inclusam, quam ego lucrer. Dicit ei Narcissus: Ante Deum meum dabo tibi animam intra corpus inclusam, manducantis & bibentis, & dormientis & iterum uigilantis. Dicit ei dæmon: Modo iube me hîc manere ista nocte. Dicit ei Narcissus: Si potes nobiscum manere, mane. Dicit ei dæmon: Si non expandis manus tuas ad cælos et non psallis Deo tuo, possum hîc manere. Dicit ei Narcissus: Nunquam sit tibi bene immunde spiritus. Non solum autem ego, sed & ista omnes mecum, per totam noctem Deo nostro flectent genua, & laudes ei nobiscum canent. Tunc dæmon ululatum teterrimum dira uocis emisit, & nusquam comparuit.

Sanctus autem episcopus fecit post ieiunium refici Afram cum matre suâ, & cum puellis suis: Quæ trementes præ eo quod audierant & uiderant, eius monitis confortabantur. Ipse autem cum Felice diacono suo non refecit se, sciens se iterum manè cum dæmone luctamen habiturum. Transiit itaque nox tota, orationibus & psalmorum canoribus plena. Die autem orto, affuit dæmon dicens: Memor esto sancte episcope iuramenti tui, quod dixisti ante Deum tuum: Da mihi animam cuius corpus occidam, & animam eius mecum habeam. Respondit sanctus Narcissus episcopus, & dixit: Et tu iura mihi in nomine Dei mei, quia statim interficias quem tibi dedero in potestatem, & si eum non interficias, iubeat te Deus ire in abyssum. Dixitque ei dæmon: Per ipsum qui nos cum principe nostro uicit iuro, si non, me iubeat ire in abyssum, quia statim interficiam eum quem mihi dederis in potestatem. Dixitque ei Narcissus episcopus: Vade iuxta flumen fontis alpium Iuliarum, unde nemo potest aquam bibere, non homo, non pecus, non fera aliqua, quia draco ibi habitat, & de flatu eius omnes qui ad fontẽ accesserint moriuntur, hunc interfice, & in tuam potestatem redige animam eius. Tunc exclamauit dæmon dicens: O episcopum mendacem? Insuper me ligauit iuramento ut amicum meum occidam, quem si non occidero, compellet me ire in abyssum. Tunc dæmon assensit, & occidit draconem, & liberatus est fons ad usum omnium, usque in hodiernum diem.

Per dies autem plurimos docuit eos uerbum Dei sanctus Narcissus episcopus. Et

baptizata

baptizata est Hilaria cum filiâ suâ Afra, & cum puellis suis, & cum generatione suâ, & cum omnibus amicis suis. Fecitq; domum Hilariæ ecclesiam: & ordinauit eis presbyterum Dionysium auunculum Afræ.

Significauimus in commentario ad Afræ acta, alterius auctoris & ætatis uideri quæ mox de Narcisso sequuntur: At uera tamen esse, firmat ecclesiæ Gerundensis hodieque auctoritas.

Ipse autem episcopus Narcissus, perfectis ordine rebus, post menses nouem ad Hispaniam profectus est, ad ciuitatem Gerundam: in quâ multum populum Deo acquisiuit per tres annos. Et ita demum martyrij palmam cum diacono suo Felice attigit.

INCIPIT PASSIO SANCTAE AFRAE MARTYRIS.

Apud prouinciam Ratiam in ciuitate Augusta, cum Christianorum esset sæua persecutio, & omnes pro Christi nomine uarijs supplicijs afflicti ad sacrificia traherentur, Contigit Afram, quam notam habebat fama publica quod esset lupanaria, à persecutoribus comprehendi. Quæ cum fuisset iudici oblata, dum interrogasset iudex, & cognouisset quæ esset, dixit ei: Sacrifica Dijs, quia expedit tibi magis uiuere quam inter tormenta deficere. Afra respondit: Sufficiunt mihi peccata mea, quæ ignorans Deum gessi, hoc autem quod me iubes facere nunquam factura sum. Gaius iudex dixit: Accedens ad Capitolium sacrifica. Afra respondit: Capitolium meum Christus est, quem habeo ante oculos meos, ipsi quotidie crimina mea, & peccata mea confiteor: Et quia indigna sum ipsi sacrificium offerre, me ipsam pro nomine eius cupio sacrificare, ut corpus in quo peccaui, dum pœnas pertulerit abluatur. Iudex Gaius dixit; Vt audio meretrix es, Sacrifica, quia aliena es à Deo Christianorum. Afra respondit: Dominus meus Iesus Christus dixit, se pro peccatoribus descendisse de cælo, Nam & euangelia eius testantur, quod meretrix rigauerit lacrymis pedes eius, & indulgentiam acceperit, & meretrices & publicanos nunquam despexerit, quos etiam secum manducare permisit. Iudex dixit; Sacrifica, ut diligaris ab amatoribus tuis, sicut semper dilecta eras ab ipsis, ut inferantur tibi pecuniæ multæ ab eis. Afra respondit: Pecunias execrabiles iam nunquam accipiam, nam & quas habui quasi sordes abieci, quia non erant de bona conscientia, nam nolentes accipere aliquos fratres meos pauperes, etiam precibus rogaui, ut à me dignarentur accipere, & pro peccatis meis orarent: Si ergo quæ habui à me abieci, quomodo potest fieri ut quæram accipere, quæ etiam quasi sordes abieci? Iudex Gaius dixit: Iam te Christus dignam non habet, sine caussa uis eum Deum tuum dicere, qui te suam esse non cognoscit, meretrix enim quæ est, dici Christiana non potest. Afra respondit: Christiana ego quidem dici non mereor nec uocari, sed misericordiâ Dei, qui non de merito, sed de sua pietate iudicat, ipsa me ad hoc nomen admisit. Iudex Gaius dixit: Vnde nosti quia te admisit ad hoc nomen? Afra respondit: In hoc ego me cognosco à facie Dei non esse proiectam, quia ad gloriosam

*confessionem sui sancti nominis permittor accedere, per quam me credo omnium scelerum meorum indulgentiam accepturam. Iudex dixit: Hoc fabulæ sunt, magis sacrifica Dijs, per quos salutem consequêris. Afra respondit: Salus mea Christus est, qui pendens in cruce, latroni confitenti bona paradisi pollicitus est. Iudex Gaius dixit: Porro sacrifica, ne in conspectu amatorum tuorum, qui tecum turpiter uixerunt, * cathomis te cædi iubeam. Afra respondit: Confessio mihi nulla est nisi de peccatis meis. Iudex dixit: Sacrifica Dijs, quoniam iniuria mihi est tot horas tecum certare: Si uerò nolueris, occidêris. Afra dixit: Hoc est quod opto, si tamen merear, ut per hanc confessionem digna efficiar requiem inuenire. Iudex Gaius dixit: Sacrifica, nam torqueri te faciam, & postea uiuam incendi præcipiam. Afra respondit: Corpus in quo peccaui accipiat diuersa tormenta, nam animam meam sacrificijs dæmonum non coinquinabo. Tunc iudex nequissimus dictauit sententiam, dicens: Afram publicam meretricem, quæ se Christianam professa est, & noluit sacrificijs participare, uiuam incendi præcipimus. Statim igitur rapta est à ministris, & ducta in insulam Lyci fluminis ibiq́ eam expoliantes, ad stipitem ligauerunt. Atque illa leuans ad cœlos oculos suos, orauit cum lacrymis, dicens:*

* Præter quæ in comment attulimus, est in Petr. Arbit. uulgo Catorogare, ubi Turneb. Catomo ligare, legit.

Domine Deus omnipotens Iesu Christe, qui non iustos uenisti uocare, sed peccatores ad pœnitentiam; Cuius promissio uera & manifesta est, quia dignatus es dicere, quâ horâ conuersus fuerit peccator à suis iniquitatibus, eâdem horâ te non rememoraturum peccatorum eius; Accipe in hac horâ passionis meæ pœnitentiam, & per hunc ignem temporalem, qui corpori meo paratus est, ab illo igne æterno me libera, qui animam & corpus simul exurit.

Et ijs dictis expletis, circumdata sarmētis, igne supposito, uox audita est dicens: Gratias tibi ago Domine Iesu Christe, qui me dignatus es hostiam habere pro nomine tuo, qui pro toto mundo solus hostia oblatus es in cruce, iustus pro iniustis, bonus pro malis, benedictus pro maledictis, mundus à peccato pro peccatoribus uniuersis: Tibi offero sacrificium meum, Qui cum patre & spiritu sancto uiuis & regnas Deus in sæcula sæculorū, Amen. Et hæc dicens, emisit spiritū.

PASSIO SANCTARVM HILARIAE, DIGNAE, EVNOMIAE, EVTROPIAE ET SOCIORVM.

Cum autem beata Christi martyr Afra cœli gaudia sic per martyrij palmam intrasset, stabant iuxta ripam fluminis, Digna, Eunomia, & Eutropia, quæ fuerunt eius ancillæ, simulq́ fuerunt in peccato, & simul à sancto Narcisso episcopo baptizatæ: quæ rogauerunt descendentes de barcâ ut se transferrent. Cumq́ eas transtulissent, inuenerunt sancta Afra integrum corpus. Puer autem qui cum ipsis erat trāsnatauit, & nunciauit matri eius Hilariæ. Et uenit nocte cum sacerdotibus Dei, & tulit corpus eius, & posuit secundo milliario de ciuitate Augustâ, in memoriam quam sibi suisq́ construxerat. Nuntiatum autem est Gaio iudici, qui misit ad ipsam memoriam dicens: Ite & tenete eas, & si consenserint ad sacrificandum, cum honore eas adducite ad me, ut remunerem

rem

rem illas censu dignißimo: Si autem uideritis eas animo pertinaci obsistere, & nulla ratione ad sacrificãdum prabere consensum, implete memoriam cremijs & siccis spinis, & claudite super eas ipsam memoriam, & ita demum ignem suppo-nite, ut nulla ex eis euadat. Euntes autem ad eas milites, prius blando sermo-ne eas prouocabant, post hæc terroribus impellebant: At ubi uidebant omnes si-mul contemnere sacrificia, repleuerunt memoriam sarmentis & siccis spinis, & clauserunt super eas, & supposito igne abierunt. Sicq. factum est, ut eadem die quando sepulta est Afra, simul etiam mater eius Hilaria, nec non & famu-la eius secundum carnem, sed etiam sorores in Christo, Digna, Eunomia & Eu-tropia simul martyrij coronam acciperent, & quæ simul unanimes in Christum Iesum crediderunt, ad eum cum palmâ martyrij pariter peruenirent.

In commentario etiam monuimus, ea quæ de Afro & Dionysio subiecta, sa-tis apparere inferioris æui esse: Reliqua de X X V. martyribus ferro obtrun-catis, antiquitatis opinionem melius tueri.

*Beatus autem Afer patruus sanctæ Afra (cuius dies paßionis * pridie quam ip-sius martyris Afra colitur) credendus est ad exemplum terroris ei alijsque, pra punitus esse. Sed quo genere martyrij non legitur.* * nudius ter-tius.

De sancto uero Dionysio ipsius auunculo, quem nouellæ plantationis fidei beatus Narcissus ordinauit presbyterum, & plenius instruxit, quamuis specialiter scri ptis non exprimatur, tamen non est dubitandum, quin ipsius gloriosa Christi martyris Afra exequijs, tanquam sacerdos & pontifex interfuerit, & pariter cum sorore suâ Hilariâ alijsq. martyribus, per ignem paßionis palmam uicto-riæ susceperit.

*Ipsâ quoque die apud eandem urbem paßi sunt alij X X V. pro nomine Christi capitis obtruncatione, id est, Quiriacus, Largio, Crescentianus, Eutychianus, Charito, Philadelphus, Petrus, & fœminæ istæ, Nimmia, Iuliana, Diomeda, Leo nide, & Agape, * & alij X I I I. quorum nomina Deus scit, per bonam confeß-sionem benedicentes dominum, qui glorificat suos. Cui est honor & gloria in sæ-cula sæculorum, Amen.* * Addidêre quãdã Embla-sium, Eyriam, Faustam, ut X. tantum no-mina ignoren-tur.

Libro octauo dissertum de epistolâ, siue priuilegio ab Imp. Iustiniano Ti-tionum familiæ concesso: Cuius exemplum apud Iacobum Cuiacium I. C. extat obseruationum libro 10. cap. 12. hunc in modum.

*FLAVIVS IVSTINIANVS CAES. IMP. * ALA-NICVS, GOTHICVS, ALANICVS, VVAN-DALICVS, AFRICANVS, SEMPER AVG. NARSETI PATRICIO IN ITALIA S.* * fort. Anticus

Mira ægritudine percepimus urbem nostram Romam superioribus temporibus exinanitam, desertam ac fere desolatam diutius perstitisse, ex eaque ad diuersa orbis climata infinitas pene illustres familias migrasse, Gothorum VVandalorumq́ diram crudelitatem ac feram rabiem fugientes. Inter quos honestissima ac peruobilis Titionum familia, relicta urbe, in quâ permulta ante secula, in glorioso equestri ordine, feliciter floruerat, ad exteras nationes fugere compulsa est. Ex eâ enim familia super centum & XX. capita ad Vindelicos Ratiosq́ migrarunt, malentes dura pati fortiter exilia, quam in patriâ cum hostibus Ro. Imp. proprijs fruendo bonis, turpem & inhonestam seruire seruitutem. Volentes nos igitur tot calamitatibus & miserijs occurrere, gloriosissimum Belisariũ patricium contra Gothos in Italiam expediuimus, ut per eum à tantâ seruitute, captiuitate & strage ipsam urbem ipsamq́ Italiam liberaremus. In eo autem conflictu quem apud Rauennam Belisarius cum Vitige Gothorum Rege,* & in quo capto eodem Rege uino uictor extitit, strenuus fortis ac nobilis L. Galbinus Titio tribunum militum agens, fortiter dimicando gloriosè occubuit, tribus post se relictis filijs superstitibus Aulo Anduatio, C. Tuberone, & L. Reiciardo, quĩ omnes sub ducatu tuo in Italiâ pro nobis ac Romano Imperio cõtra hostes nostros honestis stipendijs summâ fide militant. Quapropter cum nil clementius, nil decentius, nil gloriosius in principe exoptari possit, quam eorum habere rationem, ac iustis eos & gratis prosequi fauoribus, quorum parentes uiriliter dimicando, pro imperio ac patriâ sanctissimè ceciderunt, cumq́ hi fratres ac eorum progenitores ab impijs Ro. Imp. hostibus spoliati sint omni amplo eorum censu, quem in urbe & in Ceuomanis, maximè Insubribus, Vercellen. Taurinis ac Liguribus per longa temporum spatia possidere soliti erant, Volumus, mandamus ac iubemus, inquantum gratiam nostram caripendis, ac nostrum Zelas honorem, ut diligenti inquisitione factâ, eos in censu suo ac gentilitijs bonis instaures, nullâ eorum habita ratione per quosuis occupentur, eosdemq́ fratres urbi, honoribus, dignitatibus, & equestri potissimum, in quâ ab atauis proauisque summa cum laude claruerunt, restituas, in ædibusq́ suis, quouis remoto detentore, per te integrentur. Omnes enim qui ab initio per uim possidendo iniqua faciunt fundamenta, per usum temporis non æquam adquirunt possessionem, nec & hi qui ab eis actionem habent, nolumusq́ eosdem occupatores ullâ præscriptione iuuari, quamuis longissimi temporis, cui omnino derogamus, ac plenitudine potestatis nostræ derogatum esse uolumus, ut ijdem fratres eâ fide & uirtute quã à felicissimo parente traxerunt, nobis ac Ro. Imp. deseruiant. Hanc igitur nostram uoluntatem, ac potius iustam ac meritam instaurationem, inuiolabiliter obseruari uolumus, sub pænâ librarum C. auri, imperialiq́ sigillo nostro muniri iussimus. Ex urbe nostrâ Constantinopolitanâ Id. Feb. Imperij nostri anno XXXVI. à natali Christiano DLXV.*

** quas.*

** Videtur deesse commisit, aut aliquid simile.*

Iustinianus.

Procopius.

ANTIQVA

ANTIQVA
QVAE AVGVSTAE
VINDELICORVM
EXTANT
MONVMENTA,

Et ad ea
Marci Velſeri Matthæi F.
notæ.

VIRO PERILLVSTRI

ET GENEROSO

MARCO FVGGERO

A N T. F.

KIRCHBERGAE & VEISSENHORNI
DOMINO,

CÆSARI à Consilijs, Aug. Vind. II. VIRALI.

ATRIAM, Marce Fuggere, quam consilio & auctoritate sæpe iuuisti, nominis tui splendore in hac suscepti operis parte ornari permittes. Est cum scriptores magnorum virorum nomina tutelæ prætendunt: Ego si me mihi legendis patronis quos in primo limine affatus sum, quin & rerum scriptarum scribendarumque argumento isto, parum cauisse suspicer, iniurius uidear aduersus maximè ciues meos, in quorum gratiam labor omnis, ut ut ceciderit, desudatus. Est cum inuidiæ placandæ: At hìc nunquam quidquam quod inuidiam

aut

aut ſperet aut metuat. Eſt cum ſe gratos, uti aiunt, beneficium rependere profitentur: Me quid publicè quid tibi priuatim debeamus non fugit, ſed rerum cauſſarumque longè ſim rudis & imperitus, ſi tantillam opellam referendæ ullà ex parte gratiæ ualere confidam. Eſt denique illud poſtremum quorundam genus, cum in eorum laudes quibus libros inſcribunt effuſi, æternandæ famæ ſpecie quodammodo obrepunt: Mihi nec fiducia ſulcare uirtutum tuarum pelagus, quod enauigare quî queam? & ut ſit, perennitatem hinc promittere nullam equidem auſim, eam facta ipſa tua, atque litterarum ſimul claritas conciliabunt multo meritiſsimo, quando hanc primus in ueſtram gentē laudem inuexiſti, ut ſcribenda faceres, & uerò ſcriberes facienda. Ad unam itaque quam principe loco commemoraui rationem reuolutus, niſi falſum colorem fuco mentiri, & fauoris aurulam per confictas ambages captare uelim, fateri neceſſe habeo, me præterquam ut radios ex nominis tui ſplendore rebus noſtris immitterem, conſilium aliud non ſequutum eſſe, idque ceteris ſcio fauentibus omnibus, ut te etiam uno uolente, humanitatis tuæ erit, quam obteſtor. Vale.

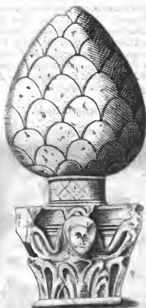
AVE LECTOR.

ELIQVIAS Augustanarum antiquitatum antehac, nec ciuibus nostris inuitis, dedimus: Iam uulgamus iterum, illis item spero probantibus. Quo bono ijdem eadem? Magno, ne dubita. Versus ordo iustis de caussis. Correcta ad fidem lapidum non pauca, quæ alienâ prius fide non fidè exscripta, quibusq; explicandis plurimum aliquãdo operæ frustra posuimus. Addita litterata nonnulla, uel incognita, uel irreperta antea, dies enim diem si uspiam, hîc docet; neque nos terminum figimus, adijciant posteri quorum diligentiæ fors fauebit, quidquid præterea eruent; Additum totum mutorum monumentorum genus. Siquidem ea tempus æquè ac litterata deterit & ambedit quotidie, nostræ in patriam pietatis erat, librorum saltem ope, qualia ipsi inspicimus ad posteros transmittere. In notis detracta multa, adiecta, mutata. Detractæ primò uariantes lectiones, sicubi de uerâ, quæ non nisi una est, constaret: singularium dein litterarum, & reliquorum scribendi compendiorum interpretationes, quas in unum caput sub finem cogere uisum aptius: obseruationes ad hoc uulgares & protritæ aliquot, nam quod tunc professi, nos mediâ die lucem illaturos, nunc minus placuit: denique pernecessariæ etiam aliæ, quoniam in libros rerum Augustanarum semel relatæ, iterandæ non erant. Adiectæ contra, tum lapidum quos nunc primum damus explicationes integræ, tum ceterarum interdum auctaria. Mutata, & in melius restituta, quæ minus commodè exierant, nam neque hoc dissimulo. Habes strictim caussas, editionis nouæ quam innouatæ uerius, multas, probas, tibi credo probatas. Superest, nos hoc quoque loco sanctè ueneremur memoriam optimi principis Maximiliani

I. Imp. Aug. cuius iussu bonam partem inscriptionum nostrarum Conradus Peutingerus, ante annos circiter XC. primum collegit, & ab interitu uindicauit: Ego cum crebra Maximiliani in hanc urbem beneficia extiterint, istud profecto inter eximia numero, maius scilicet quam ut humiles quædam mentes possint capere. Tu uale.

Ad D. Vdalrici.

Rerum Augustanarum libro IV. diximus copiosè tum de cono, tum de columnæ capitulo cui conus insistit.

I. In hortis qui è regione collegij societatis Iesu.

i. O. M
aet ERNO
con SERVATORI
ceterisque
dis. DEABVSQVE
hui VS. LOCI
. . . .
..... P. P. RETIE
uot O. CVM. SVIS
om NIBVS
susc. III. NONAS
. . . . *d d* . . . . . .

Quidquid in his monumentis annorum præfosit iniuria, nos quâ licet, ingenij repositurus beneficio, iam hinc à limine præmonemus: sic tamen, ut litterarum species primo ostendat oculo, quid inter ueterem purpuram, & nouitium assutum pannum intersit, ne quis fucum uereatur. Diximus libro V. istud uideri in Capitolio stetisse. Quod Deos Deasque loci præter summum Iouem nominat, est à Romano exemplo, sic Manlius apud Liuium, *Iuppiter Opt. Max. Iunoque Regina, ac Minerua, Ceteri Dij Deæque qui Capitolium arcemque incolitis.* Præsidis prouinciæ Rætiæ nomen abest, mensis itidem, & fortassis Consulum nomina, quæ diuinando restitui non potuere. Quod uerò RETIE simplex E pro diphtongo AE bis habet, fabrile procul dubio erratum, & sequioris sæculi indicium est.

Liu. lib. 6.

Ad portam D. Iacobi.

Hanc etiam tabulam ex Capitolio reliquam suspicamur, quod in eâ uideatur expressus Iuppiter sedens, & quidam ante illum supplicantium habitu. Sed id neminem fugiat, nos huius generis suspiciones uti cogitantibus, in mentem uenêre, uerisimilitudinis caussâ, haudquaquam ad necessitatem persuadendi afferre.

II. In

II. In Peutingerorum ædibus.

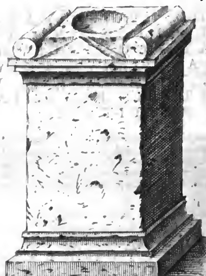
IN. H. DD. DEO SILVANO
TEMPL. CVM. SIGNO. VE
TVSTATE. CONLABSVM
SEXT. ATTONIVS. PRIVATVS
CIVES. TREVER. IIIIII. VIR
AVGVSTALIS. PECVNIA
SVA ☙ RESTITVIT

Ciues pro Ciuis antiquè. Treuirensis etiam quam Treuerensis usitatius. Neque verò Attonius Treuiris ciuis, Augustæ itidem ciuis esse & honoribus fungi non potuit: retulimus inter inscriptiones peregrinas C. Valerij Mariani titulum, qui cum Tridenti & Brixiæ Decurio, Reip. Mantuanæ Curator fuerit, harum omnium urbium ciuem fuisse clarum est. De Siluani templo & Augustalibus, diximus libro V. rer. Augustan.

III. In Peutingerorum ædibus.

PLVTONI. ET
PROSERPIN
AE. FLAVIA
VENERIA
BESSA. EX
VISV. AEDEM
D. S. P. V. I S. L. M

Ex uisu, est per uisum monita. Meminimus huius ædis libro V. Ara sine litteris, proximis annis in collegio societatis Iesu eruta. Eam in Plutonis & Proserpinæ æde stetisse, libro V. suspicati sumus.

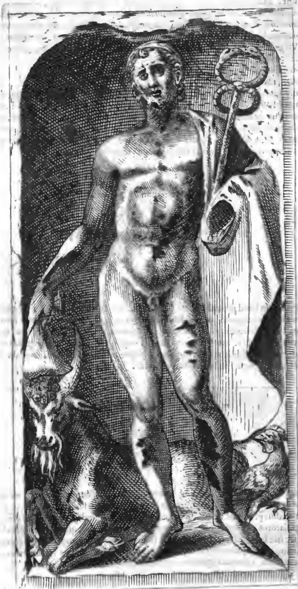
IIII. In Peutingerorum ædibus.

MERCVRIO
CVIVS. SEDES. A. ERGO
SVNT
APIVS. CL. LATERANVS
XV. VIR. SACR. FAC
COS. DESIGN
LEG. AVG. PR. PR
LEG. III. ITAL
V. S. L. M.

Vide quæ ad hanc inscript. obseruauimus libro V. & VI. In Appij nomine insolens character pro duplici P. est.

In

In ædibus Peutingerorum.

Hoc

Hoc signum quidam in templo cuius proxima inscriptio meminit stetisse non absurdè conijciunt. Mercurium se eodem quo ille apud Apuleium habitu, exceptis tantum pinnulis, prodit; *Adest luculentus puer nudus, nisi quod ephebica chlamyda sinistrum tegebat humerum: flauis crinibus usquequaque conspicuus: & inter comas eius aureæ pinnulæ, cognatione simili sociatæ prominebant, quem caduceum & uirgula Mercurium indicabant.* Virgulâ sinistrâ, nummarius sacculus dextrâ, id nimirum significant, quod apud Plautum est,

Apul. metam. lib. 10.

Plaut. Amphit.

Nam uos quidem id iam scitis, concessum & datum
Mihi ab Dis alijs, nuntijs præsim & lucro.

Gallus uigilantiam, quæ inprimis amica lucrum sectantibus. Hircus, siue quod Penelope Pana ex Mercurio in hircum mutato conceperit, siue quod mercium inuolucra & crumenæ ex pellibus, siue genitalem uim, hircinæ salacitatis argumento, nam & Hermæ naturâ obscænius excitatâ fingebantur, idque ad orationis uim & potestatem referebant. Vsus est huius lapidis testimonio Ant. Augustinus, in dialogis quos de nummis antiquis patriâ, hoc est Hispanâ linguâ scripsit.

Ant. Aug. dial. x

V. Prope forum & curiam.

MERCVRIO
AVG. SACRVM
M. BASSINIVS
VITALIS
V. S. L. M

Audio inuentam haud procul eo loco ubi nunc uisitur ante annos L X. Id quamquam antiquitus forum magnum coloniæ fuisse neutiquam opinemur, potuit esse forum aut piscarium, aut pistorium, aut holitorium, aut quoduis aliud, nam in foris fere cultus Mercurius, unde & nonnulla apud græcos cognomina accepit. Augustus hîc dicitur, quomodo in alijs lapidibus Iuppiter, Neptunus, Mars & Apollo etiam Augusti, adulatione nimirum in Imperatores reflexâ.

VI. Ad cliuum cui à foro nomen.

MERCVRIO
. . . .
. . . .

Neque ullæ præterea agnosci possunt litteræ. Id quidem cum ex his, tum ex ijs quæ in agro Augustano extant inscriptionibus appâret, Mercurium eximiè in hâc uicinia cultum: duabus præcipuè de caussis, quod mercaturæ, quodque uiarum præses, cum ei & negotiatores, quorum magnus in prouincia numerus, & qui quacumque aliâ occasione hac iter haberent, sacra facerent. Indicio etiam epigramma Reginoburgi nuper effossum, quod quamuis extra Augustanos, intra Vindelicos tamen fines, eo libentius ascribam, quoniam ignotum antea Mercurij cognomen affert,

IN

I N. H. DD. D E O. M*ercurio*
C E N S V A L I. P R O. S*alute. dd*
N N A V G G. I M P P. S*ept. seu. et*
A N T O N I N I. P A R TH *. max. et nobi*
L I S S I M I. C AE S. N. *sept. getae*
R E S T I T V E R V NT. *templum*
C V M. S I G N I*s. consump*
T I S. V E T V S *tate........et*
I V L. V E R A X..............
N E G. DD. C I *lone. et libone*
C O S. V. I D. S*eptembr*

VII. In domo quâdam.

M A R T I
C R I S P V S. R A E
C I. F I L. V. S. L. M.

Incidit mentio inscriptionis istius, & eius quæ proximè sequitur lib. V.

VIII. In ædibus Peutingerorum.

I N. H. D D.
D E O. M A R T I
E T. V I C T O R I Æ
C O N T V B E R N I
V M. M A R T I C V
L T O R V M P O S V E
R V N T. V. S.
L L. M.

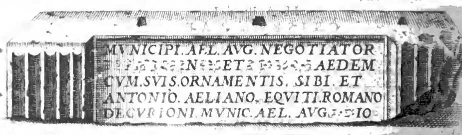
Contubernium dicitur contubernalium habitatio, ait Festus, *Contubernales* autem, *dicuntur à tabernis quæ fiebant ex tabulis*. Vegetius uidetur contubernium decem militum numero definire. At hîc paullo aliter accipio, pro corpore aut collegio quod Martis colendi caussâ coiret, pecuniam conferret. *Fest. u. Contubernium & Contubernales Veg. lib. 2. c. 10.*

IX. In hortis qui è regione sunt collegij societatis Iesu, ibidem anno Christi M D L. effossa.

CETERIS ✠ DIIS
DEABVSQVE
OMNIBVS ✠
ADIVTORIVS
ROMANVS. D. M
V. S. L. L. M

Cic. act. 1. in Ver. Dei Deæue alicuius pluriumue nomina præcessere: sic Cicero in Verrem, post Iouem, Iunonem & aliquos præterea nominatim inuocatos, *Ceteros item Deos Deasque omnes imploro atque obtestor.* Diximus libro V. Adiutorium Romanum Decurionem municipij uideri fuisse, nam sic interpretor singulares litteras quæ ante uersum ultimum.

X. In ædibus Peutingerorum.

Planum fecimus libro V. colonias (colonia enim certè Augusta) plerumque municipia dictas, & in eam sententiam optimorum auctorum testimonia multa adduximus, quibus etiam nunc Tacitum licet adiungere, qui uno orationis filo Placentiam coloniã, ciues *municipale uulgus* appellat, quocirca lapidum auctoritate in re satis superque testatã abstinemus. Eodem libro de sacris ædibus, de Decurionibus, de Equitibus loquuti, hanc ipsam inscriptionem laudauimus. Libro autem VI. de Aelio prænomine, quod Augustam ab Hadriano traxisse existimamus, disputauimus. Fragmentum ex æde esse cuius nomen uetustatis iniuriã extritum, dubitationem non habet; si rectè coniecturam à columnis utrimque striatis capio, ipsius hyperthyri pars.

Tac. hist. lib. 3.

Ad

Ad D. Vdalrici.

Vulgus Cisæ εἴδωλον interpretatur. Nos cum de Cisâ libro III. multa dixerimus, an eius tamen nominis Dea aliquando Augustæ culta fuerit, in medio reliquimus, neq; item libro IV. de templo quidquam definire ausi. Hæc equidem imago Medusæ est, cuius se iam olim admonitum à Christophoro Velsero qui Reginoburgi summæ ædis Præpositus grauiora studia politioribus litteris condire solitus, Peutingerus in conuiualibus retulit, & memini pæne geminam uidere in Carpensibus hortis Romæ. Num ex Palladis æde aliquâ, num'ue ex Capitolio nostro sit reliqua, quis certò statuat? Scio Gorgones multasq; præterea maniarum & laruarum species sepulchris etiã insculptas.

XI. In ædibus canonici cuiusdam.

p A R C I *s*
S A C R *u m*
C..........
C O S S I T I V S
P R I M V S
V. S. P
L. L. M

Veronæ lapis, LOCO. PVBLIC. DAT. DD. PARCIS. AVG. SACRVM. nec omnino primæ huius fragmenti litteræ quatuor aliorsum trahi possunt.

XII. In ædibus Peutingerorum.

..... V R I .. S C...
..... R I V I ......
V. S. L. L. M

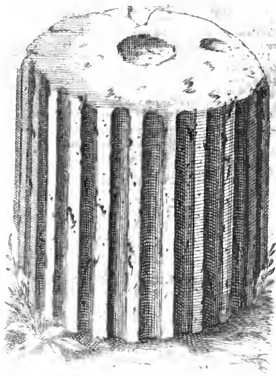
Etsi præter ultimum uersum, qui uoti solutionem continet, nihil intelligo, uel eo tamen nomine, hoc & sequens fragmentum, inter sacra retuli.

XIII. In horto è regione collegij societatis Iesu.

,...............
,.... VS. OPTIO....,
,... RAETERI....,
V. S. L. M

Optiones antiquitus Tribunorum, Centurionum & Decurionum quodamnodo uicarij, *tamquàm adoptati eorum*, inquit Vegetius, *ab optando appellati.* Veg.lib.2.c.7.

XIIII. In episcopij atrio.

Libro

Libro V. rationes adduximus quæ nobis persuadent columnæ fragmentum ex basilicâ superesse.

XIV. In domo quadam priuata.

....

....

DEC. MV*nicipi*
FRATRIS, EI*us*
FILIVS
HERES
L. D. D. D

Nomen demortui perijt, uti & eius qui titulum posuit; appâret autem priorem Decurionem municipij, deque patriâ rectè meritum, quippe cui locus sepulchri publicè datus, alterum eius ex fratre nepotem & heredem fuisse. Quod Decreti à Decurionum ordine facti hîc mentio, uisum collocare statim post ædium sacrarum & basilicæ monumenta.

XV. In ædibus Peutingerorum, illuc translata ex æde D. Nicolai, quæ ante urbis muros stetit.

PERPETVÆ. SECVRITATI
C. IVLIANIVS. IVLIVS. DEC. MVN
IIII. VIRALIS. SIBI. ET
SECVNDINIAE. PERVINCAE
CONIVGI. CARISSIMAE
ERGA. SE. DILIGENTISSIMAE
FEMINAE. RARISSIMAE
SINGVLARIS. EXEMPLI
PVDICITIAE
QVAE. VIXIT. ANNOS. XXXXV.
MENSES. VII. DIES. XXI. ET
IVLIANIIS. IVLIO. IVNIORI. ET
IVCVNDO. ET. IVSTO. FILIIS
VIVIS. VIVOS. FECIT

C. Iulianius Iulius Quinquennalitius, hoc est Censorius fuisse, aut Ædilitius, hoc est IIII. Vir Ædilitiâ potestate functus uidetur; uti dictum rerum Augustanarum libro V. Diximus etiam in Commentario ad acta S. Afræ martyris, suspicionem esse, pertinuisse

tinuisse ad Iulianiorum gentem Iulianam quæ sub Diocletiano Christianitatis rea capitis Augustæ damnata; quod si feder, Iulianiam legemus rectius. Viuis uiuos fecit, antiquum, sed non infrequens, est pro Viuus.

In ædibus canonici custodis summi templi.

Dixi libro V. Duumuitorum uideri imagines. Tametsi nomina intercidêre, coniecturæ caussas aliquas afferre possumus, quod duo sunt, & alter quidem manu iubentis gestu, quod togati, quod nescio quid chartaceum prætendunt, ordinis fortean decreta, quod pinea nux publicum coloniæ symbolum inter utrumque addita, quis enim id sibi sumeret priuatus, aut in minori magistratu constitutus? Et quamquam hæc interdum eodem quo cupressus modo mortis indicium, quippe quæ semel excisa nunquam repullulet, in priorem tamen coniecturam nescio quomodo uideor pronior. Eam locus iuuaret etiam, si lapidem ibi aut in uiciniâ inuentum constaret, coloniæ enim illic forû, & in foris illustrium uirorum imagines, senatorum præsertim & oratorum, unde Licinius mathematicus apud Vitruuium Alabandeos insipientes esse iudicatos ait, *quod in gymnasio eorum quæ sunt statuæ, omnes sunt caussas agentes, in foro autem discos tenentes, aut currentes seu pilâ ludentes.*

XVI. Anno

XVI. Anno Christi MDLXVII. Ad D. Vdalrici sub turre inuenta.

PERPETVÆ. ME. SECVRIT. TIB
CLEVPHAS. IIIIII. VIR. AVG. NEGOTIATOR
ARTIS. PVRPVRARIÆ. QVI. VIXIT
ANNOS. LXXVI. SENILIAE. LASCIVAE
CONIVGI. ET. CLAVDIAE. FORTVNENSI
ET. EPIGONO. APRO. FILIIS. VIVOS. VIVIS
FECIT.

Hanc inscriptionem, cum paucis quibusdam alijs, non uidi: interim in hac ausus facinus, quod in nullâ aliâ, cum exemplum quod descripsi haberet IIIIII. VIR. AVG. NEGOTIATORVM. ARTIS. PVRPVRARIÆ. inane additamentum audacter rescidi, & NEGOTIATOR. restitui, nam ut Cleuphas Seuir Augustalis negotiatorum illius artis fuerit, nugæ. Adi quæ libro VI. de Cleupha obseruauimus. Nec te coniugis & liberorum nomina, quæ nihil Iudaicum sonant, sententiâ dimoueant, Agrippas, Berenices, Drusillas Regia eius gentis familia habuit. Constantius negotiatores purpurarios qui Imp. deseruirent, immunes esse iussit. *Const. C. lib. 10. tit. 47. l. 7.*

XVII. Ante ædes Peutingerorum.

....
....*t*RIBV*no*...............
......E.....................
CONSVLARES. HO*nor. adept. et*
ATINIAE. GEMINAE..........
PEREGRINIVS. BELLICO*sus. f. c*
HOMINIBVS. BONIS

Præter quod libro V. diximus, nihil eruo: nam quod olim de procuratore Rætiæ aliquo conjiciebam, nunc damno, & litteras RIBV, de tribuno opinor rectius accipio.

XVIII. In D. Vdalrici templo frustillatim effossa anno MDXCI.

D. M. ET
PERPETVAE. SE
*cu*RITATI. VICTO
*ri*O. VICTOR*i*ANO
*ne*GOTIATORI. A*ug*
...SCRETARIA....
..TVRARIAE. SI....
..CA. MAT*er*.........
..VIXIT. AN*n*........
..C...................

Quæ

Quæ aſſequi potui reſtitui, reliqua mihi æquè cum ignotiſſimis ignota.

XIX. In turre S. Crucis, quâ hortum ſpectat.

IVL. VICTOR
NEGOTIATORI
QVONDAM. VESTIARIO
TESTAMENTO. EIVS
IVLIVS. CLEMENS
AQVILIFER. LEG. III. ITAL
FRATER. EIVS
F ❦ C
D . D

Multa olim in hunc locum non neceſſaria ſcripſimus, eius errore decepti qui SPOLIATORI. pro NEGOTIATORI legerat, nunc liquent omnia. Aquilas præcipua inter Romana ſigna, ſingulas legionibus ſingulis fuiſſe, non monendum.

XX. In Peutingerorum ædibus.

Pusinti, Victorinæ & Pusiniæ imagines fastigium ostendit. OB. MEMORIAE. & CONIVGI. sculptoris uidetur error, pro MEMORIAM. & CONIVGIS.

XXI. Ad D. Vdalrici, sub Michaëlis archangeli ædiculâ.

Boni hæc ominis nomina, uti & quæ præteriere Victoris, Victoriani, Clementis, Victorinæ, atque ex sequentibus Constantini, Clementis, Fortunati. Eximia his deligendis Romanorum religio, in maximarum præsertim rerum initijs, quod dudum ex Cicerone & Festo obseruauimus. Sic est apud Tacitum in Capitolij restitutione sub Vespasiano, *Ingressi milites, quibus fausta nomina, felicibus ramis.*

Tac. hist. lib. 4.

XXII. In ædibus Peutingerorum.

D. M. ET
PERPETVÆ. SECVRITATI
CRASSICIO
CONSTANTINO
INFANTI. DVL
CISSIMO. QVI
VIXIT. ANNOS. VII
AELIVS. AELIANVS
ET CRASSICIA. VRSA
PARENTES. FACI
ENDVM. CVRAVERVNT

Notandum Crassicium Constantinū alterum nomen à matre, neutrum à patre traxisse.

Ad

Ad pontem uiæ nouæ mediæ.

Ineptas plebeiasque quorundam fabulas nihil moramur: Hæc ex ſepulchro tabula eſt, Infantis fortaſſis, nam eam cogitationem puerorum ludentium ſpecies iniecit, nec tamen quidquam nimis affirmo, cum & aliæ explicationes locum habere queant: Secundus trochum credo manu iacit, trochum quippe Martialis pueris tribuit, eumque anulum orbi inſertum habuiſſe oſtendit, ut ſpectatores ſono oblectaret, & obuios uià decederent admoneret,

Mart. lib. 14. ep. 148. 149.

Iſte trochus pueris, at mihi cantus erit,
Garrulus in laxo cur anulus orbe uagatur?
Cedat ut argutis obuia turba trochis.

Vt eos admodum falli neceſſe ſit, quibus trochus idem uiſus quod
——————— *torto uolitans ſub uerbere turbo.*

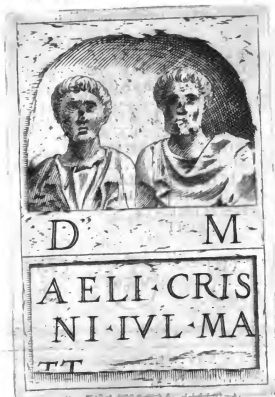
Virg. Aen. lib. 7.

XXIII. In horto quodam.

....
MATRI. PIENTISSIMAE
LVCRETIVS. CLEMENS
ET. FL. FORTVNATVS. FILI
FACIENDVM. CVRAVERVNT

Matris nomen abeſt, nec ei filiorum pietas ad memoriam profuit.

XXIIII. In Peutingerorum ædibus.

Iuliæ matris, quæ titulum posuit, & Aelij Crisni, cui positus, hæ effigies.

XXV. Vbi extet nescio.

D. M
PERPETVAE
SECVRITATI. AVL
SILVANO. VETERANO
MIL. ITAL. MVL. V. P
IVL. PACON. V. CL. CAT
N. STA. CL. CA. CLEMENS
POSVIT

Vereor

Vereor parum peritè descriptam, Eo minus coniecturis licere uolo.

XXVI. In Peutingerorum ædibus.

d. m

ET. PERPETVÆ. SE
CVRITATI. TIB. AC
VTIANO. VRSACIO
VETERANo...........
QVI. VIXIT. ANNOS....
VII. MENS. SEX. DIES
VIII. HOC. FACIENDV
M. CVRAVIT..........
LICIA. PIENTIA
....CONIVGI. BE
NE MERENTI
FECIT

P T VXS M F

Ex postremis notis, nihil cui acquiescam exsculpo, ceterâ quâ legi possunt clara sunt.

XXVII. In Peutingerorum ædibus.

D. M
....A RINI. MONTAN
EX. 7. VET. POMPEIVS
SALTVINVS. HERES
FACIENDVM. CVRA
EX. SS .... N

Notum centurias à centurionum nomine dictas, Montanus ergo ex centuriâ Veturij alicuius miles. Vltimus uersus, sepulchri sumptum indicabat, sed numerorum notæ corruptæ.

XXVIII. In

XXVIII. In hortis V. Ill. Marci Fuggeri, Reperta anno M D LXXXII. in Vindonis alueo.

D. M
SEROTINI
ET. PISTAVCI
ISAVRICAE
IVL. STATV
TIANVS. ET
IVL. CONCESI
F. C

An Isauricæ, siue legionis siue cohortis milites Serotinus & Pistaucus? Legionis primæ Isauricæ Sagittariæ nomen in lapide superesse ferunt.

XXIX. Ad D. Ioannis, in muro cœmeterij.

SVCCESSVS
ILVINI. F. EQ. AL
AVG..............
.....STIP. XIIII.
VIXIT. ANN. XL

Successus Iluini filius eques alaris (Alates enim à legionarijs distinguit Vegetius) Augustâ. Notum patriam ablatiuo casu ostendi in lapidibus, eodem modo quo Asconius de tribu scripsit; nisi cui eques alæ alicuius Augustæ aut Augustalis rectius. Veg. lib. 2. c. 1. Ascon. in 2. Ver.

In S.

In S. Otmari vico.

Aut Successi, aut equitis alicuius alterius hæc effigies. Flores sepulchris additi creberrimè, humanæ imbecillitatis argumento.

XXX. In ædibus priuatis.

CLAVDI...
LAVIAN..
...HERED

Lapidis hoc frustum, uti & quæ sequuntur duo, nihil ualde memorabile continent.

XXXI. In domo priuatâ.

....
.... AI ....
..... ILNIVS ....
... S. HER. EX· HS. XI...

Heres etiam monumenti impensam ascripsit.

XXXII. In basilicâ D. Virginis ad portam æream.

....
..VEREN. HERE......
....

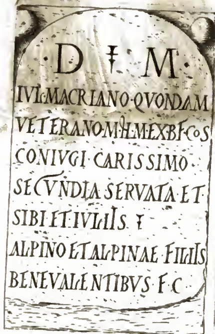
XXX III. Item

XXXIII. Item in basilicâ D. Virginis.

CL. IVCANAE
EX. TEST. P. CL
MATERNI. PA
TRIS. F. I. SILVI
NA. VXOR. ET
HERES. F. C
N. I. F. L

Siluina, uxor & heres P. Cl. Materni; ex mariti testamento fieri iussit, fierique curauit Cl. Iucanæ eius filiæ; ut nos tamen exscribentis incuria non fefellerit. Postremæ notæ mihi non notæ.

XXXIIII. Ad D. Vdalrici.

Litterarum informis species, quam proximè ad lapidis fidem exprimendam curauimus, à non optimo sæculo est. Implexæ secundi uersus, Macrianum missum honestâ missione significant, uti nos amicus noster Io. Viuianus, à Lipsio doctus, monuit: Congruit quod Exbeneficiarius Consulis, quia eo munere iam defunctus. De Beneficia-

rijs quæ Vegetius, quæ alij, in promptu sunt. Sed & diuersus à vulgato eius uerbi usus interdum fuisse uidetur, nam Tertullianus matrices Beneficiariorum & Curiosorum nominat, in quibus descripti tabernarij, lanij, fures balnearum, aleones & lenones. Itaque Cuiacius Beneficiarios & Curiosos pro delatoribus accipit.

Tertul. de fuga m perfec. *Cuiac. in nou. 13.*

E regione prioris inscriptionis.

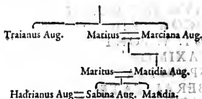
Hæc ipsa Macriani opinor imago; manu fortassis indicem conuolutum tenet, quem matricem Tertullianus dixit. Lapidi ad dextrum latus, à pictore non expressum, rosæ insculptæ, conditioni humanæ uitæ testandæ.

XXXV. In priuatâ domo.

MATID *i a e*
DIVAE. MATI*diae*
*a*VG. FIL. DI *uae*
MARCIANA*e. aug*
*ne*PTI. DIVI. *tra*
*ia*NI. ABNE*p t i*
DIVAE. SAB*i nae*
hadr. aug. SO*rori*

Matpia,

Matidia, soror Sabinæ Hadriani uxoris, ex hoc & alijs lapidibus. Sabinam Traiani neptem per sororem uocat Spartianus, ἀδελφιδῆν Dio & Zonaras. Hinc creditum Matidiam & Sabinam ex Traiani sorore natas. Quod, cum Matidiæ duæ fuerint, de maiori uerum est, de minori & Sabinâ sorore, minimè. Quin Sabinam & alteram Matidiam, cui basis posita, doceo prioris Matidiæ filias, Marcianæ Traiani sororis nepotes fuisse, hoc modo,

Si ista Spartiani quoque mens, noui enim qui nepotes ex fratre aut sorore, non pro fratris sororis'ue filijs, quod uulgo fit, sed pro horum nepotibus accipiant, neque se omnino aliter in probatis auctoribus obseruare potuisse scribant, si hæc ergo Spartiani & Græcorum mens, bene est, sin diuersa, dicam clarè, Errauere. Certè ex ipso Spartiano facile colligo Hadriani socrum Marcianam non fuisse. Cum multa ciuiliter ab Hadriano erga amicos acta enumerasset, subiungit, *Omnia denique ad priuati hominis modum fecit. Socrui suæ honores præcipuos impendit ludis gladiatorijs, ceterisque officijs.* Ea siue de socru uiuâ capimus, quam honoribus in gladiatorijs spectaculis à genero affectam, argumento æquabilitatis *ad priuati hominis modum* est consentiens, ut cetera officia, officia sintque in quotidianam uitam cadunt: siue quod uiris magnis placere uideo, funebre munus, & officia mortuorum memoriæ debita interpretamur rectius, utrumuis non nisi Hadriano imperante contigit. At Marciana iam antea defuncta, & in Diuas relata, quod arcus Anconæ Traiano Trib. Pot. XVIII. positus ostendit, DIVAE. MARCIANAE. AVG. SORORI. AVG. Hadriani ergo nequaquam socrus, & quod consequitur, Sabina Sabinæque soror, eius neutiquam filiæ. Ista per ambages. Rectâ idem conficit lapis Suessanus, MATIDIAE. AVG. FIL. DIVAE. MARCIANAE. AVG. NEPTI. DIVAE. SABINAE. AVG. SORORI. An obscurè Matidia Augustæ filia, Marcianæ non filia sed neptis? Illud obscurius, cuius Augustæ filia; nisi hunc scrupulum marmor nostrum eximeret, in quo litterarum reliquiæ satis ostendunt Matidiam Matidiâ natam: & extant nummi, MATIDIA. AVG. DIVAE. MARCIANAE. F. qui ad maiorem Matidiam pertinent. Illa enim Augusta, & post mortem Diua dicta. An minor ijsdem honoribus aucta, ambigo neque puto. De maiori etiam accipio Spartiani locum, *Post hoc Antiochiâ digressus est, ad inspiciendas reliquias Traiani, quas Tatianus, Plotina & Matidia deferebant.* Minorem Sabinæ superfuisse dicamus oportet, si hic titulus uiuæ statutus, quod mihi uerisimile. Traiani abneptem timidè ascripsi, coactus spatio lapidis, DIVI prænomine, & NI terminatione. Vt semel omnia dicam, suspicor Marcianæ aut Matidiæ maioris maritos (quorum neque nomina, neque nobis stemmata nota) aliquo modo ad Traianum pertinuisse, Inde abneptem dictam Matidiam minorem. Quamquam sæpe à naturæ uinculis ad ambitionem discessum, ideoque uariatum. Exemplum in Seuero, cui uisum in Marci familiam transire: Is in lapidibus nunc L. Veri Aug. nunc M. Antonini filius, Commodi frater, Antonini Pij Nep. Hadriani Pronep. Traiani Abnep. Neruæ Adnepos: Cum interim filius eius M. Aur. Antoninus Traiani & Neruæ Adnepos appelletur: Quæ cuncta simul, si ad calculum reuoces, uera esse non possunt. Vicetiæ uisitur inscriptio quæ Matidiarum quoque meminit; dubito an harum mer, cum inter Hadrianum & Gordianum an-

Hotom. de uer bor. signif.

ni plusquam centum interfint, & si nihil prohibet ex usuris fortis à Matidijs legatæ aut donatæ, statuam Gordiano tanto post positam. Inscriptio hæc est,

IMP. CAES
MARCO. ANTONIO
GORDIANO. PIO
FEL. AVG. P. P. COS. II
PROCOS. TRIB
POTEST. V. PONT
MAXIMO
RESPVBLICA
EXLIBERALITATE
MATIDIARVM
D. D

XXXVI. Ad D. Stephani.

C. MANAGNIO
IVSTO. T. LEG. III
ITALIC. ⊖ MANA
GNIA. FABIANA
FILIA. ET. HERES
FACIENDVM. CV
RAVIT. INSTANTE
MANAGNIO. NI
CITATE. LIBERTO
EX. HS. N. XVI

M. Antoninus Imp. legionem tertiam Italicam in Rætiâ instituit, uti libro VI. ostendimus. Laterani legati nomen extat inscriptione IV. ædium sacrarum, Iulij Clementis Aquiliferi XVIII. inter negotiatores. Hic ordine Tribunus, Decurio, & milites, quorum alter Librarius etiam. Instante liberto, id est, quod ceteroquin CVRANTE aut AGENTE, aut CVRAM AGENTE. Quot sestertijs nummis monumentum constiterit, numerorum notæ ostendunt.

XXXVII. Ad D. Vdalrici.

....
*de*CVRIONI. AL. III. L. ET
bf. COS. ET. FL. DECORATo
mil. LEG. III. ITAL.........
VS. V................

Vegetius

Vegetius *Equitum alæ dicuntur, ab eo quod ad similitudinem alarum ab utrâque parte protegant acies*. Alarum partes turmæ, quasi termæ aut terimæ, quod ex terdenis constarent equitibus, ut est apud Varronem & Festum. Hinc Decuriones singulis turmis tres. Atque id quidem antiquitus. Vegetij, æuo turma equites XXXII. sub uno Decurione habuit. *Veg. lib. 2. c. 1.* *Var. de Ling. lib. 4.* *Festus Turma.* *Veg. lib. 2. c. 14.*

XXXVIII. Ad D. Dominici.

D. M.
IVL. AMANDO. MIL
LEG. III. ITAL. LIBRARI*o*. COS
VIXIT. ANNIS. XXX
IVLIA. PATERNA. MATER
FECIT. SIBI. ET. FILIO
PIENTISSIMO. VIVA. EX
PECVNIA. SVA. FECIT

Librarij, qui libros & instrumenta scribunt. In castris, ait Vegetius, qui in libros referebant rationes ad milites pertinentes. *Veg. lib. 2. c. 7.*

XXXIX. Sub portâ D. Virginis.

....
pro. INCOLV*m.imp.caes.l.sept.seu*
aug.tr.p. III. IMP. V. COS. *II.procos.p.p.felicissimi*
princ. TOTIVSQVE. *domus.diuinae.quod...*
colla... BSOS. RESTITV*it*...............
............VS. SVRVS...............

Sept. Seuerum siue muros, siue pontes, siue fornices restituisse uideri, diximus libro VI. In ultimo & penultimo uersu eius qui inscriptionem posuit maxima nominis portio deest, nullis coniecturis reponenda. Porro cum duos tantum Imperatores Trib. Pot. III. Imp. V. dictos repererim, Domitianum Cos. X. & Seuerum Cos. II. hanc posteriori tribuere ideo uisum, quod Seueri in Col. Augustanam multa, Domitiani quod sciam beneficia nulla extent. Initium abesse iudicauimus, quia quæ pro alicuius salute aut incolumitate statutæ, fere certis numinibus dicatæ, habes eius generis apud Smetium, LVNAE. AETER. SACR. PRO. SALVTE. IMP. CAES. L. SEPTIMI. SEV. Item, VIR. DIANAE. SACR. PRO. SALVTE. IMP. CAESARIS. L. SEPTIMI. SEVERI. Item, I. O. M. SARAPIDI. PRO. SALVTE. IMP. L. SEPT. SEVERI. & alias aliorum.

XL. Ad

XL. Ad D. Vdalrici.

*gentian*O. ET. BASSO. CO*s*

Litteræ grandes & elegantes, ut liceat existimare inscriptas fuisse operi alicui publico egregio. Præferunt nomen Bassi Cos. & appâret alterius Cos. nomen præcessisse. Cum ergo VI. uel VII. Bassos posteriori loco consules renunciatos inuenîam, scilicet anno urbis DCCXI. cum C. Albio Carrinate (mortuo in magistratu Q. Pedio) P. Ventidium Bassum: anno DCCCXVII. cum Crasso Bassum, uti habet Cassiodorus: anno CMLXIV. cum Q. Epidio Rufo Lolliano Gentiano, Pomponium Bassum: anno MXI. cum M. Aurelio Memmio Fusco, Pomponium Bassum: anno MXII. cū Fuluio Æmiliano, Pomponiū Bassum II. Anno MXXIV. cum Aureliano Pomponium Bassum: & anno MLXIX. cum Ouinio Gallicano, Septimium Bassum: difficulter statuo ad quem inscriptio pertineat. Est tamen tenuis coniectura, pertinere ad Pomponium Bassum anni CMLXIV. quo Consule Seuerus in Britanniâ obijt, quem Victor inter præcipuos Seueri amicos numerat, & cui Domitium Dextrum in urbana præfecturâ successisse Spartianus narrat. Nam Ventidius ante coloniam nostram deductam inijt. Bassum anni DCCCXVII. (fuit is C. Lecanius Bassus) reliqui fastorum scriptores M. Licinio Crasso Frugi præposuere, solus postposuit Cassiodorus, at præponendus Taciti præiudicio. Ceteros post annum CMLXIV, excludit litterarum elegantia, nam ex hâc lapidum ætates periti dijudicant.

Victor Seu. *Spart. Seu.* *Tac. An. 15.*

XLI. In turre S. Crucis, quâ ecclesiam spectat.

imperatori. caesari
l. SEPT. *imi. seueri. aug*
*a*RAB. AD*iab. filio. diui*
MARCI. ANTO*nini. germ. sar*
*ma*TICI. NE*p. diui. antonini. pro*
*n*EPOTI. *diui. hadriani. ab ne*
*p*OTI. DIV*i. traiani. par*
T*hici.* ET. *diui. neruae*
*a*D NEPOT*i. m. aurelio. anto*
*n*INO. PIO. *felici. aug. trib*
pot..... PROC*os. p. p. imp.....*

Diximus libro VI. quo tempore, & quâ de causâ, statuam cuius hæc basis collocatam credibile.

XLII. Lapis Augustæ inuentus, inde Smiham translatus: demum Ill. Comiti Vdalrico à Montfort à Hieronymo Fuggero dono concessum audio.

D. M.

D. M. ET
PERPETVÆ. SECVRITATI
CL. CONSTANTINO. QVI
VIX. ANN. XXX. ET IPSAN
ILLE. CONJVGI. EIVS
QVE. VIX. ANN. XXVI
ET. RETICIO. FILIO. EORVM
QVI. VIX. ANN. IIII
CLAVDIA. CONSTANTI
NA. SOROR. ET. HERENS
FRATRI. DVLCISSIMO
AC. PIENTISSIMO
F. C

Pleraque barbarè & cõtra latinitatis leges scripta, ut tulit usus rei Romanæ collabentis.

XLIII. In monasterio D. Vdalrici.

P O M P

Saxum est grande, in quo quatuor hæ tantum pulcherrimæ litteræ, quæ quid sibi uelint ego me nescire fateor; reliquum spatium purum est.

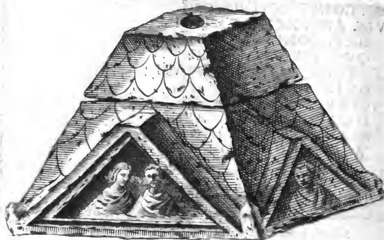
In domo priuatâ.

D. M. S
CAECILIO
EVPHROSINo
AN. ℞ LV
S. T. T. L

Lapis peregrinus non originarius, ex ultimâ Lusitaniâ Augustam allatus, ideo hîc extra numerum posuimus.

In Peu-

In Peutingerorum ædibus.

Pro tecto sepulchri alicuius fuit.

Ad portam

Ad portam quà Geggingam itur.

Lapis quadratus, cuius quartum latus muro affixum. Videtur pertinuisse ad sepulchrum hominum non armatæ, sed palatinæ & curialis militiæ, uti sub posterioribus Imperatoribus appellabant. Nam eius rei est coniecturam capere ex libellis conuolutis quos prætendunt.

Ad portam item Geggingensem.

Hic quod explicationis nomine afferã, nihil est.

En postre-

En postremo loco pauimentum de quo libro V. scripsimus. Huic cum breuem denuo lucis usuram ab horti domino impetrassemus, imbrium niuiumque glacie ualde corruptum inuenimus, plerasque tessserulas loco motas, reliquatum etiam coagmentatio nem solutam, ut iam spes nulla superet incolume posterorum oculis cuiusquam accuratione seruari posse. Narrabant repertas aliquando id loci non unius generis marmoris crustas, ostiorum antas, & egregij operis hyperthyron, lapidis item gypsei aut cretacei massam bene grandem, ad hæc fragmentum euripi saxeum, præterea gemmam boream an aëtizusam, anulo insertam aureo, lychnum atque ampullam uitream, liquore plenam spisso nescio quo rubro: quorum nos tamen præter massam illam & canalem nihil uidimus, liquore, quem seruatum unicè exoptaremus, temerè effuso, reliquis alicuius pretij rebus dudum diuenditis. Balneorum interim uestigia quæ prius subodorati, nunc palam agnoscimus. De marmorum incrustatione Seneca, *pauper sibi uidetur ac sordidus, nisi parietes* (balnei) *magnis & pretiosis orbibus refulserint, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sint.* Statij & Martialis in hunc sensum uersus de Etrusci & Tuccæ thermis ascribere nihil necesse. Neque uestibulorum & thyromaton (uti Vitruuius nominat) magnificentiam inde æstimare difficile. Quid si uerum uolumus, nullius uspiam externi testis auctoritas, ad cognoscendum qui totius antiquitus ædificij splendor fuerit, nobis hîc conquirenda: Aestimatori non stolido istud ipsum quod præ manibus pauimenti uestigium, nimium quantum de inædificati olim operis specie promittit. Ego equidem, qui priscæ Romanorum maiestatis reliquias quæ in Italiâ sunt non otiosè spectaui, de ijs quæ habentur alibi diligenter quæsiui, prorsus profiteor me non oculis non auribus quidquam debere, quod in hoc quidem genere cum isto uno contendi mereatur, & ex quo æquè uberes antiquæ scientiæ fructus hauriri possint. Quod satis scio alios quicumque inspexerint, itidem mecum sensuros. Antonini adeò & Diocletiani Romæ thermæ, quarum uel parietinæ & rudera post tantam æui uetustatem, etsi hominum perpetuo propemodum damnatæ neglectu, crebris ignium tentatæ iniurijs, & barbararum gentium sæpe repetitis furoribus oppugnatæ, molis adhuc suæ miraculo spectantium oculos tenent, & animos quodam horrore perfundunt, huiusmodi tamen delitiarum nihil hactenus detectum dedêre. Nam quæ in illis pauimenta uidimus, cum argumenti profectò specie, tum artificum isti peritiâ ualde concedunt. Maiores nimirum nostri enitendum putauerunt, ut quibus structuræ & impensæ magnitudine pares esse non poterant, ab ijs saltem elegantiæ laude ne uincerentur. Et cum in hanc partem eâ quâ cernimus curâ incubuerint, nemo de cetero dubitet reliqua quoque ornamenta, quæ in thermis uaria plerumque, & eximia, ad parilem splendorem fuisse conformata. Sed & uniuersi ædificij eum extitisse modum, qui quamquam magno interuallo infra Romanorum exemplarium fastigia consisteret, opulentæ tamen florentisque apprimè coloniæ decus tueretur. Atque hinc fidem proniorem spero inueniant quæ nos Capitolio, templis, basilicâ, amphitheatro, quorum nunc nihil superat, attulimus, sequuti, ut nonnullis fortasse uidebatur, exiles admodum & dubias suspiciones, quæ uel uoculis aliquot hinc inde ex priscorum scriptorum libris corrogatis, uel nescio quibus uetustorum lapidum litterulis innixæ. At hæc apud homines qui aut eruditi sunt, aut eruditi seriò uolunt, satis omninò suâ sponte habent ponderis: Bonum tamen factum istiusmodi præterea comprobari monumentis, quorum species ante oculos posita, ab usu huius æui mirè remota, tacitam quodammodo uim habet, ut imperitos etiam quasi manu ducat, illi sibi de ueteri rerum statu nunquam uisa nunquam uidenda facilè persuaderi patiantur, quibus aliàs eam propemodum erant habituri fidem, quam homini sermones de Platonis alicubi Republicâ & Atlantis insulâ instituenti accommodarent. Verum enimuerò intrà cancellos nobis redeundum, atque ea porro thermarum indicia quæ supra diximus hoc loci reperta esse, prosequenda.

Sen. ep. 87.
Stat. sylu. lib. 1. Mart. lib. 6. epig. 42. lib. 9. ep. 77.
Vitr. lib. 4. c. 6.

Ii Terra

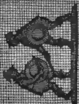

Pedis Augustani modulus.

Nomina quæ punctis indicata tantum; nos legere non potuimus, quidam se iam olim hoc modo legiſſe affirmabat SJBJ, PUS. SPICJUS. ALPUS. LYTRA.

Plin. lib. 35. c. 16. Terræ candicantis plures species cuti curandæ adhibitas ex Plinio scimus, inprimis sanè cretam ex Martiale,

Mart. lib. 6. ep. 93.

Deposita quoties balnea ueste petit,
Psilothro nitet, aut acidâ latet oblita cretâ.

Aquas in thermas ductas non monendum; sed & anulos loturos posuisse, & lychnorum ibi usum fuisse, Martialis,

Mart. lib. 3. ep. 93.

——— *lucerna balneator extinctâ.*

Ampullâ quid suspicer nisi unguentum conditum? mira in thermis unguentorum copia, Plinius, *aliquem ex priuatis audiuimus iussisse spargi parietes balnearum unguento, atque Caium principem solia temperari: ac ne principale uideatur hoc bonum, & postea quendam ex seruis Neronis,* siquidem, ut Alexis uerba Athenæi interpres reddidit, *maxima bonæ ualetudinis pars, odores crebro bonos obijcere.* Hæc in ampullis seruata, Martialis,

Plin. lib. 13. c. 3.
Ath. lib. 15.
Mart. lib. 3. ep. 81.

——— *Cosmianis ipse fusus ampullis,*

Quarum optimæ ex alabastrite Plinio auctore; vitreis attamen fidem abrogare non debemus, cum Antiochum Epiphanem pretiosissima unguenta fictilibus in balneum intulisse Athenæus prodiderit, planè Martialis,

Plin. lib. 13. c. 2. lib 36. c. 10.
Ath. lib.
Mart. lib. 3. ep. 54.

——— *quacunque uenis Cosmum migrare putamus,*
Et fluere excusso cinnama fusa uitro.

Coniecturam ipsius quoque liquaminis color cômendat, *huius causâ adduntur cinnabari & anchusâ* ait Plinius, mox, *similis ratio & in crocino, additis cinnabari, anchusâ, uino:* atque spissitas, *quosdam crassitudo maximè delectat; id ipsum approbantes, linique iam, non solum perfundi unguentis gaudent.* Nam quod *unguenta uetustate meliora* euadere scripsit, eius experimenti capiendi nobis potestatem præreptam, id verò seriò doleo. Iam ad pauimentum quod spectat, Vitruuius & Plinius totius generis originem, differentias, componendique rationes explicauere, nos priuatim de isto hoc uno dicturi sumus. Quatuor coloribus uariegatum, lapillis candidis, luteis, rubellis & siliceis nigricantibus constat, specie de cetero quam pictor expressit. Æuum optimum artificij elegantia affirmat, neque centesimum credo à coloniâ deductâ annum excedit. An ad lauationem alia intus thermarum partem pertinuerit, nemo asseueret. Emblematum argumenta à gladiatoribus petita, à circi metis & quadrigis, absque auibus aliquot, singula congruè loco uoluptati parato. *Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cœpta à C. Terentio Lucano,* Plinio annotante, *isque auo suo à quo adoptatus fuerat triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Dianæ posuit.* Exemplum post alij sequuti, Dauus Horatij,

Plin. lib. 13. c. 3.
Lib. c. c. 3.
Lib. c. c. 2.
Vitruu. lib. 7. c. 1.
Plin. lib. 36. c. 25.
Plin. lib. 35. c. 7.
Horat. lib. 2. sat. 7.

——— *Fului Rutubæque,*
Aut Placideiani contento poplite miror
Prælia, rubricâ picta aut carbone, uelut si
Re uerâ pugnent, feriantque, uitentque, mouentes
Arma uiri ———

Et Neronis libertus apud Plinium, *cum daturus esset Antij munus gladiatorium, publicas porticus inuestiuit picturâ, ut constat, gladiatorum ministrorumque omnium ueris imaginibus redditis.* In pauimenta inde migrasse neutiquam mirum, quando horum admiratione æquè ac signorum & tabularum insaniere Romani, adeò, ut quod Suetonij uerbis de summo duce affero, monstri uideatur simile, Iulium Cæsarem *in expeditionibus tessellata & sectilia pauimenta circumtulisse.* Antiquus scriptor Christianus, quem D. Cyprianum plerique existimant, ad significandum interiorem hominis ornatum hac figurâ usus est, *sterne pauimenta pigmentis.* Ex nostro dicimus, gladiatores repræsentandi ratio quæ fuerit. Per paria scilicet, per paria enim illi quoad fieri poterat parilia componebantur, ut iure indignetur Lucillius satyrâ IV.

Plin. lib. 35. c. 7.
Suet. Iul. c. 46.
De cardin. op. chr. de spir. san.
Lucil. ap. Non. c. 4. bis.

Aeserninus fuit Flaccorum munere quidam
Samnis, spurcus homo, uitâ illâ dignus locoque,

Cum

Cum Placideiano componitur, optimus multò
Post homines natos gladiator qui fuit unus.

Et Seneca, *ignominiam iudicat gladiator cum inferiore componi*: Super scriptis nominibus, quod ex Horatio poterat colligi: Toto corporis habitu *uelut si Re uerâ pugnent* Quin insignitis ferè pugnarum euentis expressis, cum quidem edito iam munere pingebantur. At quod hic in unâ quadam areolarum est adolescens inermis unus, nomine nec ascripto, truncum feriens, tiro is est, ad palum se exercens & seriæ pugnæ parans, Vegetius, *Palorum enim usus non solum militibus, sed etiam gladiatoribus plurimùm prodest, nec unquam aut arena aut campus inuictum armis uirum probauit, nisi qui diligenter exercebatur ad palum.* Et eleganti tralatione Seneca, *Exerceamur ad palum, & ne imparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris.* Quamquam uerò Vegetius scuta uiminea & ligneas clauas magni ponderis huic exercitio præscribit, Iuuenalis galeam & reliqua arma addit,

Seneca de pro uid. — *Veg. lib. 1. c. 11.* — *Sen. ep. 18.* — *Iuuen. sat. 6.*

———————— *quis non uidit uulnera pali*
Quem cauat assiduis sudibus, scutoque lacessit
Atque omnes implet numeros, dignissima prorsus
Florali matrona tubâ; nisi si quid in illo
Pectore plus agitat, ueræque paratur arenæ.
Quem præstare potest mulier galeata pudorem,
Quæ fugit à sexu, uires amat, hæc tamen ipsa
Vir nollet fieri, nam quantula nostra uoluptas?
Quale decus rerum si coniugis auctio fiat,
Balteus, & manicæ, & cristæ, crurisque sinistri
Dimidium tegmen, uel si diuersa mouebit
Prælia, tu felix ocreas uendente puellâ.

Paucis interiectis uersibus,

———————— *quæ ludia sumpserit unquam*
Hos habitus, quando ad palum gemat uxor Asylli?

Credibile tamen prima artis rudimenta leuiori rude à tirunculis cetera inermibus posita, eosque grauiori paullatim dein armaturæ assuefactos: scholiastes uetus secundum uersum unà immutatâ litterâ legit,

Quem cauat assiduis rudibus interpretatus, *obtundendo illum ferulis, in meditatione pugnandi.* Sed & qui in thermas uentitabant aliquando ante lotionem ad palum exercitos Martialis indicat,

Mart. lib. 7. ep. 31.

Non pila, non follis, non te paganira thermis
Præparat, aut nudi stipitis ictus hebes.

Eò hoc schema referri poterat, nisi aliud suaderet adnixus palo tridens, qui inter gladiatoria retiariorum arma, Iuuenalis de Gracco retiario,

Iuuen. sat. 2. & 8.

———— *tunicati fuscina Gracci,*

Item, ———— *mouet, erre tridentem,*

Operæ autem pretium pali hinc primùm formam hermæ specie agnoscere. Et si acutè ex Dione & Lampridio peruidit Lipsius, Palum principem gladiatorem dictum, quia in pali modum oppugnantibus immobilis & inuictus, quid ni ab hermâ Martialis Hermes originatione simili?

Lips. sat. lib. 2. c. 7. — *Mart. lib. 5. ep. 25.*

Hermes inquam *& gladiator & magister,*

Nam totum epigramma exscribere longum, In reliquis areolis nullum magnopere armorum discrimen, nisi quod pugnantium plerique scutum habent, latum qua pectus atque humeri teguntur fastigio æquali, ad imum cuneatius mobilitatis caussâ, quod Samnitibus Liuius tribuit, pauci aliquot duo tresu'e, illâ quam Varro parmam dictam ait, *quod è medio in omneis parteis par* sit. Hanc inter Threcidica alij obseruauere, sed additâ sicâ, cum hic gladios rectos uideam. De euentis quod dixi, bini trium areolarum gladiatores in gradu constant, manusque maximè conserunt; eos missione impe-

Liu lib. 9. — *Var. de ling. lib. 4.*

tratâ

tratâ pares abijsse rectè puto suspicamur, ita quidem pares, ut tamen alter altero uulnerum numero fortassis inferior, Seneca, *solet enim fieri, ut etiam cum alter multis uulneribus confossus est, alter leniter quidem fauciùs, pares exisse dicantur, quamuis alter uideatur inferior*. Quæ inter duos media uiri species obscura, nec confusis lineis sat distinctè inclusa, lanistæ opinor (Martialis proximo uersu magistrum appellauit) aut mastigophori alicuius est, qui, ut Tertullianus ait, *gladiatorem ad homicidium flagellis & uirgis compellat inuitum*, Seneca, *proximo munere inter nouos autoratos ferulis uapulare placet*. Est præterea areola in quâ fugiens gladiator in tergum supinus cadit, aduersario insequente. Alia in quâ prostratus subrectusque ferrum uitabundus expectat, Seneca, *eo magis conuulneraberis & confodieris, quia nescis præbere iugulum. Viues diutius & morieris expeditius, qui ferrum non subducit à ceruice, nec manibus oppositis, sed animosè recipis*. Alia denique in quâ uictus submissis, quin proiectis armis latus præbet, quæ Senecæ quoque uerbis quando semel cæpimus illustremus, *licet arma submittere, misericordiam populi tentare*, turpior aliquantò proiectio, *dummodo arma non proijcias*. Nomina quæ liquidò legi potuere hæc sunt, CRISPVS. LEONIDES. APRIVS. AIAX. ANTONIVS. MANLIVS. PALVMBVS. ASTIR, hæc dubia, SIRIPVS. SPICIVS. ALPVS. LYTRA. Gladiatorum profectò nobilium ut Cicero appellat, celebrium ut Firmicus, ut uerissimè Tertullianus atrocium, quos in coloniâ depugnasse nihil dubito. Atque ij quantumuis laudati, infames tamen ab his ipsis quibus laudati habiti, Vir fortis gladiator in declamatione apud Calpurnium Flaccum, *Virum igitur gladiatorem negat, negat aliquis infamem?* Et sex septem interiectis uerbis, *Neque enim conditione gladiatoriâ quidquam est humilius in uulgò, nec meo nomine quidquam nobilius in ludo*. Singulorum caussas exquirere ineptienris sit; At in Suetonij Claudio Palumbum obseruo, in Nerone Specillum, quorum imitatione tum Palumbum hunc nostrum, tum Spicium an Specium dictum sentio, nam Specius & Specillus unum idem est nomen, quemadmodum Sergius apud Iuuenalem per blandiloquentiam idem Sergiolus. Neque hæc ab æuo quod pauimento tribuimus abhorrent.

Sen. de benef. lib. 5. c. 3. — *Tertul. de spectac.* — *Sen in ludo.* — *Sen. de tranq. uitæ c. 11.* — *Sen. ep. 37.* — *De benef. lib. 5. c. 2.* — *Cic. Phil. 3.* — *Firm. lib. 7. c. 22.* — *Tert. de spectac.* — *Calp. decl. 50.* — *Suet. Claud. c. 21.* — *Ner. c. 30.* — *Iuuen. sat. 6.*

Ad metas & quadrigas uenimus. Videmus agitatorem non unum,

Stare leui curru, moderantem quatuor ora
Spumigeris frænata lupis, & flectere equorum
Prævalidas uires, ac torto stringere gyro,

Et quod in Manilio interiecto uersu sequitur, non tam calamo scriptum quam penicillo pictum,

Exagitare feros, pronumque anteire uolantes,
Vixque rotis leuibus summum contingere campum.

Man. lib. 5.

Quâ specie si persuasi coloniæ circum tribuamus, non nemo assentiatur, eo pronius, quod uniuersè D. Hieronymus scripsit, *In Romanis urbibus iam inde seruatur à Romulo, ut propter felicem Sabinarum raptum, Conso, quasi consiliorum Deo quadrigæ septeno currant circumitu, & equos partis aduersæ fregisse uictoria sit*; Nos Augustanæ gloriæ non inuiti fauemus, sed quoniam ueri studium præponderare sæpe testati, rem ita capimus, ut in prouincijs metas statutas, quadrijugosque currus agitatos nô negemus, Nec quidquam est quate equestre cursus certamen, quod natali Augustæ die celebrari solitum, nostrâ demum memoriâ desitum libro V. scripsimus, ad hoc principium non uocemus, paucas attamen fuisse vrbes opinemur quæ stadium porticibus & gradibus Romano exemplo cinxerint, nec omnino quod mihi constet, huius generis ædificiorum ruinæ præter Romam & Constantini urbem uisuntur alibi; Quod si Mediolanensis circi Ausonius meminit, *populique uoluptas Circus* quem à Friderico demum Ahenobarbo dirutum Bernardinus Corius prodidit, argumentum à ciuitate tot Imperatorum sede ad reliquas uulgo colonias non rectè ducitur, multo ineptius ab Antiochiâ aut Alexandriâ aliquâ. Sidonius Narbonem luculento carmine dilaudans, atque à muris, tabernis, portis, porticibus, foris, theatro, delubris, Capitolijs, monetis, thermis, arcubus, horreis,

Hier. uita Hilar. — *pag. 145.* — *Aus. urb. catal.* — *Cor. hist. Med. par. 1.*

horreis ; macellis, fontibus commendans, Circum tacuit. Tertullianus disertè de circensium apparatibus, *minore curâ per prouincias pro minoribus uiribus administrantur.* Itaque ualde labor credere, plerosque circos prouinciales fuisse temporarios, plerosq; etiam extra vrbes, quo curriculi interuallum nimirum commodius laxaretur, Virgilius, *Tertul. de spect.* *Virg. AEn. 7.*

Ante urbem—————

————*domitantque in puluere currus.*

At quandoquidem in hoc sumus, demus formam hippodromi ex heliotropio quæ affabrè sculpta apud nos est, qua cæli acumen argumentum multiplex in tantillo spatio quiuit assequi,

Notæ agitatorũ factiones alba, russata, ueneta & prasina, eas quatuor currus in gemmâ exprimũt: ad reliqua explicãda nõ diuagabimur. Volucres demũ pascentes artificis lusum interpretor, sed qui temerè neutiquam lusus, principi argumẽto alludat, nã id præcipuũ peritæ elegãtiæ documentũ, ingenio manus attẽperare. Auiũ galli pugnæ maximè auidi, *nec finis*, ait Plinius, *sæpe cõmorientibus*, ideo aptè gladiaturæ hinc symbolũ: quin prope est ut gladiatores ipsi, *Pergami omnibus annis spectaculũ gallorũ publicè editur, ceu gladiatorum.* Adde quod sectã à Gallis antiqui dixere, Myrmillonum ut est Festus auctor, quo tametsi gallinaceos non spectarint, sed armaturæ genus Gallicum, nihilo secius gallinaceus appellationis saltem sonum significare potuit: Gallina etiam apud Horatium gladiator, *Plin. lib. 10.c. 21.* *Festus P. u. Retiario.*

————————*Thrax est Gallina Syro par.* *Hor. 2. lib. sat. 6.*

Corui aut cornices quî scimus an ad aurigatum aliquem, pertineant, quibus nomina ceteroquin nulla ascripta? Est apud Ammianum Marcellinum Corax auriga quem Gallus Cæsar coronauit, Coruini quoque & Corniculæ pari forte notatione dicti. Corollarij uicem sermoni qui à thermis cæpit non negabo, uersus aliquot concinnos, festiuos, scitos toros, inscriptos marmori, ante annum unum aut alterum Romæ ad D. Petri effosso, qui inprimis lucem inferent balneari exercitationi à paucis scriptorum memoratæ, à nullo lectorum ante hac intellectæ: Indicium Ab. Ortelio debeo, *Marcel. lib. 14.*

VRSVS TOGATVS VITREA QVI PRIMVS PILA
LVSI DECENTER CVM MEIS LVSORIBVS
LAVDANTE POPVLO MAXIMIS CLAMORIBVS
THERMIS TRAIANI THERMIS AGRIPPAE ET TITI
MVLTVM ET NERONIS SI TAMEN MIHI CREDITIS
EGO SVM OVANTES CONVENITE PILICREPI
STATVAMQVE AMICI FLORIBVS VIOLIS ROSIS
FOLIOQVE MVLTO ADQVE VNGVENTO MARCIDO
ONERATE AMANTES ET MERVM PROFVNDITE
NIGRVM FALERNVM AVT SETINVM AVT CAECVBVM
VIVO AC VOLENTI DE APOTHECA DOMINICA
VRSVMQVE CANITE VOCE CONCORDI SENEM
HILAREM IOCOSVM PILICREPVM SCHOLASTICVM
QVI VICIT OMNES ANTECESSORES SVOS
SENSV DECORE ADQVE ARTE SVPTILISSIMA
NVNC VERA VERSV VERBA DICAMVS SENES
SVM VICTVS IPSE FATEOR A TER CONSVLE
VERO PATRONO NEC SEMEL SED SAEPIVS
CVIVS NVNC LIBENTER DICOR EXORDIARIVS

Sen. ep. 57. Iam nihil planius Senecæ uerbis, quæ hactenus uarias mangonum artes frustra experta, *Si uerò pilicrepus superuenerit, & numerare cœperit pilas*, quotquot excidissent crepitassentque scilicet, item Statij,

Stat. Sylu. lib. 1.
Quid nunc strata solo referam tabulata, crepantes
Auditura pilas——————

Sequitur hypocausti descriptio, exercitationis locus, quod scio quam leuè accipere soliti interpretes, neque miror aut indignor, sine enim lapide Romano fuisset, cui in mentem pila uitrea uenisset unquam?

ANTIQVA
AGRI
AVGVSTANI
MONVMENTA

I. Laugingæ. Auguſtanæ dioecesis oppidum ultra Danubium, ad Germaniam magnam pertinet, uti & alia nonnulla quæ ſequuntur loca. Ratico nomini is tractus acceſſit quo tempore Maximianus limitem protulit, uti ex panegyricis libro VII. obſeruauimus. Quædam porro ex his inſcriptionibus ad auorum uſque memoriam ſuperſtites; barbaro dein antiquitatis contemptu periere: quædam etiamnum ſaluæ,

APOLLINI. GRANNO
M. VLPIVS. SECVNDVS
T. LEG. III. ITAL. ARM
CVM. SINGNO
ARGENTEO
V. S. L. M

Vnde Apollini Granni cognomen, adhuc quæro. Sed liquet hoc titulo præcipuè apud Rætos cultum. Quamquam & Romæ lapis extat ſic inſcriptus, APOLLINI. GRANNO. ET. SANCTAE. SIRONAE. SACRVM. & Bretiæ Dacorum, uti obſeruauit Zamoſius, APOLLINI. GRANNO. ET. SIRONAE. DIS. PRAESENTIBVS. Viderint eruditi an urbs illuſtris Aquiſgranum huic nomen debeat. Profecto Conrad. Celtes, in cuius carminibus eſt interdum auri grumos inuenire, eo reſpexit; *Vrbs ubi fumat aquis Granco ab Apolline dictis*. Et ſi litteris nonnihil mutaris. Accedit Panegyricus Conſtantino Conſtantij F. dictus, in quo ſub finem rhetor Belga (Belgam ex ductu orationis Rhenanus, alijs non improbantibus, ſolus Sigonius Æduum putauit) patriam ſuam antiquè nobilem, feruentes aquas, quibus periuria puniantur, Apollinis lucos & ſacras ſedes habere iactitar. Quæ ſi ad Aquiſgranum referas (referes, niſi aliam Belgicæ urbem uetuſtam, in quâ huius generis aquæ proferas) eo probabilior Celtis opinio euadet. Bibracte Sigonij nullo modo accipi poſſe puto. Mediæ ætatis ſcriptores dixerunt palatium Grani, thermas Grani, etiam Aquas nudè, & fabulam non ferendam de Grano Neronis fratre produxerunt. Peutingerus noſter in conuiualibus me docuit, hauſtam ex diplomate Imp. Friderici I. Anni Chriſtiani MCLXIV. in quo Caroli Magni uerba laudantur, *Inueni thermas calidorum fontium, palatiaque reperi, quæ quondam Granus, unus de Romanis principibus, frater Neronis & Agrippæ à principio conſtruxerat*. Abſolutè uana & friuola. Quamquam non nego tam fieri potuiſſe ut nomen a duce Romano, quam ut ab Apolline acceperit, plures enim Granij. Sed hæc præter inſtitutum: Arbitrium eſt in medio. SINGNO contra Grammaticorum leges ſculptum, ſi ſic tamen in lapide eſt.

Zamos. analect. antiq. Daciæ cap. 8.

Celt. 3. Amor.

Sig. de occid. imp. lib. 8.

II. Laugingæ.

DEI. APOLLINIS. GRANNI
REL*igioni. sacrum*
.... PP ....
DIONYSIVS. LEG. AVG. PR. PR
raetiae, ... KAL. IVNIAS. *dd*

Religioni Apollinis, quomodo alibi, SANCTITATI. IOVIS. ET. AVGVSTI. SACRVM. & PRAESENTIAE. MATRIS. DEVM. Quo tempore Dionyſius Legatus in Rætia fuerit, nondum conijciendo aſſequor.

III. Lau-

III. Laugingæ, lapis ex ruderibus arcis Faingensis.

APOLLINI
GRA NO
SIGNVM. CVM
BASE. MIRPA

IV. Feningæ siue Finingæ.

APOLLINI
GRANNO
SABINVS
PROVINCIALIS
L. D. S

V. Faingæ.

IN. D. H. H
APOLLINI. GRANNO
.... *met*
BAIENIBVS. VICTOR. ET
BAIENIBVS. VICTORINVS
FILII. EIVS. EX. IVSSV
SIGNVM. CVM. BASE

Patris nomen abest, Baienibus pro Baienius, ut altera B. abundet. Fainge à Baienijs nomen esse assentior, qui norim B. sæpe in F. abijsse, unde bruges pro frugibus Ennio,

VI. Laugingæ.

DEO. MERCVRIO. SIGN
EX. VOTO. IVL. GALLICVS
ET. AVR. SIBVLLA. P. L. L

In summâ base imi Mercurij pedes supersunt, eo magis iniurius Heroldus, qui libello de Romanorum in Rætiâ littorali stationibus, multis nominibus ineptissimo, ad hanc inscriptionem temere retulit, Mercurij signum, quod in ædibus Peutingerorum Augustæ uisitur, Laugingâ scilicet illuc translatum somnians. Quomodo & Iulianiorum & Amandi & Victoris & Macriani monumenta Feningâ Augustam aduecta leuissimè ausus asserere. Alieni profecto maiores nostri ab huius criminis inuidiâ; ut alienis inhiarint, quorum incuriâ tot patriæ inscriptiones periere, uel in calcem solutæ, uel in ædificiorum fundamenta coniectæ? Non fit uerisimile. Quid quod earum quæ publicis locis superant, pleræq; muris tam contemptim insertæ, litteris sæpe non rectis, sed in latus inclinatis, ut satis appareat operas præter structuræ usum nihil spectasse. Priua-

tas

tas omnino quinque peregrinas habemus, fateor, urbicam unam Cæcilij Euphrosini, agrarias quatuor, si sic tamen appellare lubet, Prisci, Chrisidis, Spediæ & Maximæ Felicis; sed hæ unde, & à quibus, & quo tempore aduectæ, annotatum est: neque ullaante Peutingeri ætatem, cuius primum monitu istius generis reliquiæ aliquam obtinere dignitatem cœperunt.

VII. Laugingæ.

I H D. D. *deo*
MERC*urio*
VROCI.....
VICToR.....
EX. VoT. PoS
L. L. M

VIII. Vitaslingæ.

MERCVRIO
Q. VITALIS
QVINTIONIS. FIL
V. S. L. M

A Vitale Vitaslingam non ineptè deducunt. Audio similem inscriptionem Angleriæ prope Mediolanum extare. Nec absurdum Vitalem Mercurio uotum pro itu in prouinciam unum, alterum pro reditu soluisse.

IX. Faingæ, ad ripam Danubij, ut non nisi flumine decrescente legi possit.

..........DEI
MTIT. AV
.....*s*VO. SVM
PTV. INDVI
*fe*CERVNT

Multæ mihi hîc tenebræ. Audio Faingæ etiam lapidem esse satis magnum, in medio fractum, in quo sol pileo flammeo tectus leoni insistit.

X. Vrsinij,

X. Vrſinij, columnæ milliares tres, altitudine octonum circiter pedum, quarum prima ſic inſcripta,

IMP. CÆSAR. LVCIVS. SEPTIM
IVS. SEVERVS. PIVS. PERTIN
AX. AVG. ARABICVS. ADIAB
PARTHICVS. MAXIMVS
PONTIF. MAX. TRIB. POT
VIIII. IMP. XII. COS. II. P. P
PROCOS. ET. IMP. CAESAR
MARCVS. AVREL. ANTON
INVS. PIVS. AVG. TRIB
POT. IIII. PROCOS. ET. IMP
P. SEPTIM. GETA. ANTON
VIAS. ET. PONTES. REST
AB. AVG. M. P. XXXXI

Quadraginta columnas hanc præceſſiſſe, ex poſtremis numeris colligimus, eæ omnes perierunt. Pertinent ad huius generis cipporum inſcriptiones Arcadij & Honorij Impp. uerba, *Abſit ut nos inſtructionem uiæ publicæ, & pontium ſtratarumque operam, titulis magnorum principum dedicatam, inter ſordida munera numeremus.* *Cod. Theod. li. 15. tit. 3. l. 6.*

XI. Vrſinij, columna ſecunda.

IMP. CÆSAR. LVCIVS. SEPTIM
IVS. SEVERVS. PIVS. PERTIN
AX. AVG. ARABICVS. ADIAB
PARTHICVS. MAXIMVS
PONTIF. MAX. TRIB. POT
VIIII. IMP. XII. COS. II. P. P
PROCOS. ET. IMP. CÆSAR
MARCVS. AVREL. ANTON
INVS. PIVS. AVG. TRIB
POT. IIII. PROCOS. ET. IMP
P. SEPTIM. GETA. ANTON
VIAS. ET. PONTES REST
AB. AVG. M. P. XXXXII

XII. Vrſinij,

XII. Vrsinij, columna tertia, quæ fracta est.

IMP. CÆSAR. LVCIVS. SEPTIM
IVS. SEVERVS. PIVS. PERTIN
AX. AVG. ARABICVS. ADIAB
PARTHICVS. MAXIMVS
PONTIF. MAX. TRI B. POT
VIIII. IMP. XII. COS. II. P. P
PROCOS. ET. IMP. CÆSAR
MARCVS. AVREL. ANTON
INVS. PIVS. AVG. TRIB
POT. IIII. PROCOS. ET. IMP
P. SEPTIM. GETA. ANTON
VIAS. ET. PONTES. REST
AB. AVG. M. P. XXXXIII

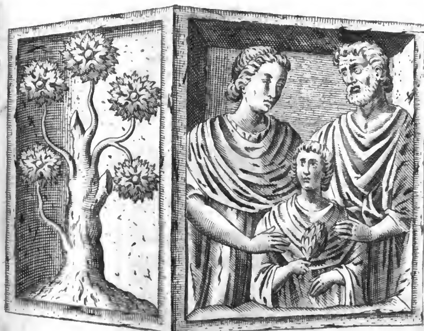
Meminimus horum lapidum libro III. & VI. In numeris IMP. XII. fabrile peccatum hæret, tum hîc, tum lapidibus Isnensi & Vilthaimensi, eodem modo inscriptis, quos omnes ab unius sculptoris manu existimo. Ratio temporū TRIB. POT. VIIII. IMP. XI. COS. II. rescribendum docet. Nam anno urbis CMLIV. L. Annio Fabiano M. Nonio Muciano Coss. dictus est L. Sept. Seuerus Trib. Pot. IX. Imp. XI. Cos. II. Eo pertinet inscriptio. Sequenti Coss. fuere L. Sept. Seuerus III. & Imp. M. Aur. Antoninus. Cum ergo permulta supersint monumenta, quæ Septimium III. Consulem Trib. Pot. X. XI. XII. XIII. XIV. adhuc Imp. XI. dicant, apertè conficitur id Trib. Pot. IX. Cos. II. multo magis conuenire; neque ullâ ratione Imp. XII. ante tertium Consulatum posse consistere. Congruit etiam cùm anno urbis CMLIV. Antonini Trib. Pot. IIII. ut ex fastis in promptu est. Cippus Isnensis qui uias & pontes à Camboduno eousque restituros monet, sic habet, Vilthaimensem in peregrinis retulimus, IMP. CAESAR. L. SEPTIMIVS. SEVERVS. PIVS. PERTINAX. AVG. ARABIC. ADIAB. PARTHICVS. MAXIMVS. PONTIFEX. MAX. TRB. POT. VIIII. IMP. XII. COS. II. P. P. PROCOS. ET. IMP. CAESAR. MARCVS. AVREL. ANTONINVS. PIVS. AVG. TRB. POT. IIII. PROCOS. VIAS. ET. PONTES. RESTI. A. CAMB. M. P. XI.

XIII. Bergæ prope Augustam, in altari quod est introeunti templum ad læuam, pessimo charactere.

MEMORIÆ. ET. PERP
ETVÆ. SECVRITATI. FLa
BIA. CVNANIO. SERENO
NEGOT. QVI. VIXIT. ANNI
S. XXXXV. ET. M. VIII. D. VI. HOC
FACIENDV. CVRA. CVNAN
IVS. VRSACIVS. PIENTISS
IMO. PATRI. T. BENEMERNTi
FECIT

FLaBIA. CVNANIO. est pro Flauiano Cunanio. Et FACIENDV. CVRA. pro faciendum curauit, uti in nummis antiquissimis PREIVERNVM. CAPTV. pro captum.

Bergæ in cœmeterij muro,

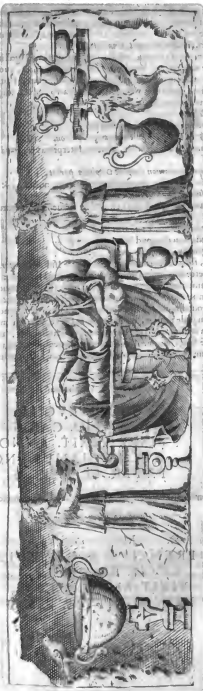

Simulachrum haud dubiè coniugalis concordiæ eorum quorum olim sepulchro impositum. Extat Romæ monumentum bene antiquum, M. Æmilio quippe & Munatio Planco Coss. Q. Furfanio Nigrino & Furfaniæ Floræ coniugibus factum figurâ prope geminâ, nisi quod coniuges dextras conserunt, & medius puerulus duplici face utrumque uidetur urere. In nostro puer unum nescio quid præfert, uetustate ita detritum, ut facem'ne, an spicarum manipulum, an denique carduum interpreter dubius maneam, pictor pro carduo accepit: Et cardui florem scolymon rerum humanarum infirmitatem, uitæ inprimis, referre aiunt, quo nomine sepulchris rectè conuenit, nam eo etiam rosæ in alio lapidis latere pertinent. Spicæ cum pacis, tum fœcunditatis indicio matrimonio iunctos decent. Sed mihi tamen facis simplicior, aptior, ueriorque uisa explicatio, siquidem puer Amor est. Non ualdè differt FIDEI. SIMVLACRVM. quod Romæ quoque uisitur, HONOR & VERITAS (nomina ascripta sic habent) dextras iungunt, AMOR consistit medius.

Bergæ

Bergæ quoque in cœmeterij muro; Apianus & Amantius Smi hæ falsò tribuerunt.

Sepulchralis cenæ ſpecies: Cubat quidam cenatoriâ ueſte indutus, effultus ſubrectúsque in cubitum, in ſcimpodio pluteis utrimque munito, torali puluinisque ſtrato,
Plaut. Sticho. ad pedes catellus ludens, cuiuſmodi delicias cenis adhibebant, paraſitus in Plauto,
Tantillum loci, ubi catellus cubet, id mihi ſat eſt loci.
Hor. lib. 1. ſat. 3. Ante lectulum menſa eſcaria, cibilla Varroni, qualem Tigellius apud Horatium optat,
modo ſit mihi menſa tripes Vtrimque famulæ miniſtrantes, quod & in alijs lapidibus obſeruo, earum altera manibus ferculum prætuliſſe uidetur. Paullò remotior poculorum
Seru. 1. Aen. menſaq; remota. menſa, ſic enim appellat Seruius, cylibantum Varro, græcâ origine ἀπὸ τοῦ κύλικος, ceteroquin vulgus abacum, Iuuenalis,
Varro de ling. lib. 4. ——*urceoli ſex*
Iuuen. ſat. 3. *Ornamentum abaci, nec non & paruulus infra*
Cantharus, & recubans ſub eodem marmore Chiron.
Mart. lib. 14. ep. 67. In quem locum uetus ſcholiaſtes, abacum interpretatur, *quod nos Delphicam dicimus,* Martialis,
Argentum atque aurum non ſimplex Delphica portat.
Chiron menſam ſuſtinuit, quomodo gryphus hanc noſtram, & aliam apud Iuuenalem,
Iuuen ſat. 11. ——*magno ſublimis pardus hiatu.*
Sed & cantharus infra, uti uidere eſt, noſtræ conuenit, cantharus ſiquidem uas anſatum
Virg. ecl. 3. Virgilio,
Et grauis attritâ pendebat cantharus anſâ.
Miſtarius credo Lucilio apud Nonium,
Iſid. li. 20. c. 5. ——*longâ geminus miſtarius anſâ.*
Mart. lib. 14. ep. 105. In ipſo abaco, fortaſſis crater primo loco, ſi uerè Iſidorus, *cratera calix eſt duas habens anſas*, deinde uerceolus, quem miniſtratorium uocat Martialis: calicis demum quoddā
Mart. lib. 14. ep. 110. genus aliud, ſiue ampullam potoriam; cuius Martialis quoque meminit, & quam Iſidorus ſimilem ait *rotunditate bullis quæ ex ſpumis aquarum fiunt*, ſiue orcam, ſiue cymbium, ſiue quodcumque tandem diuinare malumus. E regione autem abaci, uas grande uno tantum pede fultum, eſt loco opinor tertiæ Varronis menſæ, quam ille urnarium uocatam tradit, quod urnas cum aquâ poſitas haberet, nam huius uice ſinus iſte aquarius rectè fungi potuit. Auiculas et inſidentes bibentesque aut turtures, aut cornices, coniugū ſymbolum accipio, & monumētum marito ab uxore poſitum autumo.

XIV. Cambodunii.

LVCIANO. EVGILI
ANO. FILIO. CARIS
SIMO. VIXIT. ANNOS
XIX. LVCIANVS. ING
PATER. FECIT. S. S

Pater filio monumentum inſcripſit, quod ſibi ſuisque commune.

XV. Laugingæ.

D. M
PRENCIVS. A. VE. III. LEG.
CIVES. BRIVINES
VIXIT ANNIS. LXX
MONIMENTVM. FECIT

Ciues

Ciues Briuines pro ciuis Briuinensis, tale est, DOMVNARBES, pro Narbonensis. Briuinensium memoria ceterum funditus perijt.

XVI. Liezheimi in latere.

LEG. ITALICÆ. III. M

Liezheimi nomen à Legione Heroldus deducit. Quod per omnes prope prouincias lateres in quibus legionum nomina descripta inueniantur, Crediderim illos termino rum usum præbuisse agris militibus assignatis.

XVII. Liezheimi in alio latere.

LEG. ITALICIANÆ. III. M

Italicianam legionem sub postremis Imperatoribus dictam uerisimile.

XVIII. Ad Lyci in Danubium fluentis ostia.

D. I. M
IVL. IVSTV
S. V. A. XXVI
AMABILI
S. MATER
F. C

Manes ait Festus *deos superos atque inferos dicebant*, ideo non frustra est si quando in sepulchris Manibus inferorum nomen additur.

XIX. Nouoburgi ad Danubium.

P. AEL. T. SATVRNINVS
ATILI. CV. ET. CIVIS. VET
VIXIT. A. LXXV
SATVRNINVS. CRESCENS
IIII. KLENDS. IAN

Primæ quinque litteræ, uereor ne parum fidè descriptæ. Ceterum Saturninus Atiliæ Curator, & ciuis Veteranus fuit. *De officio curatoris Reipublicæ* Vlpianus singularem librum scripsit, qui perijt. Atiliam adhuc Azelburg tueor, etsi longiusculè à monumento dissitam, nèc enim necessarium ciuem in patriâ mori, tumulari. Scimus quam affines litteræ T. & D. rursus D. & Z. ut sæpe alternent, *Sed Set, Idcirco Itcirco, Dietba Zetba*, apud Christianos scriptores ueteres, *Diabolus Zabolus*. Quæ Auentinus de Ati

liensi

liensi coloniã, quam eandem opinor alibi Coloniam Augustam Aciliam dixit, gerræ, nisi quid solidi quod nos in assensum trahat proferatur, nam hactenus nihil uideo.

XX. Nouoburgi.

D. M
TIB. CASSIO. CONSTAN
TINO. IVNIORI. MISER
RIMO. QVI. VIXIT. ANNOS
III. MEN. IIII. D. XXII. FECIT
TIB. CL. CONSTANTINVS
PATER. FILIO. DVLCISSI
MO. A. QVO. SIBI. FACIEN
DVM. OPTAVERAT. ET
CASSIAE. VERAE. MATRI
EIVS. ET. CLAVDIIS. IANV
ARIO. VICTORI. ET
MARCELLINO. LIBERTIS
FIDELISSIMIS. VIVIS. FECIT
ITEM. FIDELI. QVONDAM
ET. CARO. ET. MODESTO
SVIS. KARISSIMIS.

Monet Auentinus plures alios Nouoburgi superesse litteratos lapides, sed quos legere nemo possit, partim fractos, partim obstructos litteris introrsum uersis.

Matthæus Langus Augustæ patricio genere natus, à Iulio II. Pontifice in Cardinaliũ collegium cooptatus, episcopus primum Gurcensis, dein Salisburgensis Archiepiscopus lectus, Inscriptiones quæ sequuntur quatuor supernumetariæ, ex agro Patauino, dum Patauium Maximiliani Imp. auspiciis obsideretur, Velenburgum ad Vindonem prope Augustam transtulit.

D. M
AEMILIAE
CHRISIDI. LIB
ET. CONIVG
V. A. XXXII
C. AEMILIVS
CALPVRNIAN
VET. N. SVR
ET. SIBI. V. P

Nisi

Nisi se AEmilius Veteranum natione Surum id est Syrum proderet, Videri poterat familiâ Calpurniâ ortus, in AEmiliam adoptione transijsse.

C. IVL. PRISCI
V. A. VI. M. X. D. VIII
IVL. GERMANVS
ARMORVM. CVST
ET
VAL. MARCIANE
PARENTES

Hier. Rubeus hist. lib. 1. prope geminam inscriptionem Rauennæ ad sacrarium D. Apollinaris, Mazochius Romæ ad S. Stephanum in Aegypto extare scripserunt.

D. M
SPEDIAE
PANNYC-Ђ
P. CASSIVS
VERVS
CONIVGI
PIENTISS M

Ignotus character tertij uersus, libertam credo significat.

D M.

D. M
PORTITORI. PLVTO
NI. ET. PROSERPIN
HAVE. IVLIA. C. FIL
MAXIMA. FELIX. DOM
TROMENT. SALON.
ANIMVLA. DVLCIS
ANIMVLA. SVAVIS
ANIMVLA. IN EORVM
NVMERVM. RECEPTA
VNDE. TALE. QVANDO
TALE. ET. CVI. TALEM
V. A. LIX. MEN. VI. D. XII
HOR. NOC. IX. T. SCRI
BONIVS. BARBVLA
CONIVGI. IN CON
PARABILI. B. M. P. C
ET. INFRASCRIPTIS
VV. C. ARRIO. MARIN

Inſcriptio tota nectarea, ſed molliſſimæ deliciæ ridiculè in animulam ſexagenariam impenſæ. *Vnde tale, quando tale* quidquam unquam ortum, *& cui talem* coniugem habere contigit? Horatium de Augusto in memoriam reuocat,

Horat. li. 2. ep. 1. *Nil oriturum alias, nil ortum tale*——

Scribonia gens, Romæ plebeia, imaginibus illuſtris, ex quâ Auguſto aliquando uxor. *Infraſcriptis* quoque, tunc temporis uiuis, de ſepulturæ iure cautum: eorum plura fuiſſe aſcripta nomina credibile, in alio fortaſſis lapide, nam in iſto nihil ſpatij reliquum. Quæ muta præterea tum Velenburgi tum alibi uiſuntur monumenta, ex Italiâ item allata, exprimere curæ non fuit.

ANTIQVA
MONVMENTA
PEREGRINA

Quæ meminerunt
Auguſtæ,
Vindelicorum,
Rætorum,
Legionis III. Italicæ.

I. Prope Vilthaimum.

IMP. CÆS. L. SEPTIMIVS
SEVERVS. PIVS. PERTINAX
AVG. ARABIC. ADIABEN. PAR
THIC. PONT. MAX. TRIB. POT. VIIII.
IMP. XII. COS. II. P. P. PROCOS. ET. IMP
CÆS. M. AVRELIVS. ANTONINVS
PIVS. AVG. TRIB. POT. IIII. PROCOS
ET. IMP. P. SEPTIMIVS. GETA
ANTONINVS. VIAS. ET. PONTES
REST. AB. AVG. M. P. CX

Quæ ad inſcriptiones X. XI. XII. agri Auguſtani monuimus, huc etiam pertinent. Milliares lapides inter quadragesimum tertium, & hunc centeſimum decimum, periere quinquaginta ſex, nam unius tantum, quem ego loco ſexageſimo ſexto ſtetiſſe conijcio, Parthani ſuperſunt fragmenta, ſic integritati reddenda,

IMP. *caes.*
L. SEPTIM*ius. ſeuerus.pius*
PERTINAX.*aug. arabicus*
ADIAB.*parthicus. maximus*
PONTIF. *max. trib.pot.uiiii*
IMP. XII.*cos.ii.p.p.procos.et*
IMP. CA*eſar. m. aurelius. an*
TO*ninus.pius.aug.trib.pot*
iiii.procos.et.imp.p.ſeptim
geta.anton.uias.et.pontes
reſt.ab.aug.m.p.lxui

II. Dinzelaui prope Ingolſtadium.

MERCVRIO
TEMPLVM
EX. VOTO. SVS
CEPTo. CL. AV
GVSTAVVS
L. L. M

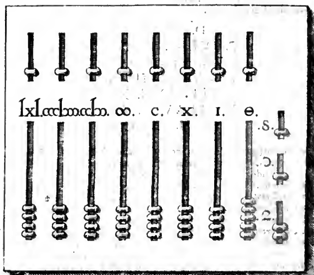
Cl. Auguſtani nomen ab urbe Auguſtâ uidetur tractum.

III. Romæ

III. Romæ in ecclesia S. Ioannis ante portam Latinam extitisse Iac. Mazochius ante annos amplius LXX. scripsit, neque tamen ibi nunc uisitur. Lazius similem in ruinis Lanreacensibus legi auctor est.

D. M
C. IVLIO. VETTIO
AVG. VINDELICVM. MIL
ER. LEG. VIII. AVG
VIXIT. ANN. XXIII
MILITAVIT. ANN. VI
H. F. C

C. Iulius Vettius (quidam Vectium, nonnulli etiam Vehilium malunt) Augustæ Vindelicorum natus, Miles aut frumentarius (sunt enim qui FR. legant, siquidem F. & E. litteræ ualde affines) aut Eranista Legionis octauæ Augustæ fuit. Frumentarij, ait Victor in hist. Aug. Dioclet. *ad explorandum annunciandumque, qui forte in prouincijs motus existerent, instituti*. Quorum postea agentes rerum simillimi fuere, eodem auctore: Iurisconsultis Agentes in rebus, græcis Magisteriani. Eranistæ sunt lexicis symbolorum collatores, qui pecuniam conferunt ad conuiuia paranda, ἔρανος cena collaritia. Præterea ἔρανος quæcumque contributio: Vnde Alciatus pecuniam Eraniam pro Herosa in Scæuolâ restituit. *Alcia. dispũct. lib. 2. c. 21.* Et mihi fit uerisimile, Eranistas esse in legionibus, qui curam gerunt pecuniæ à militibus quauis de causâ collatæ, fortasse præfectos ei quæ sepulturæ causâ: ait Vegetius, milites dimidium donatiui apud signa sequestrare consueuisse, *Veg. li. 2. c. 20.* & ei rei decem folles siue sacculos per singulas cohortes positos, additum dein saccum undecimum, *in quem tota legio particulam aliquam conferebat, sepulturæ scilicet causâ, ut si quis ex contubernalibus defecisset, de illo undecimo sacco ad sepulturam ipsius promeretur expensa*. Et si hæc apud signiferum deposita, nihil uetat illi administrandæ quempiam à signifero præpositum, qui accepti & expensi rationes putaret. Occasionem sequuti, gratificabimur lectoribus parergi loco formam abaci numerarij ænei antiqui, cuius nobis amicè copiam fecit clarissimus Medicus Adolphus Occo ciuis noster, Hygiæ & seueriorum Musarum ita cultor, ut nec elegantioris huius litteraturæ honestæque Volupiæ contemptor. Neque enim inanis eorum quæ ad numerorum rationes pertinent consideratio, quando Plato in grauissimo opere scripsit, *si numerum ex humanâ naturâ eximeremus, nunquam sapientes euaderemus.* *Plato Epinom.*

Aduersa ista abaci pars, XIX. foraminibus oblongis distincta, nos alueolos dicemus, Horum octo superiores, singuli singulos clauiculos ductiles habent, utrimque capitatos ne excidant: Septem inferiores, clauiculos quaternos habent, octauus quinque. Notæ interiectæ Θ. I. X. C. ∞. CCIƆƆ. CCCIƆƆƆ. IXI. Præter duplicem ordinem illum, ad dextrum latus tres etiam alueoli, quorum qui S. & Ɔ. signati, singulos, 2. duos clauiculos habet: Clauiculi itaque XLV. omninò, omnes mobiles. Partis auersæ eadem species, & quod pro foraminum ratione necesse, totidem alueoli, clauiculi item hinc quoque capitati seu umbellati, ceterum notæ nullæ nec numeri, sed ad abaci angulos pro pediculis lunulæ quatuor, paullò magis quam clauiculi extantes, quo hi scilicet liberè duci & reduci queant. Vsus, quantum datur intelligi, ut in XIV. alueolis quibus numeri interiecti, clauiculi singuli inferiorum alueolorum, tot siue asses, siue quid aliud cuius calculus ponitur significent, quot inter scriptus numerus; superioris alueoli clauiculus unicus, uno plus quam inferiores omnes simul accepti. Exempli caussâ, clauiculi sub I. singuli singulos, nam I. unum est, omnes simul quatuor, superior autem quinque significat, ergo iunctim nouem colligunt: sit addendus decimus, reducentur isti clauiculi, & primus sub X. mouebitur, inde secundus, tertius, quartus, ad XL. usque, superior addet L. ut colligantur XC. In centenarijs, millenarijs & reliquis par ratio, cum abaci numeri per classes dispositi ad nouies centena dena millia excurrant. Alueolus sub Θ. quinque clauiculos habet, totidem unciarum indices, superior unâ amplius, hoc est sex uncias exprimit, ut unciæ XI. conficiantur, quibus si duodecima adijcienda explendo assi, reducentur isti, & ducetur sub I. unus. In tribus alueolis ad dextrum latus, singularis clauiculus S. semunciam notat; singularis item Ɔ. sicilicum, hoc est quartam unciæ partem, nam Demetrius Alabaldus Ɔ. sicilici notam esse scripsit: duo de-

Demet. de minutys.

mum

mum 2. singuli duellas singulas, id est tertias unciæ partes. Admonuit Cæs. Baronius, cuius summâ eruditione humanitas nihilo inferior est, ad æreas huius generis tabulas æreosque siue clauiculos siue calculos pertinere Nonij uerba, *Aera numeri nota. Lucil. lib. XXIX. Hac est ratio, peruersa æra summa, & subducta improbè.* Videri posse, æra summa quæ in superioribus aliorsis. Illustriorem etiam alium Nonij locum esse, *Aera neutri. Marc. Tull. Hortensio: Quid tu inquam, soles, cum rationem à dispensatore accipis, si æra singula probasti, summam quæ ex his confecta sit non probare?* Hinc æram à Fausto Regiensi supputationem appellatam: quanquam tum Faustus, tum Fulgentius, Eulogius & Hispani reliqui, eo quidem à nominis analogiâ recesserint, quod æram singulari numero dixerint. *Non. c. 1.* *Non. c. 3.* *Faust. de spiritu sancto.*

IV. Reginoburgi.

D. M
ET. MEMORIE
MISERRIMORVM
VINDELICIS
PARMOGENIANO
ET........ VICTORI
ET.......... RE. FIL
VINDEL. SVRINVS
INFELIX. PATER. F. C

Multis hæc modis barbariem spirant. Sed nos amici qui descripsit fidem sequimur.

V. Romæ.

MACRO
GERMANICIANO
TI. CÆSARIS
GERMANO
NATIONE. VEIN

An hæc ad Vindeliciam pertineant non statuo, etsi antiquis frequens EI. pro simplici I. sic *eidus*, *leibertas*. Scrupulum inijcit quod Macer NATIONE. VEIN. Ti. Cæsaris Germanus, ex Germanorum scilicet satellitio, neque enim Strabone & Ptolemæo auctoribus in Germanis Vindelici. Verum hæc principum geographorum sententia, quantumuis uera, non apud omnes obtinuit. Plinius Rætiam, quo nomine Vindeliciam complectitur, cum Germaniâ quodammodo ex Agrippæ sententiâ coniunxit. Præterea non facile occurrit ex Germaniâ magnâ natio alia, cuius nomen antiquum à *Vein.* siue *Vin.* sumat initium. Xiphilinus Seuero, inter principis stipatores Noricos nominat, quo minus absurdum uicinos etiam Vindelicos quandoque adhibitos.

VI. In

Plin. li. 3. c. 20

VI. *In alpium trophæo, uti Plinius auctor est.*

IMP. CÆS. DIVI. F. AVGVSTO
PONT. MAX. IMP. XIIII. TRIB. POT. XVII.
S. P. Q. R
QVOD. EIVS. DVCTV. AVSPICIISQVE
GENTES. ALPINÆ. OMNES
QVÆ. A. MARI. SVPERO. AD. INFERVM. PERTINEBANT
SVB. IMPERIVM. P. R. REDACTÆ. SVNT
GENTES. ALPINÆ. DEVICTÆ
TRIVMPILINI. CAMVNI. VENNONES. VENNONETES
HISARCI. BREVNI. NAVNES. FOCVNATES
VINDELICORVM. GENTES. IIII
CONSVANETES. VIRVCINATES. LICATES. CATTENATES
ABISONTES. RVGVSCI. SVANETES. COLLVCONES
BRIXENTES. LEPONTII. VIBERI. NANTVATES
SEDVNI. VERAGRI. SALASSI. ACITAVONES
MEDVLLI. VCENNI. CATVRIGES. BRIGIANI
SONTIONTII. EBRODVNTII. NEMALONI
EDENNATES. ESVBIANI. VEAMINI
GALLICÆ
TRIVLATTI. ECTINI. VERGVNNI
EGVITVRI. NEMENTVRI. ORATELLI
VERVSI. VELNANI. SVETRI

Trophæũ anno vrbis conditæ DCCXLVII. siue DCCXLVIII. positum, nam id ex numeris Tribunitiæ Potest. liquet, cum Ræti & Vindelici nono decimo'ue ante anno uicti essent. Sunt qui elogium uerbis, *sub. imperium. p. r. redactæ, sunt.* comprehendi finirique existiment, at Plinij profectò mentem non assequuntur. Pleraque de Alpibus scripserat, cum subiunxit, *non alienum uidetur hoc loco subijcere inscriptionem è trophæo Alpium*. Cui fini, nisi ut Alpinarum gentium indicem daret? cum trophæis deuictarum gentium nomina insculpi, rei etiam natura satis persuadeat. Quæ verò postremo loco omisimus, *Non sunt adiectæ Cottianæ ciuitates XII. quæ non fuerant hostiles, sed item attributæ municipijs lege Pompeiâ*, Planè Plinij narrantis verba censenda, neque ad elogium pertinent. Quin & ternas compellationes, quas tamen loco non demouimus, *Gentes. alpinæ. deuictæ.* &, *Vindelicorum. gentes. IIII.* & *Gallicæ.* glossemata suspicor, quæ ex orâ irrepserint. Quî enim ferat candor Augustæi æui, inanem iterationem, *Gentes. alpinæ. deuictæ.* cum præcesserit, *Gentes. alpinæ. omnes quæ à. mari. supero. ad. inferum. pertinebant, sub. imperium. p. r. redactæ.* Dein, si gentes Vindelicæ & Gallicæ distinguendæ, cur Ræticæ præteritæ? Tum quid est quod Vindelicæ sequuntur, Gallicæ præcedunt suam compellationem, & nisi Vindelicarum numerum largiter augemus, quædam inter vtrasque superant, neutro nomine comprehendendæ? Ego etiam atque etiam cogitandum existimo, an prorsus eliminandæ, an saltem

in

in alium locum hæ uoculæ reuocandæ sunt. Gentium descriptionem aggredi, non est huius breuitatis, Scudius, Simlerus, Stumfius & Ortelius quæ præstitere, in omnium manibus & oculis,

Nec quenquam incuso, potuit quæ plurima uirtus.
Esse, fuit ———

Hoc dico, exactam ne speres, non si quidquid hodie geographorum & antiquariorum est conspiret.

VII. Floriani in agro Veronensi.

Q. CAICILIO. CISIACO
SEPTICIO. PICAI
CAICILIANO
PROCVR. AVGVSTOR. ET. PROLEG
PROVINCIAI. RAITIAI. ET. VINDELIC
ET. VALLIS. POENIN
AVGVRI. FLAMINI. DIVI. AVG
—— ET. ROMAI
C. LIGVRIVS. L. F
VOL. ASPER
7. COH. I. CR. INGENVOR

Illis quæ libro VI. disputaui, addo, Romæ nomen aliàs Augusto præponi, sic infra est de Valerio Mariano, FLAMINI. ROM. ET. AVG.

VIII. In promontorio Caietano.

L. MVNATIVS. L. F. L. N. L. PRON
PLANCVS. COS. CENS. IMP. ITER. VII. VIR
EPVL. TRIVMP. EX. RÆTIS. ÆDEM. SATVRNI
FECIT. DE. MANIBIS. AGROS. DIVISIT. IN. ITALIA
BENEVENTI. IN. GALLIA. COLONIAS. DEDVXIT
LVGVDVNVM. ET. RAVRICAM

Mausoleum cui elogium inscriptum copiosè descripsit Pighius in Hercule Prodicio, Munatij Consulatus & Censura multorum auctorum scriptis illustres; triumphus etiam, quamquam hunc ex Galliâ actum consentiunt, cuius rei causas libro II. aperuimus, & ne quis hæreat scrupulus, locuples auctor est ipse Plancus, Gallos sui Proconsulatus tempore quietos egisse, quippe qui ad S.P.Q.R. scribat, se habere *prouinciam omnium ciuitatum consensu paratissimam, & summâ contentione ad officia certantem*; Rætos captatâ occasione ciuilium bellorum, excursionibus Galliam infestasse, eo verisimile est, quod hunc in omnes vicinos morem genti fuisse Strabo significat, & mihi idem Plancus innuere uidetur, ad Ciceronem scribens, *Interim maximam hic sollicitudinem curamque sustineo, ne inter aliena uitia, hæ gentes nostra mala suam putent occasionem.*

stionem. Ob Rætos ergo in Gallia cæsos Imperator dictus, triumphauit. Imperator secundum, quo tempore qua'ue de caussâ, non reperio. *Ap. Ciu. lib. 5.* Nam quod Appianus Plancum bello Perusino legionem Cæsarianam, quæ Romam peteret, in itinere concidisse prodit, nequaquam existimo ex tam inuidiosâ uictoriâ titulos quæsitos, aut si qui quæsiti, confecto bello, Cæsare uictore retentos. Absterrêre poterat ab ambitione plenâ periculi exemplum in Nursinos editum, *Dio lib. 48.* à Dione memoriæ consignatum, *Cum eos qui in prælio (conflixerant enim cum Cæsare) ceciderant, sepelientes, eorum monumentis inscriberent, pugnantes eos pro libertate occubuisse, tanta ab eis mulctæ nomine exacta est pecunia, ut urbe agroque omni cesserint.* Epulones antiquitus Epolonos dictos Festus auctor, datumque *his nomen quod epulas indicendi Ioui ceterisque Dijs potestatem haberent.* Aedem Saturni à Planco factam, *Suet. Octau. c. 29.* apud Suetonium est. In MANIBIS. producta I. se æquiparat duabus diuisim scribendis, quod Lipsius annotauit. *Vel. de orthogr.* Velius Longus, C. Cæsarem Manibias per I. scripsisse, Augustum per V. Manubias, & utriusque inscriptiones testes citat; hæc etsi Augusti non est, sub Augusto tamen posita, Manibias habet. Lugudunum pro Lugduno antiqua scriptio, quam in M. Antonij nummis uidemus, cuiusque Dio meminit, *Dio lib. 46.* qui caussam deducendæ coloniæ explicat. Raurica multis post annis Augusto nomine aucta, nam quo tempore Plancus Galliæ præfuit, Anno DCCXI. id necdum Octauio accesserat. Ceterum hoc genus exemplis persuadeor, priuatis nostris Annalibus non iniustus assentire, Augustam, quæ nimirum Vindelicorum princeps urbs esset, primitus Vindelicam purè appellatam.

IX. Magontiaci.

ATTIO. LANI. F
MONTANVS
ANNORVM. XLV
MIL. COH. RAITORVM
STIP. XIX
H. S. E

Astat in lapide Attio militari habitu, dextrâ scuto oblongo impositâ, sinistrâ bina tenens hastilia. Rætorum simplicia nomina fuisse sentio, MONTANVS ad patriam pertinere cognominis loco post patris nomen positum, eâ formulâ quam ex basi antiquâ in Mediceis hortis Romæ exscripsi,

SERASPADANES. PHRAATIS
ARSACIS. REGVM. REGIS. F
PARTHVS
RHODASPES. PHRAATIS
ARSACIS. REGVM. REGIS. F
PARTHVS

Strab. lib. 16. Lips. in 2. An. Tac. Strabo Phraatis filios Augusto obsides datos Saraspadem, Ceropasdem, Phraanam & Boonem nominat, quorum postremos Lipsius in Phraatem & Vononem reformat, rectè, nos iam hinc priores in Seraspadanem & Rhodaspem. Atque hæc præter rem monuisse fraudi non erit.

X. Messanæ.

X. Messanæ.

L. BAEBIVS. L. F
GAL. IVNCINVS
PRÆF. FABR. PRÆF
COH. IIII. RÆTORVM
TRIB. MILIT. LEG. XXII
DEIOTARIANÆ
PRÆF. ALÆ. ASTYRVM
PRÆF. VEHICVLORVM
IVRIDICVS. AEGYPTI

Cohors quarta Rætorum describitur in Notitiâ sub Duce Armeniæ Analibæ. Legionis Deiotarianæ nescio an alibi nomen extet: Certum autem habeo alteram esse ex duabus quas Deiotarus disciplinâ atque armaturâ Romanâ constitutas habebat, ut est in Commentario belli Alexandrini. Vna videtur cæsa prœlio quo Pharnaces Domitium uicit, & quo *Ponticâ legione pæne totâ amissâ, magnâ parte Deiotari militum interfectâ, tricesima sexta legio in loca se superiora contulit.* Hinc est quod cum Cæsar Deiotarum in gratiam reciperet, non nisi unius legionis facta mentio, *Legionem autem quam ex genere ciuium suorum Deiotarus naturâ disciplinaque nostra constitutam habebat, equitatumque omnem ad bellum gerendum adducere iussit.* Præfectus uehiculorum, qui cursui uehiculari præpositus, cuius Iurisconsultorum libri meminere: Vti & Iuridici Aegypti, quem Alexandriæ Iuridicum appellant.

Dig. lib. 50. tit. 4. lib. 18. Dig. lib. 1. tit. 20. l. 2. Cod lib. 1. tit. 33. & uit. 64.

XI. Romæ in S. Blasio de pagnottâ.

DIS. MANIBVS
FOSSIÆ. GNOME
L. VICIDIVS. L. F. CAM
PRÆSENS. RAVEN
E. COH. VI. R
MATRI. PIENTISSIMÆ

An hîc Cohors sexta Rætorum significetur, dubitare possumus.

XII. Pætouione,

T. VARIO. CLEMENTI
PROC. PROVINCIARVM
BELGICÆ. GERMANIÆ. SVPERIORIS
GERMANIÆ. INFERIORIS. RÆTIÆ
MAVRETANIÆ. CAESARIENS. LVSITANIÆ
CILICIAE. PRAEF. EQ. ALAE. BRITAN
NIC. MILIAR. PRAEF. AVXILIORVM
IN. MAVRETANIAM. TINGITANAM
EX. HISPANIA. MISSORVM. PRAEF. EQ.
AL. II. PANNONIOR. TRIB. MIL. LEG. XXX. V
PRAEF. COH. II. GALLORVM. MACEDONICAE
CIVES. ROMANI
EX. ITALIA. ET. ALIIS. PROVINCIIS
IN. RÆTIA. CONSISTENTES

Quo tempore Varius Rætiæ Procuratorem egisse, & quæ Tingitana hæc expeditio fuisse uideatur, diximus libro VI.
Nam uetus coniectura de Antonini & Veri æuo non placet, quod iis Imperatoribus res contra Mauros in Hispaniâ, non in Tingitaniâ gestæ. Ala miliaria à numero equitum circiter mille, sic apud Vegetium cohors miliaria, *habet pedites mille centum quinque*. Ciues Romani ex Italiâ & alijs prouincijs in Rætiâ consistentes, negotiorum causâ, diuersi à Colonis.

Veg. lib. 2. c. 6.

XIII. In Valeriæ agro,

T. VARIO. CLEMENTI
PROC. PROVINC. BELGICAE
ET. VTRIVSQ. GERMANIAE
RÆTIAE. MAVRETANIAE. CAESAR
LVSITANIAE. CILICIAE
PRAEF. EQ. ALAE. BRITAN. MILIAR. ET
II. PANNONIORVM. TRIBVNO. MIL
LEG. XXX. VLPIAE
CIVES ROMANI
EX. ITALIA. ET. ALIIS. PROVINCIIS
IN. PANNONIA. CONSISTENTES

Aut ego cæcus, aut parum ij perspicaces qui Varium Pannoniæ Præsidem hinc ausi asserere.

XIV. Celeiæ.

XIV. Celeiæ.

T. VARIO. T. FIL
CLEMENTI. CL. CEL
PROC. AVG. PROVINCIAR
RÆTIÆ. MAVRITAN
CAESARIENSIS. LVSITANIAE
CILICIAE
PRAEF. AL. BRITANNICÆ. MILIAR
PRAEF. AVXILIARIORVM. TEMPORE
EXPEDITIONIS. IN. TINGITANIAM. MISSORVM
PRÆF. ALÆ. II. PANNONIORVM
TRIB. LEG. XXX. VLP. PRÆF. COH. II
GALLORVM. MACEDON
VALERIVS. VRBANVS
LICIN. SECVNDINVS
DECVRIONES
ALAR. PROVINC
MAVRETAN. CAESARIENSIS

Claudia Celeia Vario patria. Meminit Celeiæ in Noricis Plinius, quæ tamen Panno-niæ uerius. Pleraque marmora municipium appellant, unum quoddam coloniam, si Panuinio fides. Claudium prænomen, à Diuo Claudio opinor accreuit, eo modo quo Aelium Augustæ ab Hadriano, & fortassis Iulium ab Octauiano. Plures uisuntur lapides in quibus CL. CEL. id qui Claudiam tribum, Celeiam patriam interpretantur, non uident tribum ante cognomen poni consueuisse, Q. SVLPITIVS. Q. F. LEMONIA. RVFVS. Est etiã in lapide DEC. CL. CEL. Decurio Claudiæ Celeiæ. *Plin. lib. 3. c. 24.*

XV. Græcij, quod fortasse Graicum.

T. VARIO. CLEMENTI
AB. EPISTVLIS. AVGVSTOR
PROC. PROVINCIAR. BELGICAE
ET. VTRIVSQ. GERM. RAETIAE. MAVRET
CAESARIENS. LVSITANIAE. CILICIAE
PRAEF. EQVIT. ALAE. BRITANNICAE
MILIAR. PRAEF. AVXILIORVM. IN. MAVRET
TINGITAN. EX. HISPANIA. MISSORVM
PRAEF. EQVIT. AL. II. PANNONIOR
TRIB. LEG. XXX. VLP. PRAEF. COH. II
GALLORVM. MACEDONICAE
CIVITAS. TREVERORVM
PRAESIDI. OPTIMO

Cur hi tituli Celeiæ, uicinisque circum Pannoniæ locis positi, potius quam ubi Varius honores gessit, & ij qui posuere degebant, caussa una est, quod in patria & apud suos inclarescere omnes magni æstimant.

XVI. Fuziati Styriæ siue Valeriæ.

L. COMINIVS. L. M. L. NATIRA
L. PHILOSTRATVS. L. L. V. F
SIBI. ET. SVIS. L. L. L. CILO
L. L. L. RAETVS. L. L. L. PRIN
CEPS. COMINIA. L. L. L. VRBANA
L. L. L. GALATA. *L.L.L*

Ræti nomen hic liberti proprium, à gente tractum est. Totius autem inscriptionis hæc complexio. L. Cominius Natira Lucij & Marci libertus, & L. Philostratus Lucij libertus, Viui fecerunt sibi & suis libertis libertabus, quorum nomina subscripta, L. Cilo duorum Luciorum, Cominij scilicet & Philostrati libertus, L. item Rætus duorum Luciorum libertus, Princeps Cominia, Vrbana, & Galata, singulæ duorum Luciorum libertæ.

XVII. Romæ in Capitolio, columella rotunda.

NOMINA. LEG

II. AVG*usta*	II. ADIVT*rix*	IIII. SCYTH*ica*
VI. VICT*rix*	IIII. FLAV*ia*	XVI. FLAV*ia*
XX. VICT*rix*	VII. CLAVD*ia*	VI. FERR*ata*
VIII. AVG*usta*	I. ITALIC*a*	X. FRETE*nsis*
XXII. PRIM*igenia*	V. MACED*onica*	III. CYREN*eica*
I. MINER*uia*	XI. CLAVD*ia*	II. TRAI*ana*
XXX. VLP*ia*	XIIII. GEM*ina*	III. AVG*usta*
I. ADIVT*rix*	XII. FVLM*inatrix*	VII. GEM*ina*
XIII. GEM*ina*	III. GALLIC*a*	III. ITALIC*a*
I. PARTH*ica*	II. PARTH*ica*	III. PARTH*ica*

Qui sequitur legionum catalogus, trium numero auctior est.

XVIII. Romæ apud Maffeos, columella itidem.

NOMINA. LEG.

II. AVG*usta*	II. ADIVT*rix*	IIII. SCYTH*ica*
VI. VICTR*ix*	IIII. FLAV*ia*	XVI. FLAV*ia*
XX. VICTR*ix*	VII. CLAVD*ia*	VI. FERRA*ta*
VIII. AVG*usta*	I. ITALIC*a*	X. FRETE*nsis*
XXII. PRIM*igenia*	V. MACED*onica*	III. CYREN*eica*
I. MINER*uia*	XI. CLAVD*ia*	II. TRAIAN*a*
XXX. VLP*ia*	XIII. GEM*ina*	III. AVG*usta*
I. ADIVT*rix*	XII. FVLM*inatrix*	VII. GEM*ina*
X. GEM*ina*	XV. APOL*linaris*	II. ITALIC*a*
XIIII GEM*ina*	III. GALLIC*a*	III. ITALIC*a*
I. PARTHIC*a*	II. PARTHIC*a*	III. PARTHIC*a*

Panuinius

Panuinius hasce sub Alexandro Imp. per limites fuisse dispositas opinatur. Ego reliquas prætereo, Italicam tertiam à M. Antonino in Rætiâ constitutam dixi libro VI. Pan. Reip. Rom. lib. 3.

XIX. Brigantij repertum.

IN. H. DD
DEO. MERCVRIO
ARCECIO. EX. VO
TO. ARAM. POSVIT
SEVERIVS. SEVE
RIANVS. SVB. COS
LEG. III. ITAL. F
GORDIAN
BE. CO
S. L

An Arcecius à malis arcendis, quomodo Dij depulsores? Hoc ut alijs placeat, mihi ualde displicet. Sed & plura in postremâ inscriptione sunt quæ non nisi per nebulam dispicio.

XX. Romæ.

D. M
GN. POMPEIO. POMPEIANO
EQVO. PVBLICO. TRIBVNO. LEGIONIS
III. ITALICAE. PRAEFECTO. COHORTIS
AFRORVM. IN. DACIAM
POMPEIA. CLEOBVLA. ET. CLEOPATRA
FRATRI. KARISSIMO

Meminit equitum equo publico Cicero in Philippicis; illis equum à Censorib. assignatum appâret ex Liuio. In Daciam (ut lapis sic habeat) antiquè, pro In Dacia, sic in lege Agrariâ, ager IN. TERRAM. ITALIAM. Cic. Phil. 6.

XXI. Inter

XXI. Inter Buzanum & Tridentum.

C. VALERIO. C. F
PAP. MARIANO
HONORES. OMNES
ADEPTO. TRIDENT
FLAMINI. ROM. ET. AVG
PRÆF. QVINQ. AVGVR
ADLECTO. ANNON. LEG. III
ITALIC. SODALI. SACROR
TVSCVLANOR. IVDICI
SELECTO. DECVR. TRID
DECVRIONI. BRIXIÆ
CVRATORI. REIP. MANT
EQVO. PVBL. PRÆF. FABR
PATRONO. COLON
PVBLICE

Romæ & Augusti templum VI. urbis regione habet Rufus. Quinquennales, Censores fuisse diximus libro V. & opinionem minus uulgatam rationibus firmauimus. Annonarius ex ui uerbi, qui legionis annonam procurat. Est apud Iurisconsultos Annonaria caussâ, Annonarius titulus, Annonaria collatio, Annonaria ratio & præfectura.

Dig. lib. 49. tit. 14. l. 46. C. lib. 10. tit. 39. l. 1. lib. 1. tit. 48. l. 1.

XXII. Romæ opinor.

CN. LAVDIVS. CN. F
FAL. THALLVS
MIL. COH. X. PR
7. LIMI. ITEM. TESSE
RARIVS. IN. LEG. III
ITALICA. AN. VI. TRA
IECTVS. IN. COH. XI. PR
7. P. SATRI. QVI. MIL
ANN. XXIIII. VIX. ANN
XLII. H. F. C

Miles cohortis X. Prætoriæ, Centuriâ Limi. Et Tesserarius legionis tertiæ Ital. (tesserarij qui tesseram, hoc est ducis præceptum per contubernia nunciant, Vegetio & Plutarcho) demum traiectus in Coh. XI. Præt. Centuriâ P. Satri.

Veg. lib. 2. c. 7. Plut. Galba.

XXIII. Abu-

XXIII. Abudiaci ad Danubium.

I. O. M. STATORI
....
LEG. III. ITA. ꟽ EVER
SVS. AB. EXPEDIT. BVRICA
EX. VOTO
POSVIT

Miles reuersus ab expeditione Buricâ. Tacitus, *Nec minus ualent retro Marsigni, Gothini, Osi, Burij: terga Marcomannorum Quadrorumque claudunt. è quibus Marsigni & Burij sermone cultuque Sueuos referunt*, Buros Ptolemæus nominat, uti & Capitolinus, nam numerat inter gentes qui bello Marcomannico contra M. Antoninum conspirauere, vt iam obscurum esse non possit quo hæc inscriptio referenda. Buri aut Burri inter socios Traiani bello Dacico apud Dionem, Et in Theodosij ex Dione excerptis, quæ Leunclauius uulgauit, proditum Buris pacem à Commodo concessam, cum antea sæpius rogatus negasset, *tum quod uires eis adhuc essent, tum quod non pacem, sed laxamentum ad faciundos apparatus consequi uolebant*. Porro secundum uersum omittere satius duximus, quam imperiti exscriptoris ineptias reddere. *Tac. de mor. germ.*

XXIV. Celeiæ.

SECCIVS. SECVNDIN. VET
LEG. III. ITAL. PETEIVLA. SEVERIO
CONI. EIVS. SIBI. ET. SECCIÆ
SECVNDINAE. FIL. ET. MARIIS
MAXIMO. ET. SECVNDO. NEPOTIBVS
SVIS. VIVI. FECERVNT. ET
IVL. APRICIO. FIL
MIL. LEG. SS. B F. PRAEF
STIPEN. VI. Θ. AN. XXV

Reliquis quorum ascripta nomina uiuis, solus Apricius, stipendiorum sex, obierat anno ætatis uigesimo quinto. Sunt uerò qui LEG. II. ITAL. hîc legant.

Has etiam rerum Vindelicarum Ræticarumque à Panuinio & Golzio collectas assulas, uisum asseruare, & posterorum memoriæ transmittere. Sed præmoneo, ut neutrius fidem accuso; ita cum quid ex istis frustulis producitur cuius aliunde auctoritas non constat, assensum consueui sustinere, quippe qui perspectum habeam, cum Panuinium tum Golzium, litteras non semper ad marmoris exemplar reddidisse, sed suppleſſe interdum, & explicasse ex ingenio uerba cótractius per compendium scripta. Cui instituto si tantillum audaciæ accedat, magno antiquæ puritatis periculo fiat necesse est.

I. COLONIA. AVGVSTA. VINDELICORVM.

Habet Panuinius Commentr. Reip Rom. lib. III. ex lapide ueteri. Suspicor designare monimẽtum C. Iulij Vettij, in quo AVG. VINDELICVM. Colonià nô ascriptâ.

COL.

II. COL. AVGVSTA. VINDELICOR

Golzius in thesauro rei antiquariæ cap. XVIII. ex Tiberij nummo, Subdubito an eum notet quē nos libro V. expressimus, Tiberij nomen, & Augustæ symbolum, pini conum, cur rui triumphali impositū præferentē. At epigraphe neq; coloniæ neq; Augustæ meminit.

III. LEG. X. VINDELICOR. VICTRIX

Golzius cap. VII. ex uetustâ inscriptione. Ptolemæus in Pannoniâ Legionem X. Germanicam posuit, Ant. in itinerario Geminam dixit, atque inter Vindebonâ & Commagenas statuit. Indico, si cui credibile uideatur primas Vindebonæ litteras in Vindelicos abijsse.

IV. AVXILIA. VINDELICORVM

Golzius cap. VI. ex uet. inscript. Notitia habet sub dispositione Magistri militū præsentalis orientis, inter Auxilia Palatina VINDICES, qui Alciato & Sconhouio VINDELICI.

V. COH. XXIIII. VINDELICORVM. IN. PHRYGIA

Tac. An. 1. Golzius cap. VIII. ex uet. inscript. Cohortes Viudelicorum Tacitus semel nominat, loco quem nos libro V. adduximus.

VI. COLONIA. AVGVSTA. RHETORVM

Panuinius libro III. ex uetusto lapide. Vereor ne alienâ fide scripserit; nam V. per Rætiam Colonias statuit, Augustam Quintanorum, Augustam Tiberij, Augustam Rhetorum (Rætorum rectius) Constantiam, & Curiam, unam in Vindeliciâ Augustam Vindelicorum, & singulas lapidum auctoritate confirmat, cum mihi, miru'm, haud indiligenter hæc uestiganti, nullum unquam marmor, nummus nullus, aut marmoris omnino nummiu'e descriptio occurrerit, cuius fide uel unam ex tot colonijs tutò liceret asserere. Nam de Augustâ Vindelicorum, quæ Rætorum eadem, aliunde constitit, uti libro III. multis exequuti sumus; simul Taciti testimonio tunc planum fecimus, ad eius usque ætatem, aliam præterea coloniam in prouinciâ non fuisse, ne quis quatuor aut quinque Augustas (Auentinus Augustam Aciliam addidit) somniet,

VII. COL. AVGVSTA. RHAETORVM

Golzius cap. XVIII. ex Tiberij nummo. Aperio quid, nescio quam verè, uerisimiliter sentio. Hic ipse Golzius auctor, extare Tiberij nummos à tergo COL. AVGVSTA. PRAETOR. inscriptos, horum aliquis rubigine exesus, coniectorem audacem impellere potuit, ut parum mutatis primis litteris uetustate fugientibus, RHAETOR. substitueret; suspicioni uiam munit R. litteræ asperatio, quod scilicet extritis duabus in PRAET. simplex R. spatium non explere uideretur.

VIII. LEG. VI. GEM. RHAETICOR

Golzius cap. VII. ex uet. inscript. Nullum huius legionis uestigium inuenio. At in Mœsiâ superiori est Anton. Ratiaria, Ptolemæo Rætiaria aut Rhætiaria: Ibi Ant. Leg. Gem. constituit, sed numeros XIIII. ascribit, Cogitandum tamen an ad huiuscemodi scopulum impegerit Golzius. Extat in Iustiniani codice rescriptum Diocletiani & Maximiani Impp. Retiariæ datum, cuius me commodum admonuit clarissimus Iurisconsultus Pancirolus, commentario in Notitiam nuper edito, quod mihi sub ipsum harum lucubrationum finem uidere, & nominis mei memoriam in eo aliquoties amicè cohonestatam, obseruare contigit.

Cod. lib. 6. tit. 31. l. 1.

IX. COH. VI. RAITORVM

Tac. An. 1. hist. 1. Golzius cap. VIII. ex uet. inscript. Meminit Tacitus Ræticarum cohortium bis. Et in Notitia est sub dispositione Rætiarum Ducis, Cohors VI. Valeria Rætorum, item in Vicidij lapide COH. VI. R

X. ANNONA. LEG. III. ITALICAE

Golzius cap. VI. ex uet. inscript. Puto ex elogio C. Valerij Mariani, in quo est, ANNON. LEG. III. ITALIC. nos Annonarium sententiâ ita uolêre interpretabamur.

LITTERAE

LITTERAE SINGVLARES, ET DICTIONES CONCISE SCRIPTAE, EXPLICATAE.

Aulus. Anni.
ADIAB. *Adiabenicus.*
AEL. *Aelius.*
AEL. AVG. *Aelia Augusta.*
AL. *Ala.*
AN. *Anni.*
ANN. *Anni.*
ANNON. *Annonarius.*
ANTON. *Antoninus.*
ATILI. *Atilia.*
AVG. *Augusta. Augustus. Augustalis.*
ARAB. *Arabicus.*
AVL. *Aulus.*
AVR. *Aurelia. Aurelius.*
AVREL. *Aurelius.*
BE. CO. fort. *Beneficiarius Consulis.*
BF. COS. *Beneficiarius Consulis.*
B. M. *Benemerenti.*
BF. PRAEF. *Beneficiarius Praefecti.*
C. *Caius.*
7. *Centuria.*
CAES. *Caesar.*
CAM. *Camilia* siue *Camillina* tribu.
CAMB. *Camboduno.*
CAT. N. fort. *Catalus natione.*
CENS. *Censor.*
CL. *Claudius. Claudia.*
CL. CA. Ignoro.
COH. *Cohors. Cohortis.*
COLON. *Colonia.*
CONI. *Coniux.*
COS. *Consul. Consulibus.*
COS. DESIGN. *Consul designatus.*
CR. fort. *Cretensium.*
CV. *Curator.*
CVST. *Custos.*
D. *Dies.*
DD. NN. AVGG. IMPP. *Dominorum nostrorum Augustorum Imperatorum.*
DD. *Dedicatum. Dedicauit Dedicarunt.* Item *Decurionũ Decreto.*
DEC. MVN. *Decurio municipij.*
D. I. M. *Dis inferis manibus.*
D. M. *Dis manibus.* fort. etiam, *Decurio municipij.*
D. M. S. *Dis manibus sacrum.*
DOM. TROMENT. SALON. fort. *Domo Troment. Saloniana.* Saloniana Dalmatiæ urbs Ptol. De Troment. quid dicam non habeo, ne tribum interpreter, impedior quod hanc Romani semper ante cognomen scripsêre, neq; opinor feminarum nominibus addidêre.
D. S. P. V. I S. L. M. *De sua pecunia uotã, iam soluit lubens merito.* Aut, *illis soluit lubẽs merito.*
EQ. *Eques. Equites.*
EQ. AL. *Eques alae*, aut, *alaris.*
ER. *Eranista*, opinor.
EX. BF. COS. *Exbeneficiarius Consulis.*
F. *Filius, filia.*
FAL. *Falerina* tribu.
F. C. *Fieri curauit.*
FEL. *Felix.*
F. I. *Fieri iussit.*
FIL. *Filius.*
FL. *Flauius.*
GAL. *Galeria* tribu.
GERM. *Germanicus.*
HADR. *Hadriani.*
HER. *Heres, heredes.*
HERED. *Heredes.*
H. F. C. *Heres fieri curauit.*
HOR. NOC. *Horae noctis.*
H. S. E. *Hic situs est.*
I. *Prima*, cohors.
II. *Secunda, Secundum.*

III. *Tertium.*
IIII. *Quartum.*
IIII. VIRALIS. *Quatuoruiralis.*
IIIIII. VIR. AVG. *Sexuir Augustalis.*
HS. Sestertij nota.
INCOLVM. *Incolumitate.*
IN. D. H. H. *In Dei huius honorem.*
ING. fort. *Ingenuus*, aut, *Ingilianus.*
IN. H. DD. *In honorem dedicatum.*
I N H D D. Idem.
IMP. CAES. *Imperator Cæsar.*
I. O. M. *Ioui optimo maximo.*
ITAL. *Italica*, legio, *Italico*, militi.
IVL. *Iulius, Iulia.*
KAL. *Kalendæ.*
KLENDS. IAN. *Kalēdas Ianuarij.*
L. *Lucius, Legio, Lætus, Lubens*, in numeris *quinquaginta.*
LEG. *Legio, Legatus.*
LEG. AVG. PR. PR. *Legatus Augusti Pro Prætore.*
L. D. D. D. *Locus datus Decurionū decreto.*
L. D. S. *Locum de suo. Lubens de suo.*
LEG. III. ITAL. *Legio tertia Italica.*
LIB. *Liberta.*
L. M. L. *Lucij & Marci libertus.*
L. L. L. *Luciorum duorum libertus*, aut, *liberta.*
L. L. M. *Lubentes merito.* Aut *Lætus lubens merito.*
M. *Marcus, Mensis. Miles.*
ME. *Memoriæ.*
MEN. *Menses.*
M. H. M. *Misso honesta missione.*
MIL. *Miles. Militauit.*
MIL. ITAL. *Militi Italico.*
MILIAR. *Miliaria* ala.
MIRPA. Ignotum, nisi nomen proprium sit.
M. P. *Millia passuum.*
MVL. VP. *Multis uictorijs potito.* Neque placet, neque melius ad manus quidquam est.
MVNIC. *Municipium. Municeps.*
N. *Noster. Nostri. Nepos. Natione. Nummi.*
NEG. *Negotiator.*
NEGOT. Idem.
NEP. *Nepos.*
N. L. F. L. Non liquet.
N. SVR. *Natione Surus.*
Θ. *Obijt.*
P. *Publius.*
PACON. *Paconius.*
PAP. *Papia.* tribu.
PARTH. MAX. *Parthicus maxim⁹.*
P. C. *Poni curauit.*
P. L. L. *Posuerunt lubentes. Posuit lætus lubens.*
POM. *Pomptinâ* tribu.
POMP. fort. *Pompeius, Pompilius, aut, Pomponius.*
PONT. *Pontifex.*
PONTIF. MAX. *Pōtifex maximus.*
P. P. *Pater Patriæ. Procurator Prouinciæ.*
PRAEF. FABR. *Præfectus fabrūm.*
PRAEF. QVINQ. *Præfectus Quinquennalis.*
PROCOS. *Proconsul.*
PROC. *Procurator.*
PROCVR. Idem.
PRINC. Princeps.
PROLEG. *Prolegato*, aut, *Prolegat⁹.*
PRON. *Pronepos.*
Q. *Quintus.*
QVINQ. *Quinquennalis.*
R. fort. *Rætorum* cohors.
RAVEN. *Rauenna.*
REIP. *Reipublicæ.*
REST. *Restituerunt.*
ROM. ET. AVG. *Romæ & Augusti.*
S. *Soluit.*
SECVRIT. *Securitati.*
SEPT. SEV. *Septimius Seuerus.*
SEPTIM. *Septimius.*
SEXT. *Sextus.*
SIGN. *Signum.*
S. P. Q. R. *Senatus populusq́ Roman⁹.*

SS. *Supra*

SS. *Suprascriptæ* legionis. *sibi suis.*
SS. Sestertij nota.
STA. ignotum.
STIP. *Stipendiorum.*
S.T.T.L. *Sit tibi terra leuis.*
SVB.CŌS. obscurum.
T. *Titus. Tribunus.*
TEMP. *Templum.*
TEST. *Testamentum.*
TIB. *Tiberius.*
TREVER. *Treuerensis.*
TR.P. *Tribunitiá potestate.*
TRIB. POT. Idem.
TRID. *Tridenti.*
TRIVMP. Triumphauit.
T. VX. S. M. P. F. *Titulum uxor suo marito poni fecit.* Etsi animo meo non satisfacit.
V. In numeris *quinque, quintum.*
V. *Vlpia* legio.
V. A. *Vixit Annis.*
VAL. *Valeria.*
V. CL. *Vir clarissimus.*
VE. *Veteranus.*
VEIN. fort. *Veindelico.*
VET. *Veteranus.*
V. F. *Viuus fecit. Viui fecerunt.*
V. ID. *Quinto Idus.*
VII. VIR. EPVL. *Septemuir Epulonum.*
VINDEL. *Vindelicus.*
VIX. *Vixit.*
VLP. *Vlpia* legio.
VOL. *Voltiniâ tribu.*
V. P. *Viuus posuit.*
V.S.L.M. *Votum soluit lubēs merito.*
V.S.L.L.M. *Votum soluerunt lubentes merito.* Aut, *Votum soluit latus lubens merito.* Plautus Sticho, *Salsipotenti* &c. *Latus lubens laudes ago, & grates gratiasq́; habeo.*
V.S.P.L.L.M. *Votum soluit publicè lætus lubens merito.*
VV. *Viuit.*
X. In numeris *Decem.*
XV.VIR.SACR.FAC. *Quindecim, vir sacris faciundis.*

F I N I S.

CORRIGENDA, ADDENDA.

Paginâ 6. uersu 32. quoque, lege quoquam. p. 9. u. 15. pätet, l. päret. p. 10. u. 1. Ratias, l. Retias. p. 13. u. 34. Licium, l. Lyceum. p. 34. u. 15. eosq́; l. eoq́; p. 48. u. 8. VVirm---sce, l. VVirm---see. p. 20. u. 7. Vindelicia, l. Vindelica. p. 51. u. 8. post uerbum, arbitrantur, adde, Cuius rei à Maximo quoque Tyrio proditum exemplum, sermone utrum Dijs dicanda sint signa, Celtæ, inquit, colunt Iouem: Celticum uero Iouis signum, altissima quercus. p. 73. u. 33. flumina, l. fulmina. p. 78. u. 7. afferam, l. asferam. p. 82. u. 10. & 11. perdulles, l. perduelles. p. 85. u. 37. quid cur, l. quid est cur. p. 88. u. 20. Bassa, l. Bessa. p. 89. u. 33. relsquia, l. reliqua. p. 91. u. 24. post uocabulum, theatra, adde, quam ego nunc uocem generatim capio. p. 98. u. 26. EX. IAN. l. EX. K. IAN. p. 100. u. 21. Reipublica, l. Respublica. p. 101. u. 7. uridicundo, l. Iuridicundo. u. 14. uerbis, l. uerbis istis. p. 104. u. 14. MVSVN. l. MVLSVM. p. 105. u. 1. SVV IRATV. l. SEVIRATV. p. 127. u. 25. insloxumq́; l. inflexumq́; p. 132. u. 5. ratio, l. natio. p. 134. u. 35. qua, l. qua. p. 142. u. 17. quinquo, l. quiquo. p. 152. u. 24. Raty, l. Ratys. p. 154. u. 33. Ausonijs, l. Ausonij. p. 174 u. 3. distinxerint, l. distinxerit. p. 184. u. 19. M. P. XVII. l. M. P. XVI. p. 192. u. 13. scio qui, l. scio quia. p. 193. u. 35. relegatus, l. religatus. p. 231. u. 19. COS. II. l. COS. ii. p. 240. u. 12. erebro, l. cerebro. u. 48. dicimus, l. discimus. p. 241. u. 7. post uocem, pingebantur, adde, Quod in statuis itidem obseruatum notat Aemilius Probus, Chabriæ, factum est ut postea athletæ ceteriq́; artifices, his statibus in statuis ponendis uterentur, in quibus uictoriam essent adepti. p. 244. u. 25. leuè, l. lauè. p. 247. u. 15. met, l. &. u. 20. Fauge, l. Faunga. u. 30. leuissims, l. leuissimò. p. 262. u. 21. unica, l. uncia. p. 271. u. 17. oma, l. Roma. p. 272. u. 1. Buzanum, l. Bauzanum. p. 273. u. 8. Quadrorumq́; l. Quadorumque. ¶ *in margine p. 97. u. 32. per totum, l. totum. p. 100. u. 19. Smed. l. Smet. p. 104. u. 18. Alc. in 10. l. Ale. in 10. p. 105. u. 9. Lugd. ad. l. Lugd. ap. p. 114. u. 4. Tre, l. Froc. p. 129. u. 3. Paul. lib, 1. l. Paul. lib. 2. p. 130. u. 5. Felr. l. Febr. p. 158. u. 8. Coss. l. Cassiod. p. 163. u 3. tit. 7. lib. 15. l. lib 7. tit. 15. p. 172. u. 3. claudat, l. laudat. p. 188. u. 1. & Augustaues. l. Augustaos & Augustanos. p 242. uersum 24 dele. Distinctiones præterea nonnulla alieno loco posita, uti & tenores, litteræ interdum simplices pro geminis, geminatæ pro simplicibus, minutæ maiorum loco, OE pro AE, C ante I. pro T, & uice uersa, Characteres denique in inscriptionibus quidam inconcinnius sculpti, littera N semel atque iterum temerè inuersa, AE coniunctim scripta, quæ diuisim debebat. Verum ego tam lauè de meo lectore non iudico, ut ad has eum quisquilias impasturum uerear. quocirca sigillatim eas enumerare supersedeo.*

VENETIIS.
M. D. XCIV.

